

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

B 451961

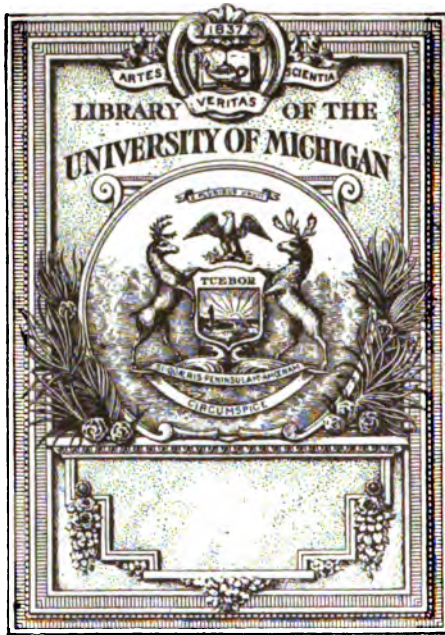
DE CHR. GEREFORM. KERK

ZESTIG JAREN VAN STRIJD EN ZEGEN

DOOR

DR. HENRY BEETS

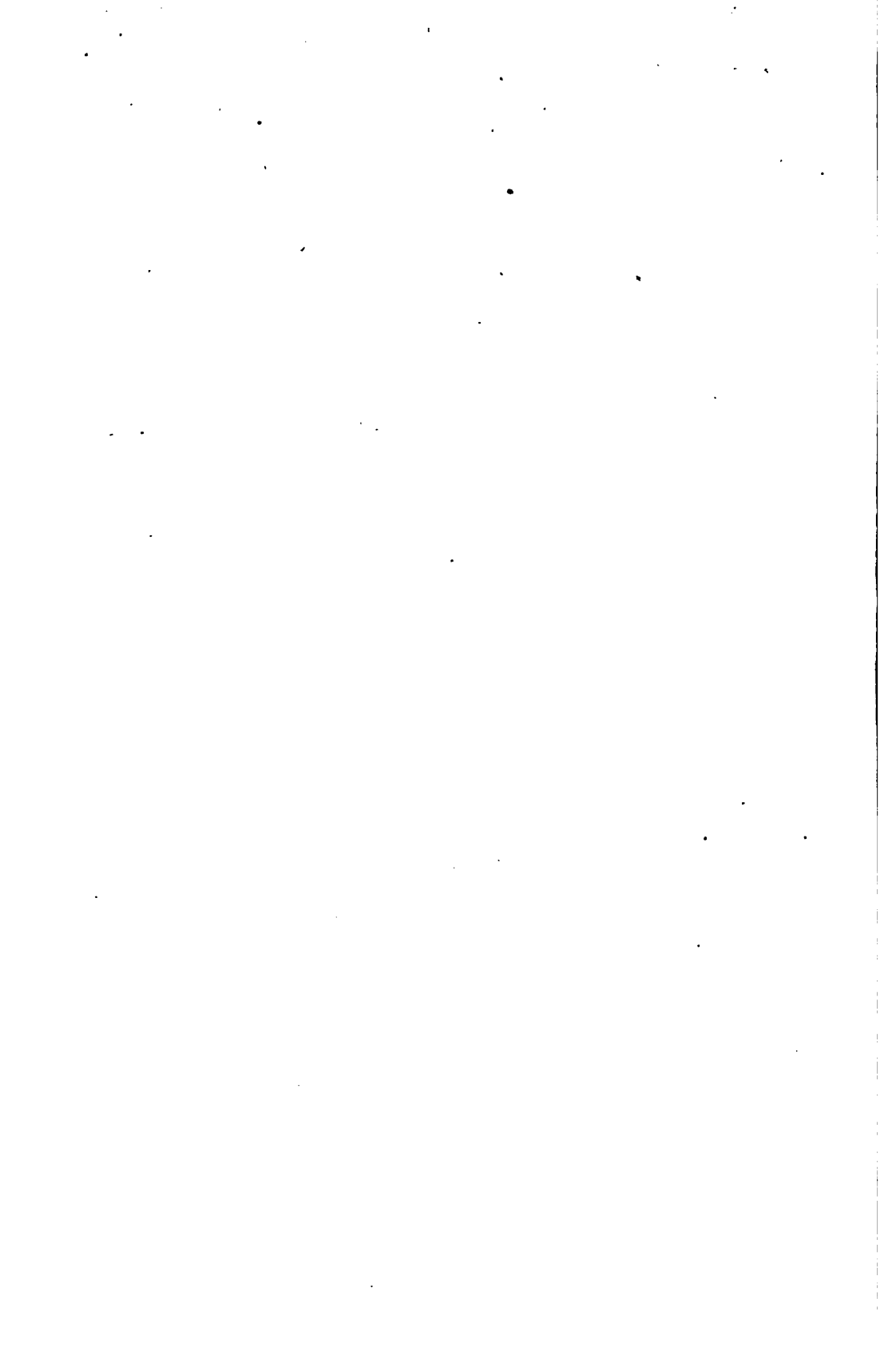

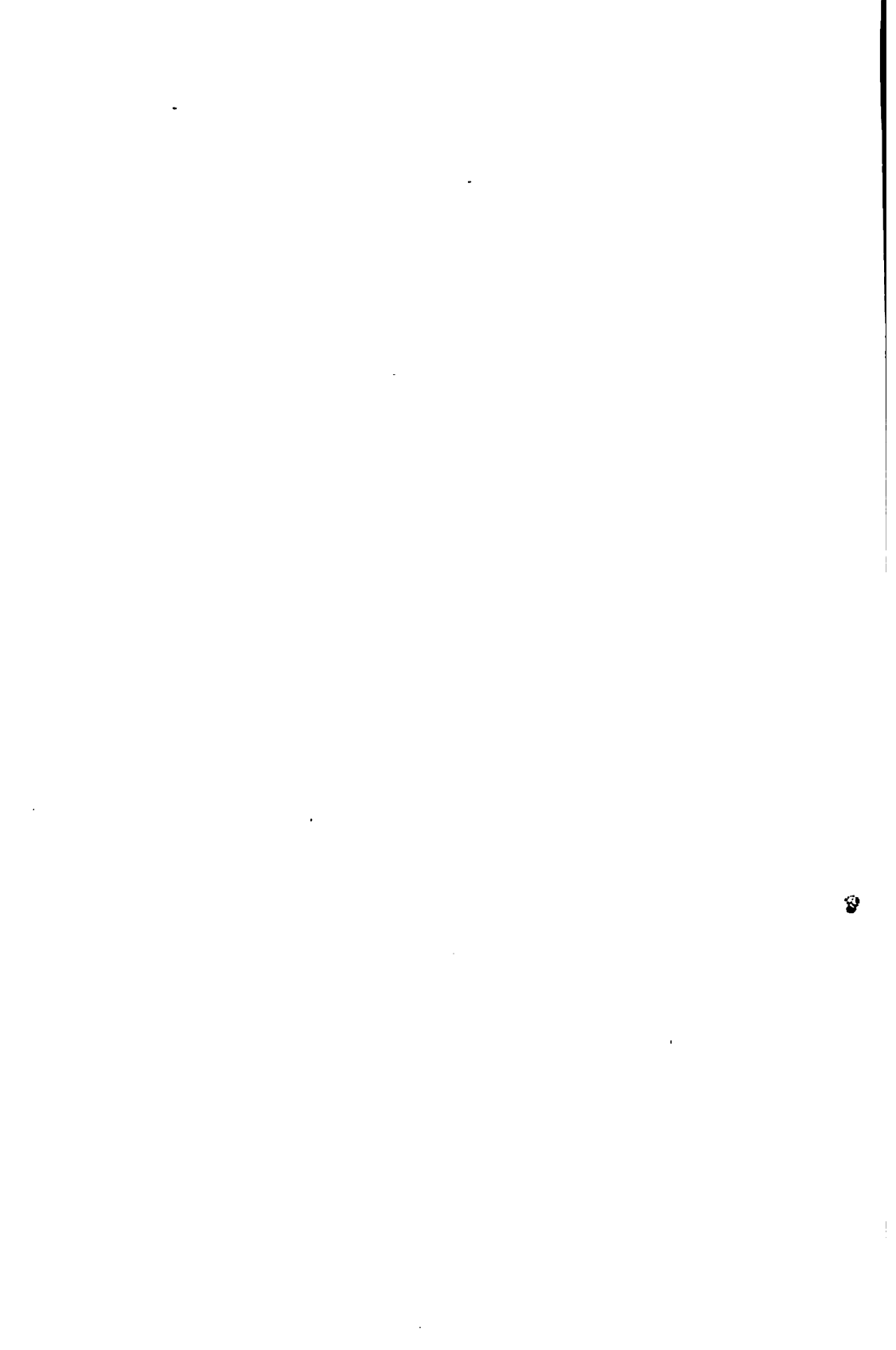
BX

6816

342

De Christelijke Gereformeerde Kerk

DE CHR. Geref. KERK IN N. A.

ZESTIG JAREN VAN STRIJD EN ZEGEN

DOOR

DR. HENRY BEETS

1918

GRAND RAPIDS PRINTING COMPANY
GRAND RAPIDS, MICH., U. S. A.

OPGEDRAGEN

*aan mijne VROUW wier zelf-
verloochenende dienende Liefde
naast God het schrijven van dit
werk mogelijk maakte.*

VOORWOORD

Reeds jaren geleden gevoelden wij ons geroepen tot het schrijven eener historie der Chr. Geref. Kerk. Aangeboren liefde voor historische studiën werd gevoed door het feit dat allerlei geschriften en bescheiden over dit onderwerp ons als in de handen liepen, soms op opmerkelijke wijze dat deed denken aan Voorzienig bestel. Het was dit besef van roeping en deze natuurlijke voorliefde die ons deden volharden in het inderdaad "MONNIKENWERK" vereischt voor het schrijven van een boek als deze "Geschiedenis."

De zes dikke deelen der "ECCLESIASTICAL RECORDS, State of New York," moesten worden doorgewerkt en geannoteerd, benevens al de Synodale NOTULEN der Geref. Kerk van den beginne af, en al de ACTA der True Reformed Protestant Dutch Church in 't Oosten—1822—1869, zoowel als de Notulen der breedste vergaderingen der Chr. Geref. Kerk van Nederland en van Amerika, en enkele Classicale Acta.

Het meest omvangrijke van den voorarbeid was 't lezen van alle WACHTERS en BANNERS, het excerpereen en "carteeren" van alle historische artikelen insluitend.

Natuurlijk was het evenzeer noodig om zich in te werken in de massa literatuur over de Afscheiding in Nederland met hare voorgeschiedenis zoowel als over de Landverhuizing herwaarts.

Nadat al deze stof verkregen was, na jarenlangen en moeizamen arbeid, in een drukken werkkring—kwam het ten slotte op het wegen, schiften en bijeenvoegen van het materiaal—en, "last but not least," op het ontwerpen van een systematisch SCHEMA. Dat laatste was een pioniers arbeid gelijk aan dien van den landmeter die zich een pad moet banen door 't onbetreden maagdelijk woud om de HOOFDLIJNEN vast te stellen. Welke die zijn toont vooral de aanhef van Hoofdstukken VI. en VII. en verder de Inhoudsopgave direct achter dit Voorwoord.

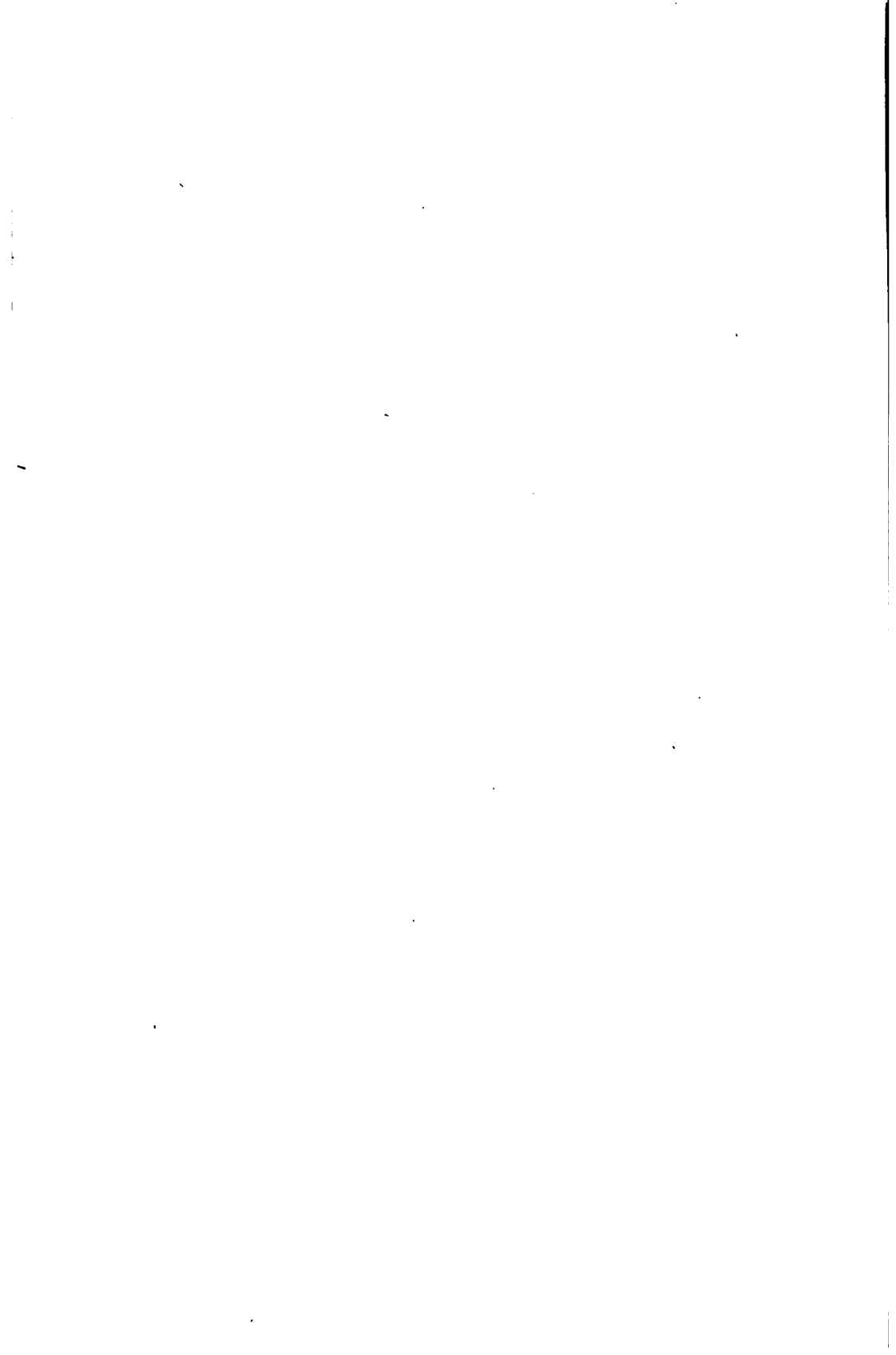
De HOOFDBRONNEN voor dit werk noemden wij reeds hier boven, en voorts wordt verwezen naar de aantekeningen aan den voet der bladzijden.

Het Register van PERSOONSNAMEN aan 't einde van dit werk zal 't gebruik er van zeker vergemakkelijken.

Met dank aan den God des levens en der krachten bevelen wij dit werk aan aan de belangstelling onzes volks en het welwillend oordeel van bevoegden.

HENRY BEETS.

Grand Rapids, Mich., 16 Juli, 1918.

INHOUDS OPGAVE

HOOFDSTUK I

De Kerk die ons tot Moeder was

	pag.
§1. De Oorsprong der Separatie van 1834.....	18
Vervallen toestand der Kerk in Oostfriesland, Bentheim en Nederland. Het Réveil niet doordringend en beslist genoeg.	
§2. Het Volk Waaronder de Afscheiding Post Vatte.....	21
Het piëtistisch element, blijkens literatuur, verschilpunten en kerkelijk leven, beide in de Oude en in de Nieuwe Wereld. Invloed van 't Puritanisme, van Teelinck, Voetius, Brakel, Lodenstein, Koelman, Lampe, et al. Verwantschap met Labadisme. Smytegelt geliefd. Verschuur, Schortinghuis, Myzeras, Groenewegen, et al. Bunyan. "Kleine Luyden," "dompers," door den Vrijmachtige geroepen ter nieuwe Reformatie.	
§3. Leiders en Woordvoerders der Afscheiding.....	27
In Bentheim: Sundag en Schoemakers. In Oostfriesland: R. W. Duin. Hendrik de Cock te Ulrum. Optreden. Karakter. H. P. Scholte. Optreden. Karakter. A. Brummelkamp. Optreden. Karakter. S. Van Velzen. Optreden. Karakter. A. C. Van Raalte. Optreden. Karakter. Uitbreiding der Scheiding in verschillende provincies, vooral in Groningen, Zuid Holland, Friesland, Drente.	
§4. Bespringing van Buiten.....	36
Boeten, inlegering, gevangenschap, in Nederland, Bentheim en Oostfriesland.	
§5. De Strijd van Binnen.....	37
Meenings-verschil door verschillende afkomst, levensleiding, en vooral volksaard. Bijzaken: oefenaars-kwestie, ambtsgewaad, feestdagen, Psalmberijming, huwelijks-vraagstukken. Hoofdzaken: Kerkbeschouwing, doopleden, Kerkenorde en vrijheidsaanvraag. De Kruiskerken scheiden zich af. D. J. Van der Werp. Twee hoofdpartijen in de Chr. Geref. Kerk: de Geldersche en de De Cock-Joffers partij of Drentsche richting. Kenmerken dezer partijen.	
§6. Beginselen Vastgehouden.....	48
Woord Gods, Formulieren, Catechisatie, Psalmbundel, Kerkregeering, Katholiciteit, Zendings-beginsel, Opleiding, Chr. Onderwijs.	

HOOFDSTUK II

Onze Pioniers: Hun Trek, Hoofdmotief, Karakter en Kerkelijke Richting

- §1. De Groote Trek—1846-1849 51
 Fondament-leggend en stempel-drukkend. Hartgerink's opont-
 houd in Arnhem, vestigt Brummelkamp's, Van Raalte's en
 Scholte's blik op N. Amerika. Landverhuizing Comités. Waar-
 heen? Java, Zuid Afrika, Noord Amerika. Van Raalte naar
 Amerika, in 1846. Nederzettingen in Michigan en Iowa.
- §2. Hoofdmotief 56
 Naar 't Woord Gods te leven, met vrijheid van godsdienst, en
 Chr. Scholen, tot zegen voor 't Rijk Gods. Malaise. Tollens'
 Bedelbrief. Aardappelziekte van 1846. Bewijzen voor dit hoo-
 ger motief.
- §3. Karakter onzer Pioniers 58
 Diep godsdienstig. Blijkend uit Landverhuizings Reglementen,
 Brieven. Straatnamen van Pella. Toestand in Michigan.
- §4. Kerkelijke Richting 61
 Verschil onder de kolonisten. De Michigan kolonie eerst in het
 teeken der Geldersche partij. Redenen er voor. Bewijzen er
 van.

HOOFDSTUK III

Toestand der Michigan Gemeenten en Aansluiting aan de Geref. Kerk in Amerika

- §1. Toestand der Michigan Gemeenten 63
 Worsteling om het bestaan. Krankheid en sterfte. Vooruit-
 gang op stoffelijk en godsdienstig gebied. De Toekomst zelf-
 standige ontwikkeling voorspellend van een Amerikaansch-Ge-
 reformeerd type?
- §2. De Aansluiting 66
 Verzoek der Reformed Protestant Dutch Church in 1848. Ge-
 geschiedenis dier Kerk. Belemmering van groei. Mislukte uit-
 breidings-pogingen buiten New York en New Jersey. Wyckoff's
 bezoek in 1849. Vergadering in Juni, 1849. Begeerte tot unie.
 Twee dingen vergeten. Vrijheid verleend tot broederlijk vaar-
 wel. "Broeders, gij zijt te driftig!" De vereeniging beklonken
 in 1850. Eene wettige vereenigings-acte? Onkerkrechtelijk
 voorzoover de aansluiting in Michigan betrof. Redenen waar-
 om. Onwettig voorzoover de unie in 't Oosten werd gesloten.
 Redenen waarom.

HOOFDSTUK IV

**De Terugkeer van 1857 met zijn
Vorbereidselen en Wortelen**

- §1. Vorbereidselen van den Terugkeer van 1857..... 77
Tegenspraak en bezwaar van den beginne af. Beschuldiging van Simonie ongegrond. Tweeërlei grond-oorzaken der actie van 1857. De eerste grond-oorzaak, onderscheid in aard en geestesrichting. De tweede grond: ontevredenheid over de Ref. Church en besef dat men beter deed om op zich zelf te staan om eigen ideaal te verwerkelijken.
- §2. Wortelen der Beweging van 1857 79
Verskil in volksaard en kerkelijke richting. Bewijzen hiervoor. Enkele tegenstanders der Geldersche partij: R. Smit, K. Van den Bosch, G. Haan, J. Gelock, J. Gezon, J. Rabbers, et. al. A. Krabshuis. Van Raalte's karakter en kerkelijke suprematie, factoren van gewicht. Ontevredenheid met de Dutch Ref. Church, door aanraking met het Oosten. Bijzonderheden. Invloed der True Reformed Dutch Church uitgeoefend. Bezwaar tegen Baxter's "Roepstem." Afwijkingen van de Dordsche Kerkenordering. Notulen der gemeente Graafschap. Biduur tegen "dezen geest des duivels."
- §3. De Terugkeer van 1857 94
Acte van afscheid van G. Haan, J. Gelock, A. Krabshuis, Dss. Klijn, en Vanden Bosch; Polkton, Graafschap. Beteekenis van 8 April, 1857. Organisatie der uitgetredene kerken.

HOOFDSTUK V

**De Terugkeer van 1857 Wettig, Plichtmatig,
Gerechtvaardigd**

- §1. Wettige Oorsprong der Chr. Geref. Kerk 102
- §2. De Terugkeer Plichtmatig 103
- §3. De Terugkeer Nog Voortdurend door de Geschiedenis Gerechtvaardigd 112

HOOFDSTUK VI

De Worstel Periode der Chr. Geref. Kerk

- §1. Worsteling in Betrekking tot den Naam der Kerkengroep..... 122
- §2. Worsteling ter Behoud en Uitbreiding der Gemeenten 123
- §3. Worsteling tot Behoud der Leiders 127
- §4. Strijdpunten: 131
Feestdagen, Ambtsgewaad, en Predikstoel; Doopleden, Kinderdoop, Huwelijkswetten, Vaccinatie, Assurantie, Vrouwenstemrecht, Antichrist, Wedergeboorte, Geloof, Genade-verbond en Doopsbeteekenis, Wettigheid der gemeenten.

- §5. Verhouding tot de Nederlandsche Kerken en de Ref. Church... 136
Ned. Synode stiefmoederlijk. Leidende tegenstanders. Van Velzen eene uitzondering. Miskennende Veroordeeling door Scholte, De Bey, Van der Meulen, en W. Van Leeuwen. Levensvatbaarheid ontkend. Aansluiting met de Presbyterianen?
- §6. Inwendige Zending..... 143
Moetevolle tochten van Dss. Van der Werp en Van den Bosch. Bestoking door tegenstanders. Pogingen om een "rondreizend leeraar" te bekomen mislukt.
- §7. Heiden Zending..... 145
Besluit van 1857 betreffende biduur en collecte voor de Zending. De Syriërs niet geholpen. Gebrek aan zendingsijver. Steun aan Zuid Afrika en Nederland. Pinkster collecte.
- §8. Theologische School en 't Onderwijs er van..... 147
Van Leeuwen belast met onderwijs in 1863. Ds. D. J. Van der Werp voortrekker-professor sinds 1865. Leer-cursus. Graafschap's relatie tot de School. Benoemingen van Van Velzen, Bavinck, e.a. Ds. G. E. Boer, als docent, gekozen in 1876. Curatorium benoemd. De twee departementen der School. Cursus en standplaats. Begin eener bibliotheek.
- §9. Kerkelijke Fondsen..... 153
Emeritus pensioen fonds. Protesten er tegen, van Pella. Studentenkas besluit in 1863. Vermaan tot restitutie. Hellenthal naar Kampen. Verleende steun. Paterson's Vereeniging voor Opleiding, 1877. Dollarfonds. Incorporatie der School.
- §10. Pearsarbeid 157
"Stem uit het Westen," "De Wachter." Pearsarbeid in breederen zin.
- §11. Leven en Leer..... 162
Kentering in' geestesstrooming. Drie hoofdtypen van religie. Gevoels-christendom der Worstel periode. Klachten over verval, vooral over de Jeugd. Geestelijke achtergrond voor toestand: Mysticisme en Labadisme. Kerkisme. Prof. Boer's stem er tegen. Tucht. Doopgetuigen. Geheime Genootschappen. Besluiten omtrent kroeghouders en "copperheads." Catechisatie arbeid der periode. Boeken approbatie.

HOOFDSTUK VII

Tien Jaren van Vooruitgang. 1880—1890

- §1. De Kerkelijke Naam..... 172
Verandering van Ware Holl. Geref. Kerk tot Holl. Chr. Geref. Kerk.
- §2. Toename van Gemeentental en Numerieke Sterkte..... 172
Van vier gemeenten tot vijf en dertig, in 1879, en tot 79 in 1890. Van één leeraar tot 46.

- §3. De Vrijmetselaars-beweging**..... 174
 Geschiedenis der Vrijmetselarij in Amerika. Leden er van in de Ref. Church. Actie der Westersche Classes in 1868 en vooral in 1880 en 1881. Houding der Gen. Synode. Pal staan van Ds. Hulst, Duiker, Groeneveld, Zwemer en T. Keppel. Afscheids-acte der Coldbrook gemeente. "Zand strooien." Verdediging van Ds. Steffens et al. van de Gen. Synode. Uitgetreden gemeenten in Michigan en op nieuw georganiseerden. Organisatie der uitgeleide kerken in 1881. Aansluiting aan de Holl. Chr. Geref. Kerk, December, 1882. Eerste Gemeente te Holland in 1884. Toevoeging van Intrinsieke zoowel als numerieke sterkte.
- §4. Verhouding tot de Chr. Geref. Kerk in Nederland**..... 186
 "De bakens verzet." Prof. Brummelkamp's houding. Actie der Synode van Zwolle, 1882. Dr. Van Cleef's schrijven. Besluit der Synode van 1885. De groote stroom der landverhuizing in de bedding der Holl. Chr. Geref. Kerk.
- §5. Inwendige Zending**..... 189
 Ds. T. M. Van den Bosch. Eerste Comm. voor de Binnenl. Zending, 1880. Alg. Zend. Comm., 1884. Eerste zendingsarbeid en inkomsten. Arbeider uit Nederland? Studenten E. B. P. Kas verplicht te dienen als Binnenl. Zending. Arbeid van enkele leeraars. Nieuwe kolonies in 't Westen en Michigan. Biduren voor de Zending? Ds. Marcusse's arbeid, '86-'88. Studenten in 't veld. Ds. Van Vessem. Prediking in drie talen. Ds. Breen. Subsidie.
- §6. Heiden Zending**..... 197
 Opmakend Vereenigingsleven brengt actie. Ds. Duiker's optreden stimuleert. Grand Haven II. Ackley's Zendingsgaest. Ds. R. T. Kuiper's kras gezegde. Waar te arbeiden? Psalmkaartjes naar de Heidenen. Veld onder de Indianen—voorstel van Grand Haven, 1886. Indiaansche knapen als boerenknechten—opgeleid tot zendelingen onder hun volk? Besluit tot eigen "Heiden Zending," 1886. Zending-kweekelingen. Aparte Comm. voor de Zending, 1888. Keuze van veld: onder de Indianen of Negeren in eigen land, of elders buiten Amerika, met eene andere Kerk samenwerkend. Cand. Kruidenier naar Egypte. "Comité der Geref. Zending" steunt hem. De kweekelingen Drukker en Fryling. Uitzending van Ds. T. M. Van den Bosch, 1889, naar Dakota. Mislukking. Vooruitgang in vierderlei opzicht.
- §7. Joden Zending**..... 206
 Een roepstem in de woestijn.
- §8. De Theologische School**..... 206
 Professors en cursus in 't teeken van vooruitgang. Curatorium. Eigen gebouw? De School een "teringlijder"? Een Duitsch professor, of studenten te Veldhuizen?
- §9. Kerkelijke Fondsen**..... 212
 Emeritus fonds martelares en "kind van rekening." Studentenkas niet floreerend. "Vijand stof tot juichen." Dollar fonds. Fonds tot Bijbelverspreiding.

- §10. **Persarbeid** 217
 "De Wachter" "finantieel niet in den haak." "Elkander aan de kaak stellend." "De Vriend van Bethsaida" en andere schrijvers. 't Jaarboekje. "Algemeene Bepalingen" van 1881. "Tijdwoord" en "Stem uit Amerika," van Ds. R. T. Kuiper. Meinders' persarbeid, Van Leeuwen's, Veltkamp's, Fles', Hemkes', et al.
- §11. **Leven en Leer** 225
 Kentering in strooming naar 't intellectualistische. Invloed van Ds. L. J. Hulst. Gelock's klacht. "Lauwheid en doodigheid." Stormen in sommige kerken. "Jeukte naar romanstukken." Betwiste Leerpunten: Evangelie aanbod welgemeend? Genade Verbond. Verkiezing van kinderen. Ds. W. Heyns vs. Ds. J. Keizer over 't Verbond. Sluiter's "Wiegeliëd" in 't gedrang. "Vervloekte leer." Het Chiliasme in dispuut. Prohibitie in Michigan. Gegiste of ongegiste Avondmaalswijn? Enghartig kerkisme. Ouderlingen op 't platform? Tweede feestdagen-dispuut echo. Salvation Army: "vreemd verschijnsel." Gezangenstrijd: Hemkes, Coelingh, et al. Hymns in arbeid onder Duitschers vergund. Biduren en week der gebeden. Verhouding tot de Geref. Kerk niet best. Staatjes.
- §12. **De Amerikanisatie-beweging** 240
 De Amerikanisatie-beweging. Worstelende opkomst in Grand Rapids. Hulp der Oostersche leeraars. "Gevaarlijke Logen," "Kerkelijke Politiek." "Onze nationaliteit handhaven!" Voorstel van Ds. R. T. Kuiper: emigreeren naar de bosschen of prairiën! Houding der Grand Rapids Classis. Schier geen gewag van calvinistisch ideaal. Het "Pro Rege" bijna en "Pro Patria" geheel, schuilgaand onder "Pro Ecclesia."
- §13. **Scheuringen** 246
 Ds. Smidt, Duiker, en Meinders. Meinders' historie. De "oude Dreuntjes" hartelijk vereenigd met zijne prediking. Richting en gemoedsleven. Bitter debat met Hulst, Heyns et al. Scheiding onafwendbaar. Meinders' "Verklaring" van 1886 en posthumus "Getuigenis."

 HOOFDSTUK VIII

 De Chr. Geref. Kerk. Van 1890 tot het
 Halve-Eeuw feest, 1907

Eene Periode van verbreding, in 't algemeen

- §1. **De Kerkelijke Naam** 256
- §2. **De Ware Holl. Geref. Kerk in 't Oosten** 256
 Voorgeschiedenis. Koelmannisme. Labadisme. Piëtisme. Dr. S. Froeligh en zijne voorgangers. Ds. J. Berdan predikt voor ons Hollandsch volk, 1853-1857. Aanzoeken tot correspondentie. De unie van 1890 met de voorwaarden: geene inmenging in inwendige kerkregering en permissie betreffende 52 "hymns." Classis Hackensack gesplitst na veel getwist onderling en over tucht over leden van geheime genootschappen.

- §3. **Uitbreiding der Amerikanisatie-beweging**..... 265
 Verplichting aan 't Oosten. Vooruitgang eerst traag. Waarom. Later sneller. Richting en ideaal onzer "American Churches."
- §4. **Het Duitsche Element Versterkt**..... 268
 Stichting van gemeenten in Iowa, Minnesota en Nebraska. Arbeid onder de Holsteiners. Grootste behoeften der Duitsche tak.
- §5. **De Inwendige Zending**..... 271
 Toename in getal. Overkomst van Ds. E. R. Haan en gemeente. Sioux Center, Bemis, Whitinsville. (Noot over Paterson II. en Kalamazoo.) Leeraars in het werk—1890-1907. Mislukking der Colorado "Landverhuizing op Geref. grondslag." Sterke Kerkuitbreiding in Pella's omgeving en elders. "Grootsche plannen." Maryland kolonie mislukt. "Scheepsladingen van Hollandsch gespuis in 't Westen." Gemeenten in 't verre Z. O. en N. W., aan diagonaal uiterste landgrenzen, 1898. "Voogdij-schap" des Boards? Halfslachtige en omslachtige methode, 1898. Arbeiders. Indringing. Bijdragen. Zendingseesten. Uitbreiding van werk tot 19 Staten en Provincies in N. A. "Verlos ons van die Boards, o Heer!" Nieuw beginsel in 1906 aanvaard.
- §6. **Heiden Zending**..... 285
 Débacle der eerste uitzending. Zevenderlei veld voorgesteld. Board der Heiden Zending geconstitueerd en gelncorporeerd. Arbeid te Fort Defiance. Zuni. Tohatchi. Cuba? Isaac Adams. Rehoboth geopend, 1903. Verbreding.
- §7. **Joden Zending**..... 291
 Vier "missions" gesteund. De Chicago Hebrew Mission. "Langs kerkelijke lijnen." "Eersteling uit Israël."
- §8. **Theologische School en College**..... 293
 De faculteit in 1890 en in 1907. Dr. Vos' heengaan. Dr. Beuker's en Prof. Boer's dood. Splitsing der School in twee afdelingen. "Want een College moet er komen!" De Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Geref. grondslag, leidt schipbreuk. "John Calvin Junior College." Een nieuw gebouw opgericht. De bibliotheek. Eene "Academy en Opleidingsschool" als Jona's wonderboom te Rotterdam, Kansas. "Tempest in the ecclesiastical teapot"—der School.
- §9. **Kerkelijke Fondsen**..... 302
 Art. XIII. der K. O. te schrappen? "Recht der emeriti om een snoepwinkeltje op te zetten." Emeritus Kas een "Steen des aanstoots." De aanslag van 1904 beëindigt de lijdensperiode. Studentenkas terugbetaling? "Kerkhulp."
- §10. **Persarbeid**..... 305
 "Wachter," "Monatschrift," "Bote," "Banner of Truth" van maand- tot weekblad. "Calvin College Chimes." "De Geref. Amerikaan." "Het Rechtsbestaan." Catechisatie boeken in 't Hollandsch, Engelsch, en Duitsch. De Kerkenordering van 1905. Verbreding.

§11. Twee Unie Pogingen.....	311
Met de United Presbyterian Church. Fiasco. Met de Geref. Kerk in Amerika in 't Westen. "O breek die dag toch spoedig aan.....Vereenigd mogen juichen." Mislukking, na velerlei pogen.	
§12. Kerkelijke Correspondentie.....	319
Met Zuid Afrika. De Boerenkrijg. Met de Geref. Kerken in Nederland. Het incident Vos op de Dordtsche Synode van 1893. Niet op bewijzen ingegaan. Verandering in de verhouding der Ned. Kerk. De correspondentie breeder omschreven in 1898. De relatie tot de Geref. Kerk in Amerika en andere kerken. "Church Comity." Corr. met de Oud-Geref. Kerk van Pruisen.	
§13. Leven en Leer.....	327
Verbreeding. Dr. Kuyper's leer wint veld. "Gehaspel" over Doop, Verbond, enz. Kentering. De Utrechtste Conclusies. Klacht over gebrek aan geestelijk leven. Afschaffing van 't Doopledenstelsel. De Arbeiders-beweging. Gezangbundel. Inrichtingen van Barmhartigheid. Het parochiale stelsel? Niet alles "verbreed."	
§14. Scheuringen.....	335
New Era. Koppenaal's boek. Ds. S. Koster's brochure. Kalamazoo. Ds. Fortuin's uitrede en terugkeer. Ds. Contant. Van der Valk's "checkered career." Scheuringen in Muskegon.	
§15. Het Halve-Eeuw Feest en 't "Gedenboek".....	339

HOOFDSTUK IX

De Laatste Tien Jaren, (1907 - 1917)

§1. De Taak der Toekomst; een Tijdperk van Bevestiging.....	342
Het probleem der Kerk. Bavinck, Van den Bosch, Van Lonkhuyzen, Kuiper. Bevestiging.	
§2. De Uitbreiding der Kerk.....	345
Nieuwe Classes.	
§3. Inwendige Zending.....	346
Arbeiders. Bureau van Informatie voor landverhuizing.	
§4. Immigranten en Zeelieden Arbeid.....	347
Hoboken en Ellis Island.	
§5. Mormonen Zending.....	348
Hollanders in Utah. Arbeid te Ogden en Salt Lake City. Gering resultaat. Waarom?	
§6. Heiden Zending.....	349
Zuni. Black Rock. Tohatchi. Opleidingsschool geopend, 1911. Toadlena. Crown Point. Kinbeto. Arbeid te Rehoboth.	
§7. Joden Zending.....	360
"Paterson Hebrew Mission."	

- §8. Stads-evangelisatie te Grand Rapids, Chicago, Paterson..... 361
- §9. Theologische School en Colleges..... 364
 "Bevestiging" in cursus en faculteit. Discussies over verband van het College tot de Kerk. Uitgangspunt van 't onderwijs. God object der theologie? De Theol. School eigendom der Kerk. Ons volk niet rijp voor "Vereeniging voor Middelbaar en Hooger Onderwijs." Educational Secretary. 't Nieuw College gebouwd. "Western Calvin College." Ds. Muysken's onvoltooide taak. Grundy Center Chr. Ref. College. Voorgeschiedenis der Opleiding voor 't Duitsche werk. Opening der Grundy Center School in 1916.
- §10. Persarbeid 372
 "Banner" aankoop. Kleinere bladen van kerkelijk karakter. Bladen en boeken over de Zending. Over Doop en Calvinisme. "Kentering in de Verbondsleer." Proefschriften et al. Handboeken. "Chr. Ref. Yearbook." De Psalmen—in 't Engelsch. Nieuwe berijming, 1915. Poging tot verbetering van 't Hollandsch Psalmgezag. Catechetische werken.
- §11. Kerkelijke Correspondentie 379
 Met de Nederl. Geref. Kerken en Chr. Geref. Kerk in Ned. De Holl. Chr. Geref. Kerken in Argentinië. Toestand onzes volks aldaar, vroeger en heden.
- §12. Leven en Leer..... 384
 Gebrek aan gezonde Calvinistische opvatting van het leven? Gebrek aan geesteseenheid? Afnemen van leeslust betreffende Geref. lectuur. "Verflauwing der grenzen?" Veruitwendiging der kerken? Oordeel des onderscheids. In elk tijdperk misstanden. Actie en reactie. Schaduwen op 't kerkelijk pad. Enkele lichtpunten die moed geven.

HOOFDSTUK X

Het Vereenigings Leven der Chr. Geref. Kerk

Arbeid der Kerk als Organisme, in verband met het institutair leven

- §1. De Zondagsschool..... 394
 Engelsche "nieuwigheid." Aanbevolen door Alg. Verg. van 1873. "Houten pilaren en Trojaansch paard." Prof. Boer's pleidooi er voor. Ds. R. T. Kuiper, et al. "Voorhof der heidenen." S. S. Les in "Wachter." "S. S. Bode." Chr. Ref. S. S. Lesson Helps. "The Instructor." Middel tot Amerikanisatie. Verhouding tot de Kerk en Catechisatie. Eigen rooster? S. S. Conventies. Opleidings-klassen.
- §2. Jongelings Vereenigen..... 401
 Te Grand Rapids in 1870. Jaarfeesten. Gemeenschap met andere Vereenigen. "Gegronnd op Dordsche Synode"? Jongelings Bonden. "Jaarboekje" van 1912.

§3. Meisjes Vereenigingen.....	406
In Grand Rapids, 1874; Holland, 1875. Groei.	
§4. Jongelieden Vereenigingen.....	406
Christian Endeavor Society opgericht door Ds. Schut, 1891. Bezwaren er tegen. Groei der Y. P. S. onder ons. Studieboeken.	
§5. Knapen Vereenigingen.....	408
Leiders.	
§6. Vrouwen Vereenigingen.....	408
Uitbreiding en nut er van.	
§7. Mannen Vereenigingen.....	409
In Michigan, en elders.	
§8. Zangvereenigingen.....	409
§9. Zendingen Vereenigingen.....	410
Tweede Gemeente in Grand Haven de pionier. "Vereeniging voor Israël." "Zendingsschool."	
§10. De Christelijke School-beweging.....	411
Een der hoofdmotieven van den Grooten Trek. Chr. School te Pella. Mr. Muntingh. Classis Holland in 1854. School te Grand Rapids in 1855. De eerste onderwijzers aldaar: Pleune, Schram, Gezon, Spanjer, Wormser, Scheffer. Graafschap's school van 1857. Vier stadiën der School-beweging onder ons. (a) De Hollandsche Chr. Scholen; De Pionier G. Van Ooyen. Publicatie van Holl. schoolboekjes. Onderwijs in "Union Schools"? Actie der Alg. Verg. van 1870. Eene kweekschool voorgesteld. Holl. onderwijs te Grand Rapids, Muskegon, Grand Haven, Kalamazoo, South Holland, Paterson, Niekerk, Cleveland, Wellsburgh, Chicago, Collendoorn, Ridott, Holland, et al. Busjes in kerk. Lijdensgeschiedenis der Holl. Chr. School. Monningh en Luninga. (b) De Holl. Christelijke School het tweede stadium. J. B. Hoekstra's en R. T. Kuiper's pleidooi er voor. Synoden over 't Chr. Onderwijs. Pioniers der tweede periode. Invloed van Dss. K. Kuiper, J. Van Vlaanderen, et al. Diekema's Schoolrede en Kniphuizen's "Lichtstralen." Dr. A. Kuiper over de Amerikaanse Publieke School. Tweeërlei waarschuwing. (c) De Engelsche Chr. School 't derde stadium. Chicago, Graafschap, Grand Rapids, (1891). Leergang en methode. (d) 't Vierde stadium. Tot zoover gemeente-scholen. Holtman pleit voor "Vrije" school. Overdracht schier allerwege. Tegenwerking der Chr. School. "Geld vermorsen." Historische achtergrond hiervan. Kentering der opinie. Officieële positie der Kerk.	
Overleden Voorgangers der Chr. Geref. Kerk (Portretten).....	427
Register van Persoonsnamen.....	435

HOOFDSTUK I.

De Kerk die ons tot Moeder was.

Aanschouwt den Rotssteen waar gijlieden
uit gehouwen zijt en de holligheid des Born-
puts waar gij uit gegraven zijt.

(Jes. 51: 1.)

DE CHRISTELIJKE GEREFORMEERDE KERK IN NOORD AMERIKA erkent als de Rotssteen waaruit zij gehouwen is en de holligheid des Bornputs waaruit zij gegraven werd, de Kerken der Afscheiding zooals die in de eerste helft der Negentiende Eeuw tot openbaring kwamen in Nederland, en in Bentheim en Oostfriesland, in Duitschland. Wel zijn er in het Oosten onder de inwoners onzes huizes, die als hunne Moeder eeren de Kerk der Separatie van 1822. Beide, in Oost en West, zijn er mannen en vrouwen die gedoopt zijn in de Hervormde Kerk der Oude Wereld, of in de Hollandsche Gereformeerde der Nieuwe. Een steeds aangroeiend getal belijders erkennen in de kerken der Doleantie hunne gezegende bakermat, en hun invloed zal ons vooral in Hoofdstuk VIII. blijken. Doch de overgrootte meerderheid der vaders en moeders, der zonen en dochteren onzes volks, zien, evenals de grondleggers onzer kerkengroep in hunne dagen, in de uitgeleide Gemeente van 1834 en volgende jaren, de Moeder die hen baarde, en naar welke zij met een dankbaar hart blikken, over Oceaan en tijdstroom henen. Vandaar dat het billijk is, zoowel als noodig tot recht verstand van onze eigene historie, om een inleidend hoofdstuk dezer Geschiedenis te wijden aan de Afscheiding in Nederland, en, in verband daarmede, in Bentheim en Oostfriesland. Laat ons achtereenvolgens nagaan den *Oorsprong* der Separatie van 1834 en volgende jaren als protest tegen verval in leer, tucht en dienst, het *volk* waaronder zij post vatte, hare *leiders* en *woordvoerders*, de *besprinking* der Afscheidenen door vijanden van buiten, en hun *strijd* van binnen, om ten slotte onze aandacht te vestigen op de *beginselen* die de Kerken der Afscheiding in haar vaandel hadden geschreven en

overleverden aan ons. Dit alles dekt het tijdvak van het begin der uitleiding van 1834 tot omtrent den tijd van den "Grooten Trek" naar Noord Amerika, tegen het midden der Negentiende Eeuw, genoegzaam voor het doel van dit werk.

§ 1. *De Oorsprong der Separatie.*

Groot was de afval van God en Zijn Woord en Zijn dienst, zoowel als van de leer der Vaders in de Protestantsche Kerken der Oude Wereld gedurende de eerste tientallen van jaren die volgden op het uitbreken der Fransche Revolutie in 1789. Zelfs in *Noord Amerika* had ongelooft en twijfel, over den Atlantischen Oceaen henen, zulke invallen gemaakt op het godsdienstig leven der jonge Republiek der Vereenigde Staten, dat Bacon in zijn "American Christianity" (p. 219), kon schrijven: "The two decades from the close of the War of Independence, include the period of the *lowest ebb* of vitality in the history of American Christianity. The spirit of half-belief or unbelief that prevailed on the other side of the sea, both in the Church and out of it, was manifest also here."

Inderdaad stond het er over den Oceaen, Duitschland en Nederland insluitend, treurig bij in die dagen. "Het was een tijd waarin een slap conservatief liberalisme den toon aangaf. De uitingen der Revolutie in hare grofste vormen vreesde men, maar men hield vast aan hare beginselen. Verdraagzaamheid en inschikkelijkheid was de leus. Onbepaaldheid en halfheid gaf den toon aan op schier elk gebied. De verlichting en vrijzinnigheid brachten meê, dat men den godsdienst eerde, maar dan gezuiverd. Men was niet meer zoo bekrompen als de Gereformeerde Vaders. Hun theologie was misschien goed voor dien tijd, maar 'toen was toen'; men was sedert heel wat vooruitgegaan in wetenschap, in waardeering en breedheid van blik. De scherpe punten der Belijdenis wilde men dan zooveel mogelijk gladlijpen, de zwarigheden met stilzwijgen bedekken. De theologie van dien tijd was een oppervlakkig supra-naturalisme, dat de Heilige Schrift onderwierp aan de keur van het menschelijk verstand, dat deïstisch en onbestemd dacht van God, en niet opleidde tot de mystieke gemeenschap met God; dat Jezus maakte tot een voorbeeld van liefde en deugd, dat niet kende het weenen over de

schuld en het roemen in de genade, eene theologie, die, met den mensch begonnen, ook eindigde in den mensch, en droomde van een hemel van onbestemd geluk en zaligheid voor alle menschen." ¹⁾

In *Oostfriesland*, kerkelijk zoo nauw verbonden aan Nederland destijds, was er zóóveel verval in de leer, dat drie leeraars aldaar in 1838 geene verklaring konden verkrijgen van den vroeger zoo rechtzinnigen Coetus of de Oostfriesche Kerk nog symbolische boeken had of niet, terwijl Ds. R. W. Duin, vroeger predikant te Jarssum en Veenhusen aldaar, zich genoopt gevoelde om te publiceeren: *Emdens en Oostvrieslands geestelijk Hoerdom; of ontrouw aan den God der Vaderen, opengelegd en aangedrongen*, terwijl hij wat later meende te moeten uitgeven (A'dam, 1838), *Rondborstige Protestatie, of ernstige en vrijmoedige betuiging tegen het schromelijk verval in de leer en tucht der Geref. Kerken te Emden en in geheel Oostvriesland.* ²⁾

Ook in *Bentheim* stond het er, met gunstige uitzonderingen, treurig bij wat leer en tucht aanging, vooral na 1818, toen een "Oberkirchenrat" het opperbestuur in handen kreeg. De invoering van een gezangenbundel, hoewel veel tegenstand ontmoetend, werd daar toch doorgedreven.

Wat *Nederland* aangaat had Koning Willem I. in 1816 op onwettige wijze, buiten de Gereformeerde Kerken om, een nieuwe Synodale organisatie met hiërarchische elementen ingevoerd, en het Onderteeknings-formulier voor aankomende predikanten werd radicaal gewijzigd. Verbonden zich de candidaten tot den Heiligen Dienst vroeger tot het verkondigen der leer *overeenkomende* met Gods Woord, nu werd het woord *overeenkomstig* gezegd, waaraan men eerlang in de praktijk de uitlegging gaf: "in zoover de leer overeenkomt met de Heilige Schrift," zoodat de leeraars dus vrijheid meenden te hebben om wat zij niet overeenkomstig met den Bijbel achtten niet te accepteren en niet te leeren. Weldra werden allerlei grove dwalingen en ketterijen verspreid door kansel en drukpers. Zekere Ds. Brouwer te Maassluis gaf een werk uit ter bestrijding der leer der Heilige

1) Dr. Bouman, *De Crisis der Jeugd*, Kampen, 1914, bl. 7 vv.

2) *De Reformatie* IV., bl. 285, en V. bl. 136, 178. Vgl. *Geschiedenis der Oud-Geref. kerk in Bentheim en Oostfriesland*, door J. Schoenmaker, Hardenberg, 1900.

Drieënhed en werd er niet om vervolgd: Ds. Magnet van Raamsdonk bestreed openlijk de leer der verzoening en bleef ongeschorst, hoewel aangevallen door Ds. Le Roy van Oude Tonge.

Ds. Benthem Reddingius van Assen tastte de volmaakte heilige en rechtvaardige menschheid des Heeren aan in een werk: *Onderzoek naar het karakter en gedrag van Jesus Christus.*

Ds. Van der Linden te Kantens betrok openlijk de *Canones* der Dordtsche Synode onder "menschelijk lapwerk," zonder verbindende kracht en Ds. Posthumus van Waaxens noemde de Formulieren "houten strijkijzers."

Welk een geest deze mannen bezielde blijkt o.a. uit het feit dat zelfs een hoogleeraar, Prof. Hofstede de Groot, te Groningen, betoogde dat sedert 1816 de verbindende kracht der Formulieren was afgeschaft, en Donker Curtius, president der Hervormde Synode, waagde verachtelijk van "schreeuwen over de Oude Formulieren." *)

Bijna geheel het Protestantsche Nederland zweeg toen de fundamenten van leer en Kerk alzóó met ruwe handen werden aangetast. Alleen op de Veluwe en aan de Rijnstreek hield de plattelands bevolking nog vast aan de belijdenis der Vaderen, terwijl ook hier en daar op andere plaatsen het volk zich nog trachtte te voeden met de "oude schrijvers," vooral Brakel, Smytegelt, Comrie, Lodensteyn, Myzeras, Immens, en soms met Schortinghuis.

De predikantenwereld, met slechts enkele uitzonderingen, zooals Dss. Fokkens, Molenaar, Schotsman en den reeds genoemden Le Roy, hield het met een humanistisch, rationeel, supra-naturalisme dat de harten koud liet en de levens onbekeerd en ongeheiligd.

Wel openbaarde zich in dezen slappen en ingezonken tijd, vanuit Engeland en Zwitserland, eene godsdienstige verlevendiging die men het "*Reveil*" noemde, en die werd voorgestaan en voortgeplant door eminente mannen zooals Malan, Monod, en Merle d' Aubigné in Zwitserland, en door den geleerden Willem Bilderdijk met zijne kweekelingen Da Costa, Van der Kemp en

*) Zie het Adres der Synode van 1836 aan den Koning van Ned. gericht, een beknopt en volledig overzicht van de oorzaken en het goede recht der scheiding, o.a. in Wormser's, Scholte, bl. 108, vv.

Groen van Prinsterer en anderen in Nederland, doch de invloed dezer beweging bleef beperkt tot de hogere standen en drong niet door tot de massas des volks.

§ 2. *Het Volk Waaronder de Afscheiding Post Vatte.*

Niet genoeg, en soms in het geheel niet, is door Nederlandsche schrijvers aan het licht gebracht dat de Separatie van 1834 grond won onder een zeker *deel* van het Protestantsche volk in Nederland, en het stamverwante Bentheim en Oostfriesland, en wel onder wat soms genoemd wordt het "*piëtistisch element*," een term dien wij hier bedoelen in den oorspronkelijken zin van "vroom" (pious), d.i., werkelijk ernst makend met de religie als een zaak beide des *levens* en der *leer*. Dat het juist dit element was waaronder de Afscheiding post vatte blijkt onzes inziens o.a. uit de godsdienstige *lectuur* onder onze vaders en moeders het meest geliefd en autoritatief geacht, uit de *verschilpunten* onder hen in dispuut, beide in Nederland en in Amerika, en uit het *kerkelijk leven* in de Nieuwe Wereld, zooals wij daaruit voor elk tijdvak der historie der Chr. Geref. Kerk in N. A. grepen zullen doen. Zelfs zal ons in Hoofdstuk VIII. blijken dat er in *New Jersey* onder een dergelijk element, dezelfde lectuur beminneend, alreeds in 1822, dus een dozijn jaren vóór de Separatie in Nederland, eene Afscheiding plaats greep eenigszins gelijkend op die in de Oude Wereld.

Het *Piëtisme* dat wij hier bedoelen is vrucht van Nederlandschen bodem, ouder dan het Duitsche van Spener, daar het reeds in de eerste helft der 17de eeuw optrad. Goeters in zijn, "*Die Vorbereitung des Pietismus*," in Ned. (Leipzig, 1911) noemt dit "*die kirchliche Reformpartei*," hare stuwkracht beschrijvende als de drang van het Calvinisme om het bezit des heils in het hart te doen uitkomen in eene dienovereenkomstige vernieuwing des levens, en door middel van een kerkverband waarin de Zichtbare Kerk zoo nabij als mogelijk eene Gemeente der Uitverkorenen is, (Seite 58) in welke laatste stelling verwantschap ligt aan het straks te noemen *Labadisme*.

De Nederlandsche kerkhistoricus, Dr. L. Knappert en anderen, spreken van dit piëtistisch volk als de "*preciesen*," tegenover de "*rekkelijken*."

Het Piëtisme, met andere woorden, was "eene beweging die protesteerde tegen formalisme en doode orthodoxie, die nadruk legde op persoonlijke wedergeboorte en bekeering, en die het religieus gevoelsleven sterk trachtte te ontwikkelen. Tot hare schaduwzijden behoort een vaak liefdeloos en soms hard veroordeelen van andersdenkenden, en 'nolens, volens,' eene neiging tot separatisme." 4)

✓ Het *Puritanisme* van Engeland, een soort verwant verschijnsel, oefende invloed uit op het Nederlandsche Piëtisme. Kurz noemt 't Gereformeerd Piëtisme, "verplant" uit Engeland. 5) Zulks geschiedde vooral *via* Zeeland, dat sinds eeuwen in levendig verkeer stond met Groot Brittanje, en waar *Willem Teelinck* woonde, door Kurtz den Vader en stichter van het Nederlandsche Piëtisme genoemd. Teelinck's verblijf in Engeland had hem aldaar met de Puriteinen in aanraking gebracht. In Middelburg predikant zijnde, na 1613, was hij de eerste in Nederland die "door geestelijke oefeningen, uren des gebeds, bijbellectuur, zelfonderzoek, vasten, strenge Zondagsrust, en soberheid des levens, zeer velen tot bekeering van zonden riep en een van de zuiverste typen van den Nederlandschen puritein is geweest." 6)

De Puritein *Amesius*, professor te Leiden, leerling van Prof. Perkins te Cambridge, was een andere factor in deze overplanting.

Dit Piëtisme vond sympathie bij den grooten *Voetius*, die ascetische strengheid van zeden aanpreef en oefeningen van vroomheid instelde en voorstond.

"Dit Voetiaansche Piëtisme vindt zijne zuivere uitbeelding in *Willem à Brakel*," wiens "Redelijke Godsdienst" door onze vaders zoo hoog geschat werd.

"Toongever" van het Piëtisme te Utrecht was *Jodocus Van Lodenstein*, (gest. 1677), niet geheel vrij van een mystiek: "zich verdiepen in en genieten van God, het zoeken van eenzaamheid om met God te verkeeren, waarin wij de kussen van Gods mond en de omhelzing Zijner liefde smaken." 7)

4) Zie ons artikel *De Afscheiding van de Geref. Holl. Kerk in N. A. in 1822*, *Ned. Archief voor Kerkhistorie*, Deel XIII., bl. 340 vv., 's Gravenhage, 1917.

5) *Lehrbuch der Kirchengeschichte*, II. S. 287 (Elfte Auflage).

6) L. Knappert, *Gesch. Nederl. Herv. Kerk, 16de en 17de Eeuw*, A'dam, 1911, bl. 274.

7) Hij zelf spreekt van mystieke theologie in zijn *Beschouwingen van Zion*. Zie Knappert, *Idem*, bl. 276.

Dr. Wilhelmus à Brakel

Hoe geliefd ook Lodenstein's boeken waren is welbekend.

Te Utrecht woonde een andere piëtist, *Jacobus Koelman*, wiens geschriften evenzeer geliefde lectuur vormden in de kringen der Afscheiding, beide in Amerika en in Nederland, en wiens invloed zich tot de Nieuwe Wereld uitstreckte.⁸⁾

Voetius, Brakel en Koelman en zeker ook Lodenstein, waren een tijd lang onder de bekering van *J. de la Bodie*, hoewel zij zich later van hem afkeerden, vooral om zijne bewering dat men de Volkskerk als de "wereld" moest verlaten om eene "zuivere Kerk" te organiseeren. Het was natuurlijk dat zij evenzeer protesteerden tegen allerlei uitwassen van het *Labadisme*. Toch was, zooals Goeters het uitdrukt, "het binnenkerksche Piëtisme, van Voetiaanschen afkomst, in de algemeene opvattingen van het Christendom aan het Labadisme nauw verwant."⁹⁾

Zooals men weet, lag "de hoofdfout der Labadisten in hun beschouwing van het *wesen der Kerk*. Zij wilden eene verzameling van louter wedergeborenen, en gingen daarbij zoover, dat zij over het hart oordeelden en naar subjectieven maatstaf keurden, wie al of niet bij de gemeente mochten behooren; in de voornaamste leerstukken stemden zij overigens met de Gereformeerden overeen" "Tot op heden is de richting van het Labadisme 'nog altijd in onderscheidene kringen merkbaar.'" ¹⁰⁾

Na Voetius en zijne tijdgenooten, zette zich het Piëtisme voort in *Prof. F. A. Lampe*, in Duitschland geboren, in Nederland geruimen tijd hoogleeraar (te Utrecht), en in 1727 tot zijn dood (1729), professor en predikant te Bremen. Door zijne geschriften oefende hij een machtigen invloed uit, o.a. in Oostfriesland en onder de Deutsche Gereformeerden in de Rijnstroken zoowel als in Nederland. Vooral Lampe's, "*Heylich Bruydt Cieraat*," vol bevindelijke zielsontleding en "typisch mystiek-piëtisme," vormde bij sommigen in de Afscheidene kringen geliefde lectuur. Zooals Ds. H. W. Laman in het "*Geref. Kerkblad* voor Drente en Overijssel" het stelde (14 April, 1917): "Er is een tijd geweest dat in onze kerken de 'oude schrijvers' druk werden gelezen. Die wat meer *gemoedelijk* waren lazen het liefst

8) Vgl. ons Art. De Afsch. v. Geref. Holl. Kerk in N. A., supra. Voorts Hfdstk. VIII, §2 van deze Gesch.

9) *Vorbereitung*, S. 282.

10) Landwehr, *Handboek der Kerkgesch.*, R'dm, 1912, III., bl. 135 vv.

Prof. G. Voetius

Prof. F. A. Lampe

in Brakel, Smytegelt, Rutherford, Erskine en dergelijke auteurs; zij die wat *verstandelijker* aangelegd waren, vonden behagen in schrijvers als Comrie, Owen, à Marck en anderen meer."

Zooals elders nog een paar malen zal blijken, was *Brakel* vooral gezaghebbend onder het volk der Afscheiding.

Voor den huiselijken kring en voor eigen hart was *Bernardus Smytegelt*, zoo even genoemd, een geliefkoosd auteur wiens werken een schat van "bevinding" behelzen en ook thans hunne aantrekkingskracht nog niet geheel hebben verloren. In sommige kringen liet men ook Verschuur's "*Waarheydt in het Binnenste*" niet ongelezen, zoo min als Schortinghuis' veel besproken en soms veroordeeld boek, "Het Innige Christendom tot overtuiging van onbegenadigde, en bestiering en opwekking van begenadigde zielen gestaltelijk en bevindelijk voorgesteld." (1740.)

Ook *Lambertus Myseras* en *Ds. Johannes Groenewegen* dienen hier genoemd als bij sommigen bemind, de laatste niet alleen door zijn predikaties, maar vooral door zijne "Lofzangen Israëls," gelijk ook *Jan Luyken's* gedichten bij velen hoog in aanzien stonden, alsmede die van *Ds. W. Sluiter* van Eibergen, over wiens "Wiegezing" wij een dispuut zullen zien ontstaan in Hoofdstuk VII., § 11.

Bunyan's *Christenreize*, die wereldbekende, rijpe vrucht van het Engelsche Puritanisme, werd van geslacht to geslacht hoog gewaardeerd door dit piëtistisch volk, gelijk hij b.v. ook door Schortinghuis telkens wordt aangehaald.

Het was vooral onder dit waarlijk "vroom" volk, terend op de genoemde "oude schrijvers," als hunne ziele spijs, dat de Afscheiding van 1834 veld won, menschen wier ziele "walgde" van de lichte kost door verreweg de meesten der predikers opgedischt in de heerschende Kerken van Bentheim, Oostfriesland en Nederland, en die daarom op verschillende plaatsen samenkwamen in "konventikelen," dat is, onderlinge godsdienstige samenkomsten, vaak door de z.g. "oefenaars" geleid.

Deze menschen waren als regel "kleine luyden," veracht door de grooten der aarde en de wereldwijzen in Kerk en Staat,

doch ingewijd in de geheimen des Koninkrijks, en, trots enkele uitwassen, getrouwe beminnaars van de Gereformeerde waarheid die naar de godzaligheid is, te Dordrecht vastgesteld in 1618-1619.

Juist om wille van zijn Gereformeerdheid kon het bovengenoemde "Réveil" geen bevrediging geven aan dit rechtzinnig volk. Want het gevoelde eenigszins, met "voelhorens" die de wereld soms doen verbazen, dat, zooals Dr. Bavinck het uitdrukte: "Het Réveil van huis uit onkerkelijk en anti-confessioneel was. Het stond op algemeen christelijken grondslag en kenmerkte zich verder door zijn aristocratisch, methodistisch en philanthropisch karakter." ¹¹⁾

De mannen van het Réveil legden wel nadruk op sommige hoofdwaarheden des Christendoms, zooals de goddelijke oorsprong der Heilige Schrift en de noodzakelijkheid van wedergeboorte en geloof, doch de Belijdenis der Gereformeerde Kerken liet men rusten, en tegenover enkele punten er van, b.v. de predestinatie, van ouds het hart der Kerk geacht, stond men onsympathiek. Het ideaal van het Réveil was een terugkeeren tot de Kerk der apostolische eeuw, liever dan een voortbouwen op de fundamenten in den loop der eeuwen, onder de leiding des Geestes, opgetrokken, en door de liefhebbers van Brakel, Lodenstein en anderen terecht geëerd als de leer der waarheid, die naar de godzaligheid is.

Het zou onder deze "kleine luyden" zijn dat de Vrijmachtige, die een kind des gewonen volks, een boerenzoon, Martin Luther, riep als de groote Reformateur der zestiende eeuw, het zou onder deze verguisde "dompers" en "achterlijken" zijn dat de Heere zou werken tot eene nieuwe *reformatie* in de negentiende eeuw.

§ 3. *De Leiders en Woordvoerders der Afscheiding.*

In *Bentheim* waren het mannen als *J. B. Sundag* en *H. H. Schoemakers*, oorspronkelijk twee der vele "oefenaars" die aldaar de oude waarheid vastgehouden hadden, die het werk der reformatie ter hand namen in het land hunner vaders.

In *Oostfriesland*, waar, evenals in *Bentheim*, *Brakel* en

11) *Geref. Dogmatiek*, I., bl. 198, 2de druk, Kampen, 1906.

Lampe geliefkoosde lectuur vormden, was het de reeds genoemde *Ds. R. W. Duin* die vele oogen opende, en slapenden wakker schudde. ¹²⁾

Doch vóór deze mannen in volle actie kwamen en kerken tot openbaring brachten, had de Heere in *Nederland* reeds mannen verwekt, die de eigenlijke *leiders* der Afscheiding werden, en onder wier invloed ook de Bentheimsche en Oostfriesche predikers en gemeenten kwamen.

Hendrik De Cock dient als zoodanig allereerst genoemd. Geboren in 1801, was hij sinds 1829 predikant der Hervormde kerk te Ulrum, in Groningen, "waar, sinds Schortinghuis en Verschuur de vatbaarheid voor opwekkingen was gebleven, de hang naar konventikels nog bestond, en de bevindelijke vroomheid was gevoed." ¹³⁾

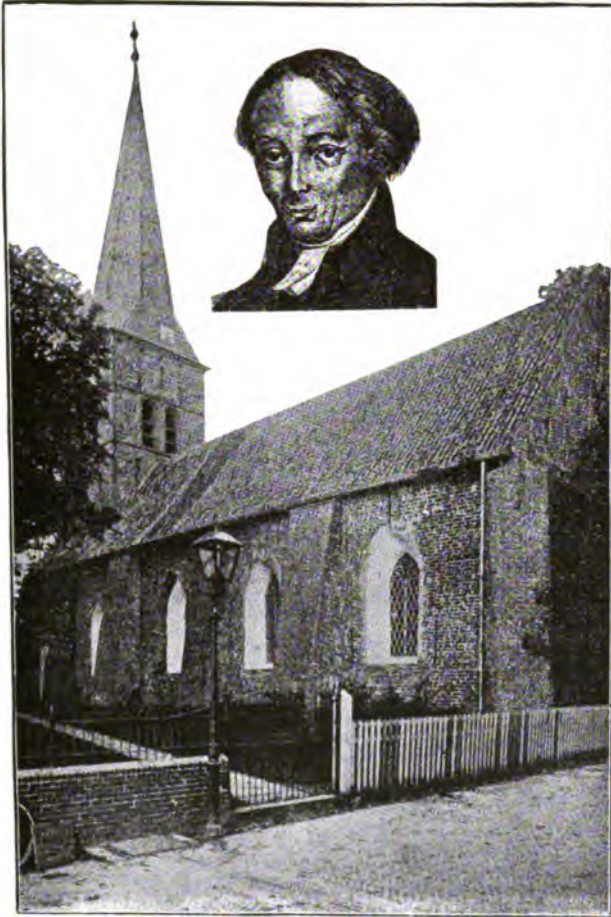
In 1831 werd De Cock gewonnen voor de oude waarheid waarin sommigen zijner gemeenteleden beter tehuis waren geweest dan hun voorganger, die zelfs niet goed bekend was met den inhoud der Dordtsche Canones van 1618-'19. Met ijver predikte De Cock over de fundamenteele leerstukken der Gereformeerde religie, en met zijne pen getuigde hij tegen de leeraars L. Meyer Brouwer en G. B. Reddingius als "twee wolven," die de schaapskooi van Christus hadden aangetast." Het uitgeven van een scherp geschrift tegen hen, en het doopen van kinderen tot andere gemeenten behoorend, leidde tot zijne schorsing, 19 Dec. 1833. Zijne afzetting volgde in Mei, 1834, nadat Ulrum's leeraar eene voorrede had geschreven van een boekje van Jacobus Klok, dat fel uitvoer tegen de Evangelische gezangen der Hervormde Kerk als "een geheel van 192 Sirenische minneliederen," "om de Gereformeerden al zingende van hun geloof af te helpen."

Op 13 October, 1834, scheidde De Cock zich formeel af van "de Nederlandsche Hervormde Kerk, totdat deze terugkeert tot den waarachtigen dienst des Heeren," gelijk de Acte van Afscheiding luidt, door 49 lidmaten geteekend.

"De Cock was een eenvoudig, bescheiden en ernstig man, een echt zoon van het Noorden, nuchter en kalm, met een open

¹²⁾ J. Schoenmaker, *Gesch. Oud-Geref. Kerk in Bentheim en Oostfriesland*, bl. 75.

¹³⁾ Knappert, II., bl. 299.

**Hervormde Kerk te Urum, en Ds. H. De Cock
(naar eene teekening).**

oog voor de werkelijkheid (met) gezond verstand en . . . een rondborstig en open karakter.”¹⁴⁾

Hij werd bewogen tot dezen zoo gewichtigen en historischen stap door een vroeger mede-student, die, met hem te Leiden aan de Universiteit vertoevende, had behoord tot eenen kring van ernstige jonge mannen voor wien Bilderdijk, bovengenoemd als leider van het Réveil, een geestelijk vader was, en de dichter Da Costa een geëerd leermeester en voorganger.

Het was *Ds. H. P. Scholte*, geboren in 1805, en sinds 1833 predikant der Hervormde Kerk van Doeveren, Gansoyen, en Genderen, in Noord Brabant, “een beschaafd man, van goede vormen, van der jeugd af met de kringen van het Réveil bekend, later meelevend met vele intellectueele kringen. Hij was begiftigd met uitstekende gaven van verstand en hart, een impulsief man, die als spreker diepen indruk maakte, een idealist, die ook de zwakheden had van zijne deugden, die, soms hoofdig en eigenzinnig, zich somtijds zeer door den indruk van het oogenblik liet leiden.”¹⁵⁾

Zijne prediking in eigene gemeente trok groote scharen, gelijk een leerrede te Ulrum gehouden, op den Zondag vóór de Afscheiding, over Jes. 8: 11-15, diepen indruk maakte. Hij donderde tegen valsche leeraars als leugen-profeten en Baäls-priesters en weigerde gezangen te laten zingen. In eene Acte van Afscheiding, gedateerd 1 November, 1834, verklaarde hij en een groot deel zijner gemeente, niet langer zich te voegen onder de Synodale organisatie.

De derde leider der Separatie werd *Ds. Anthony Brummelkamp*, geboren in 1811, en sinds 19 October, 1834, predikant der Hervormde Kerk te Hattem, in Gelderland. Hij was “breed van blik, levendig van temperament, en liefdevol van hart (doch) miste de diepte en de vastheid die den leidsman kenmerkt.”¹⁶⁾

Op 22. October, 1835, scheidde hij zich af van het Hervormde kerkbestuur dat hem zonder schorsing, alreeds had afgezet wegens het niet gebruiken van gezangen en weigering van gehoorzaamheid aan 't kerkbestuur.

14) Bouwman, *Crisis*, bl. 9.

15) *Idem*, bl. 9.

16) *Idem*, bl. 57.

In Juni van 't jaar 1835 had Brummelkamp de Synode gevraagd om te willen verklaren dat de formulieren in alles verbindend waren als vroeger, en verzocht om alle anti-gerefor-

A. Brummelkamp

meerde predikanten te willen noodzaken om terug te keeren tot de Gereformeerde leer, doch zijn adres werd "onvoegzaam" geoordeeld wegens inhoud en vorm!

Een paar maanden na Brummelkamps uitrede scheidde zich, en wel op 11 December, 1835, een vierde predikant af die bestemd was om leider te worden der kerken der Separatie en wiens invloed zich ook met name zou openbaren onder het volk der Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika.

Wij bedoelen *Ds. Simon Van Velzen*, geboren in 1809, een zwager van Brummelkamp, en sinds 1835 Hervormd predikant te Drogeham, Friesland. In karakter verschilde hij heel wat van zijn familielid en medestrijder, zoowel als van De Cock en Scholte. Dr. Bouwman in zijn "Crisis," teekent Van Velzen als een gezond Gereformeerd man, geleerd en krachtig, weinig meegaand, neigend naar oppositie, niet vrij van het doorzetten van eigen gevoe-

S. Van Velzen

len, om daarna, als eene zaak beslist was, zich weder te laten leiden door de veranderlijke stemming die in de gemeente openbaar werd.

“Van Velzen was een steil Gereformeerd man, die het zijne roeping achtte om het den goddeloozen aan te zeggen dat het hem kwalijk zou gaan, doch mede op grond van Gods souvereine verkiezing en de algenoegzame borg- en zoenverdiensten van Christus, het Evangelie van vrede en volkomen zaligheid verkondigde. Op kerkrechterlijk gebied leefde hij, evenals De Cock, uit de oude Gereformeerde beginselen.”

Mannen als de reeds genoemde Ds. Duin, en Scholte's Utrechtsche kerkeraad beschuldigden hem van “dorre prediking,” van “een geraamte van leerstellige waarheden, zonder den levenden Christus.”

Van Velzen was geschorst geworden door het Hervormd Classicaal bestuur van Dokkum, waaronder Drogeham ressorteerde, o.a. wegens het raadplegen met zijne gemeente over het al of niet zingen der Evangelische gezangen en het voor zich laten prediken van Brummelkamp en Van Raalte.

Deze laatste naam brengt ons voor den aandacht den man die vooral voor onze Amerikaansche kerken van beteekenis werd als een der leiders der landverhuizing herwaarts zoowel als der Afscheiding in Nederland: *Albertus Christiaan Van Raalte*, geboren in 1811, en bij het uitbreken der Afscheiding Candidaat voor de Heilige Bediening.

Tijdens eene cholera epidemie in Nederland krachtig bekeerd, behoorend tot den Leidschen studenten kring die zich om Bilderdijk en Da Costa schaarde, was Van Raalte, een man van uitstekende gaven zoowel als van classieke opleiding.

Wormser beschrijft hem als kort van gestalte, met een breed voorhoofd, heldere grijze oogen, vastgesloten lippen, opgewekt maar ernstig in het gesprek, het geheele gelaat dat van een man die helder dacht, zonder aarzeling toegreep, eerlijk en koppig handelde en volhardend doorzette.

Van Raalte's Amerikaansche biograaf, Dr. H. E. Dosker, teekent hem als een man in wien drie volksrassen waren belichaamd: de voortvarende Franschman, de degelijke Duitscher, en de volhardende Fries. Volgens zijn stamboom vloeyde hem dit

drieërlei bloed in de aderen. Hij was een uitnemend redenaar wanneer zijn onderwerp hem bezielde, een man van diepe overtuigingen, en die den moed had om er voor uit te komen, een man die de oude Kerk lief had en slechts noode verliet.¹⁷⁾

Dat verlaten van de Kerk der Vaderen had plaats in December, 1835, toen de proponent Van Raalte, dien men den voet had dwars gezet over zijne weigering van onbepaalde gehoorzaamheid aan de "reglementen" der Kerk, aan het kerkbestuur van Zuid Holland schreef dat hij "alle kerkelijke gemeenschap met hen opzei," en dat hij "zich voegde bij hen die begeerden te leven naar de ordinantiën Gods."

Op de eerste algemeene Synode der Kerken der Separatie, van 2 tot 12 Maart, 1836, te Amsterdam gehouden, werd Van Raalte geëxamineerd en tot de bediening toegelaten.

Weldra wierp hij zich met De Cock en Scholte, zoowel als met zijne zwagers Brummelkamp en Van Velzen, met hart en ziel in de prediking des Woords, met het resultaat dat de Scheiding zich uitbreidde als een loepend vuur, en eerlang een betrekkelijk grooten omvang verkreeg in Nederland.

Zelfs tot in Bentheim drong haar invloed door. Uelsen, de oudste Afscheidene kerk in dit Duitsche graafschap, werd alreeds op 1 Januari, 1838, tot openbaring gebracht door Van Raalte, en Bentheim (oorspronkelijk Gildehaus), twee jaren daarna, door Ds. De Cock. De Oostfriesche kerken zijn van heel wat later datum, ofschoon ook in dit vorstendom de geest der Nederlandsche Afscheiding reeds vroeg werkzaam was.

"In het voorjaar van 1845 waren er in *Groningen* en *Drente* de volgende gemeenten: Ulrum, Smilde, Groningen, Wildervank, Stadskanaal, Veendam, Onstwedde, Hellum, Grootegast, Warfum, Bierum, Dwingelo, Assen, Adorp, Ezinge en Hoogeveen, alle gevormd door *De Cock*.

In *Overijssel*: Zwolle, Kampen, Kockange, Ruinerwold, Zalk, Steenwijk, Genemuiden, Hasselt, Wezepe, Staphorst, Rouveen, en Mastenbroek, alle door *De Cock* georganiseerd.

Ommen en Dalfsen, (O), waren door *Van Raalte* tot openbaring gebracht.

17) *Levensschets van Rev. A. C. Van Raalte, D. D.*, Nijkerk, 1898, bl. 1, 2 en vijf. Ook Wormser in *Schat in Aarden Vaten*, Deel I, Nijverdal, 1913, bl. 11.

In *Gelderland*: Hattum, Heerde, Apeldoorn, Beekbergen, en Wanneperveen, alle door *Brummelkamp* gesticht.

In *Friesland*, (later ook in *Noord Holland*), ging *Van Velzen* voor.

In *Utrecht* stond *Scholte* aan het hoofd, en onder zijn invloed bestonden er reeds in 1837 gemeenten te Dordrecht, Almkerk, den Haag, Flakkee, Gorinchem, Schoonhoven, Leiden, Oudewater, Loosdrecht, Rhenen, Amersfoort, Bommel, Klundert, Sprang, Veen en Genderen.¹⁸⁾

In *Zeeland* werd de Afscheidings-beweging eerst geleid door *Ds. J. H. Budding*, gelijk in *Zuid Holland* enkele gemeenten *Ds. L. G. C. Ledeboer* volgden, terwijl in *Noord Brabant* *Ds. G. F. Gezelle Meerburg* optrad. De drie laatstgenoemde leiders echter hebben weinig blijvend invloed uitgeoefend op den loop der historie, vooral voorzoover die Noord Amerika aangaat, hoewel *Budding* zelfs enkele jaren in de Nieuwe Wereld heeft doorgebracht.

Het is eigenaardig dat de Afscheiding in sommige provinciën van Nederland veel meer omvang kreeg dan in andere deelen des lands. Zoo blijkt het b.v. uit berekeningen gebaseerd op het *Jaarboekje der Chr. Geref. Kerk in Nederland* voor 1857, dat de provincie Groningen in dien tijd niet minder dan 12,116 afgescheidene Gereformeerden bevatte, het veel schaarscher bevolkte Drente, 6,885; Zuid Holland, 7,238; Friesland, 6,851; Overijssel, 4,779. Het volkrijke Noord Holland echter telde slechts 3,093 Chr. Gereformeerden, Gelderland nog minder, 2,860, en Utrecht het kleinste getal, 1,831. Het Protestantische Zeeland, met 2,587 Afgescheidenen, telde slechts weinig meer Chr. Gereformeerden dan het zoo Roomsche Noord Brabant, met 2,369.

Het zal ons later blijken dat vooral het volk uit de provinciën waarin de Afscheiding het sterkste was, Groningen, Zuid Holland, Friesland en Drente, het element leverde dat met de beweging van 1857 medeging en de Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika opbouwde, n.l. de partij *De Cock-Joffers*. Een groot aantal der namen die men vindt onder de *Ulrummer Acte* van Afscheid, vindt men onder ons in Amerika terug. Denk aan de namen *Beukema, Barkema, Van der Laan, Hommes, Rozema,*

18) *Landwehr*, a.w. bl. 39, 40, en *Wormser, Scholte*, bl. 130.

Venema, Batema, Veltman, Veltkamp, Oosterhuis, Bronkema, Van Zwol, Kniphuizen, en anderen. Meer dan een onzer weet dat de dragers daarvan hun eigen voorgeslacht zijn.

De Van Velzianen sloten zich bij deze partij aan, benevens de meest conservatieve Zeeuwen—en het grootste deel der Graafschappers.

Daarentegen bleven de onder Brummelkamp en Van Raalte gekweekte Gelderschen en Overijsselaars en de door Ds. C. Van der Meulen geleidde Zeeuwen, als regel, aan de Hollandsche Geref. Kerk verbonden, alsmede de meeste Oostfriezen.

§ 4. *Besprinking van Buiten.*

Ondertusschen, om tot Europa terug te keeren—het optreden der door ons genoemde leiders der Afscheiding in Nederland, verwekte bittere oppositie. Zulks kwam niet alleen van de zijde der heffe des volks, van oudsher gram op de “preciesen,” maar zelfs van de kant van predikanten, en door de inmenging van regeeringswege leidde dit alles tot ontzettende *besprinking van buiten*.

Het was inderdaad, zooals De Cock had uitgedrukt, hoewel in wat anderen zin, een “aantasten der schaapskooi Christi” door “wolven.”

Men strafte van regeeringswege met zware geldboeten, brutale inlegering en harde gevangenschap. “Rijken en armen, aanzienlijken en geringen, godsdienstige en gewetenlooze menschen, geleerden en onkundigen, de meest behoudenden en de meest vrijzinnigen, allen, zonder onderscheid, vereenigden zich en spanden samen, om de Christelijke Gereformeerde Gemeenten, kon het zijn, te fnuiken en uit te roeien.

“Werden er openbare samenkomsten der gemeente gehouden, waar gepredikt werd, (ieder moest het toestemmen: in den geest der Gereformeerde Vaders), waar Psalmen werden gezongen en gebeden werd, ook voor den koning en zijn huis, daar verschenen er menigmaal burgemeesters en grietmannen, met veldwachters en andere ambtenaren, om de vergaderingen te verstoren. Soldaten en dragonders werden gebruikt en lieten zich gebruiken, om onder aanvoering van vloekende officieren met de ba-

jonet of de bloote sabel de weerlooze mannen en vrouwen uiteen te jagen." 19)

Ook in Bentheim en Oostfriesland hadden ongerechte en wreede dingen menigmalen de overhand in de vervolging der "Nieuwlichters." Ds. Sundag b.v. werd niet minder dan 32 malen veroordeeld tot gevangenisstraf.

Het zou niet moeilijk vallen om uit het tijdschrift "De Reformatie" alleen allerlei voorbeelden aan te halen van gruwelijke tooneelen waarvan onze vaders het slachtoffer waren, doch zulks zou ons volk in Amerika slechts noodeloos verbitteren. Daarenboven heeft het weldenkend Nederland en Duitschland zich reeds lang geschaamd over de mishandeling der Afgescheidenen. Ook in het tweede hoofdstuk wordt deze zaak trouwens nog even aangehaald, zoodat we hier kunnen volstaan met het geleverd resumé der *bespringing van buiten af*.

§ 5. *De Strijd van Binnen.*

Helaas, dat te midden der pas geschilderde ellenden nog een andere nood verrees, en wel *strijd van binnen*, waarover wij iets breeder moeten uitwijden als niet zonder invloed op den gang van zaken in de Nieuwe Wereld, vóór en na 1857.

Hoewel de leiders der Afscheiding en zij die hen volgden, homogeen waren in de overtuiging dat de Hervormde Kerk zóó was afgeweken in leer, dienst, en tucht, dat scheiden plicht was, om terug te keeren tot de oude paden der Gereformeerde Vaders, zoo was er onder hen toch heel wat *verschil van meening* omtrent onderscheidene zaken.

Gedeeltelijk ontstond dit uit het verschillend *karakter* der leiders, gelijk wij dat reeds met enkele woorden teekenden—iets wat met opzet werd gedaan. Ook hun verschillende *afkomst en persoonlijke levensleiding* deed invloed gelden.

Voor al echter was er onderscheid omdat de *volksaard* der Nederduitschers niet homogeen is. De bewoners van Nederland, en het stamverwant Bentheim en Oostfriesland, waren in oorsprong niet één volk, maar zijn afstammelingen van onderling zeer verschillende volksgroepen. Tot op heden wordt die oude

19) Citaat in Landwehr, a.w. bl. 40.

verscheidene rasafstamming duidelijk verraden door den verschillenden bouwstijl der boerenhuizen, de oude kleederdrachten, en versierselen, de oude zeden en gebruiken, de pigmentatie van haar en oogen, de schedelbouw en lichaamslengte, en vooral ook het verschillend *dialect* dat nog duidelijk verwantschap met de oude stamtalen openbaart.

Men onderscheidt vooral drie oude volkslagen, n.l. de *Friese* stam, in Friesland, (behalve in de Zuidoost hoek er van), in Noord Holland boven het IJ, op de Zuid Hollandsche eilanden, en op Tessel en Terschelling, zoowel als in Noordelijk Groningen en Oostfriesland; de *Saksische* stam, in Zuidoostelijk Groningen, Drente, Bentheim, Overijssel en Gelderland; en de *Keltisch-Frankische* stam van Limburg, Noord Brabant en Zeeland.²⁰⁾

Vanwege dezen verschillenden oorsprong, was en is er zoo veel onderscheid in het *volkskarakter* en *zielsbeweeg* onder het Nederlandsch-sprekend volk, en, daaruit ten deele voortvloeiend verschil in *richting* en *denkwijze*, ook trots het één zijn overigens, in hoofdzaken.

Waar nu de Separatie die verschillende rassen en provinciële elementen voor het eerst sinds eeuwen te zamen bracht in één algemeene synodale organisatie en nauw kerkverband, daar kon het niet anders of er moest wel verschillend inzicht openbaar worden en frictie ontstaan. Vandaar de "Crisis der Jeugd," gelijk Dr. Bouwman een gelukkig gekozen term gebruikt als titel voor zijn werk over de eerste 25 jaren der Scheiding—een tijdperk vooral voor ons in Amerika van gewicht daar het einde er van feitelijk de aanvang was der emigratie naar de Nieuwe Wereld, en sommige der geschilpunten van die periode nog nawerking hadden in Amerika. Daarom, zooals we reeds zeiden, eene beschrijving er van.

De geschillen der gesepareerden liepen over *bijzaken* zoowel als *hoofdzaken*. Onder de eersten noemen wij de oefenaarskwestie, het ambtsgewaad der leeraars, het feestdagen-vraagstuk, de Psalmberijming, en Huwelijks-vraagstukken.

Onder de *hoofdzaken* groepeeren wij de beschouwing omtrent de zichtbare en onzichtbare Kerk en in verband daarmede

20) Vgl. Ds. Joh. Beks in *De Schatkamer*, Dec. 1916. Vgl. Dr. J. Schrijnen, *Ned. Volkskunde*, Zutphen, 1911.

het al of niet doopen van kinderen der volwassen "doopleden," den strijd over de Kerkenorde en het aanvragen van "vrijheid."

De *oefenaars-kwestie* ontstond doordat gebrek aan geordende leeraars op verschillende plaatsen leidde tot het aanstellen van "leerende ouderlingen" of "voorgangers," die de gewone opleiding tot den dienst des Woords misten. In den loop des tijds stelden sommigen hunner zich schijnbaar te veel als "dominés" aan—vandaar oppositie. De Synode van 1836 sprak uit dat deze dienst noch in den Bijbel noch in de Gereformeerde Kerkenordeningen gevonden werd, zoodat daaromtrent geene bijbelsche bepaling kon gemaakt worden.

Voorts werden de oefenaars vermaand om zich nauwkeurig te onthouden van alles wat tot het openbare predikambt behoort, zooals het uitspreken van den zegen, de bediening der sacramenten en 't gebruik der sleutelen, en voor hen mocht niet worden ge-collecteerd, in, onder of na de Godsdienstoefening, "tot wering van eigenbaat."

Velen des volks stemden blijkbaar hartelijk in met deze bepalingen, vandaar dat b.v. te Leeuwarden gedurende den tijd dat "student" D. J. Van der Werp daar "oefende," de kansel uit het kerkgebouw werd genomen en de "oefenaar" gelijkvloers met de gemeente geplaatst.

Over het *ambtsgewaad* der leeraars ontstond beroering door dat Ds. Scholte, na 1836, het zijne plicht achtte om driekanten steek, en mantel en bef, af te leggen als noodeloos aan vervolging blootstellend, als niet gegrond op het Woord, en bijgeloovigheid in de hand werkend.

Zijne tegenstanders beweerden dat velen door dit zijn doen geërgerd werden omdat het een toegeven was aan de wereld en gevaar gaf hem te berooven van vrijmoedigheid in het bestraffen en vermanen bij gelegenheid van huisbezoek. Ook haalde men 1 Cor. 8 aan en Matt. 18: 6.²¹⁾

De Cock, meer conservatief dan Scholte, pleitte voor het blijven dragen van het "ambtsgewaad" om wille van de goede orde en om geen aanstoot te geven.

De Synode van 1849 besloot in De Cock's geest, n.l. dat men

21) Reformatie I, bl. 190 v.v.

het gewone gewaad der leeraren zou behouden waar het in Classis en Provincie in gebruik was en de aflegging ergernis zou geven. Geen leeraar mocht alleen wegens zijn gewaad geschorst worden wanneer het afleggen geen twist, verdeeldheid of scheuring veroorzaakte.

Het *feestdagen-vraagstuk* doet denken aan den strijd der Puriteinen tegen de z.g. Christelijke feesten, zooals Kerstmis, enz. In Nederland ging het met name over den *tweeden* Kerstdag, en Paasch- en Pinksterdag. De Synode van 1836 besloot dat men zich zorgvuldig zou wachten om de menschen te verplichten "tot het vieren van zoogenaamde Feestdagen, welke de Heere *niet* in Zijn Woord verordineerd heeft." "Men zal op die dagen wel te zamen komen om uit en naar Gods Woord gesticht te worden, maar de conscientie der menschen niet binden tot onderhouding van door menschen vastbepaalde en jaarlijks geregeld wederkerende feestdagen; men zal in deze het gemoed volkomen vrij laten."

Omtrent den Goeden Vrijdag bepaalde men in 1854, "dat die dag volstrekt niet feestelijk gevierd worde."

✓ Omtrent de *Psalmberijming* werd vooral met de Zeeuwen heel wat gediscussieerd. De Synode van 1836 besloot gebruik te maken van "de gewone berijming" (van 1773), doch in 1840 werd gerapporteerd dat eenigen in Zeeland de oude berijming van Dathenus prefereerden boven de nieuwe. De Synode van dat jaar besloot om de opzieners in Zeeland aan te manen om de gemeenten in deze zaak vrij te laten, en in plaatsen waar verschil van meening is: "zing eieder welke berijming hij wil," met de geruststellende explicatie er bij: "Dewijl toch de zangwijze dezelfde zijnde, het verschil in de berijming geene verwarring kan veroorzaken."

Toch was er geharrewar over, gelijk er tot op heden in Nederland Gereformeerde gemeenten zijn die nog steeds Dathenus' berijming der Psalmen gebruiken. Zelfs in Amerika zijn er nog die hierin een kerkelijk principe zoeken! (Vgl. Hoofdstuk VI., § 2.)

Ook over *huwelijkszaken* was verschil van gevoelen dat synodale actie eischte. In 1857 oordeelde de Synode dat het huwelijk tusschen neven en nichten niet behoorde tot de verbodene

graden van bloedverwantschap. Ook het huwelijk van een man en de weduwe van den *broeder* zijner overledene vrouw werd niet ongeoorloofd verklaard. (Synode, 1849.)

Daarentegen besloot deze zelfde laatstgenoemde vergadering om het huwelijk tusschen een man en de *suster* zijner overledene vrouw te verbieden, als tegen Lev. 18: 16 en kanteekening No. 22 op dat vers!

Van meer gewicht, en daarom als *hoofdverschillen* te rekenen, omdat zij veelmeer ingrepen in 't leven der Kerken en ook in Noord Amerika nog doorwerkten, waren de disputen omtrent de Kerk, 't doopen van het kroost van doopleden en het aanvragen van "vrijheid."

Wat het verschillend *Kerkgrip* aangaat, daarover spande het vooral tusschen Scholte en De Cock.

Scholte hing eene ideëele opvatting der Kerk aan als eene vergadering van ware geloovigen en volgens hem mochten alleen die kinderen gedoopt worden wier ouders belijdenis des geloofs hadden afgelegd.

De Cock echter, met meer oog voor het reële, behandelde als leden der gemeente niet alleen hen die tot persoonlijke belijdenis des geloofs gekomen waren, maar ook hen die daartoe nog niet kwamen wegens gebrek aan vrijmoedigheid en geloofsverzekering. Hij beschouwde deze laatste klas als in wezen tot de gemeente behoorend, en doopte daarom hunne kinderen, met beroep, voor zijn doen, op de lijn des Verbonds en de praktijk der Gereformeerde Vadersen. ²²⁾

Deze zaak bracht heel wat pennen in beweging, o.a. die van ouderling *Derk Derks Drukker* te Stroobos, die in eene "Korte Verklaring van den Kinderdoop" (Veendam, 1837), beweerde dat de doop, evenals vroeger de besnijdenis, aan het zaad der geloovigen toekomt tot in de verste geslachten.

De Synode van 1849 besloot, geheel in De Cocks geest, dat ook die kinderen gedoopt moesten worden wier "ouders wel door

22) Dr. Bouwman in *Crisis*, bl. 13, noteert dat het sgn. Doopleden stelsel, vooral in het Noorden heerschend, van ouden datum is en samenhangt met het (Groninger) volkskarakter dat zin heeft voor het reële, zoodat men in den regel geene belijdenis des geloofs aflegt voor men overtuigd is deel te hebben aan Christus.

den doop bij de gemeente erkend zijn, maar geene belijdenis hebben afgelegd."

De strijd over de *Kerkenorde* begon kort na de eerste Synode (1836), toen de oude Dordtsche K. O. was aangenomen "zooveel zulks door het gebrek aan herders en leeraars in de gemeente en den toestand der Kerk in derzelve verdrinking geschieden kan."

De Synode van het volgend jaar, te Utrecht, maakte echter zoovele wijzigingen dat men het oude en geëerde werk der Vaders nauwelijks herkennen kon. Vooral een zestal artikelen, op Van Velzen's voorstel als inleiding geplaatst, over Kerk, doop, belijdenis en lidmaatschap, ontmoetten veel tegenspraak, o.a. op grond dat zij niet het Verbond der Genade als uitgangspunt stelden.

Ook de "inkrimping" der "diensten" van vier tot drie, en het niet-aftreden van ouderlingen en diakenen, werd veroordeeld—het laatstgenoemde als "Brownistisch."

De Cock en de ouderlingen A. Schouwenberg, D. Hoksbergen, F. A. Kok, D. D. Drukker en D. Van Enk protesteerden tegen de invoering van de nieuwe Kerkenorde, en het noordelijk deel der kerken stond in het algemeen aan de zijde der conservatieve De Cock's partij, meenende dat "het oude beter was."

Daartegenover stond de veel meer radicale Scholte, die met zijne volgelingen in Zuid Holland en Noord Brabant alreeds vóór de Synode van 1837 op eigen hand eene Kerkenorde hadden aangenomen die slechts algemeene regelen inhield. Met beslistheid weigerden zij om de Utrechtsche K. O. in te voeren. Scholte en zijn medestander, J. A. Wormser, waren sterke voorstanders der autonomie der plaatselijke kerken, grenzend aan Independentische gevoelens, indien niet werkelijk daartoe overslaande, ook hierin tegenvoeters zijnde van Van Velzen, die in de "Voorrede" der K. O. de "beroerders der gemeente," die weigerden zich aan haar te onderwerpen, bedreigde met den vloek van Korach, Dathan en Abiram.

De nieuwe Kerkenorde bleek niet alleen een instrument ter inwendige verwarring te zijn, maar werd zelfs een middel om openlijke *scheuring* te bewerken.

De Cock, door Van Raalte daartoe overreed, trachtte den opkomenden storm van verdeeldheid te bezweren door in een brief

aan Van Velzen, president der Utrechtsche Synode, te belijden dat wantrouwen en misverstand hem hadden vervoerd tot verkeerde bedenkingen en gevolgtrekkingen, en verklaarde namens de Groninger en Drentsche kerken te berusten in de geheele kerkenordering met uitzondering van het onderscheid in de diensten en de aftreding van kerkeraadsliden. Doch hij was niet in staat om scheuring in de Overijsselsche gemeenten te voorkomen. De Afgescheidene kerken te Zwolle, Kampen en Zalk weigerden om kerkelijk samen te leven met hen die de Utrechtsche K. O. hadden aanvaard, en toen zij niemand hadden om onder hen de sacramenten te bedienen, besloten zij, op 11 Juni, 1840, om vijf hunner voorgangers "zending" te verleenen als leeraars der "*gemeenten onder het Kruis*"—zooals zij hunne kerken noemden.

Ds. D. J. Van der Werp

Dienovereenkomstig had er op Zondag, 14 Juni, van het pasgenoemd jaar, ten huize van A. Ridderinkhoff te Zwolle, het ongewoon schouwspel plaats dat de "voorgangers," W. W. Smitt (gewoonlijk "luitenant" genaamd) en J. D. Van der Werp, des morgens werden geordend tot het ambt van herder en leeraar door

den voorganger A. Schouwenberg, terwijl deze op zijn beurt des avonds in het ambt gesteld werd door den pas bevestigden "Ds." Smitt. Twee jaren te voren was ouderling Flier te Woerden reeds door zijne gemeente "in het ambt" gezet. In 1841 hielden Flier, Smitt, Schouwenberg, Hoksbergen en H. C. Wüst te Kampen eene vergadering waarop zij zich voorloopig vereenigden als "Kerken onder het Kruis" en elkanders zending wederkeerig erkenden. D. J. Van der Werp echter ontrok zich aan deze beweging. Reeds in Aug., 1841, ging deze vroegere hulponderwijzer van Houwerzijl, (geb. 13 April, 1811), naar Groningen, om onder Ds. De Cock te studeeren, om alzoo op de geregelde manier opleiding te zoeken onder leiding van den man dien hij reeds vroeger trouw ter zijde had gestaan met pen en woord. In April, 1844, werd hij te Leeuwarden in het ambt gesteld.

Wat aan deze "Kruiskerken" heel wat leden der "Afgescheidene" gemeenten toevoegde, was eene andere "strijd van binnen," n.l. over de *aanvraag van vrijheid*.

Op grond van een Artikel in de "Code Pénal," door Napoleon ingevoerd, joeg de regeering alle godsdienstige vergaderingen meer dan 19 personen bevattend, uiteen, en strafte de voorgangers en deelnemers van samenkomsten, die twintig of meer personen telden, met geldboeten en gevangenisstraf. Allerlei listen moest men aanwenden om samen te komen voor den dienst des Woords en der Sacramenten. Vaak moest men vergaderen in het holste van den nacht, en soms op schepen, om toch het bespiedend oog der justitie te ontkomen.

In Bentheim bestond zelfs eene Politie Verordening verbiedend en strafbaar makend dat meer dan *drie* personen eene godsdienst-oefening hielden!

Het eindeloos verdrietig, ja, benauwend getob moede om wettig te zamen te komen voor kerkelijken eeredienst, verzocht Scholte in December, 1838, aan den Koning van Nederland om zijne gemeente te Utrecht, "volgens hunne Formulieren van Eenigheid, met hunne kerkelijke inrichting, als eene Christelijke Afgescheidene Gemeente in de burgerlijke maatschappij te erkennen, en tengevolge daarvan, hen te ontheffen van de nog altoos voortdurende belemmeringen hunner openbare Godsdienst-oefeningen." In Februari, 1839, werd dit toegestaan. "Scholte

had gehandeld op eigen hand, zonder eenige voorkennis van zijn lijdensgenooten, en zonder te bedenken welke ver strekkende gevolgen die handeling kon—en moest—hebben. De gemeenten waren ontroerd en geschokt.”²⁸⁾ Geen wonder, daar zij het ontrouw achtten jegens den Koning der Kerk om bij aardse machten erkenning en rechtspersoonlijkheid aan te vragen, terwijl ook Scholte's weglating van den naam “Gereformeerd” hun griefde.

Niettemin volgden vele andere gemeenten eerlang het voorbeeld van Utrecht, iets wat haar wel bevrijdde van besprings van buiten, maar inwendig verarmde, doordat het haar veel levensbloed aftapte door veler aansluiting aan de reeds genoemde “Gereformeerde Gemeente onder het Kruis.”

Eerst in 1869 werd de breuke tusschen de Kruiskerken en de “Christelijk Afgescheidene Gereformeerde Kerk,” (zooals zij zich tot dat jaar in hare Synodale Verslagen noemde), geheeld door de hereeniging die te Middelburg plaats greep, en waar men overeenkwam om voortaan den naam te dragen van *Christelijke Gereformeerde Kerk*.

Doch ook na het uittreden der “Kruisgezinden,” naar aanleiding van den Kerkenorde-strijd en de Vrijheids-aanvraag, zoeven door ons beschreven, waren de overgebleven Afgescheidenen nog niet één's geestes. Er bleef nog “strijd van binnen.” Onder hen bestonden, in 1846 en volgende jaren, twee hoofdpartijen, met schakeeringen nog wel, n.l. die der *Gelderschen*, onder Brummelkamp, en de z.g. *Jofferspartij*, onder leiding van Ds. H. Joffers, gesteund door Dss. F. A. Kok, W. A. Kok, D. J. Van der Werp, B. Amsing, en J. Bartels en anderen.

Wat Brummelkamps *Geldersche partij* aangaat—(Van Raalte behoorde tot haar), zij was homogeen met haren leider, wiens karakter ons reeds geteekend werd als “breed van blik, levendig van temperament, en liefdevol van hart, doch diepte en vastheid missend.” Hij wordt geschilderd als iemand die zich wel van het Hervormd Kerkbestuur had afgescheiden, doch niet van het Hervormd “genootschap.” Gebrekkige kennis van het gereformeerd kerkrecht wordt hem toegeschreven, en hij zelf verklaarde dat de krachtige geest van Da Costa hem gelaafd had. Da Costa nu was sterk individualistisch en vervuld met den

28) Wormser, H. P. Scholte, Nijverdal, 1915, bl. 183, 184.

geest van het Réveil met zijn individualistisch en methodistisch karakter. ²⁴⁾

In het teeken van dezen ruimen, schoon ietwat onbelijnden geest, stond de geheele Geldersche partij, gesteund ongetwijfeld door den democratischen geest der inwoners van oostelijk Gelderland en Overijssel gelijk die zich sterk geopenbaard had op het einde der achttiende eeuw, op politiek gebied.

Toen Scholte zijn *ambtsgewaad* aflegde, waren de Gelderschen en Overijsselschen al spoedig zijne volgelingen.

Ook op het stuk des *feestdags* gevoelde men zich gewoonlijk ruim en vrij, zoowel als in het reiken van de broederhand aan geloovigen buiten eigen kring.

Kenmerkend voor deze Geldersche richting was voorts een kerkelijk independentisme, uitkomend o.a. in vrije stemming voor ambtsdragers der gemeente, zonder de door de Dordtsche Kerkenorde voorgeschreven nominatie, en in ouderlingschap voor het leven, hoewel de Kerkenorde aftreding na twee-jarigen dienst eischte.

Veel "precieser" dan deze "rekkelijke" richting, minder ruim, meer conservatief en kerkrechterlijk, met veel meer gevoel voor dogma en belijndheid, was de partij die we zooeven de "Joffers-partij" noemden, aldus genaamd naar Ds. H. Joffers, in 1841 bevestigd en in 1874 overleden.

Hij diende eerst in het Noorden van Nederland, en daarna geruimen tijd in den Haag. Zijne medestanders waren o.a. Ds. W. A. Kok, F. A. Kok en D. J. Van der Werp.

Soms wordt deze partij de *Drentsche richting* genoemd, naar de opleidingsschool er van, in Drente gevestigd, of de *Noordelijke partij*, tegenover de "Zuidelijke," d.i. Brummelkamp en de zijnen. Misschien is het juister om te spreken van de *De Cock-Joffers-partij*. "Wijlen Ds. De Cock (toch) werd door de volgelingen dezer partij bijna als schutspatroon vereerd Ook genoot Ds. T. F. De Haan, destijds in Friesland, het volle vertrouwen dezer richting, en ging geheel met haar mede Evenzeer mocht Ds. S. Van Velzen zich in het vertrouwen dezer richting verheugen

²⁴⁾ Vgl. Ds. J. Van der Sluis, *Het Independentisme in de Graafschap van Gelderland Gedurende de Eerste Jaren der Afscheiding*, Arnhem, 1905 (1) bl. 45, vv., 54 vv.

“Ds. H. P. Scholte werd door deze partij voor een ketter aangezien en voor Brownist, Labadist, Independent, ja, wie weet, waarvoor niet uitgekreten, o.a. omdat hij durfde aanmerking maken op de van de vaderen overgeleverde Geloofsbelijdenis, daar hij leerde dat Art. 36 daarvan moest veranderd worden.

“Ds. A. Brummelkamp was ook al geen man naar het hart dezer partij. Men schatte hem wel boven Scholte, maar hem als broeder te erkennen was te veel gevergd, hoogstens kon men hem onder de neefjes rangschikken. . . . Ook stond hij niet straf genoeg tegenover hen die in de Hervormde Kerk waren achtergebleven, en voorts gold nog als grief tegen hem dat hij het ambts-gewaad had afgelegd.”

H. A. D[ijkstra], aan wiens artikelen over “Geestelijk Ontwaken in Drente” het boven aangehaalde ontleend is, deelt ons mede dat deze De Cock-Joffers-partij grootendeels de theologie der 17de eeuw volgde, vooral veel met Brakels “Redelijke Godsdienst” en de Kanttekenaren op had, en op den kansel meer dogmatische vertoogen gaf over leerstellingen dan schriftuurlijke tekstverklaring, met lange toepassingen, “wel gemoedelijk, maar, gespeend aan ziekelijke mystiek.” Op de Verkiezing werd veel nadruk gelegd, en “het aanbod der genade werd in den regel wel wat bekniibeld.” “Voor arbeid die buiten het terrein der Kerk als instituut viel, gevoelde men niet veel, en van de noodzakelijkheid van het beoefenen van zending en evangelisatie was men niet doordrongen.” “Men gevoelde weinig voor het christelijk onderwijs.” De Joffers-partij “was tevreden met de godsdienstlooze staatschool en de ouders moesten voor de kennis van den godsdienst zorgen door hunne kinderen naar de catechisatie te zenden.” “Op politiek gebied was er onder de Afgescheidenen weinig beweging.” “Van jongelings-vereenigingen en Zondagsscholen moest men ook niets hebben. Daarvan wisten de oude Vaderen niets en daarom was er nog geene behoefte aan. Zij dienden nergens meer voor dan om het jonge volk hoogmoedig te maken en van Kerk en catechisatie af te trekken.”²⁵⁾

Nauw verwant aan deze De Cock-Joffers-partij was die der *Van Velzianen*. Met recht schrijft daarom Wormser in “Van Velzen”: “Zonder op al de nuances te letten, sprak het volk van

25) *Gerref. Kerkblad voor Drente en Overijsel*, 12 Aug. 1916 vv.

Van Velzianen en Brummelkampianen, en bedoelde daarmee niet alleen de kerkrechtelijke geschillen. Voor velen beteekenden die namen zuiver-Gereformeerd, en Hervormd Gereformeerd, of Semi-Arminiaansch." 26)

Wij hebben wat breeder over deze partij De Cock-Joffers-Van Velzen—zoo mogen wij de combinatie wel noemen—uitgewijd, omdat ons in Hoofdstuk IV. zal blijken, het vooral het volk dezer groep was dat een leidend deel nam aan de beweging van 1857, en ook omdat sommige der genoemde denkbeelden en beginselen later in Amerika zich vertoonden.

§ 6. *Beginselen Vastgehouden.*

Ondertusschen, met al de gebreken en misvattingen die de worstelende Kerk der Afscheiding ontsierden, hebben wij toch allerlei redenen om haar te erkennen en te eeren als eene gezegende Moeder, en wij schamen ons niet over den Rotssteen waaruit wij gehouwen zijn en de holligheid des Bornputs waaruit wij gegraven werden. Trots alle hare tekortkomingen, en te midden van alle hare worstelingen, had zij vastgehouden, met hand en tand, aan de heilige *beginselen* duidelijk in haar vaandel geschreven en ons medegegeven naar de Nieuwe Wereld als het erfdeel der oude Vaders.

Onder deze beginselen staat bovenaan *het Woord des Heeren, als gesaghebbend* voor leer en leven, en, daarop steunend en daaraan onderworpen, de *Formulieren van Eenigheid* als de standaard der Geref. Kerk.

Met het volste recht kon de Chr. Geref. Kerk in Nederland in het wapenschild van haar "Bazuin," de Hollandsche Maagd

26) Bl. 90, Deel IV., van *Een Schat in Aarden Vaten, Het Leven van Simon Van Velsen, Nijverdal, 1916.* Een bewijs van het pijnlijk scherpe der wederzijdsche verhoudingen onder de broeders dien dagen levert o.a. Ds. F. Hulst, "Zaamenspraak van Jan, Piet en Hendrik, Holland, Mich., 1874, waar dese de Zuidelijke (Geldersche) partij teekent als "eene uiterst voorwerpelijke en vrije richting. Van een werkverbond, verkiezing en verwerping, voldoening, alleen voor de uitverkorenen, tweederlei roeping, onmacht des menschen en van eene onzichtbare kerk, enz., indien men dit nog niet bestreed, dan toch moest men seer schaars daarover spreken; daarentegen moest men "des menschen onwil" en het "bevel des geloofs" "krachtig prediken." De noordelijke richting wordt door de zuidelijke de onderwerpelijke genoemd." (Bl. 28.)

voorstellen, leunend op een Bijbel, en daarom heen de zinspreuk: *Hanc Tuemur, Hac Nitimur*: dit verdedigen wij, hierop steunen wij. ✓

Dat de Belijdenisschriften der Geref. Kerken haar dierbaar waren en gezaghebbend, bleek van den beginne, en verklaart veelszins haar ontstaan als protest tegen ontrouw er aan.

Ook het beginsel dat het geven van *trouw onderricht* in de leer der waarheid die naar de godzaligheid is, de plicht der Kerk is, in de Catechisatie en van den kansel, aan de jeugd der gemeente en aan de ouderen van jaren, komt duidelijk uit in de historie der Afscheiding, evenzeer als het principe, dat inzake het **kerkgezang aan den Psalmbundel** de eereplaats toekomt, ook al bande zij nooit de enkele "gezangen" achter de Psalmen, daar zij zich nimmer plaatste op het absolute standpunt der Schotsche Presbyterianen in deze zaak.

Aan de *beginselen der Geref. Kerkregering*, gelijk vervat in de Dordtsche Kerkenorde, bleef zij evenzeer loyaal gehecht, ook al rekende zij, en terecht, met wat diende tot het profijt der Kerken wat hare toepassing of bijzaken betrof.

Bij alle beperktheid van blik was er toch ook een oog voor het beginsel van de Katholiciteit der Kerk en van de *samenhoorigheid van alle Gereformeerde Kerken*, zoodat men reeds gedurende de eerste kwart eeuw van het bestaan der "Afgescheidene Kerk" correspondentie had aangeknoopt met de Nederduitsche Geref. Kerk in Zuid Afrika, de Vrije Kerk van Schotland, en de Geref. Kerk in Frankrijk, gelijk de Kerk in Bentheim, in Duitschland, reeds in 1843, en vooral na 1846, voorwerp harer zorg was, en de Oostfriesche Kerk sinds 1857.

Ook het *Zendingsbeginsel* kreeg meer en meer een plaats in de harten en hoofden der Afscheidenen nadat de Synode van 1854 had uitgesproken "dat de Kerk verplicht is zooveel mogelijk de zendelingszaak te behartigen," ook al was het geen wonder dat er in dien eersten tijd der besprinking van buiten en des strijds van binnen, weinig aandacht was gewijd aan deze heerlijke taak der Gemeente Gods.

Het beginsel dat *wetenschappelijke opleiding* tot den dienst des Woords eisch is van den Bijbel en de plicht der Kerk, woog almede zwaar op de harten en gewetens der Vaders der Sepa-

ratie, zoodat reeds de Synode van 1849 met algemeene stemmen besloot tot het oprichten eener Theologische School.²⁷⁾

En, ten slotte, zelfs het principe van het *Christelijk Onderwijs*, trots alles wat wij boven schreven, werd toch in zooverre gehuldigd, dat alreede de Synode van 1849 besloot: "dat iedere gemeente verplicht is en geraden moet worden om zelve alle behoorlijke middelen in het werk te stellen tot verkrijging eener School voor hare kinderen."

Neen, wij in de Nieuwe Wereld, schamen ons niet over onze Moeder in de Oude, met al hare tekortkomingen, gebreken en beperkten blik, en van over den Oceaan brengen wij haar ook thans ons eeresalut.

27) Verslag van de Synode der Christelijk Afscheidene Gereformeerde Kerk, 11-18 Juli, 1849, bl. 18.

HOOFDSTUK II.

Onze Pioniers: Hun Trek, Hoofdmotief, Karakter. en Kerkelijke Richting.

“Vaarwel, vaar eeuwig wel, vergrijsd Europa,
Ik groet voor 't laatst uw wijkende westerkust,
Mij draagt de onstuime zee naar 't land der
hope,
Naar 't land waarop der vrijheid zegen rust.”
(A. Winkler Prins.)

Gelijk het noodig was tot recht verstand onzer historie in Amerika, om na te gaan welke Kerk'ons volk tot Moeder was in Europa, zoo is het evenzeer eisch om voor hetzelfde doel te onderzoeken wie en wat de grondleggers waren onzer Hollandsche Gereformeerde koloniën in de Vereenigde Staten, en wat hen herwaarts bracht. Vandaar dat dit tweede hoofdstuk zich bezig houdt met onze Pioniers in hun *trek* naar de Nieuwe Wereld, hun *hoofdmotief*, hun *karakter*, en hunne *kerkelijke richting*.

§ 1. De “Grootte Trek.”

De “Grootte Trek” van ons Hollandsch Gereformeerd volk naar Noord Amerika, geschiedde in de jaren 1846 tot 1849. Wel voeren er sinds dien veel talrijker scharen Nederlanders westwaarts over den Oceaan dan de drie tot vier duizend die in de bovengenoemde jaren herwaarts togen naar Michigan en Iowa, maar toch, dat korte tijdvak sluit onzen “Grooten Trek” in. *Waarom?*

Omdat de mannen en vaders, onze voortrekkers van 1846-1849, onze *fondamenten* legden, onze grondslagen op godsdienstig gebied en op zedelijk gebied; omdat zij idealen voor ons ontvouwen, een levensstandaard voor ons oprichtten, omdat zij een *stempel* hebben gezet op ons denken en doen, leven en streven, hebben en houden, als het kroost van Jong Holland dat de stormen der Revolutie en de bange weëen van godsdienst-vervolgung doorge-

maakt had, in tegenstelling met het kroost van Oud Holland dat herwaarts kwam in de eerste helft der zeventiende eeuw.

Onze *leiders* waren twee der heroïeke figuren der Nederlandse Afscheiding: Van Raalte en Scholte, gerugsteund door Brummelkamp en anderen in de Lage Landen aan de Noordzee.

A. C. Van Raalte

H. P. Scholte

Een betrekkelijk onbeduidend voorval vestigde de aandacht dezer mannen op Amerika, gelijk de Heere God telkens en telkens in Zijn voorzienig Bestier groote gevolgen werkt door kleine oorzaken.

Een schoolmeester uit het dorp Neede, in Gelderlands Achterhoek, A. Hartgerink, passeerde Arnhem op zijn weg naar de Nieuwe Wereld en kwam om afscheid te nemen van Ds. Brummelkamp, in die dagen in Gelre's hoofdstad gevestigd.

Destijds scheen Amerika zoo ver weg te zijn en als buiten de wereld te liggen. De reize er heen was zoo lang, en hoop op weerzien durfde men schaars koesteren. Daarenboven werden "landverhuizers" in die dagen gewoonlijk als zedelijke bannelingen beschouwd, uitwerpingen, wien te verliezen gewin was voor 't Vaderland.

Toen Brummelkamp zijne verwondering uitsprak over het voornemen van den eerzamen schoolmeester, toonde deze hem brieven van enkele vrienden en bekenden, alreede in Noord Amerika, vroeger arme tobbers, die zooveel goede tijding behelsden, dat Arnhem's pastor verbaasd stond en ontroerd en zijn zwager Van Raalte liet roepen.

“Daar ging”—schreef Brummelkamp later—“een licht voor ons op; God opende ons oog en wij zagen dat een groot deel der ‘malaise,’ waarin wij ons bevonden, te zoeken was in de bouwers van Babylon's Toren. Als die torenbouwers verdrongen wij mal-kander hier.”

Van Raalte hield zich dag en nacht bezig met de gedachte aan *landverhuizing*, en eerlang werd de idee overal te lande besproken, in publieke samenkomsten zoowel als in private gesprekken.

Ook Ds. Scholte begon belang in de zaak te stellen. Vooral door zijn toedoen vormde men in Augustus, 1846, eene Commissie tot regeling van landverhuizing, en ruim zeventig hoofden van huisgezinnen, welgesteld, en meest uit Zuid Holland afkomstig, verklaarden zich bereid tot emigreeren.

Eerlang breidde zich het ledental uit tot 1300, allen lieden “christelijk in beginsel,” en algemeen, “zonder eenige voorbehoud of ontwijking het Woord Gods als grond en regel” erkennend.

Nu verrees de vraag: *waarheen?*

Op eene algemeene en druk bezochte vergadering te Utrecht, gehouden op 4 September, 1846, werden Ds. Scholte en de bekende philanthroop, Ds. Heldring, van Hemmen, benoemd om met den Nederlandschen minister van Koloniën te onderhandelen over de kolonisatie der hooglanden van *Java*, in Oost Indië, op voorwaarde van vrijheid in de uitoefening der religie, en tegemoetkoming der kolonisten.

Veel had Van Raalte zich voorgesteld van eene vestiging op het schoone Java, “waar de lucht gezonder is dan elders, de winden uitnemend waaien tot verkoeling, de bosschen wemelen van herten, runderen en wilde zwijnen, zoodat men al zijne krachten die hier verspild werden in de verstikkende zorgen van het aard-sche en in de arme vraag: ‘wat zullen wij eten en drinken?’, Gode kan wijden; om in de gelegenheid gesteld te wezen om met eene

volksplanting van Christenen ons daar neder te zetten; in de gelegenheid" (wij cursiveeren) "*om met heel deze kolonie, met mannen, vrouwen en kinderen, als zendingen daar werkzaam te zijn; daar te werken als een Williams onder de Zuidzee bewoners, en er een centraal punt van uitgang te vestigen tot verspreiding van het Evangelie.*"

Doch het Nederlandsch bewind van die dagen was niet helder genoeg van oog, niet ruim genoeg van hart, om het verzoek der Utrechtsche vergadering in te willigen. Alle hoop op Java vervloog in rook. Op zijn best kon Ceram of Ubi, beide kleine eilanden, dienen voor zulk een doel—meende de minister—maar Java—de Paarl van Oost Indië—neen, Java niet.

Op *Zuid Afrika* werd wel de aandacht gevestigd, doch—(heelaas voor onzen Hollandschen stam en Nederlandsche taal!)—er werd van afgezien, hoezeer het aantrok om de duizende Boeren daar te versterken. Scholte gaf als redenen aan: men zou moeten onderhandelen met de Engelsche regeering die wellicht eene kolonisatie van Natal zou toelaten; maar de levenswijze aldaar week zoo geheel af van de Nederlandsche, en men was blootgesteld aan aanvallen van heidensche Kaffers. "Bij de uitgewekene Boeren zou men wel gehechtheid aan oude vormen vinden," meende hij, "maar niet zoozeer levend geloof, terwijl bovendien de slavendienst door hen werd in bescherming genomen. Hierbij zouden de kosten van overtocht en vestiging voor een groote menigte nog al moeilijkheden opleveren, en waarschijnlijk de krachten der Christenen te boven gaan."

Toen het bekend werd dat de Nederlandsche regeering ongunstig beschikt had op 't verzoek tot kolonisatie van Java's hooglanden, kwam de voortvarende Scholte terstond tot het besluit: *naar Amerika!*

Van Raalte, in den zomer van 1846 herstellend van eene boosaardige typhus krankheid, deelde aan Brummelkamp mede dat er gedurende zijne ziekte heel wat in hem was omgegaan omtrent de landverhuizing en dat hij besloten had om, als God hem weer herstelde, meê te trekken naar Amerika. Wat zou er anders komen van hun volk, onbekend met de taal van Amerika, zonder onderwijzers en predikanten?

De Heere herstelde Zijnen dienstknecht, en op 24 Septem-

ber, 1846, toog hij met gade en kroost naar Rotterdam, terwijl op 2 October daarop volgend, de Amerikaansche twee-master, "The "Southerner," met Van Raalte en de zijnen aan boord, het zeegat uitstevende naar Amerika's Oosterkust.

Brummelkamp en gade hadden op het schip afscheid genomen, na gebed en psalmgezang.

Van Raalte ging niet alleen.

Gelijk hij 't uitsprak, 25 jaren later, op 't zilveren feest der vestiging zijner kolonie: "Als een adem Gods ging het" (de idee der landverhuizing) "over het gansche land.

"Gelijktijdig werd men rijp in Zeeland, onder Ds. C. Van der Meulen, in Utrecht onder Ds. Scholte, in Friesland onder Ds. M. A. Ypma, in Overijssel onder Ds. S. Bolks.

"In September, 1846, waren de schepen van Holland naar Amerika gevuld met emigranten."

Met Van Raalte en gezin, op 't zelfde schip, vertrokken 47 landverhuizers, weldra door honderden anderen gevolgd, onder leiding der pasgenoemde leeraars, die Van Raalte volgden naar Michigan, om daar naast 't "Holland" van den leider, het dorp *Zeeland* te vestigen, en *Vriesland*, *Overijssel*, *Drente*, *Groningen*, benevens *Graafschap* (want ook uit Bentheim trokken lotgenooten en geloofsgenooten mede), en eerlang *Zuid- en Noord Holland*.

Eén der pasgenoemde predikanten echter koos een ander oord voor zich en de 800 zielen die hem volgden. Het was Scholte, de Einspänner, gelijk de Duitschers zulk een sterk eigenaardige, krachtige persoonlijkheid noemen.

Scholte en de zijnen verkozen de vlakke prairieën van Iowa, boven de boschrijke streken van Michigan, om in den "Hawkeye" Staat hun "Pella" te vestigen, eene plaatsnaam die ons denken doet aan het stedeke over den Jordaan dat het Christenvolk ter schuilplaats was in bangen nood. Toch was ook bij de Iowa leiders den nationalen zin niet geheel afwezig, daar eerlang eene tweede "stad" werd uitgemeten, die den naam droeg van Amsterdam, eenigszins in lijn dus met de namen der nederzettingen in Michigan.

Van uit deze twee centra zijn in den loop des tijds de kinde-

ren onzes volks uitgetogen naar 't Oosten en Westen, Noorden en Zuiden onzer Unie, tot in Canada toe, gesteund door de kolonisten die in New York en New Jersey zich vestigden in vroeger of in later jaren, of direct uit Europa kwamen, vooral tusschen de jaren 1881 tot 1890, toen niet minder dan 53,701 Nederlanders onze haven binnen voeren.

Vergeleken met dit enorm getal, wat beteekenden de 8,251 Hollandsche emigranten die herwaarts kwamen van 1841 tot 1850? ¹⁾

En toch, wij spraken het reeds uit, hebben onze pioniers van 1846-'49 op heel onze Hollandsche Gereformeerde kolonisatie hun stempel gezet.

§ 2. Hoofdmotief.

Dat stempel drukkende der eerste landverhuizing is eensdeels, zelfs grootendeels, vanwege het hooge en idealistische *hoofdmotief* dat onze pioniers herwaarts bracht, een ideaal zóó hoog en heerlijk, dat het onze Voortrekkers op één lijn stelt met de edelste kolonisten van het Oosten onzes lands in lang vervlogen dagen, en dat nog steeds voortleeft onder het nobelste deel onzes volks als eene bezielende gedachte.

✓ Dat hoofdmotief was om hier, naar 't *Woord Gods te leven met vrijheid van godsdienst, om het kroost op te voeden naar dat Woord, en om tot zegen te zijn voor 't Rijk Gods.*

Het is waar, zij ontveinsden het niet, onze leiders, dat zij naar Amerika togen tot verbetering van hun uitwendige omstandigheden, tot vermeerdering hunner materiele welvaart, met het rechtmatig verlangen "om de op stoffelijk gebied zinkende huisgezinnen op te beuren," en "om tijdelijk onderhoud te kunnen vinden tot redding van zijn geslacht uit de jammeren eener ten ondergaande maatschappij."

Eerlijk komen zij er voor uit dat zij gebukt werden onder een ondragelijk belastingstelsel, zuchtten onder de "malaise" ontstaan door drukkende oorlogslasten, en dat het leven voor hunne,

1) In Wisconsin vestigden zich enkele Gereformeerde Nederlanders in 1847. Ds. Zonne was daar een der baanbrekers. In 1848 kwam Ds. Baai. Deze nederzettingen hebben echter weinig invloed uitgeoefend op de stroomingen onder ons volk. De aansluiting van velen hunner aan de Presb. Kerk is daarvan ten deele de oorzaak.

meestal "kleine luyden," al te zware concurrentie was, doordat de arbeidswereld uit hare voegen was gerukt door den destijgenden invoer van allerlei handenarbeid-sparende machines, die handwerkslieden allerwege van hun brood beroofden.

Evenmin ontkennen zij dat zij zuchtten vanwege den ongewoon langen en bangen winter van 1844 tot 1845.

Tollens, in zijn *Bedelbrief*, liet het arme volk aldus spreken:

"Wij gaan met schaal en bussen rond,
En kloppen aan in al de wijken;
De nood is klimmende in de stad!
Geeft, burgerlui, geeft allen wat,
En geeft wat veel, gij rijken!
Het wintert streng, het wintert lang,
Het ijs ontdooit niet van de glazen!"

Ook weten wij dat de gevreesde aardappelziekte van 1846 velen deed overslaan tot het voornemen—naar Amerika!

En toch—wij weten het stellig, en loven God er voor, en noemen onze voortrekkers te vrijmoediger "Pelgrims"—er waren edeler, reiner, hooger motieven voor den Grooten Trek dan deze materieele zaken!

Brummelkamp en Van Raalte melden in hun *BRIEF aan de geloovigen in de V. S. van N. A.*, gedateerd, Arnhem, 1846, "Vooraf ook wenschen wij dat zij" (de landverhuizers), "dorpsgewijze wonende, het groote voorrecht mogen kunnen genieten van de kinderen op christelijke scholen onderwezen te zien . . ."

"Ook is onze innige begeerte, aldaar met elkander levende, tevens een werkdadig aandeel te mogen hebben in de verspreiding van Gods waarheid onder de Heidenen waartoe hier velen, bij de lust, de macht begint te ontbreken."

In denzelfden geest spreekt het *Reglement der Zeeuwsche Vereeniging ter verhuizing naar de V. S.*, in 1847 uitgegeven. Na een wijzen op Neêrlands schuld voor God en de straf die haar wachtte, en die men trachtte te ontvlieden, zoo gaat het *Voorwoord* voort: "Ten tweeden verlangen wij verlossing uit knelende banden in het kerkelijke; wij kunnen niet beantwoorden aan de woorden van den Heere Jezus: 'Gaat henen in de geheele wereld, predikt het Evangelie allen creaturen,' zonder blootge-

steld te worden aan vervolging der wereldlijke machten. En dan zegt Jezus: 'Als zij u in de eene plaats vervolgen, vliedt in de andere.' Daarenboven, grieft het ons dat wij eene massa van valsche godsdienst-leeraars, met al hun toebehooren, moeten helpen onderhouden, en alzoo daadzakelijk medewerken. Boven dat, ✓ kunnen *christen-ouders het voor God niet verantwoordend dat zij buiten de gelegenheid zijn hunne kinderen te laten onderwijzen naar hunne godsdienstige overtuiging*; ja, elk oprecht hart siddert wanneer het den eed moet afleggen bij den doop van zijn zaad, omdat zij zonder tegenspraak valschelijk zweren."

Ook Scholte zweefde een hoog motief voor het oog. In zijn *Nieuwjaargeschenk aan Nederland* schreef hij dat hij naar Amerika toog omdat daar geene staatsregeling was de handen bindend om zonder eenige voorafgaande autorisatie het Woord Gods, het Zwaard des Geestes, te gebruiken, en omdat men er "den strijd des geloofs (kon) strijden zonder ongehoorzaam te zijn aan de overheden en machten, terwijl hij er geene school-commissies vond "die den Bijbel van de scholen weren kon en het oprichten van bijzondere scholen beletten."

Dit alles was niet later opgekomen, uitgedacht om godsdienstige menschen te bekoren en der wereld verkondigd als eene advertentie om vooral "Afgescheidenen" te lokken. Neen, het lag van den beginne in het plan. Alreeds een der voorloopige *Schetsen voor een ontwerp van Kolonisatie in de Ver. Staten van N. A.* noemde als hoofddoel: "Zichzelf en andere Christenen gelegenheid te verschaffen in die gewesten een Godzalig en eerbaar leven te leiden, de *meest volkomene vrijheid van Godsdienst te hebben, en hun kroost in de vreeze des Heeren op te voeden en te onderwijzen.*" Eerst in de tweede plaats werd genoemd: "Om aan behoeftige medemenschen, die hoe langer zoo meer onder den drukken last der tijden gebukt gaan, werk en brood te verschaffen." 2)

§ 3. Karakter Onzer Pioniers.

De landverhuizing van 1846-'49 was echter niet alleen *formatief* voor heel onze Protestantische Gereformeerde nederzettin-

2) *Levensbeschrijving van Prof. A. Brummelkamp*, door A. Brummelkamp, Kampen, 1910, bl. 208 vv.

gen in de V. S. door hare *motieven*, maar ook door het *karakter* onzer Voortrekkers. Dit was *diep godsdienstig, gevormd* in eene school des lijdens die telkens noopte tot getuigen voor den Heere, en *gevoed* door de vaste spijze der oude Gereformeerde auteurs door ons beschreven in Hoofdstuk I., § 2.

O, wij weten het wel, het Gereformeerde van hun karakter en belijden was niet volkomen zuiver, was niet vrij van bekrompenheid en vooroordeel, en daarenboven was er een "gemengd volk" onder onze Pioniers, zoo goed als onder Israëls uit Egypte getogene scharen; doch over het algemeen stond ons voorgeslacht hoog wat *karakter* aanging. Het volk van 1846-'49 was evenals dat van 1834, een ernstig, diep religieus volk dat met een levenden en alzienden God rekende, ook in het dagelijksch leven.

En niet alleen de *leiders* waren mannen met karaktervastheid, mannen des geloofs en des gebeds, maar ook, over het algemeen, hunne volgelingen. Dat kwam o.a. uit in de *Reglementen* der Landverhuizers Vereenigingen waaraan zij zich bonden, gelijk we reeds mededeelden dat het lidmaatschap der Utrechtsche vereeniging een buigen voor het Woord Gods inhield.

Ook de *geest* die heerschte onder het volk op de schepen, op de groote wateren, doet denken aan den geest die op de "Mayflower" heerschte in 1621, toen de "Pilgrims" van het Oosten herwaarts togen om in Massachusetts hunne tenten op te slaan.

"Pelgrims," van het Westen, ja, dat waren onze Vaders van 1846-'49, gelijk hunne *brieven*, uit Amerika en over Amerika, in druk verschenen, luide getuigden. Daarvan spraken zelfs de *namen der straten van Pella* zooals in Mei, 1848, uitgemeten.³⁾

Misschien moge het onze lippen doen plooiën tot een glimlach vanwege het naïeve en ongewone, wanneer de oude plattegrond u spreekt van "Expectation Ave., Confidence Ave., Patience Ave., Experience Ave., Gratitude Ave., en Reformation Ave., Perseverance en Inquiring Avenues." Maar desalniettemin, er spreekt een *belijden* in deze namen, een belijden voor God en menschen van het hoogste en heiligste van het menschelijk hart—de *religie*, de band die weder bindt aan onzen God—en een karakter dat God vreest. Dat diep religieuze kenmerkte ook het leven onzer pioniers in de *wouden van Michigan*, te midden van hunnen zwaren,

3) *Tweede Stem Uit Pella*, door H. P. Scholte, 's Bosch, 1848, bl. 37.

bangen en langen strijd met krankheid en zwakheid, en met broodsgebrek soms, in den kamp voor 't tijdelijk bestaan. "Sabbatschenders werden niet onder hen gevonden. Op den Sabbat buiten de openbare godsdienstoefeningen, wanneer het volk samenkam, of terugkeerde naar hunne woningen, waren de geestelijke dingen . . . gewoonlijk de voorwerpen van hun gesprek. Godsdienst was voor hen geene bloote formaliteit of voorwerpelijke speculatie; het was geest en waarheid waarvan zij bij bevinding kennis hebben." ⁴⁾ Ds. C. Van der Meulen schreef in 1847 naar Nederland: "Ik denk dat er bijna 2000 in onze kolonie wonen, en men zou naar een huis moeten zoeken, waar niet de een of ander God vreest. Ja, de gebeden hoort men uit elke hut ten hemel opzenden."

"Huisgodsdienst werd algemeen waargenomen; de Bijbel was een dierbaar boek . . . De wouden weergalmden dikwerf van Psalmgezang. De kinderen en jeugdigen werden grondig onderwezen in de leerstellingen van het Gereformeerd Geloof. Catechetisch onderwijs werd geregeld gegeven, getrouw bijgewoond, en de lessen gewoonlijk goed van buiten geleerd. Zondagsschool onderwijs werd ook vroegtijdig ingevoerd. Reeds in het jaar 1849 werd er Zondagsschool gehouden. (Vgl. Hoofdstuk X., § 1.)

"De kerkeraad was een invloedrijk lichaam. Op dezen werden zoowel maatschappelijke als geestelijke belangen behandeld. De kerkeraadsliden waren opzieners en zagen soms op alles toe." ⁵⁾

Dat deze laatste bewering inderdaad op historischen grondslag berust, bleek ons o.a. uit de notulen des kerkerads van de Graafschap gemeente, d.d. 12 December, 1849: "Ds. Klijn behoefte ziende om de Gemeente voor te dragen of elk en een iegelijk zich vrijwillig wil verbinden om alle zaken, zoowel burgerlijke als kerkelijke, voor de kerkeradsvergadering te brengen vóór men zich wende tot de burgerlijke overheid. De Opzieners moeten tevens het regt hebben, om alle zaken, van welken aard ook, in deze nederzetting te komen onderzoeken. De kerkeraad vereenigt zich met dit voorstel." (Art. 2.)

4) Ds. D. Broek in *Historische Schetsen uit het Koloniale Leven*, geredigeerd door G. Van Schelven, Grondwet, 4 Juli, 1911.

5) *Idem*.

§ 4. *Kerkelijke Richting.*

Het ligt buiten het bestek van dit werk om uit te wijden over de maatschappelijke deugden onzer Voortrekkers, met name: hun vlijt, spaarzaamheid, volharding, ernst, eerlijkheid en goede trouw.

Om hunne gebreken uit te meten lust ons niet, behalve wat hier en daar uitkomt in de paragrafen over Kerkelijk Leven en Kerkelijke Leer.

Alleen nog—(het zal later duidelijker blijken), merken wij op, tot recht verstand van den loop der geschiedenis, dat het volk van 1846-49 niet geheel homogeen was ten opzichte der kwestieën die onder de Afgescheidenen geagiteerd waren geworden. Er was nog steeds verschil *in kerkelijke richting*.

Wel is het waar wat Ds. Van der Meulen schreef in den reeds aangehaalden brief: "Hollanders, Drenthers, Friezen, Gelderschen en Zeeuwen, wij wonen in liefde samen en spreken over de dingen Gods."

Zulks was in het eerst in Michigan inderdaad het geval, saâm verbonden als men was door gemeenschappelijken nood.

Ter anderer zijde is het evenzeer waar wat Ds. G. De Jonge schreef, een man wel tehuis in de historie der Geref. Kerk in Amerika van die jaren: "Uit de geschiedenis dier eerste dagen is het duidelijk, dat, hoewel bijna allen uit de Nederlandsche Afgescheiden Kerk afkomstig waren, en dus in zekeren zin met elkaar eens, en hoewel zij zich eerst in plaatselijke gemeenten, en later breeder, classicaal, vereenigden, er toch in sommige dingen verschil van opvatting was. Men bracht uit Nederland mede al de *verschillende meeningen die zich daar onder de Afgescheidenen openbaarden*.

"Ook al de antipathieën tegen personen en gewoonten . . . Met de Scheiding openbaarde zich de geest van het independensisme die zich al te vaak gelden liet, en daarbij den geest van achterdocht en verdenking van allen, die in sommige dingen anders dachten. Het nam een langen tijd eer daar ginds Ds. Brummelkamp daaraan ontheven was. Onder diezelfde verdenking lag ook Ds. Van Raalte toen hij Nederland verliet, en die verdenking volgde hem in den boezem van vele emigranten die herwaarts overkwamen." 6)

6) De Hope, 15 Oct. 1911.

In den eersten tijd stonden de nederzettingen in Michigan geheel in het teken der "Geldersche partij," gelijk die in Iowa geestverwant waren van Scholte, destijds alreeds meer Da Costiaan dan Gereformeerd en meer en meer afbuigend in de richting van het Chiliasme en het Darbisme.

Trouwens, het was geen wonder, wat de kolonisten in de wouden langs Black River aangaat, dat zij, wat kerkelijke richting betrof, met Van Raalte medegingen en Brummelkamp eerden.

Het overwegend deel der Voortrekkers was volk dat in hun geest gekweekt was. Van 1846-'49 stond Brummelkamp te Arnhem, "midden in den bruisenden stroom" der emigratie. "Elken Vrijdagmorgen ontving hij op bepaalde uren de velen die hem over Amerika wilden spreken, en telkens gingen gansche gezelschappen van vijftig, zestig personen over Arnhem als laatste pleisterplaats, *meest uit Gelderlands Achterhoek en uit Overijssel*, per stoomboot naar Rotterdam, om daar scheep te gaan naar Amerika Mijn vader, als de jarenlang geliefde raadsman ging voor" (in het afscheidsgebed).⁷⁾

Ook de eerste *leeraars* in Michigan, Van der Meulen, Ypma, Bolks, Klijn, Van der Schuur, Gardenier en Oggel "stonden op één voetstuk, en eene overgroote meerderheid der ouderlingen en diakenen volgde hunne leiding."

"Andere leiders," om nu eens eene van Ds. R. Smit's uitdrukkingen te gebruiken, "zaten onder Van Raalte's duim."⁸⁾

Die "Geldersche Richting" bleek o.a. uit het feit dat men van den beginne af aan, tegen de oude Dordtsche Kerkenorde in, de kerkeradsleden deed voortdienen zonder herkiezing, en weinig op had met de "feestdagen" door diezelfde Kerkenordering voorgeschreven.

Ook van de "opene communie" door Brummelkamp voorgestaan⁹⁾ waren voorstanders, hoewel het met dit gebruik slecht te rijmen viel dat naar vastgestelde orde, de kerkeraden hadden te waken voor ontheiliging van den disch des Avondmaals.

Dat deze richting op den duur bestreden zou worden, was wel te verwachten en leert ons de verdere historie.

7) Dr. A. Brummelkamp, *Leven van Prof. A. Brummelkamp*. De cursiveering is van ons. Zoals men uit Hfdstk. I weet was Gelderland en Overijssel vooral het arbeidsveld der Geldersche partij leiders, Brummelkamp en Van Raalte. Vgl. *Gods Werk in de Graafschap*, door Ds. J. Vander Sluis, Aalten, z.j. Bl. 19 vv.

8) Ds. G. De Jonge, *De Hope*, Oct. 1911.

9) Dr. G. Keizer, *Uit de Gesch. der Geref. Kerken*, Kampen, 1905, bl. 88.

HOOFDSTUK III

Toestand der Michigan Gemeenten en Aansluiting aan de Geref. Kerk in Amerika.¹⁾

Zullen twee te zamen wandelen tenzij dat
zij bijeengekomen zijn?

(Amos 3:3.)

§ 1. Toestand der Michigan Gemeenten.

Zwaar was de strijd om het bestaan onzer Voortrekkers in Michigan in de eerste jaren der nederzetting in de dichte bosschen van het Oerwoud. Veel zwaarder dan te Pella op de prairiën van Iowa, of in Wisconsin. Het was inderdaad:

“The Pioneer’s life, with labor unceasing
The long weary struggle with forest and soil,
With the axe and the plow, while the years were decreasing
The strength of his young days, to till and to toil.”²⁾

Westelijk Michigan was toen nog zoo goed als geheel overdekt met een inderdaad “maagdelijk” woud. Er waren geene wegen, geene bruggen, geen spoorwegen, geen dorpen of steden in den naasten omtrek der kolonie. Alleen de staats-landmeter had hier en daar zijne grensmerken aangebracht.

Dicht bij Holland was een Indiaansch dorpske door de Ottawa’s en hun nijverheids-onderwijzer en zendeling bewoond. En allerwege waren moerassen en waterplassen.

Welk eene worsteling, die worsteling onzer Voortrekkers! Het was een worstelen om de reuzen boomen, de Enaks kinderen van het woud, neder te vellen. Een worstelen soms om ’t eenvoudigst voedsel te erlangen. Hutten van takken, of tenten van katoen, dienden langen tijd als woonplaats. Krankheid spookte al spoedig rond als een grimmig monster. De rottende boomen, de sombere diepten des wouds, de ongezonde mist, de microben van

1) De inhoud der vier volgende hoofdstukken is hier en daar ontleend aan onze bijdrage, *De Chr. Geref. Kerk in hare Worstelperiode*, in het Gedenkboek, in 1907 uitgegeven te Grand Rapids. (Semi-Centennial Committee.)

2) Col. C. Gardner, *Holland Semi-Centennial*, Grondwet, 18 Aug. 1918.

den pas ontgonnen grond der "clearings," in bondgenootschap met het slechte voedsel en de ongenoegzame beschutting, oogstten een vreeselijken oogst van krankheid en dood in den aller eersten tijd, ongeveer anderhalf jaar. Velen stierven hulpeloos. Menig huisgezin stierf geheel weg. Van een gezelschap van 22 Friezen stierven er elf binnen één jaar. De inwoners van Groningen werden binnen datzelfde tijdsvak ter helfte verminderd. Te Graafschap hadden de levenden ter nauwernood sterkte om hunne dooden te kunnen begraven.

Welk een bange worsteling, inderdaad! Welk een vallei der schaduwen des doods.

Was het een wonder dat menigeen moedeloos de nederzetting verliet? Was het een wonder dat Van Raalte zelfs eenmaal uitriep in de geprangdheid zijns harten: "O God, moeten wij dan allen sterven?" ³⁾

En toch—het was een worstelen waardoor men allengs boven kwam. Het lijden heiligde menig hart. De krankheid week meer en meer. ⁴⁾ De worsteling met het woud werd steeds minder, door ervaring geleerd. De steeds grooter wordende "clearings" verschaften langzamerhand meer voedsel. Reeds in 1849 waren er zaagmolens in werking. Een leerlooierij was opgericht. Een scheepswerf en een meelmolen waren ontworpen. De regeering nam maatregelen om Black Lake's uitmonding tot een scheepshaven uit te diepen. De "cranberries" en huiden brachten menigen dollar op. In het pasgenoemde jaar bevatte de nederzetting te Holland reeds 235 huizen; die rond Groningen, 30; Zeeland, 175; Drenthe, 45; Vriesland 69; Overisel 35; Graafschap 50. In alles, ongeveer 630 huizen, die samen omtrent 3000 zielen bevatten. ⁵⁾ De vooruitzichten van den landbouw noemde Dr. Wyckoff veel belovend, en het volk, zoo meldt hij, verblijdde zich in het goede land hun geschonken. Ook werden er scholen opgericht, zij het op bescheiden voet.

Op *godsdiens*tig terrein was er gezegende vooruitgang. De zeven gemeenten in 1849 bestaande, werden bediend door vier leeraars. Vijf der gemeenten hadden meer of min doelmatige

3) Dosker, *Levensschets van Van Raalte*, bl. 103.

4) Dr. I. N. Wyckoff hoorde noch zag een enkele zieke in Juni, 1849. Zie Dr. Wyckoff's *Rapport aan den Board der Inwendige Zending der Dutch Ref. Church*.

5) *Rapport Wyckoff*.

bedehuizen. Wel waren deze gemeenten niet op formeele wijze georganiseerd. "Zij bestonden en werden onderling erkend als rechtens bestaande. Zelfs na de organisatie der Classis ging de eigenhandige organisatie van gemeenten voort, door de

Loggenkerk te Zeeland, Mich.

verkiezing van kerkeradsleden, waarbij somtijds een leeraar tegenwoordig was en soms ook niet. Of het ging nog meer informeel. Men begon eenvoudig godsdienstoefening te houden onder leiding van ouderlingen die in Nederland tot het ambt waren verkozen en hier hun dienst voortzetten, waar zij zich metterwoon vestigden." ⁶⁾

Maar desniettegenstaande, de gemeenten bestonden, en niemand betwistte haar bestaansrecht.

Alreeds op 23 April, 1848, constitueerde men zich, te Zeeland, als eene *Classis*, de drie Formulieren van Eenigheid der Gereformeerde Kerken aanvaardend en de Kerkenorde. Zelfs lezen wij: "dat wij aannemen het geheele Kerkelijk Handboekje met al de Kerkordening, de regeering der Kerk daarna uitgedrukt." ⁷⁾

Het lidmaatschap dezer eerste classicale vergadering bestond uit Ds. Van Raalte en kerkeraad van Holland, Ds. Van der Meulen en kerkeraad van Zeeland, Ds. Ypma en kerkeraad van Vriesland, en de kerkeraad van Graafschap.

"Drenthe bestond reeds destijds, doch nam geen deel aan de organsiatie, daar zij met Vriesland gecombineerd was. Onder-

6) Ds. G. de Jonge, *De Hope*, 2 April, 1907.

7) Vgl. *Corwin Manual, Reformed Church in America*, 4th ed., N. Y., 1902, p. 138: "They organized themselves into a 'Reformed Dutch Church' with the usual standards of Doctrine and Polity."

linge oneenigheid maakte hieraan echter in het laatst van 1848 een einde, en in het voorjaar van '49 was ook Drenthe vertegenwoordigd door niet minder dan drie ouderlingen en één diaken. [Tusschen twee haakjes zij het hier opgemerkt, dat tot '52 de Classis bestond uit den leeraar en al de kerkeradsleden die tegenwoordig waren, van elke gemeente.]

“In het najaar van '49 was ook de gemeente Overisel tegenwoordig. . . . Met het jaar '49 begon de ontwikkeling naar buiten en de groei ook binnen de kolonie. In October van dat jaar was de Tweede gemeente van Grand Rapids voor de eerste maal vertegenwoordigd op de Classis.”⁸⁾

Zelf kwam er in 1849 een verzoek uit Milwaukee om eene kerk tot openbaring te brengen in die stad.

Er bestond dus een geregeld *kerkverband*, naar eisch der Geref. beginselen. Eene vrije kerk, in een vrij land, alreeds spoedig bemoedigende levensteekenen openbarend, groei en bloei voorspellend.

Het scheen alsof het Gereformeerde Hollandsche volk in Amerika zich vrij en zelfstandig zou ontwikkelen, niet alleen tot eene sterke kolonie, maar ook tot een zelfstandige kerkelijke gemeenschap, voortbouwend op het fundament der vaderen, een Amerikaansch-Gereformeerd type vormend, eerst in de afzondering zich opbouwend, zijne roeping hier zich indenkend, en om straks, na innerlijke vastheid te hebben verkregen, als een pilaar en vastigheid der waarheid te staan in ons land, een monument van Gods genade, een verkondiger der zuivere Gereformeerde leer, waaraan juist Amerika zulke groote behoefte heeft, en een verzamelpunt van de geestelijke kinderen van Calvijn.

Helaas, helaas, het heeft niet alzoo mogen zijn. Er greep *aansluiting* plaats aan eene Amerikaansche kerkengroep.

§ 2. De Aansluiting.

Op de Classis van 27 September, 1848, deelde de voorzitter mede eene uitnoodiging te hebben ontvangen van eene Kerk in het Oosten om hare synodale vergadering bij te wonen. Zij kwam van voorgangers der *Reformed Protestant Dutch Church*, zooals zij destijds heette.

8) Ds. G. de Jonge, *De Hope*, Maart, 1907.

In 1628 werd de eerste gemeente dezer kerkengroep gesticht te Nieuw Amsterdam, thans New York. Ruim anderhalve eeuw het voedsterkind der Classis Amsterdam der Nederlandsche Gereformeerde Kerk, trad zij sinds 1792 geheel onafhankelijk op als een zelfstandige kerkengroep. New York en New Jersey, met de stad New York als centrum, waren haar kerkelijk terrein. Verder dan de valleien van de Hudson, Mohawk, Hackensack en Raritan rivieren echter scheen de Kerk zich maar niet te kunnen uitbreiden. Hare 60 gemeenten van 1737, bediend door 17 leeraars, waren in 1800 slechts gegroeid tot 139 kerken en 59 predikanten, en in 1830 had men nog maar 194 gemeenten en 159 bedienaren des Woords.⁹⁾

Andere en jongere kerkengroepen ontwikkelden zich op ongehoorde snelle wijze in allerlei Staten en Territoriën der Unie—de oudste Kerk scheen maar niet in staat te zijn hare vleugelen uit te spreiden over de nieuwe natie. Zij bleef zich beperken tot het voorvaderlijk grondgebied en eigen kroost. En binnen dat gebied zelf werd haar geregeld kostbaar levensbloed afgetapt door andere kerkengroepen, vooral de Episcopaaalsche en Presbyterische.

Wel poogde de Oud-Hollandsche Kerk zich naar Zuid en Noord en West uit te breiden. Maar—de resultaten waren vaak teleurstellend en altijd schraal.

In Kentucky had men reeds in 1796 eene gemeente gesticht—doch men zag geene toekomst in dat veld en gaf 't op.

In Canada organiseerde men in 1798 zes gemeenten aan de St. Lawrence Rivier en het Ontario Meer; wat later waren er veertien gemeenten. Maar allen gingen mettertijd over naar de Presbyterische Kerk van Canada, of stierven als aan de toring.¹⁰⁾ Na 1821 bemoeide men er zich niet meer mede.

Sinds 1837, wist men verder West kerken tot openbaring te brengen, te Fairview in Illinois, en op andere plaatsen in Michigan en Wisconsin.

In 1836, stelde de Classis Schoharie zelfs voor om in de Mississippi Vallei een Theologische School en College te stichten.¹¹⁾

9) Vgl. "Digest of Constitutional and Synodical Legislation of the Ref. Church in America," Dr. E. T. Corwin, N. Y., 1906, Art. "Statistics." In 1847 waren er 276 kerken, 289 leeraars, 24,878 huisgezinnen en 32,840 avondmaalsgangers. (Statistical Tables, Min. Gen. Synod, 1916, p. 870.)

10) Centennial Discourses, R. C. A., N. Y., 1877, p. 526.

11) Corwin's Manual, p. 215 vv.

Maar de School bleef een luchtkasteel, en bijna iedere gemeente was en bleef eene kwijnende plante, alleen door Oostersche finantieele bewatering in 't leyen gehouden.

Zoo ging het zelfs met de oude Eerste Gemeente te Grand Rapids vóór de emigratie in 1859 ter hulpe kwam van 't zinkend scheepke, vanuit de Tweede gemeente, in 1918 zelfs geheel niet haar geamalgameerd.

Het scheen alsof de Oude Hollandsche Kerk geene vatbaarheid had tot overplanting en opbloeiing in streken waarin de bevolking niet van Hollandschen oorsprong was.

Daar vernam zij echter van een geslacht met Neêrlandsch bloed in de aderen, dat zich in Michigan had gevestigd.

Dat was door middel van een *Brief* van Brummelkamp en van Van Raalte, een hulpgeroep voor emigranten, in de *Christian Intelligencer* van 15 October, 1846, afgedrukt en geadresseerd aan de Geloovigen in Amerika. Ook andere personen dienden als schakels. Daardoor had Dr. Isaac N. Wyckoff te Albany, een ijverig en minzaam leeraar, alreeds in 1846 eene vereeniging gevormd om Hollandsche landverhuizers met raad en daad te steunen.

Zoo kwam ook het verzoek tot Ds. Van der Meulen, waarvan hij sprak op de Classis van 27 September, 1848.

Destijds echter ging de vergadering niet op de aanvraag tot deputeeren in. Doch Wyckoff en de zijnen lieten het hier niet bij. Hunne christelijke mededeelzaamheid bleek door het zenden van kisten en balen met allerlei goederen voor de arme Michigan kolonisten. En in den zomer van 1849 kwam Dr. Wyckoff zelf over, afgevaardigd door den Board der Inwendige Zending der Dutch Reformed Church.

Donderdag, 1 Juni, arriveerde hij te Holland, zoo deelt hij zelf mede in zijn *Rapport*, hierboven reeds genoemd.¹²⁾ Hij meende des Zaterdagds daarop "met de leeraars te vergaderen" en de voorstellen des Boards hun mede te deelen, om 's Maandags reeds weder te vertrekken. Ds. Van Raalte overreedde hem echter te blijven, daar het onmogelijk was de predikanten zoo spoedig samen te brengen.

Des Maandags (4 Juni, 1849,) kwam de "Classicale Ver-

12) Dr. Wyckoff vergiste zich. Des Donderdags was het 31 Mei.

gadering," zooals Wyckoff haar noemt, te zamen. Ten huize van Ds. Van Raalte.¹³⁾ Zij bestond uit de broeders A. C. Van Raalte, M. A. Ypma, J. G. Van Hees, J. Hoogesteger, J. Boes, J. Kruit, J. Steketee, Cz., A. Glerum, H. W. Dam, E. Zijlstra, S. Kaslander, H. Lankheet, S. Bolks, C. Van der Meulen, J. Van den Luyster, A. Borgers, M. Westrate, A. Van Bree, J. Van der Werp, Js. Kaboort, K. J. De Vree, G. De Groot, H. O. Yntema en G. J. Wolterink.¹⁴⁾

Al direct bleek het dat de Zendings Board den broeder had uitgezonden om *kerkelijke aansluiting* te zoeken. Want de aller-eerste vraag die Dr. Wyckoff deed, was welke belijdenisschriften en regeerings-vorm men had. En daarop volgde de tweede vraag, die direct op het doel aanstuurde: "Begeeren de kerken zich te vereenigen met de Hollandsch-Gereformeerde Kerken in de Vereenigde Staten van Noord Amerika?"

Het verslag van 't antwoord, zooals door Van Raalte zelf opgeteekend, luidt zeer ten gunste van vereeniging. "Wij gevoelen zeer sterke behoefte aan de gemeenschap der heiligen," zoo heet het. "Wij haten secte-geest. Door Gods Woord en door volkomene overreding beämen wij: 'het oog kan niet zeggen tot de hand, noch het hoofd tot de voet, ik heb u niet van nooden.' En wij schatten het een gruwel te zeggen: 'ik ben heiliger dan gij.' Daarom, de meest mogelijke vereeniging zoeken wij met Gods gemeente, waar zij zich ook op aarde verthoont, indien zij den weg der zaligheid kent en belijdt. Doch hoeveel te meer gevoelen wij ons één met die kerken, die dezelfde uitdrukking des geloofs, dezelfde liturgie en regeerings-vorm bezitten en Gods waarheid tegen de leugen openlijk verdedigen. Wij hebben ons nimmer anders beschouwd dan te zijn een gedeelte der Hollandsche Gereformeerde Kerk en verlangen daarom met die kerken in gemeenschap te leven en wenschen naar derzelve kerkvergaderingen onze afgevaardigden te zenden."

Door menigeen zijn de gevoelens in 't bovenstaande uigedrukt met ijver verdedigd. Soms met een beroep op Art. XXVIII. van

13) Zoo meldt het Notulen boek des kerkeraads der gemeente Vriesland in 't kopstuk van 't Aansluitings-document.

14) Zie Het Aansluitings Document van 1849 in Dosker's Van Raalte, bl. 321. Dosker spreekt abusievelijk van het houden deser vergadering einde Juni (bl. 182) iets waarin Wormser hen volgt, Van Raalte, bl. 166. Het document zegt duidelijk, dat de samenkomst in het begin van Juni (den vierden) was.

de Nederlandsche Geloofsbelijdenis. "Daarom, al degenen die zich van dezelve [ware Kerk] afscheiden of niet daarbij voegen, doen tegen de ordonnantie Gods."

Men vergeet echter twee dingen. Allereerst dat die Belijdenis (in Art. XXIX.), Gods gemeente niet zoo ruim en onbelijnd opvat als Ds. Van Raalte neerschreef. Niet *dat* acht zijn genoeg om de ware Kerk te identificeren dat "zij den weg der zaligheid kent en belijdt." Dat is zoo breed, zoo vaag, en voor zoovelerlei uitlegging vatbaar. De Belijdenis eischt *drie kenmerken*: de reine predikatie des Evangeliums, de reine bediening der Sacramenten, en de beoefening der kerkelijke tucht om de zonden te straffen. Dat zegt heel wat meer!

En ten anderen scheen Van Raalte maar voetstoots aan te nemen dat de Hollandsche Gereformeerde Kerk in Amerika aan de gestelde eischen beantwoordde.

Hoe wist hij zulks?

Nog in Nederland zijnde in 1846 scheen noch hij noch Brummelkamp iets van die Kerk te weten. Hun *Brief* meldt er geen syllabe van, maar was, zooals wij reeds zagen, heel in 't algemeen geadresseerd aan *de Geloovigen in Amerika*.

Had hij dan gedurende de eerste twee jaren van zijn vertoef de geschiedenis dier Kerk kalm kunnen nagaan? Had hij vernomen van de geschiedenis der Afscheiding van 1822? (Zie Hoofdstuk VIII., § 2.) Had hij alles nauwkeurig overwogen? Hoe *kon* hij in die woelige, sombere dagen? Ook was er destijds nog geen enkel noemenswaardig werk in 't licht over de geschiedenis der oude Hollandsche Kerk.

Dr. Dosker zelf beleed "dat de broeders in het algemeen genomen, *geheel onbekend* waren met de Kerk in het Oosten." ¹⁵⁾

Het bleek reeds op die vergadering van 4 Juni, 1849, dat de broeders lang niet allen begeerig waren naar unie.

Dat bewijst Dr. Wyckoff's *Rapport*.

"Op de Classicale vergadering," zoo schrijft hij, "werd het spoedig openbaar dat de broederen een weinig bevreesd waren om in kerkelijke verbintenis met ons te treden, ofschoon zij gelooven

15) De Hope, 1 Juni, 1892. En toch beweert diezelfde schrijver, bl. 241 in zijn *Van Raalte*: "Van Raalte kende de Kerk hier." Door welke middelen dan toch! Omgekeerd heet het daar: "de leiders der scheidings-beweging gingen eenvoudig op valsche, althans losse geruchten af."

in de eenheid der broederen, en smachten naar christelijke sympathie en vereeniging. Zij hebben de zware en knellende keten der kerkelijke heerschappij zoozeer gevoeld, en hebben zoo met smart gezien hoe eene nauwkeurige bepaalde organisatie, overeenkomstig menschelijke regels, aan de eene zijde tot vormelijkheid, en aan de andere zijde tot onderdrukking des gewetens leidt, dat zij nauwelijks weten wat te zeggen. Ik verklaarde natuurlijk dat het in de verste verte onze bedoeling niet was, hen onder dienstbaarheid van menschen te brengen, of kerkelijke tyrannie over hen te oefenen. En ik stelde hen voor dat zij de *meest mogelijke vrijheid hadden om, wanneer zij te eeniger tijde eene kerkelijke verbintenis bevonden te strijden met hunnen godsdienstigen bloei of genot, ons een broederlijk vaarwel te wenschen, en weder op zichzelf te gaan.*"

De Hollandsche broeders, voorzoover zij bezwaren hadden, waren ongetwijfeld door deze door ons gecursiveerde verklaring gerust gesteld.

Mogen wij het getuigenis van een der oude nederzetters, en jaren lang ambtsdrager, gelooven, dan waren er van de leiders zelfs "driftig" om de vereeniging te sluiten. Ons wordt medegedeeld, dat de overgang tot de Geref. Kerk geschiedde "zonder dat de leden er iets van wisten." "De leeraars trachtten ons gerust te stellen en werden geloofd. Maar het zaad der Afscheiding was gestrooid. Daarom zijn ook sommigen der ouderlingen (op de classicale vergadering) naderhand teruggekeerd." Zelfs wordt ons door dezen broeder gemeld, dat de leeraar van Albany, (Dr. Wyckoff) zich herhaaldelijk tegen de betoonde haast verklaarde. "Broeders," betuigde hij, "gij zijt te driftig. Dat aansluiten kan altijd wel," enz. "Doch goede raad werd in den wind geslagen. Als de kolonie rijk was geweest dan ware het alzoo niet gebeurd. Er was meer zien naar het Oosten dan naar Boven." ¹⁶⁾

Hiermede komt overeen het getuigenis van een ander schrijver. Hij deelt ons mede dat sommigen zeiden: "wij moeten het doen, en het is niet noodig om er de gemeenten naar te vragen." Ds. Van Raalte zeide: "Broeders, dat is mis, ik waar schuw u. Blijkt het van achteren verkeerd, dan hebben wij de schuld. Stellen wij het der gemeenten voor, en mocht het verkeerd zijn, dan is ook de schuld mede voor de gemeenten." ¹⁷⁾

16) A. J. De Feyster in *De Wachter*, 10 Oct., 1888.

17) T. Ulberg in 't *Jaarboekje voor de Holl. Chr. Geref. Kerk voor 1883*, bl. 76.

De voorzichtige leider kreeg echter zijn wensch niet vervuld. Want Dr. Wyckoff deelt ons in zijn *Rapport* mede: "Het gevolg was dat zij, na deze verklaringen, overeenkwamen om zich met onze Synode te vereenigen." Men achtte het 't beste zich "als eene afzonderlijke Classis (te) vereenigen met onze noordelijke Synode."

Op de vergadering der Classis Holland van April, 1850, volgens de classicale notulen de eenige samenkomst na de Juni "Classis" van 1849, werd Ds. A. C. Van Raalte gedeputeerd naar de Particuliere Synode van Albany, in Mei, 1850, te Schenectady te vergaderen, "hem lastgevende om in onzen naam alle noodige inlichtingen te geven en te vragen welke de gewenschte vereeniging kunnen bevorderen."¹⁸⁾

Door de Algemeene Synode, kort daarop te Poughkeepsie, N. Y., gehouden, werd "*Besloten*, dat de Classis Holland opgenomen worde onder de zorg der Generale Synode en verbonden aan de Particuliere Synode van Albany."

De vereeniging was dus een voldongen feit. De band van 't kerkelijk huwelijk was vastgesnoerd tusschen twee partijen die elkander nog slechts zeer kort kenden, die elkanders taal niet verstonden, die geen tijd hadden gehad tot het kweeken van achting—dien onmisbaren ondergrond van alle ware en blijvende huwelijksliefde.

Was het een wettige vereenigingsactie? Vanuit Gereformeerde beginselen de zaak beschouwd kan het oordeel der geschiedenis slechts ontkennend luiden.

Voorzoover de actie der aansluiting in Michigan plaats greep, is zij beslist *onkerkrechterlijk*; voorzoover zij in 't Oosten geschiedde was zij *onwettig*.

Voor wettige handeling van Classis of Synode, is 't volgens Gereformeerd kerkrecht een eerste eisch dat men volgens Kerkenorde wordt samengeroepen. Vervolgens dat de leden der vergadering op behoorlijke wijze worden gedeputeerd door 't lichaam dat hen zendt.

Een wel omschreven lastbrief is evenzeer eisch. En waar het eene gewichtige zaak als kerkelijke vereeniging aangaat, is

18) Zie Dosker, Van Raalte, bl. 141. Dr. Corwin's Manual, p. 139.

ruggespraak met de gemeente zeer gewenscht, indien al niet strikt noodzakelijk. 19)

En wat nu leert de geschiedenis omtrent de aansluiting aan de Geref. Kerk voorzover zij in Michigan plaats had? Wat Dr. Wyckoff "Classis" noemt was geene classicale vergadering volgens Kerkenorde. Slechts een samenkomst van predikanten met enkele ouderlingen. Toch deed het dingen die der Classis waren. Men besloot tot vereenigen. Men stipuleerde dat men als afzonderlijke Classis Holland zou worden aangesloten. Het *Rapport* van Wyckoff leert dit op het duidelijkst. Op den grondslag te Holland gelegd, 4 Juni, 1849, rapporteerde hij. Op dien grondslag bouwde de Classis toen zij in April, 1850, Ds. Van Raalte deputeerde om de zaak te beklinken.

Maar er is geen enkel bewijs dat een der deputaten wettig door zijn kerkeraad was gedeputeerd om alzoo met Dr. Wyckoff te onderhandelen. Zulks kon trouwens niet om des tijds wille. 's Vrijdags, 1 Juni, misschien in sommige gevallen eerst 's Zaterdag, kreeg men bericht om 's Maandags te Holland te vergaderen. Er was geen *tijd* dus tot *wettige* samenroeping en gepaste discussie als kerkeraad, veel minder als gemeente-vergadering. Men schijnt zelfs niet aan zoo iets te hebben gedacht.

Het notulen boek van den kerkeraad der gemeente Vriesland b.v. toont dat men op 9 Mei, 1849, vergaderde. Maar er komt geen syllabe in voor van unie, evenmin als in vroegere notulen. Het eerst dat men daarna vergaderde was 30 Juli, 1849, ten huize van Ds. Ypma. Aldus luiden de notulen dier vergadering letterlijk: "Is voorgelezen en overwogen eene missive inhoudende beantwoording van sommige vragen van de Nationale Synode der Hollandsche Gereformeerde Kerken in N. Amerika. De leden hebben hunne goedkeuring en deelneming betuigd met hunne naamteekening, en tevens besloten het stuk in haar geheel te boeken als volgt:" (Daarna volgt het bekende *Aansluitings Document*, zooals Dr. Dosker het stuk beteekenisvol noemt.) Voorts is er in de notulen der gemeente Vriesland geene melding van deze

19) Als voorbeeld diene de vereeniging der Chr. Geref. Kerk in Ned. en de Geref. Kerken der Doleantie, in 1890. De zaak der vereeniging liep alle instantien van kerkelijke handeling door. Zij is van kerkeraden naar Classes, Particuliere Synoden en Generale Synoden gegaan en kwam telkens op de lastbrieven der deputaten naar bredere vergaderingen voor.

zaak. In 't geheel niet. Ook geene lastgeving voor dit doel aan de deputaten ter Classis van 1850.

Zelfs bevatten de bestaande Notulen der April, 1850, Classis geen enkel formeel *besluit* ter vereeniging. Het eenige daarop betrekking hebbende vinden wij in een *Lastbrief* aan Ds. Van Raalte verstrekt, sprekend van "eene bepaalde begeerte om onze gemeenschap te openbaren en de broederhand der gemeenschap te vragen," en Ds. Van Raalte "lastgevende om in onzen naam *alle noodige inlichtingen te geven en te vragen*, welke de gewenschte vereeniging kunnen *bevorderen*." 20)

Wij zouden alle recht hebben om op deze z.g. "vereenigings-onderhandeling" toe te passen wat Dr. Dosker in betrekking tot heel iets anders zegt: "Wat wordt er van, als gij ze toetst aan de Belijdenis der Geref. Kerk; wat als gij er de beginselen van Gereformeerd *Kerkrecht* op toepast? *Niets*." 21)

Dit is klaar als de dag: de vereenigings-actie, voorzoover die in Michigan plaats greep, was *onkerkrechtelijk*.

En wat de handeling aangaat voorzoover deze te Schenectady op de Particuliere Synode gebeurde, en te Poughkeepsie op de Generale Synode, ons dunkt er is geen andere naam voor dan *onwettig*. Wat toch was het geval? Te Holland, op dien gedenkwaardigen 4den Juni, had Dr. Wyckoff de toestemming gekregen der bezwaarde broederen door ze voor te stellen "dat zij de meest mogelijke vrijheid hadden om, wanneer zij te eeniger tijde eene kerkelijke verbintenis bevonden te strijden met (opposed to) hunnen godsdienstigen bloei of genot, ons een broederlijk vaarwel te wenschen en weder op zichzelve te gaan." Klaar als de zon aan den hemel is het dat de broeders op een *beding* gingen.

En wat blijkt nu uit den verderen loop der geschiedenis? Dat noch de lastbrief van Classis Holland van April, 1850, noch de notulen der Particuliere, noch die der Generale Synode van 't zelfde jaar *van eenige voorwaarde melding maakten!*

Hier was verzwijging in 't spel! Hier was afgaan van een duidelijk gestelde voorwaarde! Zeker niet kwaad bedoeld—niet

20) Zie dezen *Lastbrief* in Dosker's *Van Raalte*, bl. 140 vv. en *De Hope*, 19 Maart, 1907. Dr. Dosker noemt het plotseling sterven van den scriba der Classis als een "noodlottig toeval" waardoor de notulen dezer vergadering gemist werden. Natuurlijk bewijst dit toch niet dat er een formeel besluit gevallen is. (De cursiveering in het citaat is van ons.)

21) *Van Raalte*, bl. 266, sprekend over Graafschap's acte van afscheid.

ernstig ingedacht. Maar niettemin een ernstige nalatigheid die nog ernstiger gevolgen zou opleveren.

Met Prof. G. K. Hemkes zeggen wij: "Mogen personen die als bemiddelaars zullen onderhandelen, zóó doen? Het Gereformeerde kerkrecht zou zeggen: Neen!"²²⁾

Wij beämen Ds. L. J. Hulst's gezegde volgaarne: "Het doet er niet toe wat gewicht de Synode aan de voorwaarde gehecht heeft, maar wat gewicht onze eerste 'settlers' er aan gehecht hebben."²³⁾ Op dat woord van Wyckoff toch waren zij toetreden. En dat woord werd verzwegen.

Hierdoor werd heel de actie der finale aansluiting op de Synoden ongeldig. Is er een ander woord voor dan *onwettig*?

22) Rechtsbestaan, bl. 48.

23) Idem, bl. 45.

HOOFDSTUK IV.

De Terugkeer van 1857 met zijne Voorbereidselen en Wortelen.

"If we do meet again, we'll smile indeed;
If not, 'tis true, this parting was well made."
(Shakespeare, Julius Cæsar.)

§ 1. *Voorbereidselen van den Terugkeer van 1857.*

Van den beginne af dat de aansluiting aan de Kerk van het Oosten onder het volk in Michigan bekend werd, was er ontevredenheid over. Wel sprak de Classis van April, 1851, officieel, "dat de vereeniging een bronwel van blijdschap en dankensstof was," doch in werkelijkheid stond het er minder gunstig bij.

Zoo lezen we b.v. "op grond van archief-studie en ingewonnen informatie": "Dat de aansluiting van onze Hollandsche gemeenten bij de Oostersche Kerk, *ondanks hevigen tegenspraak van velen, met veel bezwaar en voorwaardelijk* is tot stand gekomen," en "dat van het begin der combinatie af aan, velen der oudste en voornaamste 'settlers' *nooit rechten vrede* met de vereeniging hebben gehad en al spoedig daarover moeilijkheden ontstonden, zoodat Dr. Van Raalte al zijn invloed en overredingskracht noodig had om de ontevredenheid te stillen."¹⁾

Dit was trouwens geen wonder. De gemeenten waren gansch en al onvoorbereid en geheel niet geraadpleegd. Men kende niet eens nauwkeuriglijk den naam der Kerk waaraan men zich verbonden had, veel minder hare historie.²⁾ In geen enkel blad was de zaak besproken.³⁾

1) Ds. R. T. Kulper te Graafschap, Mich. In *De Wachter*, 20 Oct., 1880. Ook Hon. G. Van Schelven, in *Historische Schetsen*, (172) *Grondwet*, 9 Maart, 1915, vermeldde dat de meerderheid des Graafschapper kerkerads tegen de vereeniging was.

2) 't Aansluitings-document b.v. spreekt van "Hervormde Kerken in Noord-Amerika." Op de Classis, Sept. 1848, noemde men de kerkengroep "De Duitse of oud-Hollandsche Kerk," enz.

3) Er was in Noord-Amerika geen Holl. blad tot Oct., 1849, toen de *Sheboygan Nieuwsbode* uitkwam. (Zie *Geref. Amerikaan*, Dec., 1916)

Zelfs op geene enkele kerkeraadvergadering, voorzoover de bescheiden 't uitwijzen.

In onverdedigbare haast was alles te werk gegaan.

Sommigen waren over zulk doordrijven eener allergewichtigste zaak ten hoogste verontwaardigd. Niet om het *onkerkrechtelijke* er van. Van zoo iets was destijds weinig besef. Neen, enkelen begonnen direct met verkeerde *motieven*, toe te schrijven aan het haastig vereenigen.

Te Zeeland zeiden gemeenteleden openlijk: "Wij zijn verkocht zonder dat wij het weten." ⁴⁾ Ook te Drenthe werd alzoo gesproken. ⁵⁾ En te Vriesland. ⁶⁾

Te Holland werd de beschuldiging geuit dat Van Raalte om geldswille de gemeente gebracht had in eene onzuivere Kerk. ⁷⁾

Deze zware beschuldigingen waren gebaseerd op het feit dat men met Dr. Wyckoff had gesproken over het bezoldigen van een reizend leeraar voor Grand Rapids, Kalamazoo, enz., en over ondersteuning van Ds. Klijn die op reis was naar Graafschap.

Daarbij kwam vooral dat de Classis Holland op 30 October, 1850, besloot om zich met een eenparig verzoek tot de Classis (?) New York te wenden om eenige geldelijke ondersteuning voor de predikanten, ⁸⁾ een verzoek dat gereedelijk geschonken werd, gelijk sinds dien tot dato verschillende Hollandsche gemeenten, en vooral de hogere scholen te Holland en elders, geregeld finantielen onderstand van het Oosten genoten.

Nu kan het best zijn dat er waren onder de broeders die met het oog op het Oostersch goud, wat toeschietelijker waren aangaande unie dan anders het geval zou zijn geweest. Het menschenhart is zoo door en door zondig en gereed geld was zoo uiterst schaars.

Toch is bedekte of openlijke beschuldiging van Simonie niets minder dan booze laster, ten minste voorzoover men daarmede heel de vergadering te Holland beschuldigt, misschien op grond van het feit dat de Secretaris van den Zendings Board, John Garretson, op 10 Augustus, 1849, aan Classis Holland schreef dat hij "op het hooren van uwe behoeften," misschien bij monde van Dr.

4) A. J. De Peyster, *De Wachter*, 10 Oct. 1888.

5) *Rechtsbestaan*, bl. 51.

6) *Stem eens Belasterden*, G. Haan, bl. 5.

7) *Dosker, Van Raalte*, bl. 242.

8) *Idem*, bl. 148.

Wyckoff, de som van \$250 gezonden had. (*Hope*, 2 Oct. 1917.)

Doch voor omkooprij stonden Van Raalte en de zijnen moreel te hoog.

Wat meer zegt, het Aansluitings-Document en Dr. Wyckoff's Rapport weerspreekt zulke beschuldiging op 't allerduidelijkst. Op zijn derde vraag: "Hebben deze gemeenten behoefte?" wordt door Ds. Van Raalte slechts op waardige wijze geantwoord. En Dr. Wyckoff deelt mede: "Aangaande het onderwerp van ondersteuning aan de predikanten maakten de broederen de meest zonderlinge, doch eerbare tegenwerpingen."

Ware er dan ook niets anders te berde gebracht dan de aanklacht van Simonie, de terugkeer die de Chr. Geref. Kerk baarde, hadde zeker niet plaats gehad.

Onzes inziens, en ons oordeel berust op een langdurig en zooover mogelijk onpartijdig onderzoek, is de actie van 1857 te verklaren uit *tweeërlei grondoorzaken*.

De *eerste* noemen wij het onderscheid in aard en geestesrichting en daaruit geboren verschil in kerkelijke richting tusschen twee stroomingen onder ons Gereformeerd Hollandsch volk in Amerika; de tweede, o.i. hoofdoorzaak, vinden wij in *ontevredenheid over de leer, dienst en tucht der kerkengroep* met welke in der haast aansluiting had plaats gegrepen, en *het besef dat men beter deed met op zichzelf te staan, om eigen, kerkelijk ideaal te realiseeren*.

Gaan wij deze grondoorzaken, deze "wortelen" der beweging van 1857, wat dieper na.

§ 2. Wortelen der Beweging van 1857.

Allereerst noemen wij het onderscheid in aard en geestesrichting, en daaruit geboren verschil in kerkelijke richting onder ons volk.

Dat zulks bestond en bestaat is overbekend en onwederlegbaar. De *Grotinger* b.v. is nuchter van aard met meer oog voor het reële dan voor het ideële. De Drent is als regel meer conservatief dan de Overijsselaar. Het is typisch Drentsch dat "alles moet blijven zooals het door het voorgeslacht werd overgeleverd."*) Vandaar b.v. sterke antipathie tegen de gezangen. De

*) Ds. G. Lindeboom, *Barin*. 29 Sept., 1916.

Overijsselsche boeren daarentegen zijn "al eeuwen vóór 't gezan-
gen zingen."

¹⁰⁾

X Van beide de Overijsselschen en de Gelderschen noemden wij reeds (Hoofdstuk I.) hunne democratische richting en neiging tot independentisme.

X De Fries en de stamverwante Noord Hollanders langs de Zuiderzee kust (het oud West Friesland), zijn meer intellectueel aangelegd dan de Zeeuwen en de inwoners der Zuid Hollandische eilanden. "Er is eene (mystieke) overschatting van het subjectieve element in het leven der godsvrucht, die in het bijzonder aan het zuidwesten van ons land moet worden eigen geacht."¹¹⁾

Het was natuurlijk en onafwendbaar dat op grond van dezen verschillenden volksaard en geestesrichting in de Nederlandsche kerken, het verschil in kerkelijke richting ontstond dat wij in Hoofdstuk I., § 5, beschreven waar het ging over het onderscheid 1 en de beginnenden der Geldersche partij Brummelkamp-Van Raalte 2 en de De Cock-Joffers-Van Velzen partij.

Ook in Noord Amerika openbaarde zich dit verschil.

Zooals reeds in Hoofdstuk II., § 4, opgemerkt, stond de Michigan kolonie in het eerst in het teken der Geldersche partij, gelijk bleek uit de ruime opvatting der "feestdagen"-kwestie, reeds door de eerste classicale vergadering behandeld, en uit het feit dat kerkeradsleden veroorloofd waren om levenslang te dienen, iets waartegen De Cock en zijne medestanders reeds sterk getuigd hadden op de Synode van 1837 en daarna. De Noordelijke partij stond voor "tweejarige keuze."

Dat eene soort "opene communie" werd voorgestaan was wel naar het ruime hart der "Brummelkampianen," doch tegen de engere richting der meer "kerkelijke" Groningers en hunne geestverwanten.¹²⁾

In lijn met wat wij reeds noemden omtrent de gezangliefde der Overijsselaars, hooren we den in Overijssel geboren Van Raalte pleiten voor de gezangen, en wat zijne theologische

10) Dr. C. N. Impeta, *Geref. Kerkblad* voor D. en O., 30 Sept., 1916.

11) Dr. A. G. Van Schelven, *Geref. Tijdschrift*, Sept., 1916, bl. 141, in een artikel over het Zeeuwache Mysticisme.

12) Hon. G. Van Schelven, *Historische Schetsen, Grondwet*, 23 Feb. en 13 Apr., 1915.

richting aangaat, wordt hij beschreven als "a mild Calvinist." "He admired Baxter as well as Erksine." 13)

Zooals wij ook alreeds mededeelden, stonden de eerste *leeraars* der Michigan kolonisten en de overgrootste meerderheid der kerkeeraadsleden op hetzelfde standpunt als Ds. Van Raalte en de Geldersche partij.

Doch zulks zou niet lang duren. In den loop der vijftiger jaren kwamen landverhuizers over die behoorden tot de De Cock-Joffers-partij, en de daaraan verwante facties van Van Velzen, alsmede conservatieve Zeeuwsche volgelingen van Ds. P. Van Dijke, terwijl ook de Kruisgezinden vertegenwoordigd waren en de Ledeboerianen niet geheel ontbraken.

De eerste leeraar die de behoudende en anti-Geldersche partijen vertegenwoordigende, was *Ds. Roelof Smit*, sinds 1851 predikant der gemeente te Drenthe, Mich. Reeds in 1853 maakte hij zich los van het verband met de Holl. Geref. Kerk om het afwijken van de Dordtsche Kerkenorde, o.a. op het stuk des feestdags.

Hem volgde omtrent twee-derde der kerk die hij diende.

In 1853 kwam een andere vertegenwoordiger der "Drentsche" of De Cock-Joffers-partij in Amerika, *Ds. K. Van den Bosch*, predikant te Noordeloos, Mich., en geestverwant van Ds. Smit.

Gijsbert Haan, dien wij hierna eene leidende rol zullen zien spelen, was een ijverig en bekwaam volgeling van Ds. Van Velzen, wiens factie, zooals we reeds opmerkten, nauw verwant was aan de pasgenoemde richting.

Haan's voornaamste medestander in Grand Rapids was *J. Gelock*, een waardig man, op godsdienstig terrein geestverwant van Ds. P. Van Dijke, opvolger van den in Hoofdstuk I., § 3, genoemden Ds. Ledeboer. (*Wachter*, XVI., 49.)

Van de andere leiders te Grand Rapids, bij de organisatie in 1857 tot kerkeeraadsleden gekozen, waren Jacobus De Jonge, Adriaan Pleune en Hendrik Moerman, evenals Gelock, door en door Zeeuwsch. Diaken B. De Graaf was oorspronkelijk "Kruisgezind" en verkleefd aan "luitenant" W. W. Smitt, omtrent wien Verhagen ons mededeelt dat hij Van Raalte sterk tegenwerkte,

13) Dr. E. Winter, A. C. Van Raalte, *De Grondwet*, 22 Aug., 1911.

Gysbert Haan

Jan Gelock

Johannes Gezon

J. F. Van Anrooy

beschuldigde van onzuiverheid in de leer en meer dan eenmaal aanklaagde bij andere predikanten. ¹⁴⁾

Johannes Gezon te Grand Rapids, was voorheen ouderling van Ds. Joffers in den Haag en homogeën met zijn conservatieve leeraar. ¹⁵⁾

Van de woordvoerders te Graafschap, onderteekenaars der Acta van Afscheid in 1857, was J. F. Van Anrooy, een Zeeuw, en H. K. Strabbing, een Drent.

Jan Rabbers, een der eerste "afgescheidenen" en in zijne dagen tamelijk invloedrijk, was evenzeer een Drentenaar.

J. H. Van der Werp, die Polkton's Acte van Afscheid teekende, evenals het "Aansluitings-Document," was Groninger, terwijl H. W. Dam, wiens naam evenzeer onder dat document voorkomt, en die later de leider der Separatie te Vriesland werd, uit Friesland herkomstig was. Wij zagen reeds vroeger hoe deze provincie eertijds onder Van Velzen's leiding stond en later verzorgd werd door Ds. T. F. De Haan der Joffers-partij.

Het was een zeer verklaarbaar iets dat deze voormannen en hunne geestverwanten zich niet eens geestes gevoelden met Ds. Van Raalte, wiens prediking anders klonk dan men gewoon was van Van Velzen en VanDijke en andere leeraars der De Cock-Joffers-partij te hooren, en die daarenboven niet geregeld uit den Catechismus predikte, zoo wij eene klacht mogen gelooven die reeds op 18 October, 1851, op de Classis Holland werd gebracht door een lid der gemeente Zeeland. Op diezelfde samenkomst klaagde G. Haan omtrent het niet naleven der Kerkenorde, voornamelijk betreffende het aftreden van kerkeraadsliden. Zelfs uitte deze de beschuldiging, dat de Kerkeordering slechts "voor de leus", d.i. in schijn, was aangenomen. Mede diende hij eene klacht in over het niet houden der feestdagen. ¹⁶⁾

14) Verhagen, *Gesch. der Chr. Geref. Kerk, Kampen, 1886*, bl. 429. De Kruisgezinden waren vooral tegen Ds. Van Raalte gekant door wat Wormser noemt diens onverstandigen en al te grooten ijver om de Utrechtsche Kerkenorde van 1837, waar tegen De Cock en sommige Overijselschen zoals Schouwenberg en Hoksbergen, bezwaar hadden, aangenomen te krijgen. Zoo schrijft b.v. Hoksbergen: "Ds. Van Raalte heeft hier (in Overijsel) eenige gemeenten genoodzaakt om de Kerkeordering aan te nemen of hij wilde er geene kinderen doopen." (Bl. 12 van "Twee Brieven, of Beschuldiging van Ds. H. De Cock beantwoord door D. Hoksbergen, opziener der Chr. Geref. Gemeente te Kampen," Zwolle, 1838. Wormser schrijft hierover in *Van Raalte*, bl. 78 vv.

15) *Levensschets Jaarboekje der Chr. Geref. Kerk in N. A. voor 1916*, bl. 170.

16) Ds. G. De Jonge, *De Hope*, 2 Apr., 1907.

In October, 1855, leverde A. Krabshuis, ouderling der gemeente Holland, "eene lange reeks van bezwaren in tegen Ds. Van Raalte wegens te vrije opvatting van het Avondmaal, verdediging van Baxter's 'Roepstem'—(door de Erskines indertijd afgekeurd als kettersch), tyranniek optreden in den kerkeraad, verloochening der Afscheiding (in Nederland), en onvoldoend catechetisch onderwijs aan de jeugd wat de dogmatische verschillen aanging. Blijkbaar was ook Krabshuis niet in harmonie met de "Geldersche partij."

Het kon niet anders of deze van uit Nederland overgebrachte anti-pathie kon op den duur niet tevreden zijn met loutere beschuldigingen, maar moest leiden tot een zeer gespannen toestand, te meer daar twee dingen daartoe bevorderlijk waren, en wel het eigenaardig karakter van den leider der kolonisten in Michigan, en wat wij zouden willen noemen zijne *suprematie* in 't kerkelijk leven.

Laat ons daarop nog met een woord den aandacht vestigen, als niet zonder invloed op den loop der zaken.

✓ Ds. Van Raalte's karakter had vele uitstekende eigenschappen. Hij was in waarheid een groot man in verschillende opzichten. Dr. E. Winter, in de reeds geciteerde levensschets, teekent hem terecht als "facile princeps"—de eerste onder de kolonisten, met uitnemende karaktertrekken waarvan hij opnoemt: beslistheid, buitengewonen ernst der ziel, wonderbare energie, bijzondere wilskracht, toewijding en ootmoedigheid, ware godsvrucht, en praktisch-godsdienstigen zin, in tegenstelling met bloot-speculatief of leerstellig-lijdelijk.¹⁷⁾

Volgaarne stemmen wij met dezen lof in, op grond van wat wij omtrent onzen leider lizen en hoorden, en wel verdiend is zeker het woord uit Lukas 24: 19 op hem toegepast, zooals gegraveerd in den gedenksteen in Van Raalte's oude kerk (de Negende Str. Chr. Geref. Kerk te Holland, Mich.): *Krachtig in werken en woorden.*

Ons Hollandsch Gereformeerd volk in Amerika kan en mag, en wij vrouwen zal, onzen Mozes nooit vergeten, maar steeds in dankbare nagedachtenis houden.

17) *Historische Schetsen, Grondwet*, 22 Juli, 1913, ff. In 't Engesch, 15 Aug., 1911, ff.

Niettegenstaande al het goede echter dat we opsomden—en meer ware zelfs te noemen—kon het niemand ontgaan dat Van Raalte—gelijk elk zondaar, hoe uitnemend ook door natuur en genade—zijne *zwakheden* bezat.

Zijne plannen, zegt Dr. Winter, schenen soms wel wat reusachtig. "Hijzelf scheen ook wel eens ietwat willekeurig, overdreven, aanmatigend, alsof hij zich in de livrei van een Dictator had uitgedoscht." ¹⁸⁾ "In this way he was modelled after a Jacksonian pattern . . . He proved himself possessed of a strong will. When any course or project was determined upon, his decision, earnestness, energy and force of will united to attain the object—the goal." ¹⁹⁾

Een ander schrijver, evenzeer sympathiek betreffende Van Raalte, drukt zich aldus uit: "Wij weten wel, en moeten het erkennen, dat Van Raalte niets had van het phlegmatische, 't welk over het algemeen een karaktertrek is van het Hollandsch volk, maar integendeel" (wij cursiveeren) "*een voortvarend en doordrijvend karakter openbaarde, en dat somtijds heftig*, vooral wanneer door kortzichtigheid of andere redenen zijne bedoelingen tegengewerkt werden, dewijl men die niet verstond. Hierdoor ontstonden dan ook botsingen, verdenkingen, mislukkingen en teleurstellingen." ²⁰⁾

Alsof dat alles, wat karakter-zwakheid aanging, niet genoeg was om tot de pasgenoemde verwickelingen te leiden, kwam daarenboven nog wat wij noemden des leiders *suprematie* in 't kerke-lijk leven.

Een onverdacht getuige meldt ons daaromtrent: "De volksvergadering te Holland was Van Raalte; de kerkeraad van Holland was Van Raalte; de Classis Holland was Van Raalte. De gave der toedracht van zaken" [in den eersten tijd der kolonie] "was zoodanig, dat het slecht anders kon; en, over het geheel genomen, was het goed dat het zoo was. Het onvermijdelijk gevolg, echter was, dat er in dezen, voorzoover het de regeling der onderlinge samenleving betref," (wij cursiveeren) "*geen feitelijk appèl was, en er voor de ontevredenen, rechtens of onrechtens, weinig anders overschoot dan afscheiding.*" ²¹⁾

18) Grondwet, 22 Juli, 1913.

19) Idem, Aug. 22, 1911.

20) B. Grootenhuis in *Historische Schetsen*, Grondwet, 23 Apr., 1912.

21) Hon. G. Van Schelven, *Historische Schetsen*, Grondwet, 9 Feb., 1915.

Toch meenen wij, welk gewicht men ook, en terecht, moge toeschrijven aan deze geïmporteerde zaken, dat de gemelde antipathie en frictie niet zouden geleid hebben tot de terugkeer van 1857 en de formatie der Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika, indien er niet eene tweede zaak ware bijgekomen, de *diepste wortel en hoofdzaak* der scheiding der wegen van ons Hollandsch volk, en wel wat we reeds karakteriseerden als: *ontevredenheid over de leer, dienst en tucht der kerkengroep met welke aansluiting had plaatsgegrepen, en het besef dat men beter zou kunnen groeien en bloeien en eigen ideaal verwerkelijken door op zichzelf te staan.*

Dat dit de hoofdoorzaak was die aan de beweging van 1857 ten grondslag lag, en niet de zaken van uit Europa medegevoerd, bewijst, dunkt ons, de historie.

Immers, ook in Nederland leidde het onderscheid tusschen de Geldersche partij en de andere richtingen niet tot blijvende separatie.

Ook in Nederland bestonden sterke antipathieën tusschen de leiders der verschillende groepen en eindelooze frictie en kleinzielig geharrewar ontstierde de uitgeleide kerken jaren lang, zonder evenwel de broederen van elkaar te houden. Zelfs de Kruisgezinden konden het niet nalaten om in 1869, ja, reeds veel vroeger, begeerte tot unie uit te spreken.

Onverklaarbaar en zonder voorbeeld in de geheele Kerkgeschiedenis ware het ontstaan en de voortdurende groei en bloei der Chr. Geref. Kerk in Amerika, indien er achter de beweging van 1857 geen hooger beginsel en geen sterker stuwkracht ware geweest dan locale zaken en persoonlijke kwesties.

Op de keper beschouwd is het zelfs eene belediging voor heel ons Hollandsch Gereformeerd volk te achten indien men staande houdt dat het zoo kleinzielig zou kunnen handelen, en het zou geheel onverklaarbaar maken hoe de Chr. Geref. Kerk in ons land zou kunnen optreden: "boundlessly zealous, thoroughly Calvinistic, and a very active factor in the development of the western portion of the Reformed Church," gelijk de kundige en in dit opzicht zeker niet van partijzucht te verdenken biograaf van "Dr. Van Raalte" haar zelf beschrijft." ²²⁾

22) Dr. H. E. Dosker, *Outlines in Church History*, Louisville, Ky., 1913, p. 395.

Neen, wij herhalen het: heel iets anders, diepers, breedere, iets principieëls leidde tot de beweging van 1857, n.l. *ontevredenheid met de leer, dienst en tucht der Gereformeerde Kerk in Amerika waarmede men zich in eene ure van wat wij onbedachtzaamheid zouden willen noemen, had verbonden, gepaard met besef dat men beter deed om als vrijstaande kerkengroep eigen levensdoel na te jagen.*

De aanleiding tot het ontstaan en vermeerderen der door ons genoemde dissatisfactie vindt men in het steeds toenemend contact met het z.g. "Oosten," d.i. New York en New Jersey.

Enkelen der kolonisten vertoefden korter of langer onder leden der "Reformed Protestant Dutch Church" aldaar en hoorden en zagen gedurig dingen die, naar zij meenden, niet pasten in eene Gereformeerde Kerk.

Eén hunner ontdekte b.v. dat er gedurende de negen maanden die hij te Albany, N. Y., doorbracht, geene *Catechismus prediking* plaats greep, en evenmin *publieke doopsbediening* naar Kerkenorde.²³⁾ Dat wekte veel bevreemding bij hem en bij allen in Michigan die 't van hem hoorden.

Anderen brachten nog meer ontrustende boodschappen over. Men hoorde b.v. van het dulden van *vrijmetselaars* als leden der Kerk en informeerde er naar op eene classicale vergadering in 1852. Op deze samenkomst kwam een lid der gemeente Holland met een brief door hem uit Milwaukee ontvangen, de vraag bevattend: "Of het geoorloofd was om vrijmetselaars als leden der Kerk op te nemen?"

Reeds destijds moet men dus iets van dit euvel in de Oosterse Kerk hebben vernomen, want de vrager werd beschuldigd: "gij wilt een bom werpen op de Dutch Reformed Church."²⁴⁾

Art. 6 der Classis notulen van 26 September, 1853, meldt dat ouderling Van de Luyster van Zeeland vroeg: "mogen vrijmetselaars lid wezen?" Door alle Classis leden werd deze geheime orde toen geteekend als "het werk der duisternis, en dus ongeoorloofd."

Natuurlijk dat vooral eene ingrijpende zaak als deze laatstge-

23) T. Ulberg in *Jaarboekje der Chr. Geref. Kerk voor 1883*, bl. 76.

24) G. Haan, *Stem van een Belasterden*, Grand Rapids, 1871, bl. 8.

noemde veel ontevredenheid baarde. Te meer daar men het eerst ontkende dat de Gereformeerde Kerk vrijmetselaars duldde, maar tenslotte 't bestaan van dit euvel moest toegeven.

Daarbij vernam men dat het *huisbezoek*, door de vaders en op zoo grooten prijs gesteld, in 't Oosten niet langer regel was. En de *catechisatie*, die noodzakelijke pilaar eener Gereformeerde Kerk, rapporteerde men verlopen te zijn.

De openstelling van den *Avondmaals-disch* voor niet-Gereformeerden was een ander gebruik dat vele nauwgezetzten griefde. Ook 't *Gezangen zingen* ergerde.

Zoo vermeerderde van jaar tot jaar de ontevredenheid over de aansluiting. Vooral één persoon was zeer actief in 't overbrengen van ongunstige informatie. Het was de reeds genoemde *Gijsbert Haan*, vroeger ouderling te Hilversum, Nederland. Hij had aldaar de hitte der vervolging verdragen ten dage der Afscheiding. Ds. S. Van Velzen had veel steun van hem, doorkneed als hij was in de Gereformeerde leer en doorzettend van karakter.

In 1847 te New York aangekomen had Haan aldaar, en te Albany en te Troy, dingen gezien en gehoord die hem verbaasden en griefden. Een ouderling der Gereformeerde Kerk, zoo meldt hij, riep verontwaardigd uit, toen hij van de Predestinatie hoorde: "dat kan ik niet gelooven. O neen, God is zoo goed!"²⁵⁾ Hij vernam van een ouderling nabij Paterson dat deze niet één zijner kinderen had laten doopen. Zij moesten later maar zien bij welke Kerk zij zich wilden aansluiten. De man beweerde: "wij verschillen slechts in naam en titel van de Baptisten, Methodisten en andere genootschappen."

Eene dame vertelde hem dat zij de Presbyterische Kerk had verlaten omdat haar leeraar de verkiezing leerde. "Waarom zij zich bij Dr. I. N. Wyckoff (te Albany) had aangesloten omdat ZEv. dat niet leerde."

Daarenboven hoorde hij dat een groot deel der leeraren, zoowel als leden der Dutch Ref. Church tot geheime genootschappen behoorden.

Toen Haan in 't najaar van 1849 te Vriesland, Mich., zich vestigde, bevond hij, zoo hij zegt, (*Stem*, bl. 5), "dat nadat Dr. Wyckoff vertrokken was, er ongunstige berichten aangaande de

²⁵⁾ *Stem*, bl. 8.

Dutch Reformed Church onder het volk verspreid waren door hen die uit het Oosten gekomen waren, zoodat ik een menigte volks vond dat beangst en ongerust was over hunne kerkelijke aansluiting. "Ds. Van Raalte heeft ons verkocht!" riepen sommigen, en anderen bezigden nog hardere uitdrukkingen. Ik werd, waar ik ook kwam, met vragen bestormd aangaande de Kerk in Amerika, en aan leeraars en volk heb ik naar waarheid medegedeeld hoe ik het had gevonden, oordeelende het naar mijn inzien onvoorzichtig dat men tot den stap der aansluiting was overgegaan."

Reeds kort na de unie dus was er groote agitatie onder 't volk door berichten van boodschappers als Haan.

Daarbij kwam een andere factor die de ontvredenheid zeer in de hand werkte, eenen factor gewoonlijk uit het oog verloren.

Deze was de *True Reformed Dutch Church* van het Oosten. Zooals in Hoofdstuk VIII., § 2 breeder verhaald wordt, was deze Kerk reeds in 1822 ontstaan. Als redenen voor haar optreden noemde men schromelijke verwaarloozing der kerkelijke tucht, misbruik van Doop en Avondmaal, vervolging dergenen die de zuivere leer voorstonden en 't dulden van dwaalleeraars en dwaalingen, vooral die van het Hopkinsianisme.²⁶⁾ Met enkele leeraars en leden dezer Kerk, kwamen sommige kolonisten, nog in 't Oosten zijnde, in aanraking. Onder anderen G. Haan, (*Stem*, bl. 2 en 4), die hen zuiver bevond "in de fundamenteele leerstukken der Gereformeerde Kerk, bijzonder in de leer der vrije rechtvaardigmaking des zondaars voor God. Niet slechts dat zij spraken: wij hebben de belijdenis, enz., doch zij waren in de prediking daaraan gebonden en verbonden, in alles toonende dezelve te willen vasthouden zonder er iets van over te geven."

Corwin's *Manual* deelt mede, (p. 140), dat deze broederen een pamflet over hunne actie hadden uitgegeven. Zekerlijk heeft dit boekje medegewerkt om de gisting tegen het Oosten te bevorderen.

Correspondentie met leeraars en leden dezer True Reformed Dutch Church droeg blijkbaar heel wat bij om de ontvredenheid in de hand te werken.

Alle deze dingen werkten samen om het volk te doen spreken van losmaking van het Oosten. Naar Haan ons mededeelt, was

26) Zie *Ned. Archief voor Kerkgesch.*, deel XIII, bl. 840 vv.

er na 1852 bijna geene Classis gehouden worden, waarop niet gehoord werd: "waarom kunnen wij geen volk op ons zelf zijn?"

De leeraars trachtten zulk streven tot terugkeer met hand en tand tegen te gaan. Vooral Van Raalte verdedigde het Oosten op welsprekende wijze. Daarbij liet men het echter niet.

De broeder die met den brief uit Milwaukee omtrent de vrijmetselarij op de Classis van 1852 kwam, werd niet alleen, zooals we reeds zeiden, toegeworpen: "gij wilt een bom werpen op de Dutch Reformed Church," maar deze grievende uitdrukking werd daarenboven "met vele beleedigende uitdrukkingen vergezeld." Toen Haan bij diezelfde gelegenheid beweerde dat het kwaad der vrijmetselarij in Amerika zoo algemeen was, ook onder de Dutch Reformed Church, en daarom zijn wensch uitsprak om hier als lichaam op zichzelf te staan, "ontbrak het aan geen tegenstand; niet zoozeer bij de leden als wel bij de predikanten was zulks erg." 27)

Natuurlijk dat zulke behandeling veel kwaad bloed zette bij Haan en zijne medestanders.

Daarbij kwamen allerlei *locale verwickelingen*, gelijk gewoonlijk in kerkelijke bewegingen van zulken aard.

Twee kampioenen der Gereformeerde Kerk hebben hiervan *hoofdzaken* trachten te maken. Hunne voornaamste beweringen zijn echter genoegzaam weerlegd. En voorzoover er waarheid in stak, kunnen, zooals we reeds opmerkten, allerlei nietige dingen over land en zand nimmer eene omvangrijke en zich nog steeds voortzettende kerkelijke beweging als die van 1857 verklaren. Zulks te beweren kenmerkt onhistorischen zin en is beleedigend. 28)

Neen, niet allerlei nietige, aardische, gemeentelijke of persoonlijke zaken vormden den machtigen hefboom van 1857, maar het steeds sterker wordend besef dat men aan eene "onzuivere Kerk" was aangehaakt ter onbedachter ure! Daarover spraken Haan en de zijnen telkens en telkens. Daarbij kwam dat Van Raalte en Van der Meulen de onvoorzichtigheid hadden om Baxter's *Roepstem tot de Onbekeerden* te laten drukken, te verspreiden, en aan

27) *Stem*, bl. 8 vv.

28) B. De Bey en A. Zwemer deden zulks op ergerlijke wijze in hunne *Stemmen uit de Hollandsch-Gereformeerde Kerk*. Groningen, 1872. Haan's *Stem en Kuiper's Tijdwoord* zijn o.i. welgeslaagde pogingen, om zich van hun blaam te ontslaan. Hoe jammer, dat Dr. Dosker in zijn belangrijk werk, *Van Raalte*, herhaaldelijk aan de voorstellingen der *Stemmen* adhaesie verleent.

te bevelen, een werkje veroordeeld door Erskine, Marshall en Comrie.

Waar de leiders alzoo een veroordeeld werkje voorstonden, deed dit bij de tegenstanders van 't Oosten de maté overloopen.

Op de vergadering van den kerkeraad van Holland, 5 December, 1853, werd een brief van A. Krabshuis aldaar, over Baxter's onrechtzinnigheid, levendig bediscussieerd.²⁹⁾

En Krabshuis werd blijkbaar gesteund in zijn protesteeren door personen van aanzien onder de eerste kolonisten. Dat blijkt duidelijk uit een geschriftje van 16 bladzijden getiteld: *AANMERKINGEN tegen K. S. in de beantwoording mijner vragen in No. 52 van 'The Hollander' van 24 November, 1853.* Het sloot met de veelzeggende woorden: "Mogt er een vuur branden, ik wensch dat de Heere de stoppels der Remonstranten mag doen verteeren!" Blijkbaar was Krabshuis de auteur er van. Doch dat hij lang niet alleen stond blijkt uit de namen er onder geteekend: A. Krabshuis, J. Van Anrooy, M. Naaye, P. Verlee, K. Van Zanten, J. Karelsen, J. Hellenthal, A. Steketee, L. Schaddelee en J. Van de Luyster.

Ook G. Haan protesteerde herhaaldelijk tegen Baxter's boekje en de verspreiding er van door Van Raalte en Van der Meulen.

Doch men ijverde tegen nog meer dingen.

Zoo lezen wij dat H. W. Dam, sinds jaren ouderling, op de kerkeradsvergadering van Vriesland, 2 Januari, 1852, attest aanvraagde naar de gemeente Drenthe—Ds. R. Smit's gemeente, "omdat te Drenthe de Leerregels van Dordt gehandhaafd werden en te Vriesland niet."³⁰⁾

Wat de Classis vergaderingen van dien tijd aangaat, "het regende protesten."

Onder anderen protesteerde Haan 5 September, 1855, tegen het houden van avondmaal met christenen van andere gezindheden.³¹⁾

29) Van Raalte, bl. 243.

30) Kerkerads notulen, de dato.

31) Van Raalte, bl. 249. Gelock deelt mede in *De Wachter* van 8 Juni, 1876 dat de praeses der vergadering verklaarde dat onze Vaders op eene verschrikkelijke hoogte hadden gestaan door te zeggen: Wij alleen zijn de Kerk. Hiermede stemde de scriba overeen. Die twee leeraren werden toen gewaarschuwd dat zulks op scheiding zou uitloopen. "Die broeders echter waren toen voor dit alles doof. Van toen aan is de eerste Afcheiding begonnen, n.l. na dit Classis besluit hebben zich spoedig twee leden buiten de Kerk geplaatst." (Dit waren J. Gelock en G. Haan; zie hieronder, noot 86 en 87.

Vooraf in het volgend jaar werd de agitatie zeer sterk. Zulks blijkt duidelijk uit de Notulen der Graafschapper gemeente.

Van September, 1849, tot het voorjaar van 1856, melden zij geene syllabe van het incident der aansluiting, totdat men plotseeling leest in de acta eener gemeente-vergadering, op 16 Maart, 1856, door Ds. K. Van den Bosch geleid:

“Art. 1. De kerkeraadsliden met de toestand der Gemeente bekend zijnde aangaande de aansluiting aan de Kerk in het Oosten, *de bezwaren die men dagelijks hoort en ondervindt*, (wij cursiveeren) geven gelegenheid aan de br. om beurtelijks te spreken.

+ “Art. 2. Daar wordt aangehaalt een Brief van een leeraar John Berdan, die zig afgescheiden heeft van de Kerk waar wij aangesloten zijn, waarin bewezen wordt dat wij aan de ware Kerk niet zijn.

“Sommige komen met bezwaren die niet bewezen kunnen worden, en worden door Ds. Van den Bosch vermaand om tog voorzigtig te zijn; andere zijn meer duidelijk.

“Art. 3. Na alles aangehoort en overwogen te hebben zegt Ds. Van den Bosch dat men voort moet gaan om meer duidelijkheid in te winnen en dan te protesteeren, en mogt zulks niet baten dat ZEW. dan denkt om de gemeenschap aan de Kerk in 't Oosten op te zeggen en op het standpunt van de Afgescheidene Kerk in Leer en Regering te blijven staan volgens de Synode gehouden te Amsterdam 1840.

“Art. 4. Hiermede vereenigt zig de Gemeente.”

Op de kerkeraadsvergadering van 14 October, verklaren de deputaten in hun verslag van de Classis, dat er hevige twisten hebben plaats gehad, bijzonder met Haan te Grand Rapids en ook aangaande de Dutch Reformed Church. Ook op deze kerkeraadssamenkomst werd “veel hierover gesproken.”

De notulen der Graafschapper gemeente-vergadering van 4 Februari, 1857, leveren ons ander bewijs dat de agitatie steeds sterker werd, en de toestand meer critiek en hachelijk, terwijl de bezwaren nauwkeuriger geformuleerd werden.

“Art. 1. Daar worden van onderscheidene leden weer bezwaren ingebracht aangaande onze aansluiting aan de Dutch Reformed Church, daar die Kerk volgens brieven uit het Oosten hier ontvangen, vervult is met dwalingen, onder anderen dat de

Volharding der Heiligen gelogend wordt, de Predestinatie niet of verkeerd voorgesteld, alsmede de Vrijmetselij, een Bundel van 800 Gezangen, de toelating van prediken onlangs van den Heer P. H. Scholte uit Pella, het niet handhaven der kerkelijke tugt.

“Art. 3. Na dit alles wort er besloten om dadelijk te protesteeren.”

Ten slotte kwam het, wat Graafschap betreft, tot eene crisis op de gemeente-vergadering van 16 Maart, 1857.

“Art. 1. Men spreekt weer over de Dutch Reformed Church en men heeft het Verslag van Ds. Wijkhof ziende dat zoo ons haar niet bevalt hij ons het volste regt geeft om haar broederlijk vaarwel te zeggen en tot ons standpunt weder te keeren.

“Art. 2. Hierop wordt besloten om ons op eerskomende Classis te openbaren vasthoudende aan de Leer en Regering der Gereformeerde Kerk, af te zonderen van allen die dezelve verdraayen of vervalschen en van allen die aan de zoodanige vasthouden.”

Het was trouwens geen wonder dat men ten slotte zulk een stap name, daar lust tot protesteeren verging door den tegenstand der meerderheid der Classis broederen.

Toen Ds. Van den Bosch b.v. ter Classis van 8 October, 1856, er op aandrang om Graafschaps bezwaren onder de oogen te zien, kreeg hij ten antwoord: “daar willen wij niet over handelen,” en, zooals hij zelf mededeelt: “ik kon niet zooveel doen dit op de Synode te krijgen.”³²⁾ Van Raalte noemde de Vrijmetselarij een “kinderachtig geheim.”³³⁾ Van de gezangen-kwestie heette het: “all Geref. Kerken hebben ze ten allen tijde gehad: zij zijn niet te vergelijken met die van Nederland, vaak verminkt, en opgedrongen.” (Art. 27, Cl. Notulen.)

Men hield vol om het Oosten te verdedigen.

Doch altijd weer op nieuw hoorde men beklag over de aansluiting aan eene onzuivere Kerk en de wensch werd steeds herhaald om op zichzelf te staan. Niet lichtvaardig zijn de Vaders der terugkeer van 1857 te werk gegaan in hunne actie.

Op de Classis van 3 April, 1856, werd wederom “gelijk ge-

32) Art. 27, Cl. Notulen, en onze Levensschets van Ds. K. Van den Bosch in de Geref. Amerikaan, Jaargang VI., bl. 188. J. Gelock bevestigt Van den Bosch's verklaring in De Wachter, 8 Juni, 1876.

33) Stem, bl. 9.

woonlijk gesproken over de Dutch Reformed Church en wat er al openbaar werd, en gelijk vroeger gevraagd: waarom kunnen wij niet één lichaam met de Afscheidene Kerk in Nederland zijn, daar het toch meer en meer openbaar wordt dat er veel bestaat in de Dutch Reformed Church vreemd van de Gereformeerde Kerk?"

Hier was het dat een der predikanten met verheffing van stem uitriep: "Broeders! ik verzoek dat er een Bededag wordt gehouden tegen dezen geest van twijfeling aan de Dutch Reformed Church dezen geest des duivels!"⁸⁴⁾

Werkelijk besloot de vergadering zulk een Biddag te houden, en wel op 10 April.

En niet alleen dat men de protesteerenden alzo ten duidelijkste beschuldigde van met een duivelsgeest te doen te hebben, maar volgens Gelock heeft de Classis aan de veroordeelde protestanten gezegd: "waarom verlaat gij de Kerk niet liever dan ons zoo te bemoeilijken?" "Of dit nu ook uitwerpen is, laat ik mijn verstandige en onpartijdige lezers beoordeelen."⁸⁵⁾

Neen, wij herhalen het, niet lichtzinniglijk en zonder protest verlieten de leiders van 1857 de gemeenschap waaraan men zich had aangesloten in 1849.

Haan verhaalt ons: "Het werd ondoenlijk om langer zoo te verkeerren. Ik dacht aan de voorwaarde van aansluiting, n.l., 'Indien in de Dutch Reformed Church de leer en regeering niet in alles was, zooals het te Dordrecht was besloten, dat men die Kerk dan broederlijk kon vaarwel zeggen, en besloot hiervan gebruik te maken.'"

§ 3. *De Terugkeer van 1857.*

Het was in de week waarin de pasgenoemde *Biddag* op 10 April, 1856, gehouden werd, dat Haan in een briefje aan den kerkeraad der Tweede Gemeente te Grand Rapids zijne kerkelijke gemeenschap opzegde "tot zoolang zij aan de D. R. Church verbonden bleven." (*Stem*, bl. 14.)

Nog vóór hij zulks deed, had J. Gelock reeds acte van af-

84) *Idem.*, bl. 13.

85) *De Wachter*, 8 Juni, 1876; *Idem.*, 6 November, 1868.

scheid ingediend als lid, met nederlegging van zijn ouderling-schap.³⁶⁾

Spoedig volgden anderen te Grand Rapids hun voorbeeld en men vergaderde des Zondags om eene predikatie te lezen.³⁷⁾

Ook op andere plaatsen kwam er actie. Alreeds op 18 Januari, 1856, had A. Krabshuis te Holland, Mich. aan den kerkeraad aldaar zijne *formeele scheiding* bekend gemaakt. "Niets kon hem bevredigen dan het wederkeeren tot de oude sporen der Vaderen."³⁸⁾

Vóór de vergadering van Vrieslands kerkeraad van 5 Mei, 1856, had H. W. Dam een briefje van afscheiding ingediend. Het lidmatenboek noteert hem "vertrokken Maart, 1856." Eerst stond deze broeder, reeds in Nederland in 't ouderlingambt, geheel alleen. Doch toen Ds. C. Van der Meulen op of kort na den Bededag van 10 April in 't schoolhuis te Vriesland preekte en verklaarde dat al diegenen welke het met de mannen van Grand Rapids eens waren met een geest des duivels bezielde waren, was dit "te veel voor de verstandige menschen te Vriesland. Dit gaf aanleiding dat enkele personen zich losmaakten van de Dutch Reformed Church."³⁹⁾

Op 25 Januari, 1857, voegde Ds. H. G. Klijn zich openlijk bij de broeders Haan en Gelock en de hunnen, en begon voor hen te prediken.

Op 19 Maart daarop, werd de moedergemeente der Chr. Geref. kerken in Grand Rapids georganiseerd, met Ds. H. G. Klijn als voorganger, Gijsbert Haan, Jan Gelock en Johannes Gezon als ouderlingen, en B. De Graaf, H. Moerman en A. Pleune als diakenen.

Op de Classis van 8 April was Ds. Klijn's acte van afscheid ter tafel, gedateerd 6 April. Ook Ds. K. Van den Bosch van Noordeloos, Mich., had een brief geschreven, zijne onttrekking

36) *De Wachter*, 8 Augustus, 1876.

37) Bij den kerkeraad werden den 14 April afscheidsbrieven ingeleverd van G. Haan, J. Gelock, A. Van Hooven, P. Haan, G. Grootveld, en G. E. J. Ham. De notulen meldden: "Haan en de zijnen spreken over de Hollandsche Gereformeerde Kerk, en schoon zij niet kunnen zeggen: het is de Kerk niet meer, 'meenen zij toch vrijheid te hebben zich van haar af te scheiden.'" (N. H. Dosker, *De Holl. Geref. Kerk*, bl. 197).

38) *Van Eealte*, bl. 248.

39) P. H. Karsten in onse levensschets van Ds. W. H. Frieling, in *De Geref. Amerikaan*, Jaargang VI., bl. 531, 532. Vgl. *De Wachter*, 9 Februari, 1888.

Ds. H. G. Klijn.

Ds. K. Vanden Bosch.

mededeelend, alsmede de kerkeraad van Polkton, Mich., die aan de Classis mededeelde: "dat wij ons verklaren als leden des kerkeraad van bovengenoemde gemeente, niet meer te behooren tot uw kerkelijk genootschap, en hebben ons begeven op *het standpunt, zooals wij in Nederland hebben verlaten.*" (Wij cursiveeren.)

Het meest uitgebreide document ter tafel was van den kerkeraad van Graafschap, waarvan de gemeente, zooals wij zagen, alreeds op 16 Maart, 1857, besloten had om met beroep op Wyckoff's voorwaarde terug te keeren tot het in 1849 verlaten standpunt, 't welk, zooals vroeger uitgedrukt, het standpunt der Nederlandsche Kerk der Afscheiding was, volgens de leer en het kerkreggeer vastgesteld ter Synode van 1840. ⁴⁰⁾

Het door ons medegedeeld besluit, "om ons op de eerstkomende Classis te openbaren," werd uitgevoerd door middel van een document dat luidt als volgt:

Graafschap den 7 April, 1857.

Aan de Classis die staat gehouden te worden te Zeeland op den 8 April, 1857.

Wel Ew. Broeders!

"Wij zijn verplicht UEw. kennis te geven van ons tegenwoordig kerkelijk standpunt (namelijk) ons afscheidende van uw kerkgenootschap, alsmede van alle Protestante Genootschappen daar wij bij onze komst in Amerika zijn aangesloten.

"Wij vereenigen ons met de Afscheidene Kerk in Nederland in leer en Regering en vermanen UEw. bij deze in liefde om op hetzelfde spoor met ons te wandelen. De reden van deze onze scheiding (namelijk) 113 ledematen gerechtigd tot het H. Avondmaal, zijn de navolgende:

- "1ste. De bundel van 800 Gezangen tegen de Dorsche Kerkordering ingevoerd;
- "2den Het nodigen van alle gezindheden tot het Avondmaal uitgezondert de Roomschen;
- "3den Het nalaten om geregeld de Catechismus te prediken, Catechisatie, huisbezoeking;

40) Tijdwoord, bl. 16, 17; De Wachter, 5 April, 1872.

“4den Dat men geen godsdienstige boeken zonder de toestemming van andere Genootschappen mag uitgeven, u wijzende op het Sabbatsboekje met de Praktijk door J. Van der Meulen in 1855;

“5den Het hartgrievenste onder dit alles is dat er leden onder u zijn die onze Scheiding in Nederland als niet volstrekt noodzakelijk achten of te ontijdig is geweest.

“6den Bij het Rapport van Rev. Wykhof geeft ZEW. ons vrijheid om dit kerkelijk pad te mogen bewandelen.

“Broeders! Wij verblijden ons dat bijna de geheele gemeente, de leden zoeven genoemd met ons kerkeraad(sleden) weer zijn op het standpunt daar onze Vaderen zooveel zaligheid gesmaakt hebben, en o! wij zouden ons nog meer verheugen wanneer de Koning der Kerk, UEW. ook overtuigde en mogt doen wederkeeren! De God der liefde zij UEws. Raads- en Leidsman om het pad der waarheid te bewandelen.

“Uwe Liefhebbende broeders in Christus,

· “Namens den Kerkeraad,

“(was geteekend) J. F. Van Anrooy, Pres.
Hk. Strabbing, Scriba.”

De Classis nam de Acten van Afscheid voor kennisgeving aan.

Het Gereformeerd, Nederlandsch-sprekend volk in Michigan, was gekomen tot de scheiding der wegen op kerkelijk terrein.

† Acht April, 1857, was de geboortedag van wat thans de *Chr. Geref. Kerk* in Noord Amerika heet, als *instituut*, als aparte kerkengroep, voortbouwend op de grondslagen van het kerkelijk leven in Michigan gelegd in 1847 door de mannen en vrouwen uit de Scheiding in Nederland, Oostfriesland en Bentheim afkomstig. De actie van 1857 was de *terugkeer tot het in 1849 verlaten standpunt*, gelijk de Vaderen het reeds noemden.

Wat de uitgetredene, teruggekeerde kerken betrof, spoedig na 't indienen harer Acten van Afscheid, denkelijk in het begin van Mei, 1857, kwamen zij te Holland samen ter eerste classicale vergadering. Ds. H. G. Klijn ageerde als praeses, Ds. K. Van den Bosch als scriba. Daar vereenigde men zich formeel op de grondslagen der Kerk in Nederland, Gods Woord, volgens de

opvatting der Gereformeerde Formulieren der Kerk, en de Dordsche Kerkenorde van 1618 en '19.⁴¹⁾

Het door ons genoemd besef, dat men beter deed om als vrijstaande kerkengroep eigen ideaal te realiseren, was eindelijk in actie omgezet. Het blijkt uit allerlei gegevens dat dit denkbeeld was om in Amerika voort te spinnen aan den draad der vrije ontwikkeling van het Gereformeerd beginsel zooals dat aan de Chr. Geref. Kerk in Nederland voor oogen stond.

Herhaaldelijk openbaart zich dit motief. Krabshuis, zooals wij mededeelden, gewaagde daarvan, en de opzieners der Polkton gemeente, zoowel als de protesteerenden op de Classis van April, 1856, pas genoemd. Graafschap's acten, van gemeente en kerkeraad beide, spreken duidelijk van vereeniging met de Afgescheidene Geref. Kerk in Nederland; aan Haan stond blijkbaar Dordt voor oogen als ideaal, getuige zijne door ons zoeven geciteerde uitdrukking. En ten slotte hebben wij het getuigenis van J. Gelock, ter Synode van 1886, (bl. 11), "dat onze Kerk altijd gezocht heeft één te zijn met die Kerk in Nederland, gelijk blijken kan uit klachten en verzoeken ingediend bij de besturen der Dutch Reformed Church. Dat onze Afscheiding nooit iets anders bedoelde kan ook blijken uit de Synodale Handelingen van 1857 en 1860 der Chr. Afgesch. Kerk."

In hoeverre dit besef voor oogen bleef, en ten uitvoer werd gebracht, zal de verdere historie ons leeren in Hoofdstuk VI. en vervolgens. Doch vooraf ga een kapittel van apologetischen aard.

41) Zie Geref. Amerikaan, Jaargang VI., bl. 190. Acta Synode, Ned. Kerk, 1857, bl. 64. Art. 13 der Notulen der Alg. Verg. van Juni, 1867, noemt ook "de Liturgie verbindend." Gods Woord heet daar "hoogste Wet."

11

HOOFDSTUK V.

Het Zelfstandig Optreden der Chr. Geref. Kerk, Wettig, Plichtmatig, Gerechvaardigd.

Je Maintiendrai—Ik zal handhaven.

(Devies van Willem den Zwijger.)

..... De Christelijke Gereformeerde Kerk is als een Jozef onder de kinderen Israëls in Amerika. Door Gods genade kan van haar getuigd: "zij is eene vruchtbare tak, aan een fontein (haar) boog is in stijgheid gebleven, en de armen (harer) handen zijn gesterkt geworden door de handen van den machtige Jakobs."

Maar ook dat andere woord van den stervenden patriarch is in der waarheid op haar toepasselijk: "De schutters hebben (haar) bitterheid aangedaan en beschoten en gehaat." Haar is meer dan eens toegeroepen: "waar is de scheidbrief van ulieder moeder?" en de blaam der geboorte die er rustte op Jeftha den Gileadiet heeft menigeen ook op haar geboorte-acte willen werpen.

Ook al *ware* zij een onecht kind, zij zou ons, haar kroost, een niet te minder geliefde Moeder zijn, en evenzeer eene dierbare Kerkbruid kunnen zijn van Hem die het kind niet straft om de zonde des vaders.

Maar, God zij geloofd! wij zijn er van overtuigd, dat de smet van onechte geboorte *niet* rust op haar blazen, en wij zullen trachten dit hier met feiten te bewijzen. De Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika heeft een *wettigen oorsprong; de terugkeer van 1857* was zelfs *plichtmatig* voor God en de menschen; haar zelfstandig optreden wordt nog steeds meer *door de historie gerechvaardigd*. Over deze drie stellingen handelt dit hoofdstuk achtereenvolgens.

§1. *Wettige Oorsprong.*

Wettig was de oorsprong omdat ons Hollandsch volk in Michigan zich in 1849 slechts *voorwaardelijk* aan de Gereformeerde Kerk had aangesloten. Het *mocht* niet anders doen, onbekend als het was met de oud-Hollandsche kerkengroep.

Het *durfde* geene unie sluiten, totdat Dr. I. N. Wyckoff op de vergadering van 4 Juni met zijne voorwaarde te berde kwam. En het *heeft* zich alleen conditioneel aangesloten op zijn woord als voorwaarde: "that they would be most perfectly free at any time they found an ecclesiastical connection opposed to their religious prosperity or enjoyment, to bid us a fraternal adieu and be by themselves."¹⁾

Dat de rapporten der Synoden van Schenectady en Poughkeepsie en de lastbrief van Hollands deputaat die voorwaarde niet noemden, was slechts onverantwoordelijk en zondig zwijgen, heel de transactie *ipso facto* ongeldig makend. (Vgl. Hoofdstuk III., § 2.)

En op die voorwaarde, die vrijheid gaf heen te gaan zoo de onzen de vereeniging tegen *hun* godsdienstige welvaart of genot achtten, hebben zich onze vóormannen herhaaldelijk beroepen in hun onttrekken aan de gemeenschap der Gereformeerde Kerk.

Graafschap's kerkeraad noemde dit met name in zijn officieele acte van afscheid.

Haan te Grand Rapids vond daarin vrijheid om met de Kerk te breken.²⁾ Herhaaldelijk werd er van dit beding gerept.³⁾ En waar men op grond van dit beding zich in 1857 weder begaf op het standpunt in 1849 verlaten, is zulke *actie volkomen wettig*.

Elke onpartijdige rechtbank zal deze uitspraak doen.

En daarmede is ook de geboorte-acte der Chr. Geref. Kerk de geboorte-oorkonde van een wettiglijk geboren kindeke onder de zonen en dochteren Israëls. Wreed is hij en willekeurig die anders oordeelt. "*Hony soit qui mal y pense.*"

1) Report, Board of Domestic Missions, 1850. Christian Intelligencer, September 20, 1849. H. N. Doaker, *De Holl. Geref. Kerk*, bl. 239.

2) *Stem*, bl. 14; vgl. bl. 5. "Wat ook Dr. Wyckoff en de andere predikanten hadden mogen voortbrengen, men was blijven weigeren, totdat eindelijk door Dr. Wyckoff werd voorgesteld dat men zich zou aansluiten onder deze voorwaarden."

3) Men leze 't hoofdstuk "Over de Voorwaarde in Dr. Wyckoff's Rapport," *Rechtsbestaan*, bl. 38 v. v.

Beroep op Artikel XXVIII. der Belgische Geloofsbelijdenis: "dat niemand zich behoort op zichzelf te houden, om op zijn eigen persoon te staan, maar dat zij allen schuldig zijn zich daar bij (de Ware Kerk) te voegen en daarmede te vereenigen," baat niets in een geval als 't onderhavige.

De Belijdenis toch spreekt van *personen*. Zij denkt heel niet aan georganiseerde kerkelijke lichamen gelijk de Classis Holland, en daarenboven door taalverschil scherp gescheiden! Nog minder zou zij ooit zulk een ondoordacht, overhaast en onkerkrechtelijk huwelijk gebieden of goedkeuren zooals er in 1849 en 1850 werd voltrokken.

En hij die toch voortvaart om zich op dit Artikel te beroepen zie wèl toe dat zijn beroep geen "boomerang" zij die den werper wondt. Want de Belijdenis zóó opgevat zou ook 't zelfstandig voortbestaan eener groep als die der Gereformeerde Kerk in dit land veroordeelen. Verschil in den *vorm* en de *bewoording* van belijdenisschriften mag dan niet langer scheiden, zoo de leer in wezen één is en taal en land en kerkenregiment hetzelfde. ⁴⁾

Neen, *wettig* is het uittreden onzer Vaders in den jare 1857!

§ 2. De Terugkeer Plichtmatig.

Wij gaan een stap verder en noemen de *Terugkeer plichtmatig* met het oog op ons *karakter* en onze *roeping*.

In Dr. Dosker's *Levensschets van A. C. Van Raalte* wordt in Hoofdstuk XI. eene poging gewaagd om de aansluiting met het Oosten te motiveeren. Eene *vrije ontwikkelings-geschiedenis* van ons Gereformeerd Hollandsch volk in Amerika, zoo wordt

4) Meer dan een in de Dutch Ref. Church heeft werkelijk alsoo gesproken, pleittende voor vereeniging met de Duitsch Gereform. Kerk van ons land en de Presb. Kerk.

Wij merken hierbij op, dat wij niet spreken van 't zoo telkens aangehaalde Woord des Heilands: "dat zij allen een zijn." Algemeen stemt men thans toe, dat dit eene hoogere eenheid bedoelde dan die van formeel kerkverband, de eenheid des geloofs en des Geestes, door den band der liefde.

"Denominations exist, will exist, and ought to exist," beweerde Opperrechter Brewer terecht. "Their existence is in no manner inconsistent with the spirit of unity which should animate all. They only illustrate the great plan of the universe—unity in variety. No two minds are identical in the processes and conceptions. The chords of feeling and passion in no two hearts are tuned to precisely the same key. Yet, notwithstanding the infinite variety, there is a manifest unity in face and mind and heart."

"De pluriformiteit der Kerk," zoo beweerde Prof. Dr. G. A. Honig van Kampen op een Alg. Verg. van Predikanten der Gereform. Kerken in Nederland, (September, 1916), "is voor een deel het werk van Hem die de veelvormigheid mint." "De pluriformiteit en de eenheid der Kerk zijn niet met elkander in strijd." "De eenheid der Kerk komt in deze vijf opzichten uit: 't buigen voor denzelfden Christus; 't deel hebben aan denzelfden Geest; innig levensrapport met den Zaligmaker; het deel aan elkander hebben; en het een zijn in geloof, hoop, en liefde." (Gereform. Theol. Tijdschrift, November, 1916.)

geconstateerd, zou mogelijkerwijze gelijk de oude Rijn in 't mulle zand zich verlopen en op niets uitdraaien.

En dan worden genoemd als "verschillende oorzaken" er van de reactie van Amerikaansche toestanden, uiteenloopende richtingen, het gebrek aan leeraren, verschillende inzichten onder de leeraren, de jaloesieën, de verhouding tusschen de verschillende groepen der landverhuizers, de bittere beoordeelingen van elkanders werk, de provincialismen van ons volk. En de bange ontboezeming wordt geslaakt door Dosker: "God alleen weet, wat er van ons Hollandsch volk geworden ware, zonder een beteugetelend en eenmakend kerkverband in die eerste dagen!"

Toen wij het eerst die redeneering lazen, griefde ons deze aantijging en profetie, als in kern eene geringschatting van ons Hollandsch Gereformeerd volk in Amerika.

Wat? Zou het nakroost der geuzen, met Gods Woord in de hand, met Gods Geest in 't hart, zich niet vrijelijk hebben kunnen ontwikkelen, zonder te loopen aan den leiband van 't Oosten?

Wat? Zou de trein van ons kerkelijk leven alleen spoor kunnen hebben houden, door zich aan te haken aan een Amerikaansche trein, evenals een soort "caboose"?

Inderdaad, van onderschatting onzes volks spreekt zulk beveren, en wij bejammeren het dat deze woorden ontgleden aan de vaardige pen aan welke ook eenmaal, helaas, de ongelukkige woorden ontglipten dat de beruchte Engelsche "Conway papers" veelszins juist waren toen zij de Nederlanders in hunne Gouden Eeuw kwalificeerden als "eene natie die haar land tot God heeft, den oorlog als hemel, den vrede als hel, den Spanjaard als duivel, de gewoonte als wet, en den wil als verstand."⁵⁾

Neen, door Gods souvereine genade is ons volk van edeler gehalte, van meer geschiktheid om zich waarlijk vrij te ontwikkelen! De geschiedenis onzer natie in Nederland bewijst het op schier elke bladzijde. De historie onzer Michigan kolonie vóór 1849. En—last but not least, de geschiedenis der Chr. Geref. Kerk van zestig jaren.

Neen, zeggen wij, *dat* was niet roeping zich te laten vasthaken aan vreemd kerkverband. *Dat* was niet Gode gevallig ontwikkelen van door God verleend vermogen om voort te strompe-

5) De Wachter, 1 Juni, 1882.

len op Amerikaansche krukken, zoodat een schrijver in de *Chr. Intelligencer* van 1 December, 1857, reeds vroeg, sprekend over "Holland Academy," "are not the Holland brethren in this matter allowing themselves to walk too much on crutches? Where is that manly and noble *independence* which they have shown in other things?" Neen, *plichtmatig*, voor God en menschen was het *op zich zelf te staan*, gelijk men in 's Heeren vreeze begonnen was, en als onafhankelijke kerkengroep, steunend op Gods groot vermogen, naast de andere Calvinistische openbaringen van Christi lichaam mede te werken, bewust mede te werken, aan den grooten arbeid: 't komen van Gods Koninkrijk en 't ontwikkelen van een typisch Amerikaansch-Gereformeerde Kerk als eindresultaat! Plichtmatig was dat vanwege het typisch Hollandsch karakter door den God der natiën ons bedeed, het karakter der kinderen van *Jong* Holland, gelouterd door het lijden onder Napoleon, en geadeld door den nobelen kamp der Afscheiding—zoo geheel anders dan 't karakter en de leiding der kinderen van *Oud* Holland in 't Oosten, zoo lange jaren zonder contact met het stamvolk, zoo vermengd met on-Hollandsch bloed, zoo lang reeds inademend de ijle lucht van ons land die zoo bitter weinig zuurstof bevat van heerschende, sturende *beginselen* op religieus terrein.

Plichtmatig was het, zooals de president der Synode van 1904 het zoo schoon uitdrukte in zijne toespraak tot de synodale samenkomst van 1906, plichtmatig "om ons bedaard, ernstig en bid-dend te ontwikkelen en onze roeping trouw te behartigen en te worden wat wij zijn moeten, om tot het doel te geraken dat de Heere hier met ons voor heeft . . . om met het vaste, degelijke en welberaden karakter den Nederlander eigen, en met ons echt Calvinistisch beginsel een zegen te zijn voor het godsdienstig en zedelijk leven onzer natie. Om dit te kunnen zijn, mochten wij ons niet onrijp laten opslokken, maar waren wij *geroepen* ons op den nieuwen bodem en onder de nieuwe invloeden natuurlijk en zelfstandig te ontwikkelen, en alzóó konden wij een machtigen invloed op ons volksleven uitoefenen. Dit hebben onze vaders niet begrepen, toen zij zich met eene Engelsche Kerk vereenigden, nog slechts een paar jaar in Amerika zijnde. Wat dus *heel* ons volk had moeten zijn en doen, dat werd nu de taak van onze kleine Kerk." 6)

6) Dr. E. Breen, Acta Synode, Chr. Gereformeerde Kerk, 1906, bl. 4, 5.

Hoe jammer die ondoordachte aansluiting, met de splitsing onzes volks als onafwendbaar resultaat!

Ook anderen hebben zulks gevoeld en uitgesproken. Zelfs aan Dr. Dosker ontsnapte de belijdenis: "Ik wil eerlijk erkennen, dat deze gedachte (o, hadden Van Raalte en zijne medehelpers zich slechts niet vereenigd met de Geref. Kerk in Amerika), ook mij soms aangreep!"⁷⁾

Ja, een onzer voortrekker-vaderen in Christus, die thans jubelt voor den troon, deelde ons mede, enkele jaren geleden, hoe hij een dergelijke ontboezeming had opgevangen van de lippen van den grijzen Van Raalte zelf.⁸⁾

Het is zelfs een eigenaardig verschijnsel dat terwijl Prof. Brummelkamp in Nederland, zooals wij later zullen zien, de actie van 1857 eerst sterk veroordeelde, diens zwager Ds. A. B. Veenhuizen, in Amerika zijnde en in staat de zaken van naderbij te beschouwen, oordeelde, "dat het beter ware geweest dat men van den aanvang der Hollandsche nederzetting getracht had eene vrije en onafhankelijke Hollandsche Kerk in dit land te stichten. Het ware wellicht niet volmaakt geweest, omdat men altoos enkele tegenstanders vindt, doch het zou de tegenwoordige kerkelijke ellende en scheiding verhoed hebben en den bodem ingeslagen, en wij hadden ons in meer kerkelijken bloei kunnen verheugen."⁹⁾

Plichtmatig de terugkeer met het oog op onze *geschiedenis, karakter en roeping!*

Doch er is nog eene andere reden, die deze wederkeering tot plicht maakte: *de feitelijke toestand der Gereformeerde Kerk in Amerika.*

Verre zij het van ons, de Geref. Kerk in Amerika te willen ontkerken.

Wij wijzen met afkeer af het voorstel, indertijd gemaakt in den boezem der True Reformed Church, om heel die Kerkgroep te excommuniceren.¹⁰⁾

7) Van Raalte, bl. 118.

8) James Muntingh te Pella, Iowa. Vgl. Van Raalte, bl. 291. Zie ook Hoofdstuk X., § 10, hier achter.

9) De Wachter, 14 Juni, 1872. Ds. Veenhuizen diende destijds de Holl. Geref. Kerk te Pultneyville, N. Y.

10) Acts and Proceedings of Gen. Synod, 1825. Lemma XI. Enkelen, b.v. Dosker, Holl. Geref. Kerk, bl. 186, en zelfs Wormser in zijn *Schat in Aarden Vaten*, Deel I., over Van Raalte, bl. 193 v. v., hebben de zaak opgevat als werkelijk uitgevoerd. Dit is eene misvatting. Het was een voorstel eener Commissie, door de Synode van 1826 "indefinitely postponed." Lemma XI., p. 7 der Minutes.

Zelts willen wij niet gaarne voor onze rekening nemen de uitspraak, in Ds. Van den Bosch's acte van afscheid, dat er "gruwelijke en Kerk verdervende ketterij en zonden" in die Kerk heerschten.¹¹⁾ En evenmin aanvaarden wij de uitdrukking in Art. 6 der notulen der Algemeene Vergadering van 1866, dat uit de ondervinding te Pella opgedaan omtrent de leer, tucht en dienst der Dutch Reformed Church bewezen was, "dat die Kerk de valsche Kerk is."

Wij zijn er van overtuigd dat ook de Geref. Kerk in Amerika een deel is van het lichaam des Heeren, zooals het zich in allerlei vormen openbaart, en niet onzuiverder is dan de andere groote kerkengroepen van Calvinistischen oorsprong in ons land. Hoog waardeeren wij haren ijver voor het werk des Heeren, en haar betrekkelijke conservatisme. Zij mogen eene afwijkende Kerk zijn, zij is niet eene vervallene.

Maar evenzeer zijn wij er van overtuigd dat er toestanden in haar waren, die niets anders kunnen en konden doen, dan ons belemmeren in onzen religieuzen *bloei*, ons kerkelijk *genot* vergallen, en ons onmogelijk maken het getrouw vervullen onzer roeping als 't kroost van Calvinistisch Jong Holland. Toestanden die terugkeer inderdaad als *plichtmatig* stempelden.

Wij zijn niet voornemens in 't breede uit te wijden over de afwijkingen in leer en tucht in de Gereformeerde Kerk in ons land.

Wij stippen slechts aan tot bewijs: ons terugkeeren was *plichtmatig* met het oog op ons godsdienstig welvaren en genieten, tot het behoud van wat God ons beschikte als erfdeel der vaderen, en tot vervulling van een door den Heere ons opgelegde taak.

In onze Geloofsbelijdenis wordt een drietal kenmerken opgegeven van de Ware Kerk: de reine prediking des Evangelies, de reine bediening der Sacramenten en 't gebruiken der kerkelijke tucht tot 't straffen der zonden.

Die nu het leven en streven der Gereformeerde Kerk nagaat, zal moeten bekennen dat zij van deze drie merkteekenen op bedenkelijke wijze afwijkt.

In betrekking tot de *leer* levert de geschiedenis ontmoedi-

11) Zie dit document in *Rechtsbestaan*, bl. 60. *Van Raalte*, bl. 262, en elders.

gende voorbeelden van dwalingen, die geduld waren, als die van Ds. Conrad Ten Eyck, Dr. W. Eltinghe, Dr. Field, Dr. Cannon en anderen, in de welbekende *Brochure* in 't breede besproken, en nog nimmer weggeredeneerd op bevredigende wijze.¹²⁾

Erger echter is het, dat de Belijdenisschriften der aloude Gereformeerde Kerken waren geschonden, en de positie tegenover het Arminianisme beduidend verzwakt in de Amerikaansche Kerk door de uitlating der Verwerping van de dwalingen tegen de Remonstranten, eene uitlating door niets te rechtvaardigen en door de manier, waarop zij plaats had, geheel strijdend met het Gereformeerd begrip van kerkelijke solidariteit.¹³⁾

Deze uitlating was reeds geschied op officiële wijze, toen Van Raalte met de zijnen zich aansloten, zoodat reeds toen, strikt genomen, de belijdenis der Michigan kerken *niet* volkomen identisch was met die der Oostersche gemeenten, hoewel zij zulks meenden.

Niet alleen in de *leer* echter waren er reeds in 1849 en 1857 redenen die zelfstandig optreden plichtmatig maakten voor welvaren en genot.

Het gebied der *Sacramenten* levert evenzeer motieven op. Toen de broeders der True Dutch Reformed Church te Schraalenbergh optraden, in 1822, gaven zij als een hunner grieven op, dat menigmaal ouders werden toegelaten om het zegel des Doops voor hun kroost te ontvangen, die geheel onkundig waren omtrent de beteekenis van 't Sacrament, zonder geloof en vroomheid des levens en somtijds onzedelijk, ja, openlijk goddeloos.

Meermalen is zulks ontkend. Toch blijkt zulks waarheid te bevatten waar wij b.v. in 1785 Ds. J. Ritzema te New York hooren klagen dat er tusschen Claverack en Albany omtrent duizend Hollandsche gezinnen waren welker godsdienst grootendeels bestond uit het ten doop houden hunner kinderen in de Hollandsche Kerk,¹⁴⁾ terwijl de Generale Synode van 1800 in haren *Pastoralen Brief* betreurde: "the visible declension of vital piety in our land, and, we are sorry to add, *throughout our churches.*" Gedurig le-

12) *Brochure op kerkelijk gebied*, bevattende eene ontwikkeling uit officiële bronnen van den feitelijken toestand der Ref. Prot. Church in America, enz. Holland, C. Vorst, 1869.

13) Zie daarover breeder: *Verslag der Commissie tot Correspondentie met de Reformed Church in America*, in de *Acta Synodi*, Chr. Geref. Kerk, 1904, bl. 92.

14) *Ecclesiastical Records, State of New York*, 6 Vols., N. Y., 1901 ff. Vol. VI., p. 4336.

zen wij in de boven geciteerde "Records," over verwildering van het godsdienstig leven, zóó zelfs dat Ds. Van Schie, in 1732, naar Amsterdam schreef dat vele menschen op zijn arbeidsveld gelijk waren aan wilde woudpaarden.¹⁵⁾

Nu is het wel lang geleden dat deze getuigenissen gegeven werden—toch bewijzen zij dat er zeer wonde plekken waren in 't kerkelijk leven wat dienst en tucht betrof. Daarbij komt dat de Gen. Synode van 1804 het doopen van kinderen van doopleden, meer dan eens door Gereformeerde Synoden veroordeeld, tot een wetsartikel verhief, en dus reglementeerde.¹⁶⁾

Wat de Avondmaalsbediening aangaat, spraken de broeders van 1822 van een tot den hemel roepend misbruik, en hoewel wij het oordeel over de harten den Heere overlaten, is het naar onze overtuiging een zeer bedenkelijk iets dat de Geref. Kerk in Amerika de zoogenaamde "Opene Communie" in de praktijk inhuldigde, eene praktijk waardoor al wat "Evangelisch" heet of zich noemt, wordt uitgenoodigd tot den disch des Heeren. Daardoor is het van God geboden heilig houden van het Sacrament eene zaak onmogelijk uit te voeren. Ook deze euvelen der Bondzegelen bestonden reeds bij den uitgang in 1857, te meer redenen gevend die terugkeer tot het vroeger standpunt raadzaam, ja, plichtmatig maakten voor godsdienstige welvaart en genot.

Maar nog duidelijker en overtuigender wordt het plichtmatige der terugkeer, waar wij komen tot kenmerk der Kerk—trouwe *tuchtsuitoefening*.

Wij noemen slechts de Vrijmetselarij—en het zal genoeg zijn om aan te toonen: dat een Kerk die vrijmetselaren en dergelijken duldt en tot de Sacramenten toelaat, zonder berisping zelfs, geen kerkengemeenschap is met welke eene waarlijk Gereformeerde en Reformeerende Kerk zich kan of mag vereenigen, en in die unie stilzwijgend dien misstand goedkeuren.

Dat euvel bestond reeds en was bekend in 1857 en veel vroeger. Reden te meer om terugkeer tot eisch te maken!

Maar dit is nog niet alles.

Wij kunnen ook wijzen op tot weemoed stemmende verschijnselen in de Gereformeerde Kerk op het gebied van *eeredienst* en *kerkenorde*.

15) *Idem*, p. 2589 ff.

16) Vgl. Art. VIII., § 13, hieronder.

De Dordsche vaderen wezen de 150 Psalmen Davids de plaats der eere aan in het gezang der gemeente. Niet-ge-inspireerde liederen werden slechts toegelaten als een *aanhangsel*, bij wijze van uitzondering.

En zie wat de Gereformeerde Kerk heeft gedaan.

Reeds in 1847, toen haar nieuw Gezangboek uitkwam, geautoriseerd door de Generale Synode, waren er naast de 150 liederen Davids niet minder dan 788 gezangen geplaatst—de gezangen waarop Graafschap's acte van afscheid doelde.

Vijfmaal meer liederen van allerlei gehalte dan de schoone Psalmen, oorspronkelijk door den Geest des Heeren ingegeven! Hier is een afwijken van het spoor der Vaderen dat bedenkelijk van aard is, en zooals wij straks zullen aanwijzen, op feitelijke terzijde zetting der Psalmen uitloopt, hoewel het natuurlijk niet te ontkennen valt dat sommige hymns feitelijk psalmen zijn of op psalmen gebaseerd. Doch in velen dezer liederen zal men slechts met moeite het geïnspireerde lied terug vinden.

Bedenkelijk evenzeer om des beginsels wille was en is het dat op het stuk der Kerkregeering de Classis een aanblijvend lichaam is, waarvan de leeraars lid zijn—als leeraars, zodoende het Roomsche zuurdeesem openbarend dat onbijbelsch verschil maakt tusschen clerus en leeken, terwijl ook de Generale Synode, tegen aloude Kerkenorde in, een perpetueerend kerkelijk bestuur wordt geacht dat haar zooveelste en zooveelste *zittingen* houdt, en als een corporatie een "Board of Directors" heeft. Art. IX., Sec. 112, 113.

Bedenkelijk is ook de ter zijde zetting der aloude kerkvisitatie, eene afschaffing, die 't Independentisme, vooral in Amerika zoo gevaarlijk, sterk in de hand werkt.¹⁷⁾

Maar wat spreken wij van kerkregeering en kerkelijke usantie?

Helaas, er waren reeds in 1849 en in 1857 dingen van veel ernstiger, ingrijpender aard, dan wat wij pas noemden. Dingen, die veel meer gezond Gereformeerd leven naar den hartader steken.

Ook in die dagen werd de *Catechisatie* reeds onrustbarend

17) De Constitution van 1833 verving Art. 44 D. K. over visitatie ter plaatse, door een artikel, Sec. 8, 72, een zestal vragen stellend op de Classis voor de Part. Synode. De Constitutie van 1906 noemt seven vragen.

verwaarloosd, de Catechisatie, die springader van gezonde, godsdienstige kennis, zonder welke geen waarlijk *Gereformeerde* kerk zich kan perpetueeren. En dat is gestaafd door meer dan 't beveren der vaderen van 1857.

Dezelfde *Christian Intelligencer*, die een schrijven der Synodale Commissie der Chr. Afscheidene Kerk bevatte, gedateerd Augustus, 1855, bevatte een brief van een der broederen der Dutch Reformed Church, S. B. S., die 't klagende constateerde: "It is certain that in many of our churches the question to be answered in Classis—'are the catechizing of the children and the instruction of the youth faithfully attended to?' cannot well be answered in the affirmative. Some of the children go to Sabbath school, and hear a little of the Catechism once a month, and the rest perhaps are taught, and perhaps not."

Daar was ook toen reeds verslapping in 't stelselmatig *huisbezoek*, waarin 't regeeramt toeziet op de schapen, zoowel als 't leeramt.

Evenzeer was er toen reeds eene ontwenning aan 't geregeld ontwikkelen der waarheid naar den leidraad van den ouden en toch weer altijd frisschen Heidelberg, eene ontwenning, die geen ander resultaat *kan* hebben dan verarming in Gereformeerd leven en verzwijgen van *al* den raad Gods.

Zelfs rezen er herhaaldelijk krachtige stemmen op *tegen* de geregelde catechismus-verklaring, totdat de constitutie van 1833 (Art. 61) het jaarlijksch termijn verlengde tot een vierjaarlijksch, om den Catechismus door te prediken. Herhaaldelijk echter zagen Classes en Synoden zich geroepen om op handhaving van dit artikel aan te dringen, bewijs overvloedig van verslapping, veelbeteekenend bewijs er van.¹⁸⁾

Waarlijk, waarlijk, wie met de Kerkhistorie in de hand en de Belijdenis en praktijk der vaderen tot standaard, een kerkelijk leven gadeslaat, met alle dergelijke verschijnselen van krankheid en verslapping, die *kan*, dunkt ons, geene unie voorstaan met zulk eene kerkengroep, uit vreeze dat veel goeds verdorven worde en het fijne goud verdonkerd.

Zulk een *moet* eene wettige terugkeer, gelijk die onzer voortrekkers *plichtmatig* achten, om wille van 't bewaren van het pand

18) Zie Corwin's *Digest*, s.v. "Heidelberg Catechism."

door God toevertrouwd als de erfenis der voorgeslachten, om wille van 't recht vervullen der roeping, door den Heere der Gemeente opgelegd!

§ 3. Door de Historie Gerechtvaardigd.

En deze wettige en plichtmatige terugkeer van 1857 wordt nog voortdurend door de geschiedenis gerechtvaardigd.

Dat is duidelijk voor elk, die oplettend het leven der Gereformeerde Kerk in Amerika gadeslaat.

De Methodistische geest van ons land schijnt steeds meer te ageeren tegen het Calvinistisch zuurdeesem der vaderen.

Gesteund wordt deze geest door het steeds meer binnen treden van leeraars uit andere kerkengroepen, leeraars menigmaal geheel vreemd aan de traditiën der Nederlandsche vaderen, indien niet vreemd aan de leer, te Dordrecht bezegeld.¹⁹⁾

En allerwege openbaart zich zorgwekkend verschijnsel na zorgwekkend verschijnsel in de schatting dergenen, die zich waarlijk hechten aan het oude, typische Gereformeerde.

Zoo hooren wij in 1895 een onverdacht getuige, Dr. N. M. Steffens, klagen: "Toen ik A. D. 1878 naar Michigan kwam, hoorde ik wel eens, dat men de leer der *Verkiezing* een 'afgescheidene leer' noemde." (*Wachter*, 28: 33.)

Geregelde *Catechismus-verklaring* in de godsdienstoefening der gemeente ontving eene doodelijke wonde, toen de Generale Synode van 1891 "*Resolved*, that the whole matter of expounding the Catechism and catechizing the youth of the Church must be left to the consciences of the pastor and judgment of the Church he serves, and of the Classis to which he belongs."

19) Rev. W. R. Taylor, D.D., Centennial of the Theol. Seminary, R. C. A., N. Y., 1885: "nearly one half of our ministry has come to us from other folds," p. 164.

"Chesty" deelde mede in de *Christian Intelligencer* van October, 1908, sprekende over de predikanten toevoer in de R. C. A., "Men have come to us from the Methodist and other Protestant bodies" Hij meent, "The strength of our beloved Reformed (Dutch) Church is made stronger and better year by year by the infusion of outside men The exchange of ministers is a valuable asset toward that Christian (not church) unity, which we are striving for." Wij zijn overtuigd dat het eene "Gereformeerde" Kerk innerlijk *verzwakt* in plaats van versterkt, wanneer men doet, gelijk een spreker op de Gen. Synode van 1916 verklaarde, met het oog op den arbeid in New York State: "we take almost any worker we can lay hold on—Methodist or Baptist or Presbyterian!" (*The Banner*, 18 July, 1916.)

Let wel, het catechiseeren der jeugd, zoowel als Catechismus-prediking voor de gemeente. En waar dat "overlaten aan de conscientie" toe leidt, leert ons een artikel in de *Christian Intelligencer* van 16 Januari, 1907, waarin een leeraar der Kerk, (Rev. George W. Gulick), verklaart: "It is dismally true that to a large extent the teaching of the Catechism in any form is being neglected by our Church, especially in the East. To be sure, there are many churches reporting catechumens yearly, but upon inquiry you will find that these are largely Sunday School scholars; some of these do not even know what the Catechism is. Others know that there is such a thing, but only because there is a question from it printed in the Sunday School quarterly with each lesson." (Vgl. *Banner*, June 7, 1917.)

In de in 1903 uitgegeven "Practical Theology," van Dr. F. S. Schenck, professor in het New Brunswick Seminary der Ref. Church, wordt onder afdeeling V., over "Pedagogy," wel enkele bladzijden gewijd aan "religious instruction," n.l. der Zondags-school, maar *Catechese* wordt in dat werk niet genoemd. "If the children are to receive any thorough instruction in religious subjects, it must come through the Sunday school"—zoo spreekt deze kerkelijke hoogleeraar zich uit. Geen woord over het ambtelijke en het uiterst noodzakelijke van dit zoo heerlijk deel des pastoralen arbeids!

Neemt het een profeet te voorspellen wat het onafwendbaar gevolg zal zijn voor eene *belijdende Kerk*—belijdend naar Calvinistische opvatting der waarheid Gods?

Wat de *tuchtsoefening* aangaat over vrijmetselaren—zelfs de westersche Classes welke die Geheime Orde herhaaldelijk met zwarte kolen teekenden als anti-republikeinsch, anti-christelijk, anti-gereformeerd, zelfs die westersche Classes bogen deemoedig het hoofd waar de Generale Synode van 1880 kerkeraden en Classes *waarschuwde* om geene nieuwe en ongeauthoriseerde "test of communion" op te zetten.

Wel gaf zij *formeel* den kerkeraden het recht vrijmetselaars te censureeren, maar met bovengenoemde waarschuwing werden *materieel* de handen die tucht wilden oefenen, gebonden. ²⁰⁾

20) Zie *Rapport der Comm. tot Correspondentie met de R. C. A. Acta Synodi, Chr. Geref. Kerk, 1904, bl. 91. Vgl. Hoofdstuk VII., § 3, hier onder.*

En in de laatste jaren is er in Oost en West geen enkele Johannes de Dooper meer die tegen het euvel ijvert.

Het kerkelijk geweten zelfs schijnt niet meer te getuigen tegen dit kwaad dat voortteet als een kanker in de Kerken Gods in Amerika.

En ware ook dit nog maar alles!

Helaas, de jaren na 1857 openbaarden ook allerlei verschijnselen van hoogst zorgwekkende *leer-afwijking* die den terugkeer onzer voormannen steeds meer rechtvaardigen, gelijk ze steeds meer het harte grieven van elk die de Belijdenis der vaderen bemint.

Daar is in de Gereformeerde Kerk in Amerika, wat de leer betreft, een *afloop der wateren*, zij het ook, dank zij het conservatief Hollandsch karakter, een minder snelle afloop dan in andere Kerken van de Nieuwe Wereld.

Afloop der wateren—hoe anders zal men het noemen, als een vice-president straffeloos verkondigt in synodale predikatie: "Vóór onzen tijd was men tevreden, om de wereld te beschouwen als de sfeer, in welke God een uitverkoren volk had, om te verlossen God onderwijst ons *nu* de waarheid, dat de verlossing eene verlossing der wereld is." ²¹⁾

Afloop der wateren, wanneer een New Brunswick professor in een werk over de Inspiratie de letterlijke ingeving des Bijbels loochent, terwijl niemand hem aanraakt met den vinger der tucht. ²²⁾

Afloop der wateren, wanneer een predikant der New York Collegiate Church in 1905 publiceert, dat het eene ruwe, meedoogenlooze theologie van vroegere dagen was, die ons geslacht van God had vervreemd—"a dreadful theology," die leerde, dat God Zijne eigene heerlijkheid zocht ten koste van Zijn schepsel, en alleen naar Zijn welbehagen "onschuldige" kinderen en onkundige heidenen veroordeelde tot eeuwige pijn.

En alsof dit karikatuur van het Calvinistisch praedestinatiebegrip nog niet krenkend genoeg was, werd de Ritschliaansche

21) Dr. Chr. Van der Veen. Zie Acta Synodi, Chr. Geref. Kerk, 1896, bl. 115.

22) Rev. Prof. John De Witt, D.D., Acta 1896, bl. 115, 116.

stelling verkondigd: Christus is een persoon in de menschelijke geschiedenis, die *de waarde van een God heeft!*²³⁾

Wel protesteerde de Classis Iowa der Gereformeerde Kerk tegen zulke kettische uitspraken, maar de *Christian Intelligencer*, het leidend orgaan der kerkengroep, sprong voor Dr. MacKay in de bres, en—kon het erger?—de Generale Synode van 1906 verkoos hem met groote meerderheid van stemmen tot haar president!

Maar er is nog meer dat achteruitgang in de leer teekent!

In de *Christian Intelligencer* jubelde Rev. Dr. William Ten Eyck er over, dat de Herziene Liturgie de uitdrukking van het Doopsformulier had uitgebannen: "van nature kinderen des toorns." Want—jarenlange studie der Schrift had hem geleerd, dat deze uitdrukking onbijbelsch was. En met ernst en ijver verkondigde hij, dat Christus heel het menschelijk geslacht verlost had van de verdoemenis in Adam. De herstelling door Christus was even omvangrijk (co-extensive) als het verlies van Adam!²⁴⁾

De oude Remonstrantsché stelling, reeds te Dordrecht veroordeeld in Hoofdstuk II., § 5 der *Verwerpingen!*

En zie, deze doctor in de godgeleerdheid, jaren lang Stated Clerk der Generale Synode, werd niet alleen geheel ongemoeid gelaten, maar eene Classis zijner Kerk sprak het officiëel uit, dat zij "onschokbaar vertrouwen had in de orthodoxie en gezondheid in de leer van onzen beminden broeder, Rev. William H. Ten Eyck, D. D."²⁵⁾

Wij noemden daareven de Herziene Liturgie. Ook zij, vreezen wij, is een onheilspellend teeken des tijds!

Sinds jaren gingen er stemmen op in de Gereformeerde Kerk om de oude Formulieren te verkorten en er anderen aan toe te voegen. Zoo nu en dan werd aan 't luide roepen gehoor verleend en reeds in 1853—1858 werden de Formulieren van Doop en Avondmaal op enkele punten gewijzigd.²⁶⁾

Tot hiertoe echter was er slechts beklag over vorm en lengte

23) *Christian Intelligencer*, Febr. 1, 1905. Zie *The Banner*, Vol. 40, pp. 124, 148, 208.

24) *Christian Intelligencer*, 20 Dec. 1905. *The Banner*, Vol. 41, pp. 8, 92.

25) *Christian Intelligencer*, October 31, 1906. Verslag der North Classis of Long Island.

26) Dr. Corwin, *Digest*, p. 369 ff.

van de oude Liturgie. Maar in 1881 diende de Classis Poughkeepsie bezwaar in tegen enkele uitdrukkingen in het Doopsformulier die "een last waren voor teedere gewetens."

En met name werd de Synode verzocht om den zin te *schrapen*: "ten goede gansch onbekwaam, geneigd tot alle kwaad."

Het struikelblok der oude Remonstranten deed ook het jong Amerika struikelen! En—het struikelblok werd opgeruimd!

Na allerlei schermutselingen op verschillende Classes en Synoden, en trots het voortdurend protesteeren van de zijde der Hollandsche Classes, werd de Herziene Liturgie door de Generale Synode geadopteerd in 1906! Geen woord werd er gerept over het raadplegen van zusterkerken buiten Amerika. Zelfs niet met die binnen de grenzen onzes lands!

Schijnbaar heel de idee van de solidariteit der Gereformeerde Kerken niet beseffend, gaf men de kerken eene splinternieuwe Liturgie, naast de oude.

Een verkorte Liturgie.

Eene op kardinale punten *gewijzigde* Liturgie, waarvan niemand minder dan Dr. Steffens in *De Hope* getuigde dat het "den geloofsinhoud van de oorspronkelijke formulieren *verdonkert*." 27)

Te vergeefs zoekt men in 't nieuwe Kinderdoops-Formulier naar het oude en bijbelsche "in zonde ontvangen en geboren en daarom kinderen des toorns zijn, zoodat wij in het rijk Gods niet *mogen* komen," enz.

Het heet nu: "van nature zondig en schuldig voor God en daarom kunnen (wij en onze kinderen) 't Koninkrijk Gods niet *ingaan*," enz.

Wel eene verzachting die als verwatering toeschijnt. Dr. Ten Eyck had reden om blijde te zijn!

Ook de Dankzegging na den Doop werd op bedenkelijke wijze veranderd, in Zwingliaansche richting.

Het Formulier van den Doop voor volwassenen is thans ook bevrijd van het stootende "ten goede gansch onbekwaam." Het maakte plaats voor 't "by nature sinful and guilty before God."

Ook de in 1916 geratificeerde *herziening der Constitutie*, of Kerkenorde, belichaamde en reglementeerde meer dan ééne be-

27) Aangehaald, *De Wachter*, 5 Juli, 1905. Vgl. *Idem.*, 26 Juli en 6 September, 1908.

denkelijke afwijking van de voorschriften en beginselen door onze Vaders neergelegd in de Dordtsche Kerkenordering, hoe vele uitnemende elementen er overigens in zijn, vooral in betrekking tot tucht procedure, terwijl Art. II., § 21 een sturen in Gereformeerde richting aantoonde door te bepalen dat de predikant "as pastor, *ipso facto*, shall be a member of the church which he serves."

Toch zijn er zaken in van bedenkelijke strekking.

Dat Art. II., § 25 behelst dat de predikant "the points of doctrine contained in the Heidelberg Catechism" des Zondags moet verklaren (zoodat de uitlegging binnen vier jaren beëindigd wordt), zal ongetwijfeld afwijking baren van de oude Gereformeerde usantie van Catechismus-prediking, indien inderdaad de formulatie niet reeds gekozen is om de bovengenoemde laksheid dienaangaande te reglementeeren.

De oude visitatie vraag (Art. 64, revisie van 1874): "Is the *Heidelberg Catechism* regularly explained?" en de oude formule der vroegere Beroepingsbrieven "*explain a portion of the Heidelberg Catechism on the Lord's Days, agreeably to the order of the Reformed Dutch Church,*" was in elk geval minder voor verkeerde uitlegging en ongeregelde praktijk vatbaar dan de huidige uitdrukking, in Artt. II., § 25, en VII., § 89, en in den Beroepingsbrief omtrent "de punten der leer" in den Heidelbergischen Catechismus.

Dat volgens Art. III., § 35, de professoren der Theologische Scholen der Kerk het recht hebben om één professor uit elk Seminarie ter Generale Synode te deputeeren, is niet conform aan de kerkrechtelijke opvatting der vaders die afvaardiging naar breedere vergadering verbonden aan dienst in plaatselijke kerken, terwijl daarenboven eigene historie in de Reformed Church het gevaarlijke van zoo iets reeds leerde in Livingstone's dagen.

De regel dat ambt dragen in eene plaatselijke gemeente grond is voor lidmaatschap van breedere vergaderingen is niet alleen overschreden ten opzichte der professoren in de theologie, maar evenzeer door de bepaling van Art. V., § 50 dat de Classis bestaat uit "all its enrolled Ministers," waardoor dienaren des Woords "sine cura"—(buiten dienst), gelijk stemrecht hebben met predikanten en ouderlingen hun ambt vervullend, terwijl de in deze

zelfde sectie genoemde regel, dat Classes met meer dan 3,000 avondmaalgangers meer deputaten ter Synode kunnen kiezen dan minder sterke zuster Classes, indruischt tegen het beginsel van gelijkheid in de oude Kerkenordeningen vastgelegd.

Toch zijn de genoemde zaken van betrekkelijk geringe praktische beteekenis vergeleken met een *viertal* andere regels der nieuwe Constitutie—regels van zeer bedenkelijke strekking, en onze hope is dat de Gereformeerde broeders zelve oog mogen hebben of krijgen ten opzichte er van, omdat het dingen betreft die Sions heil mettertijd geducht zullen schaden. Besluiten wij dit hoofdstuk er mede.

Allereerst noemen wij het eene zaak van hoogst bedenkelijke strekking dat Art. VI., § 76 bepaalt dat leden van *evangelische* kerken op hun attest worden opgenomen als lid. Het is welbekend dat het daar gebezigd woord "evangelical" bij lange niet identisch is met "gereformeerd."

Dat de hier genoemde regel der toelating het *Calvinistisch* karakter der kerken beslist zal schaden, zal de toekomst buiten twijfel leeren, gelijk heden en verleden alreeds begonnen zulks te doen. In 1833 heette het nog dat men alleen op attest aannam: leden "of some *Reformed Church*," (Art. II., § 54). Dat hier "verflauwing der grenzen" en "lowering of the bars" plaats greep, is dus zeer duidelijk en wij vreezen zeer dat het zich sterk wreken zal in de praktijk des kerkelijken levens.

Zulks zal te meer het resultaat zijn door middel van eene *tweede* bedenkelijke reglementeering, n.l. betreffende het *indoc-trineeren* der jeugd der kerken. Op elke Classicale vergadering wordt gevraagd (wij cursiveeren): "Is the education of the young people in the essential truths of the Word of God by catechizing *or otherwise*, faithfully attended to in your congregation?" Dit "otherwise" of "anderszins" kan desnoods eene menigte van nalatigheden bedekken in betrekking tot wat men wel het plechtanker van een Gereformeerd Kerkchip mag noemen: getrouwe catechisatie der jeugd. Zulks blijkt b.v. uit het feit medegedeeld in *The Leader* van 6 Juni, 1917, dat, waar de overwegend Hollandsche Particuliere Synode van Chicago alleen een totaal van 17,985 catechumenen rapporteerde, de drie andere, overwegend Engelsche Particuliere Synodes, slechts een *gesamenlijk tal* van 6,561 catechisanten hadden.

Eene *derde* bepaling van bedenkelijken aard raakt het wezen en de beteekenis der Sacramenten in verband met de bediening des Woords. Onze Vaders stonden op het *tezamen houden* dezer genademiddelen, omdat het sacrament het Woord eischt ter verklaring. Doch in de nieuwe Kerkenorde der Reformed Church wordt het gereguleerd dat in geval van ziekte of nood (emergency) "the Sacraments may be administered in private." In de Kerkenorde van 1792 stond nog vast: "Baptism in private families is therefore to be *discountenanced*."

Ten slotte noemen wij hier als van ernstige strekking met het oog op het *gezag der gemeente*—(zulk een voor naam deel van den eeredienst), dat de herziene Constitutie slechts van "hymns" spreekt, en nergens stipuleert dat de *Psalmen Davids* behooren tot het officiëel gezang der kerken, hoewel zulks stellig bepaald werd in de oude Dordsche Kerkenorde (Art. 69), en zij nog naast, ja, vóór de "hymns" genoemd werden in de "Explanatory Articles" van 1792, en de Kerkenordeningen van 1833 en 1874.

Dat dit een bedenkelijk verlies is voor den eeredienst der gemeente, zoowel als een afwijken van de aloude Gereformeerde usantie, behoeft geen betoog. ²⁸⁾

Wij hebben deze verschillende zaken opgesomd, niet om daarmede de Gereformeerde Kerk in Amerika te verketteren. Wij herhalen, wat wij reeds hierboven neerschreven, dat het verre van ons is om deze Kerkengroep te willen ontkerken. Neen, wij erkennen haar volgaarne als eene der openbaringen van het lichaam van Christus in ons land, en stellen haar, wat ijver voor de Zending en een betrekkelijk conservatisme aangaat, naast, ja, boven vele andere Kerken in de Vereenigde Staten.

Van harte onderschrijven wij wat in *De Wachter* van 24 April, 1907, door Ds. J. Van der Mey werd beleden: "Wij verlangen altijd nog naar eene *vereeniging* van al diegenen die in dit land de Gereformeerde waarheid van harte aanhangen. Maar zal

28) "Wij staan voor de eigenaardige inconsequentie dat onze Engelsch-sprekende gemeenten bijna uitsluitend 'hymne' gebruiken, terwijl de Hollandsch-sprekende gemeenten uitsluitend Psalmen gebruiken." (Ds. M. E. Broekstra, *De Hope*, 21 November, 1916.)

dát gebeuren, dan dienen wij in het isolement onze kracht te zoeken, en niet saam te wonen met Methodist en Vrijmetselaar.”

Wat wij hierboven als *apologetisch* kapittel schreven was niet om te veroordeelen, en nog minder om te verketteren, maar om duidelijk te maken dat de *wettige en plichtmatige terugkeer van 1857* door de vaderen nog steeds *door de historie gerechtvaardigd en bevestigd wordt*.

HOOFDSTUK VI.

De Worstelperiode.
De Holl. Geref. en Ware Holl. Geref. Kerk.
1857-1879.

“LUCTOR”....

“Dits der heiligher Kerken claghen
Van den jammerliken slaghen
Die de menegbe op hare slaet!
Des en laat U niet versaghen
Ghine set u in der waghen:
God zal sijn u toeverlaet.”

(Jacob van Maerlant.)

Indien de Chr. Geref. Kerk in de Nieuwe Wereld een gepast wapenschild zocht, wij zouden haar voorstellen om 't blazoen van Zeeland te kiezen: een kloeke leeuw, worstelend zich uit de baren verheffend, en daaronder het devies: “Luctor et Emergo” —“Ik worstel en kom boven!”

Over dat *worstelen* op allerlei gebied spreekt dit hoofdstuk (VI.)

Over het *boven komen*, over vooruitgang op allerlei terrein, handelt het volgende. (Hoofdstuk VII.)

Het zesde hoofdstuk loopt over de jaren 1857 tot 1879, en dekt de periode waarin de jonge kerkengroep bekend stond, eerst als de *Hollandsche Gereformeerde*, en later als de *Ware Hollandsche Gereformeerde Kerk*. Het zevende kapittel, van 1880—1890, omvat den tijd waarin de naam *Hollandsche Chr. Geref. Kerk werd gedragen*. Hoofdstukken VIII. en IX. bespreken de historie der *Chr. Geref. Kerk*, respectievelijk van 1890 tot 1907 en van 1907 tot 1917.

Inderdaad kan wat loopt over 1857—1879 eene aanhoudende *worsteling* genoemd worden, een tijd van “claghen” en soms “jammerlicken slaghen.”

Bespreken we zulks achtereenvolgens omtrent den *naam* der Kerkengroep, dan, om te *behouden* wat men had en omi zich *uit te breiden* in betrekking tot het gemeentental, zoowel als om

de *leiders* te behouden, terwijl daarna ter sprake komt: *Twistpunten* omtrent kerkregering en leer, en de *verhouding* tot de *Nederlandsche Kerken*, en tot de *Geref. Kerk in Amerika*, om met eene bespreking van de *Zending*, de *Theologische School*, *Kerkelijke Fondsen*, *Persarbeid* en enkele *grepen* uit het *leven* en de *leer* dier dagen, dit hoofdstuk te besluiten.

§1. *Worsteling in Betrekking tot den Naam.*

Allereerst dan de worsteling in betrekking tot den Naam.

Bijna twee jaren lang stonden de teruggekeerde kerken als eene aparte groep, en reeds ten zesde male vergaderde men als Classis, eer men een gepasten naam vond. De classicale vergadering op 2 Februari, 1859, te Grand Rapids gehouden, koos toen met algemeene stemmen den titel: "Holland Reformed." (Art. 4.) Een gepaste naam gewis, en meermalen smartte het ons, dat hij werd prijs gegeven.

Want hij werd prijs gegeven! Reeds de Classis van 6 Februari, 1861, koos den titel: "True Dutch Reformed." (Art. 9.) Graafschap echter had bezwaar en onderwierp zich niet aan de resolutie. Op de samenkomst van 1 Juni, 1864, eischte Ds. J. R. Schepers, van de United Presbyterian Church, herdooping tot "Christelijke Afscheidene Kerk" als voorwaarde zijner toetreding. De Classis weigerde, maar de zaak was niet volkomen beslecht, want de vergadering van October, 1864, besloot uitdrukkelijk, "om van nu voortaan den titel aan te nemen van *Ware Nederlandsche Gereformeerde Kerk.*"

Januari, 1865, echter vroeg Paterson om zich "Hollandsch Gereformeerd" te noemen, en de Classis besloot bij de regeering te onderzoeken, of zulks kon. (Art. 20.)

De April-vergadering van dat jaar passeerde het besluit, om die verandering door de kerkeraden aan de gemeenten voor te stellen. Hiervan kwam schijnbaar niets, en Paterson drong tweemaal op de verandering aan, totdat eindelijk de Algemeene Vergadering van 10 Juni, 1868, besloot, den titel, "True Dutch Reformed" te behouden, "echter met dien verstande, dat de gemeenten, welke bezwaren hebben tot de weglating [van het woord "Ware"] daartoe verzoeken te brengen, om later te beslissen." (Art. 9.) En hierbij bleef het, ook trots het verzoek van Ds. W. C. Wust, (Alg. Verg., 1869), om "True" te laten

vallen, hoewel de gemeenten vrijheid kregen om den naam Hollandsch Gereformeerd aan te nemen. (Id. Art. 22.)

In 1872 stelde de Classis Illinois voor, zich Christelijk Gereformeerd te noemen (Alg. Verg., Art. 18), maar men bleef bij het oude, totdat ten slotte de eerste Synodale Vergadering van 1880, na veel discussie, besloot om zich voortaan te noemen: "*Holland Christian Reformed Church.*"

Maar ook deze beslissing was slechts met volstrekte meerderheid gevallen.

Waarlijk, een worstelen zelfs om den naam!

§2. *Worsteling ter Behoud en Uitbreiding der Gemeenten*

Veel ernstiger, vervolgens, was de *worsteling* om te *behouden* wat men had en om zich *uit te breiden* in betrekking tot enkele *gemeenten* der kerkengroep.

Dit eerste was al dadelijk het geval met Polkton, Michigan.

Op de Classis Holland, van 8 April, 1857, had deze gemeente met de andere terugkeerenden, acte van afscheid ingediend, maar reeds op de eerste classicale vergadering, waarvan de notulen bevaard bleven, (7 October, 1857), schitterde deze kerk door hare afwezigheid. Er werd gerapporteerd dat zij besloten had, alle Hollandsche predikanten toe te laten te prediken. De commissie ad hoc gaf op de volgende Classis (3 Februari, 1858), er kennis van, dat een ouderling en een lidmaat waren teruggekeerd tot de Dutch Reformed Church, maar dat "de ouderling J. Van der Werp en de diaken Vinkemulder vast op hun standpunt bleven staan met de overige leden."

Eerstgenoemde vertegenwoordigde Polkton op diezelfde samenkomst.

Doch in de notulen der volgende Classis vergadering zoekt men tevergeefs naar den naam van een deputaat dier gemeente of eenig woord daaromtrent. Polkton was en bleef buiten het kerkverband.

Niet minder rampspoedig ging het met *Grand Haven, Mich.*, in 1855 als "Afgescheidene" gemeente, gesticht door Dss. J. R. Schepers en R. H. Smit der "Schotsche Kerk."

Ter Classis van October, 1857, vinden wij Grand Haven vertegenwoordigd door den ouderling A. Nijssse. Een jaar later werd er gerapporteerd dat deze vertrokken was. Er waren kinderen

te doopen. Ds. Van den Bosch werd gezonden om het sacrament aan hen te bedienen. Doch van Grand Haven als *afzonderlijke* gemeente was jaren lang geen sprake.¹⁾

Zwakker dan ooit stond dus de kerkengroep der teruggekeerden. Zij *was* reeds zoo zwak. Graafschap, de sterkste kerk, had slechts 113 lidmaten in volle gemeenschap. Grand Rapids telde niet meer dan omtrent 50 gezinnen, en Vriesland slechts een dozijn.²⁾ Noordeloos, met haar "tak," Zeeland, was weinig sterker dan de Vriesche gemeente. Wat later leest men dat de "tak" in sterkte toenam, doch dat de oorspronkelijke boom—om dat beeld te behouden—steeds zwakker werd. Toch heet het in Juni, 1866, dat Zeeland "stervende was en aan het verbrokkelen." Zelfs meenden sommigen dat deze gemeente "onder het censuur was," (Art. 14, Notulen Sept., 1866).

Te Noordeloos zelve was in 1868 "hooggaande twist," en terzelfder tijd "onlust te Grand Haven." Tien jaren later was de toestand in de laatstgenoemde plaats zóó gespannen, dat de Classis Michigan verlof gaf om desnoods den kerkeraad te verzoeken om af te treden. (Cl. Mich., Notulen, Aug., '78.)

Datzelfde jaar, 1878, zag onder het leeraarschap van Ds. Kremer te Grand Rapids zóóveel moeite, o.a. over een "Godtergend" stuk op eene vergadering der Jongelings-vereeniging voorgedragen, (Vgl. Hoofdstuk X., § 2), dat op de Augustus samenkost van Classis Michigan gerapporteerd werd dat de toestand in deze gemeente gelijk was aan het terrein waarop pas een veldslag beëindigd was: "de kruitdamp was zóó dicht, dat men den vriend niet van den tegenstander kon onderscheiden."

Reeds vroeger, in 1861, was er te Grand Rapids zóó hoogten twist geweest, dat de kerkeraad ontbonden moest worden, iets wat ook te Zeeland geschiedde in 1864, en te Noordeloos in 1870, terwijl Niekerk, Mich., in 1876, door twist en oneenigheid zoozeer geteisterd was geworden, dat zij bijna verwoest scheen

1) In 1864 werden de leden te Grand Haven onder 't opzicht van Noordeloos' kerkeraad gesteld. Later onder dat der Grand Rapids gemeenten. Juni, 1864, werd op de Classis verklaard dat de gemeente Grand Haven nooit bestaan had! Eerst ter Classis van 1866 (Februari) werd gerapporteerd dat er te Grand Haven, zoowel als te Holland, gemeenten gesticht waren. Vgl. voor Grand Haven, Eerste gemeente, Jaarboekje, 1905, bl. 106.

2) Vriesland werd georganiseerd op 17 April, 1857, met H. W. Dam en Y. Ulberg als onderlingen, en G. Haan, Jr., als diaken. De gemeente besloot tot ontbinding op 4 April, 1893.

te zijn. (*Wachter*, IX., 22.) Welk eene *worsteling* dus om te behouden wat men had!

En zulks was evenzeer het geval met de pogingen tot *uitbreiding* der kerkengroep.

Op de Classis van 1862 (October), rapporteerde Ds. Van den Bosch dat hij te Milwaukee, Wis., eene gemeente georganiseerd had. De "Afscheiding" was dus tot buiten Michigan doorgedrongen.

Doch dit gaf slechts korte vreugde. Reeds spoedig ging de Wisconsin kerk over tot de Presbyterianen.

In 1865 gelukte het om in Illinois eene gemeente tot openbaring te brengen, en wel te Lage Prairie (South Holland). Doch reeds in 't volgend jaar was deze kerk in "treurigen toestand," en "verloren geacht." Zelfs werd er in 1867 "geen godsdienst gehouden" omdat er geene plaats was ter samenkomst.

De aansluiting der gemeente Paterson, N. J., was verblijdend en bemoedigend voor de Michigan gemeenten, zoowel als voor hunne geestverwanten in 't Oosten, doch beide, de aansluiting dezer kerk en hare aanblijving, ging met allerlei schokken gepaard. (Alg. Verg., 1865, Art. 6 v.v.)

Te Holland, Mich. vergaderden reeds gedurende den Burgeroorlog (1861-'65) enkele vromen in eene eenvoudige hut onder voorgangerschap van G. E. J. Ham, en men onderhield gemeenschap met de Graafschap Afscheidenen.³⁾ Toch vlotte het niet al te zeer in het centrum der Hollandsche kolonie, want in Juni, 1865, kregen de broeders aldaar den raad om hun "kerkgebouw" te verkoopen. De Classis sloeg zelfs het "vriendelijk verzoek" af om er elke vier of vijf weken een leeraar te doen prediken (Art. 10).

Omtrent *Gibbsville, Wis.*, in 1866 aangesloten, had men eerst moeite over "Dathenus," doordat Ds. Van den Bosch meende dat de vrijheid aan het volkje aldaar gegeven om de "oude Psalmen" te zingen, "hem te ruim" was. Later veroorzaakte Ds. J. De Rooy's optreden in die gemeente zorgē en verbrokkeling.⁴⁾

In Ohio kreeg men in 1867 voet aan wal door de aansluiting

3) *Jaarboekje*, Chr. Geref. Kerk, 1917, bl. 153.

4) *Classicale Notulen*, Sept. en December, 1866. Februari, 1867. Alg. Verg., 1867.

der gemeente Cincinnati. Doch het weigeren der opname van haren bejaarden predikant, Ds. G. J. Raidt, is moeilijk te rechtvaardigen voor de vierschaar der historie die recht plaatst boven nut. ⁵⁾

Met den reeds in Hoofdstuk IV., § 2 genoemden Ds. R. Smit te Drenthe, Mich., handelde men meer dan eens vergeefs over aansluiting.

Zulks was ook het geval met Ds. W. C. Wust te Lodi, N. J., die b.v. in 1869 als conditie van vereeniging stelde om niet alleen den naam "Ware" te laten vallen, maar ook om officiëel te verklaren "dat de Afscheiding hier in Amerika óók zondig is." (Art. 12, April, 1869.)

Waar men natuurlijk op zulk een voorstel van den voorzaligen Kruisgezinde niet kon ingaan zonder eigen bestaansrecht te verloochenen, was het resultaat dat Ds. Wust meer dan eens in brochures de Afscheidene Kerk en hare woordvoerders aanviel.

Ook met J. H. Brouwer te Franklin Grove, en met J. Koppejan, zich noemend Gereformeerd leeraar op Long Island, kon men geene aansluiting vormen, met den laatsten met name niet omdat hij in "onkerkelijken weg werkzaam was." ⁶⁾

Eene poging om in het *Zuiden* voet aan wal te krijgen scheen te zullen gelukken in 1869, toen op de September Classis gerapporteerd werd omtrent: "Personen die woonachtig zijn te Amelia, staat *Virginia*, alwaar zij zich gevestigd hebben en voornemens zijn om zich tot eene gemeente te organiseeren; dat zij aldaar eenen leeraar, n.l. J. Brilman van Rijssen, prov. Overijsel, Nederland, hadden beroepen, die de roeping had aangenomen doch nog niet aanwezig was." (Art. 33.)

Doch reeds in het volgend jaar zag de Classis Michigan zich geroepen deze lieden wegens "diepe armoede" uit het Zuiden weg te helpen.

Alleen de Vereenigde Presb. gemeente te Lafayette, Ind., en haren leeraar, Ds. J. R. Schepers, wist men, in 1869, tot aansluiting te brengen.

5) Classis, December, 1866, Art. 32. Zie *Levensgeschiedenis en Bekeeringweg van Gerrit Jan Raidt*, 's Hage, Golverdinge, 1874. Vooral bl. 107. Vgl. "In Mem., *De Wachter*, 17 Januari, 1878.

6) *Alg. Verg.*, 1872, Art. 84 (Brouwer); over Koppejan, *Alg. Verg.*, 1865; Classis, Februari, 1866. Vgl. *Acta Synodi*, 1898, Art. 94.

ting te overreden, en met Steamboat Rock, Iowa, en haar voorganger, E. L. Meinders (Hoofdstuk VII., § 13) kwam men in 1867 tot opname. Doch deze "stoomboot" zat in vroeger dagen meer dan eens op "rotsen" vast, door moeiten met leeraars, ter-

Ds. J. R. Schepers

Ds. E. L. Meinders

wijl ook Lafayette's oude historie in dat laatste opzicht niet geheel zonder schaduwzijden is.

Waarlijk, niet alleen om te *behouden* wat men had, maar ook om zich wat *uit te breiden*, had men eene worsteling door te maken—jaren aaneen.

§3. *Worsteling tot Behoud der Leiders.*

Ja, het smart zulks mede te deelen, doch de uitgetredene kerken hadden zelfs moeite om hare *leiders* van 1857 en de eerstvolgende jaren te behouden.

Zoo notuleerde reeds de Classis van October, 1857 het ontmoedigend feit dat Ds. H. G. Klijn, praeses der allereerste classicale samenkomst, tot de Geref. Kerk was teruggekeerd en weigerde om zich wederom bij de uitgetredene broeders te voegen. De man die op den Zondag zijner afscheiding (25 Januari, 1857), op zoo tragische manier vóór den predikstoek der Tweede Geref.

kerk te Grand Rapids had uitgeroepen: "Broeders, ik hebbe gezondigd, maar wat hebben deze schapen gedaan?"—liet de uitgeleide kudde aan zichzelf over.

Eerlang keerde ook ouderling J. H. Van der Werp van Polkton tot de Reformed Church terug, ofschoon hij, anders dan Ds. Klijn, later op zijne schreden terugkwam.

Reeds op de Classis van 20 October, 1858, sprak men van moeite met den destijds invloedrijken ouderling J. Rabbers, te Zeeland, die zelfs reeds op die vergadering kond deed dat hij met de Zeelanders zich had losgemaakt "van de gemeentelijke verbintenis met Noordeloos en blijven als gemeente op Zeeland." (Art. 4.)

Noordeloos censureerde en schorste Rabbers. Wel vernietigde de Classis van 8 Juni, 1859, dat vonnis als tegen de Kerkenorde, maar haar actie scheen haar aan nog grooter verlies bloot te stellen. Want Ds. K. Van den Bosch, de eenige leeraar der kerkengroep, de president van bijna elke classicale vergadering—verklaarde (Art. 15), "dat hij niet meer op één kerkelijk terrein voort kon gaan, ontslaat zichzelf en zegt heen te gaan." Werkelijk verliet hij de vergadering, schoon hij vóór zijn heengaan herhaaldelijk verzocht was om te blijven en hem de verklaring was ontlokt "dat hij hierdoor niet ontkende dat wij de Kerk niet en zijn."

Het scheepke der teruggekeerden, alreede zoo fel bestookt door de branding van buiten, en oneenigheid van binnen, verloor nu zelfs zijn eenigen stuurman!

Wat zou er van de Chr. Geref. Kerk zijn gekomen hield God niet zelf zijn Kerk in stand? Te meer mogen wij zulks zeggen daar er onder de teruggekeerde broederen geen enkele bij machte was om Ds. Van den Bosch tot andere gedachten te brengen. De Heere echter, aan geene personen of kerkelijken kring gebonden, verschaftte een broeder die den zoen wist te treffen op de October Classis van 1859, n.l. Ds. R. Smit, van de "Schotsche Kerk," te Drenthe. (Art. 3.)

Ernstiger liep het af met Gijsbert Haan, die zoo grooten rol had gespeeld bij de terugkeer van 1857, een man in Kerkenorde zaken doorkneed als slechts weinigen zijner dagen. Nog in Nederland zijnde, te Hilversum, had hij smaadheid en vervolging gedragen om des beginsels wille en was o.a. tegenwoordig op de

Synoden van 1840 en 1843. Doch toen hij in 1861 moeite kreeg over eene kerkeraad-verkiezing, ontliep deze begaafde leider den strijd, en verzaakte zijn beginsel, door zich wederom aan te sluiten bij de kerkengemeenschap die hij vroeger zoo bestreden had. Eerst enkele jaren later zocht hij zich opnieuw bij de broederen aan te sluiten. ⁷⁾

Ook A. Krabshuis, zooals wij in Hoofdstuk IV. zagen, reeds vóór 1857 zeer ijverend voor terugkeer tot het standpunt der Vaderen, bleef niet de ijveraar die hij eerst was. Reeds in 1862 werd hij geschorst als ouderling te Graafschap, wegens trouwelooze verlaten van zijn dienst, en omdat hij Ds. Van den Bosch en ouderling Strabbing "beroerders Israëls" had genoemd. Zelfs verklaarde hij op de vergadering van Juli, 1863, (hoe grievend), "dat wij geen lichaam der Kerk uitmaken en dus geene Gemeente des Heeren zijn!"

In 1867 was hij wederom ouderling, en wel te Holland, doch de Classis van September, 1870, zette hem wegens onverzorgelijkheid uit het ambt.

A Nijse, die reeds in 1857 ter Classis optrad als deputaat der "gemeente" Grand Haven, dreigde in 1863 zijn lidmaatschap (destijds te Graafschap) op te zeggen, wegens ontevredenheid over eene stemming voor kerkeraadsliden, en in 1877 vinden wij hem geschorst als ouderling en gecensureerd als lidmaat. ⁸⁾

Zelfs ouderling J. Van Anrooy te Graafschap, een der bekwaamste leiders van 1857 en vroeger, had reeds in 1862 moeite van wege zijne oppositie tegen het houden der "feestdagen," een der punten waarop de partij De Cock sterk stond. Hij beweerde dat Ds. Van den Bosch hem deswege geschorst had en bedankte "in het openbaar voor de gemeente." Gelukkig liep deze zaak op de Classis met den sissere eener "vermaning" af. (Juli, 1863, Art. 11.)

Van Anrooy's hoofdaanklager in die moeite was blijkbaar G. Van Tubbergen, een door de Holl. Geref. Kerk afgewezen "candidaat," die in 1862 te Graafschap als lid was opgenomen. In 1863 werd hem yeroorloofd "een woordje tot stichting te mogen spreken." Zelfs ageerde hij in 't pasgenoemd jaar als scriba

7) Classis, April, 1861; Juni, 1861. Alg. Verg., 1867. Classis, October, 1867.

8) Notulen, Alg. Verg., Art. 22. Vgl. Classis Michigan, Mei, 1878.

der Classis. Doch in 1866 brak hij "in boosheid" uit en leverde een afscheidsbriefje in. (Art. 10, Juni Classis.)

Ging het alzoö verre van bemoedigend met de leiders van 1857, ook *later overgekomen leeraars* droegen in de Worstel Periode meer dan eens het hunne er toe bij om het "Luctor" teeken, waarin dit tijdperk stond, te handhaven.

Het was waarlijk, naar Maerlant's woord, een aanhoudend "claghen" en "slaghen."

Ds. A. H. Bechtold b.v., die in 1865 "geheel met ons kerkelijk standpunt vereenigd" was (Art. 13, Januari Classis), legde reeds in het volgend jaar zijn ambt in Paterson's gemeente neer omdat hij de Afgescheidene Kerk te "eng" achtte, en verklaarde: "blijdschap en vreugde te hebben (om) verlost te zijn van de grendels (van) sectarianisme." 9)

Met Ds. H. R. Koopman's vertrek (1869), werd Pella's kerk schier verwoest. Ook Dss. Wieland, De Beer, Rederus, en Kremer—kwamen—en gingen—onder min of meer betreurenswaardige omstandigheden—Ds. Duiker zelfs tot tweemaal toe. (Hoofdstuk VII., § 13.)

Te Kalamazoo, Mich., scheurde "Ds." C. De Beste in 1879 een aantal leden van de gemeente af, gelijk in Grand Rapids onder Ds. Kremer eene breuke geslagen werd, door de aanleiding bovengenoemd, die tot hiertoe nog niet geheeld is, en met name een aanmerkelijk Zeeuwsch contingent der oude "Eerste" gemeente verwijderde en tegen de Chr. Geref. Kerk innam.

Zelfs Ds. W. H. Van Leeuwen zocht eenmaal schuilplaats onder een ander kerkelijk dak, nadat hij meer dan eens de Kerk "schokte" door onvoorzichtige verklaringen in de bladen of van den predikstoel, terwijl in 1869 zelfs de vraag oprees of hij zich aan "verraad" jegens haar had schuldig gemaakt. (April Classis, Art. 35.)

Ook C. Vorst, de vurige *Wachter*-kampioen van de eerste jaargangen van dit kerkelijk orgaan—straks breeder te noemen—was, zij het ook *nolens volens*, jarenlang buiten 't verband der Kerk zijner eerste liefde.

Voorman na voorman stelde alzoö teleur en wij bewonderen de beginselvastheid der volgelingen meer dan die van menig leider.

9) Alg. Verg., 1866, Art. 12.

§4. *Strijdpunten.*

Te meer is er stoffe voor deze bewondering omdat de gemeenten niet alleen herhaaldelijk geschokt werden door het (vaak trouweloos) uittreden en terugtreden harer voorgangers, maar ook omdat allerlei *strijdpunten* haar soms beroerden, meestal nagalmen der Nederlandsche twisten, waarvan wij in Hoofdstuk I. §5, gewag maakten.

Het stuk der *Feestdagen*, vooral der z.g. *Tweede Feestdagen*, reeds terloops genoemd in verband met ouderling Van Anrooy's moeite met Ds. Van den Bosch, was een dier geïmporteerde strijdvrage. Om deze zaak goed te verstaan moet men in het oog houden dat de Gereformeerden in Nederland in het eerst gekant waren tegen de viering van "feest"- of "heilige"-dagen, van de Roomsche Kerk overgeërfd. Dordrecht had in 1574 gesproken: "Men zal zich met den Zondag alleen tevreden stellen." (Art. 53.)

Doch Overheid en volk was op die "feestdagen" gesteld, en langzamerhand kregen zij hun zin, totdat de Dordsche Synode van 1619 meer toegaf dan eenige harer voorgangsters, en in Art. 67 vaststelde: "*de Gemeenten zullen onderhouden,*" beneffens den Zondag, *ook den Christdag, Paasschen en Pinxteren, met den navolgenden dag.*"

Voetius noemde dit besluit eene fout der Synode, en Koelman sprak zelfs uit dat dit artikel den Heere vertoornd had.

Ook Lodenstein en zijne geestverwanten protesteerden tegen het gelijkstellen van den dag des Heeren met door menschen ingestelde feestdagen.

Op grond hiervan waren de strengste Gereformeerden van piëtistischen huize, die zooals wij in Hoofdstuk I., § 2 zagen den kern uitmaakten van het volk der Afscheiding, evenals hunne pasgenoemde "oude schrijvers," tegen de feestdagen gekant. Van daar zeker Van Anrooy's tegenstand bovengenoemd, en hij was lang de eenige niet in dit opzicht. Zoo lezen wij zelfs in een *Wachter* debat hierover, eene heenvijzing naar "Nehustan," de verafgoodde koperen slang van II. Kon. 18:4.¹⁰⁾

Dat terzelfder tijd door enkele even kernvaste Gereformeerden als Ds. Van den Bosch en Coelingh het Dordsche artikel en

10) *Classis*, Februari, 1858. *De Wachter*, Jaargang 8: 21; 9: 1 v.v.

oud gebruik werd voorgestaan, gelijk heel de "Noordelijke Partij" in Nederland zulks deed, kwam voort uit de begeerte en toelag om de oude Kerkenorde van Dordrecht getrouw to handhaven. Men stond te meer op dit stuk des Feestdags, daar de indertijd door De Cock en de zijnen zoo diep betreurde en vinnig bestreden *Utrechtsche Kerkorde* van 1837 het vieren dier dagen had vrijgelaten—wat hun zeker als eene afwijking in liberale richting voorkwam van Scholte, den feitelijken vervaardiger der Kerkorde.

Dat de "Geldersche partij" weinig op had met de hier besproken dagen, bleek ons reeds uit Hoofdstuk II., § 4.

Vanwege alles wat er alzoo historisch aan het stuk des feestdags verbonden was, is het niet te verwonderen dat het inderdaad lang en vaak een *twistpunt* was in het midden der conservatieve Ware Hollandsche Gereformeerden. Zelfs tot in het volgend tijdvak klinkt de echo na van den strijd hierover. (Hoofdstuk VII., § 11.)

Nagalm der oude schermutselingen aan de overzijde der groote wateren was ook Ds. Van Leeuwen's vraag, ter Juli Classis van 1863, of het niet doelmatig zou zijn dat de leeraars onder het prediken het *Ambtsgewaad* droegen? De Classis oordeelde dat het niet raadzaam was zulks te doen, doch nog in 1866 verlangde Paterson het dragen van het oude costuum, hoewel men ook toen besloot die "mode" niet in te voeren. (December Classis, Art. 30.)

Tot deze zelfde categorie van Hollandsche twistpunten behoort zeker ook de bepaling van September, 1866, dat de preeklezende ouderlingen niet op den *predikstoel* mochten staan, *maar vóór* den lessenaar plaats moesten nemen.

Behoudens het besluit inzake het ambtsgewaad duiden de classicale beslissingen gewoonlijk de "Noordelijke" richting der broederen aan, b.v. in October, 1865, toen men de bepaling der Nederlandsche Afg. Ger. Synode van 1849 overnam, om kinderen van *volwassene doopleden* te doopen, edoch met de praktische Amerikaansche stipulatie er bij: "dat zij geregeld gebruik maken van de openbare godsdienstoefening en de catechisatiën, en onergerlijk van wandel; anders onder doopgetulgen der grootouders, leden der gemeente zijnde." (Art. 12.)

Ook de strengere opvatting der Levietische *huwelijks wetten*, die de De Cock-Joffers-Van Velzen partij kenmerkte, werd in Amerika gehandhaafd.¹¹⁾

Zelfs is het mogelijk, ofschoon wij er geen direct bewijs voor hebben, dat de keuze van den naam der kerkelijke organen, "Stem uit het Westen" en "Wachter"—waarover later—beïnvloed was geworden door het feit dat de Joffers partij in Nederland hare bladen, "De Stem" en "De Wachterstem" had genoemd. De overeenkomst in titelatuur is in elk geval merkwaardig.

Ook de *vaccinatie* tegenstand van De Cock en de zijnen trachtte men, hoewel te vergeefs, in Amerika over te brengen, terwijl men blijkbaar ook lust gevoelde om Nederland na te doen in het als ketterij brandmerken der leer van een Duizendjarig Rijk, het z.g. *Chiliasme*. (Hoofdstuk VII., § 11.)

Van meer specifiek *Amerikaanschen* oorsprong was blijkbaar de *assurantie* kwestie die met name te Grand Rapids en Zeeland in 1865 veel stof opwierp, en eerst in 1874 aan de consciënties werd overgelaten, hoewel wij zelfs tot 1903 stemmen hooren van personen met gemoedsbezwaar in betrekking tot deze zaak.

Dat een andere plant van Amerikaanschen akker, n.l. het *Vrouwenstemrecht*, door Vorst als "gevaarlijk en onnoodig" werd geteekend, was te verwachten. Zelfs in dichtmaat werd het veroordeeld:

"De man staat aan het hoofd, geen stemregt past de vrouw;
Geen Staatszaak voegt haar brein, dat breekt de huwelijksvrouw;
Stemt zij, wis, 's landsbestuur raakt aan het ondermijnen;
De waarheid en het regt zal daardoor steeds verdwijnen.
Op politiek terrein mag nooit een vrouwvoet staan
Daar kan alleen de man met vaste treden gaan.

Wat hoef ik 't namenteal der vrouwen op te sommen
Die teugels van 't bewind in 't Rijk en Vorstendommen
In handen namen, daar ging[en] land en volk gewis te loor.
Neen zeker! 't erfregt van de kroon past in het manlijk oir,
Thans gaat Amerika op 't dwaalspoor van die volk'ren door."¹²⁾

11) Classis, Juni, 1866 et al. Vgl. Hoofdstuk I., § 5.

12) Over de *Vaccinatie*, o.a. *De Wachter*, Jaargang IV., 8. *De Cock*, door Wormser, bl. 155.

De *Assurantie* kwestie kwam voor op de Alg. Verg., Juni, 1865, en vervolgens. Verslag, Cl. Muskegon, *De Wachter*, 25 Maart, 1903.

Het *Stemrecht* gedicht, door H. D. M. S. te G., komt voor in *De Wachter*, VII., 8; Vorst's veroordeeling, idem, VII., 16.

Het was zeer natuurlijk dat onder een dogmatisch aangelegd volk als het onze, ook *Verschillen over de leer* zoo nu en dan aan de orde kwamen in de Ware Holl. Geref. Kerk. Zoo veroorzaakte Van Leeuwen b.v. in 1865 nog al wat opspraak door in *De Verzamelaar* te beweren dat de Paus *niet* de Antichrist was, "daar dit toch algemeen door onze Vadersen wordt erkend."

De schrijver beloofde zijn beweren in 't volgend nummer in te trekken. (October, 1865, Art. 10.)

In 't jaar daarop was er "botsing" te Holland omdat Van Leeuwen in eene predikatie beweerd had dat God niet verheerlijkt was in het verderf der goddeloozen, en dat er geen wettische en evangelische bekeering was.

De Classis oordeelde dat hij "de uitdrukkingen als strijdende met de leer der Geref. Kerk moest intrekken, waartoe Z.Ew. eindelijk overgaat." (Art. 24, September, 1866.)

Ook over het stuk der *Wedergeboorte* was discussie. Tenminste op de Classis van Juni, 1866, kwam de vraag of men haar moest stellen als het natuurlijke geboren worden, "eerst leven en vrucht en daarna de wedergeboorte, of aanstonds bij de instorting van het nieuwe leven?" De Classis oordeelde het laatste overeenstemmend te zijn met de leer "onzer godzalige godgeleerden."

Ook de oude vraag omtrent het *wezen* of *welwezen* des geloofs kwam aan de orde op de Classis van Juni, 1867. Ds. Van den Bosch had beweerd dat Ds. Van der Werp niet zuiver was in dit stuk. Gelukkig had er direct verzoening plaats.

Dieper ingrijpend was allerlei discussie omtrent het *Genade-verbond*, en vooral omtrent de *beteekenis des Doops*.

Ds. G. E. Boer leerde dat het "in Christus geheiligd zijn" in het Doopsformulier te verstaan was als uitwendige verbondsheiligheid. Hij beriep zich op Koelman, wiens verklaring van deze uitdrukking in harmonie was met de voorstelling der betekende zaak des doops gegeven in Ds. K. J. Pieters' *Kinderdoop* en *Baptisme*.

Ds. J. D. Van der Werp had in *De Wachter* van 28 Februari, 1868, en Ds. R. T. Kuiper in hetzelfde blad van 7 April, 1886, instemming betuigd met Ds. Pieters' geschriften, en over het algemeen kan men zeggen dat de leeraars der Worstel periode de be-

teekenis des Doops opvatten als door Ds. Pieters voorgesteld.

In den boezem der gemeenten echter was er geene eensgezindheid op dit punt, en een verketteren van elkaar als "Remonstrant," en "Baptist" ontsierde de kolommen van 't pas genoemd blad meer dan eens, met name in 1875.

Het is mogelijk dat er ook in dit opzicht nog steeds eene naverwerking was van den geest der partij Joffers-Van Velzen, daar het opmerkelijk is dat op de Franeker Synode van 1863 het juist Ds. H. Joffers en Prof. S. Van Velzen waren die protest lieten aantekenen tegen het Synodaal besluit dat Pieters en zijne mede-auteur, Ds. J. R. Kreulen, vrijsprak van de beschuldiging van onrechtzinnigheid inzake hunne voorstelling omtrent de betekenende en verzegelende kracht der sacramenten. (Artt. 17, 26.)

Ook het *Doopledenstelsel* bracht in 1875 en 1879 heel wat pennen in beweging—eene zaak waarover een later hoofdstuk verder handelen zal.

Dat het opwakend nieuw *vereenigingsleven*, en het optreden der *Zondagsschool* heel wat discussie veroorzaken zou, was te verwachten onder een van huis uit conservatief volk gelijk het onze, en zal in Hoofdstuk X. ter sprake komen, daar het zaken zijn niet direct tot het officiële kerkelijke leven behoorende.

Op denzelfden grond is ook de *Christelijke Schoolbeweging* in kapittel X., § 10 behandeld, hoewel deze zaak herhaalde malen officieel kerkelijk besproken werd.

Het volsta hier met de verklaring dat er over deze aangelegenheden, vooral het *vereenigingsleven*, soms heel wat gestreden werd met de pen, in harmonie met heel den doorgaanden aard dezer periode.

Ja, zelfs lezen wij dat er vroeger "twist" was of de bestaande gemeenten wel *wettig* waren, zoodat men het in December, 1866, wijs achtte om officieel als "wettige gemeenten" te erkennen: Grand Rapids, Grand Haven, Holland, Niekerk, Graafschap, Vriesland, Noordeloos, Zeeland, Paterson, Pella, Ridott, Gibbsville, en Lage Prairie. (Art. 7.)

Waarlijk, het woord "Luctor" karakteriseert de jaren 1857—1879!

§5. *Verhouding tot de Nederlandsche Kerken en de Reformed Church.*

Bij al dezen *strijd van binnen* kwam nog het onaangenaam en ontmoedigend besef dat de "Moederkerk" in Nederland de "dochter" in Amerika met achterdocht beschouwde als misschien niet uit haar Rotssteen gehouwen. Wat nog grievender was, vele *leiders* in Nederland, met loffelijke uitzonderingen, miskenden en veroordeelden haar, afgaande op eenzijdige inlichting en uit de verte een oordeel vellend.

Ja, zelfs een buitenstaander in Amerika, Scholte, schilderde haar met zwarte kleuren, terwijl het meer dan eens gebeurde dat er van uit de Dutch Ref. Church fiolen des toorns op de uitgetreden en uitgegoten werden in plaats van, volgens afspraak, een broederlijk "adieu" te aanvaarden.

Over deze zaken enkele feiten thans, in de aangegevene volgorde, om te toonen hoe hard de strijd der eerste jaren was.

Reeds in 1857 was de Chr. Geref. Kerk in Nederland verwittigd van de geboorte der Amerikaansche kerkengroep die zich bij voorkeur hare dochter noemde. Art. 139 der Handelingen harer Synode van dat jaar spreken van "een brief, ondertekend door Ds. J. H. Klijn als praeses en K. Van den Bosch als scriba, uit Noord Amerika, zoekende vereeniging met de Chr. Afg. Geref. Kerk in Nederland."

Doch na breede bespreking er van besloot de Synode den brief "voor kennisgeving" aan te nemen—d.w.z. zonder verdere actie "ter griffie te deponeren," dewijl de berigten uit Amerika tegen elkander strijden, en zij daarom de vermelde afscheiding noch goed- noch afkeuren kan, en hun dus raden om voorzigtig en naar Gods Woord te handelen." Dat was dus wel schrale troost.

De Ned. Synode van 1860 notuleert (Art. 125) een brief van Ds. K. Van den Bosch uit Noord Amerika, aandringerende "om hunne gemeenten aldaar onzerzijds te erkennen, zich beklagende tot nu toe zoo stiefzusterlijk door ons te zijn behandeld."

De Synode besloot "dat zij alle kerken erkent, die de Geref. leer en kerkregering hebben en daarbij blijven." Daarmede moesten de broeders in Michigan dus maar tevreden zijn!

Ze gaven echter den moed niet op, doch schreven opnieuw aan de Synode van 1863.

Doch deze resolveerde bij 't besluit harer voorgangster te blijven. (Art. 151.)

Blijkbaar werd men in Michigan versaagd. Althans bij de Nederlandsche Synode van 1866 werd geen schrijven ingediend.

Wèl zorgden de broeders der Geref. Kerk om daar een brief te doen overhandigen en wel door Dr. Van Raalte persoonlijk, die verklaarde dat de afscheiding hier te lande ontstaan was "tengevolge van de verschillende elementen, die van hier (Nederland), naar Noord Amerika waren vertrokken, en niet aan onregtzinnigheid, maar aan bijzondere oorzaken te wijten."

De praeses der Synode reikte "aan Dr. Van Raalte, en in hem aan de Kerk in Noord Amerika, de broederhand," waarvoor deze met bewogen gemoed zijn dank uitsprak, met den wensch "dat de band hier aangeknoopt het middel moge zijn, om onder Gods zegen" (wij cursiveeren) "*het gescheurde en weggedwaalde in Noord Amerika te redden*, en de broederlijke liefde en eenheid aldaar weer te herstellen." (Art. 142.)

Natuurlijk was men onder de Amerikaansche Afscheidenen verontwaardigd dat Van Raalte, zooals men uit Nederland schreef, "geheel onze Kerk in een zeer zwart daglicht" geplaatst had (*Wachter*, 24 April, 1868), en verwonderde er zich over hoe men in hem aan de geheele Holl. Geref. Kerk de broederhand kon toereiken, daar ZEw. niet eens door zijne Kerk was gedeputeerd, maar alleen van Classis Holland een broederlijk schrijven had medegekrepen, (*Wachter*, 28 Februari, 1868).

Om de Nederlandsche Kerk, aan wier goeden wil en goede opinie men zooveel hechtte, beter in te lichten, publiceerde de Ware Holl. Geref. Kerk in 1869 eene "BROCHURE OP KERKELIJK GEBIED, bevattende: *eene ontwikkeling uit officiële bronnen van den feitelijken toestand der Reformed Protestant (Dutch) Church in America; alsmede eene verdediging van de gegrondheid der terugkeering van de Ware Hollandsche Gereformeerde Kerk in Amerika tot het oude standpunt dat men in 1849 verlaten had.*" (Holland, Mich., C. Vorst.)

Dit officieel schrijven werd in 1872 gevolgd door eene persoonlijke deputatie bestaande uit de broeders J. Gelock, ouderling der gemeente te Grand Rapids, en J. De Jonge, oud-ouderling aldaar, met welken (diaken) B. De Graaf, evenzeer van Grand Rap-

ids, ter Synodale vergadering (te Groningen) verscheen. Hunne opdracht hield in om "de broedergroete aan onze Moederkerk in Nederland over te brengen," en deze vergadering desgewenscht inlichtingen te verschaffen omtrent het kerkelijk standpunt. (Art. 9.) Doch zij ontvingen geene hartelijke receptie. Allereerst werd er namens de Synodale Comm. medegedeeld dat deze geene broeders uit het Buitenland ter Synode had geïnviteerd (!) Vervolgens gaven "vele broeders" als hunne meening te kennen dat men "door hun zitting te geven in strijd zou komen met een vroeger besluit waarbij de afgevaardigde der Dutch Reformed Church zitting werd verleend." Na rijpe discussie werd met *meerderheid* van stemmen besloten, "*de afgevaardigden uit Amerika te moeten ontvangen, zonder nogtans in het minst te willen geacht worden hierdoor een oordeel uit te spreken over de kerkelijke kwestie in Amerika, of uitspraak te doen over de bezwaren, in den aan de Synode overlegden lastbrief vervat.*" (Art. 16.)

Verder reppen de Notulen der Synode met geen enkel woord van de Amerikaansche deputaten, tot aan de een-en-twintigste zitting, toen ze de vergadering wenschten te verlaten. De broeders gaven "nadrukkelijk de verzekering dat de afscheiding in Amerika niet de vrucht is van vijandschap en scheurmakerij, doch van liefde tot het behoud der Geref. beginselen." Blijkbaar sloeg dit krasse woord er goed in, want de praeses verklaarde hun ten slotte in 't afscheidswoord: "wij hebben u om uwe beginselen lief," doch liet deze woorden voorafgaan door de verklaring dat men zich onthield aan het nemen eener beslissing omtrent de onderhavige geschillen, (Art. 147); eene uitspraak op de Synode van 1875 herhaald tegenover den deputaat ouderling Joh. Gezon, die daarenboven de vurige wenschen der Synode medekreeg "tot de vereeniging der broederen." (Art. 85.)

Alsof er dus heel niets lag in wat de "Brochure" zwart op wit had vastgesteld omtrent den kerkelijken toestand in de Nieuwe Wereld!

En zoo "stiefzusterlijk," om met Ds. Van den Bosch te spreken—(stiefmoederlijk ware beter woord)—bleef de "Moederkerk" in hare behandeling van haar die zich als "dochter" aandienende, gedurende heel het Worstel tijdperk der "Ware" Kerk. Eerst in de volgende periode kwam er eene merkbare kentering—doch daarover in Hoofdstuk VII., § 4.

Het was zeer natuurlijk dat zulks onaangenaam stemde en ontmoedigend werkte, en daarenboven de toetreding van landverhuizers tegenhield, zoodat men b.v. in 1873 van uit de Reformed Church kon schrijven dat (alleen) de Groningers naar de Afscheidenen overgingen, doch dat de Friezen, de Overijselaars en de Hollandsche en Zeeuwsche emigranten zich bij de Holl. Geref. Kerk aansloten.¹³⁾

Dat dit laatste indertijd werkelijk het geval was kwam niet alleen door de Synodale besluiten door ons genoemd, maar ook doordat vele voornamelijk *leiders* in Nederland tegen de Ware Holl. Geref. Kerk partij kozen op zeer besliste en o.i. onverdedigbare manier, daar zij onmogelijk 't rechte inzicht konden hebben in den werkelijken stand der zaken in Amerika.

Prof. Brummelkamp, Van Raalte's zwager, stond, helaas, hoewel met het oog op familie relaties en verleden, natuurlijkerwijze, in de voorste rij dergenen die tegen de "Ware" Kerk waren gekant. Dit bleek o.a. doordat hij zijne volledige adhaesie verleende aan de beweringen der "STEMMEN uit de Holl. Geref. Kerk," in 1871 door Dss. B. De Bey en A. Zwemer uitgegeven, (Groningen, G. J. Reits), en die verklaarden dat de Amerikaanse Afscheidene Kerk gebouwd was op revolutie en misleiding.

"G. Haan's *STEM eens Belasterden*," (Nienhardt, Grand Rapids, 1871), wachtte te vergeefs op approbatie in de kolommen der *Bazuin*, door Brummelkamp geredigeerd, (*Wachter*, 2 Februari, 1872.)

Zelfs publiceerde deze Nederlandsche leider de verklaring: "Ik ben er diep van doordrongen, dat die scheure daar, (in Amerika) wat men van achteren ook aangrijpe om haar te verdedigen, niets anders ten grondslag had, dan het kleingeestig verdenken en verbijten van broeders, dat ons hier te lande ook zeer veel leeds veroorzaakt heeft." Hij hoopte dat God er hem voor bewaren mocht dat hij ooit iemand zou aanraden om zich bij de "Ware" aan te sluiten, en zich met de Scheiding te laten medeslepen.¹⁴⁾

Dat Prof. Brummelkamp's oordeel later heel wat gewijzigd werd, zal ons 't volgende hoofdstuk leeren.

Ds. W. H. Gispén verklaarde in *De Wekstem*, dat hij zich

13) N. H. Doeker in *De Stem*, aangehaald in *De Wachter*, 19 September, 1873.

14) *De Wachter*, 22 September, 1871, en 3 en 17 April, 1874.

tot de "Ware" niet bijzonder aangetrokken gevoelde, en persoonlijk nooit iemand aangeraden had om zich bij haar te voegen, ofschoon hij er bij voegde, dat hij eerbied had voor het pogen om de oud-Hollandsche tijden in Amerika te bewaren. Doch dit laatste zou wel niet gelukken. 't Was Gods weg met Zijne Kerk niet "om haar een paar eeuwen in de geschiedenis terug te werpen."¹⁵⁾ Alsof de Scheiding van 1834 geen terugkeer tot 1618-1619 had bedoeld.

Ook Ds. J. H. Donner, kweekeling van Brummelkamp en van Van Raalte, betuigde: "in beginsel aan de zijde der Reformed Church te staan," en daarom had hij met veertien andere leden op de Groninger Synode gestemd tegen het zitting of gemeenschap verleen en aan de afgevaardigden der "Ware" Kerk. Hij had de Afscheiding nooit goedgekeurd.¹⁶⁾ Nog in 1885 was hij blijkbaar van hetzelfde gevoelen. (Hoofdstuk VII., § 4.)

Gelukkig dat er althans enkele anderen waren die meer sympathiek stonden tegenover de kleine uitgetredene Kerk, zooals Dss. *Kleinendorst*, *Nentjes* en *Diemer*, en met name *Prof. Van Velzen*, die blijkbaar nog altijd verwantschap gevoelde met zijne vroegere spitsbroeders. Zoo schreef hij o.a. in 1868: "Steeds heeft het mij leed gedaan dat zij die hier tot de Afscheidenen behoorden, zich in Amerika, op het gevaar om onderling gescheurd te worden, met een Kerkgenootschap hebben vereenigd dat nog aan de meesten niet bekend was of kon zijn. Op onze laatstgehouden Synode te Amsterdam heb ik, zooveel in mijn vermogen was, geadviseerd dat de Chr. Afg. Kerk alhier met de Afscheidenen die van hier naar Amerika gegaan zijn en als Afscheidenen blijven, zouden handelen."¹⁷⁾

Dat was een kloek woord, een scherpen blik openbarend.

Op 6 Juli, 1869, in een schrijven aan de broederen in Amerika, hen dankend voor de toezending der "Brochure," ging Prof. Van Velzen nog verder, door als zijne meening uit te drukken dat z.i. de Dutch Ref. Church *in het wezen der zaak* niet anders was dan de Hervormde Kerk van Nederland tijdens hij haar verliet.¹⁸⁾

15) *Idem*, 6 Februari, 1874.

16) *Idem*, 24 Januari, 1874. 18 October, 1872.

17) *De Wachter*, 8 Juli, 1868.

18) *Notulen*, Classis Michigan, September, 1869, Art. 29.

Deze sympathie van enkele broeders in Nederland werd des te meer gewaardeerd doordat een buitenstaander in Amerika, Ds. H. P. Scholte, de vrijheid had genomen om de Afscheidene gemeente te betitelen als: "Eene gemeenschap die zichzelf en anderen zoekt te bedriegen, met den titel "Ware Gereformeerde Kerk,' en de ondeugendste wijk is in het hedendaagsche Babylon, vervuld met stiklucht, ten bederve van geestelijken wasdom in de genade." 19)

Zulk eene verklaring was natuurlijk koren op den molen van enkele voorvechters der Geref. Kerk—die in hun ijver veel verder gingen dan de edele Van Raalte zelf ooit gedaan was.

Ds. B. De Bey b.v., reeds in Nederland onsympathiek tegenover de Ware Holl. Geref. Kerk, karakteriseerde haar, in Amerika zijnde, in *Hope* en *Stemmen*, "als het product van scheurziekte en gekrenkt eergevoel, Diotrefisme, persoonlijke veten, misleiding, Farizeïsme, dat de mug uitziigt, en den kemel doorzwelgt, een geest der verleiding . . . liefdelooze drijvers en sectenmakers." 20)

Ds. J. Van der Meulen noemde de "Ware" Kerk een "kafhoop, een doode hoop," 21) en Ds. Duiker, zoo beweerde men, had haar verlaten, met groote zelfverloochening, alleen om:

het *ongeoorloofde* van haar bestaan,
 het *onreine* van hare handelingen,
 het *ondragelijke* van haren geest,
 het *onverbeterlijke* van hare praktijk. 22)

De rapporteur dezer woorden, W. Van Leeuwen van Chicago, Duiker's heengaan aldus verklarende, voegde aan zijne bespreking toe dat zijn hart bloedde over het arme volk (der 'Ware') dat zoo jammerlijk misleid en bedrogen wordt, en hij sprak van eene verleidende praktijk, van een bedroeven der Bruid des Lams, afbreken van 's Heeren huis, eigene zielen verwoesten, enz., enz. Zijn hart brak er over en hij weende bitterlijk! 23)

19) *De Wachter*, 28 Augustus, 1868.

20) *De Hope*, 19 Augustus, 1868. (*De Wachter*, 28 Augustus, 1868.) Toen *De Bey* alsdus in *De Hope* schreef, was hij nog slechts weinige weken in de Verenigde Staten!

21) *De Hope*, Jaargang II., No. 39.

22) W. Van Leeuwen, in *Wekstem*, 9 Juli, 1872. (*De Wachter*, 9 Augustus, 1872.) Ook: 26 Juli en 9 Augustus. De schrijver was een geschorst leeraar. *De Wachter*, Jaargang I., 19.

23) *De Wachter*, Jaargang V., 11. (28 Augustus, 1872.)

Geen wonder dat in die zeventiger jaren Ds. Coelingh in *De Wekstem* schreef: "Onze strijd is naar den mensch gesproken zeer moeilijk en zwaar," terwijl C. Vorst enkele weken later in *De Wachter* de klacht ontboezemde: "Sedert langen tijd is de Ware Holl. Geref. Kerk van alle zijden *bestormd*." 24)

Ook de *levensvatbaarheid* der teruggetreden Kerk werd ten eenenmale ontkend. "Als Ds. Van den Bosch overleden is, is het met de Afgescheidenen gedaan," profeteerde men in 1871. 25) "De dood der verstijving wacht deze gemeente," zoo werd er nog in 1879 geproclameerd omtrent de moedergemeente in Grand Rapids, die sinds dien haar nakroost tot heel wat over een dozijn kerken telt. 26)

En de *Stemmen* orakelden: "Denken wij aan de toekomst der Afgescheidene Kerk, dan zien wij haar verzinken in wereldzin en ongeloof . . . consequentie harer richting. Eng, uitsluitend en anti-kerkelijk als zij is, weigert een jeugdig geslacht, in dit vrije en kerkelijke land opgegroeid, haar op dien weg te volgen. Hare verkwijning is niet te voorkomen . . ." 27)

Wij repeteeren deze woorden van hardheid en bitterheid niet om daarmee het huidig geslacht in de Holl. Geref. Kerk te grieven, hoewel het diep leed veroorzaakte en grievend krenkte—maar alleen om te bewijzen hoe moeilijk de strijd om het bestaan was, en heel het tijdperk van 1857—1880 inderdaad een "*Worstel*-periode."

Soms scheen zelfs geheel het onafhankelijk bestaan der Kerkengroep aan een zijden draad te hangen, met name in 1863. Op de Februari Classis van dat jaar stelde Ds. Van den Bosch, op verzoek der gemeente Wisconsin voor, om zich aan te sluiten aan de Presbyterische Kerk (Oude School), en Ds. R. Smit om zich aan de Schotsche (United Presbyterian) Kerk aan te sluiten. Op de Juli Classis daarop volgende kwam dezelfde zaak weder op de baan, met name unie met de Vereenigde Presbyterische Kerk. Krabshuis wenschte om aangesloten te worden bij de O. S. Presbyteriaansche Kerk, en beide voorstellen werden, naar 't blijkt,

24) *De Wachter*, 20 September, 1872; 24 Januari, 1873.

25) *De Wachter*, Jaargang IV., 17.

26) *Idem.*, Jaargang XII., 18.

27) A. W., bl. 162.

druk besproken, waarop "Br. Groen van Vriesland een redevoering (hield) over het zuivere van ons standpunt, om niet te hunkeren naar de vleeschpotten van Egypte." (Art. 9.)

Tot zelfs in 1869 sprak men nog over de Schotsche Kerk—ofschoon men toen 't woord "correspondentie" bezigde.²⁸⁾ Hoofdstuk VIII., § 10, zal ons leeren hoe ver men later ging met unieplannen.

Waarlijk, niet aan menschen allereerst, maar boven allen en vóór alles, komt aan den Heere God alle lof en dank toe dat de uitgetredene kerken bleven staan op haar oorspronkelijk standpunt in deze bange en lange jaren van worstelen, van "claghen" en "slaghen."

Wij kunnen zelfs nog van andere "worstelingen" gewagen, en wel op het gebied der *Zending*, en der *Theologische School*, terwijl zulks ook tot op zekere hoogte toepasselijk is in betrekking tot sommige *Kerkelijke fondsen*, en ten opzichte van den *pers-arbeid* der Ware Holl. Gereformeerden, waarover wij thans zullen uitwijden, om met enkele grepen uit het *kerkelijk leven* en de *leer* in de Worstelperiode, dit hoofdstuk te beëindigen.

§6. *De Inwendige Zending.*

De *Zending* is een machtige factor in 't leven der Gemeente des levenden Gods—de *inwendige* zending tot uitbreiding der Kerk onder stam- en geloofsgenooten, en de *heiden* zending om het Rijk des Heeren te doen komen onder hen die zonder 't Evangelie leven en buiten het Verbond der Genade staan.

In betrekking tot beide nu was 't evenzeer als met andere kerkelijke zaken in 't tijdvak 1857 tot 1879—een *worstelen*.

Wat de *Inwendige Missie* aangaat—jaren lang bestond men zelfstandig en er werd zelfs niet gerept van een Dienaar des Woords, speciaal om kerken te vergaderen.

De predikanten deden zulks, vooral Ds. Van der Werp en Ds. Van den Bosch. En trouw hebben zij in dezen gearbeid, onze eerste leeraars. Ze ontzagen zich niet om de koude des nachts en de hitte des daags te verduren. Zij togen henen naar

²⁸⁾ Alg. Verg., April, 1869, Art. 30.

Oost en naar West, in het barre seizoen des winters en in 't drukkendste weder des zomers. Zij vonden, en soms ter nauwernood, herberg in huizen van zoden en loggen. Hun voedsel was het eenvoudigste dat de primitieve tijden boden. Hun vervoermiddelen waren verre van geriefelijk. Meer dan eens hoorden wij de ouden van dagen spreken hoe Ds. Van den Bosch keer op keer heel van Noordeloos naar Grand Rapids kwam met zijn ossenwagen, en genoodzaakt om telkens spade en bijl te gebruiken om zich doortocht te banen.

Met moeite vergaderden zij de "beginselen" van kerken, soms uit zeer heterogene elementen bestaande, en bij 't leggen der fundamenten fel bestookt door kerkelijke tegenstanders, gelijk b.v. de *Stemmen* duidelijk openbaren.

Lof zij aan onze pioniers, ook op dat terrein.

Zij *wilden* zich allerlei opoffering getroosten voor de uitbreiding eener Kerk hun dierbaar.

Maar ook, zij *moesten*, daar geld ontbrak om uit te zenden, zoowel als mannen om heen te gaan. Hun eigen traktement werd alreeds met moeite saamgebracht—klein als het was, en met name met Ds. Van den Bosch's salaris was het jaren lang een rechte sukkelpartij, hoewel 't in 1860 slechts \$400 bedroeg wat hem be loofd was, en in 1867, \$500.

Wel werd er reeds in 1864, op de October Classis "in 't mid den bragt of er ook mogelijkheid zoude bestaan om een *Classicaal leeraar* onder ons te beroepen uit Nederland om hier werkzaam te zijn tot stichting en uitbreiding van Gods Koninkrijk, om hier en daar te prediken en gemeenten te stichten, dewijl het getal leeraars zoo klein zij," (Dss. K. Van den Bosch en W. H. Van Leeuwen waren de eenige predikanten), doch: "Algemeen wordt geoordeeld dat, hoe wenschelijk en noodzakelijk zulks ware voor ons kerkelijk lichaam (wij) daarvoor nog niet rijp zijn, zoodat deze zaak is uitgesteld tot nadere gelegenheid." (Art. 10.)

Het duurde bijna zes jaren aler men deze zoo noodzakelijke aangelegenheid weder behandelde, daar Classis Illinois in 1870 vroeg "of het mogelijk is een rondreizend leeraar in de Kerk te beroepen?"

Doch ook nu werd er geoordeeld "hiervan af te zien."—(Algemeene Vergadering, Art. 21.)

Eerst in 1872 besloot men voor de binnenlandsche (en buitenlandsche) Zending to collecteeren, vier malen per jaar (Art. 11), met elke Classis eene eigene administratie, en men deed zulks nog al geregeld, zooals men rapporteerde ter Algemeene Vergaderingen van 1873 en 1874. Doch zelfs in 1877 bedroeg de som in kas nog slechts \$750.17.

In 1875 kon men nog niemand voor den arbeid vinden. (Algemeene Vergadering, Art. 6.)

In het volgend jaar werd de meer dan eens genoemde *Wachter* uitgever, de heer C. Vorst, de eerste aspirant voor het ambt van binnenlandschen zendeling-leeraar, een student van 50 jaren, die echter zijn doel als zoodanig niet bereikte, en zoo bleef men voortsukkelen op dit gebied.

Nog in 1878 klaagde men op de Mei vergadering van Classis Michigan over gemeenten die tot op dien tijd nog weinig voor deze inwendige missie hadden gedaan. (Art. 11.)

Eerst de Synode van 1880 mocht haren eersten zendeling-leeraar voor 't werk onder verstrooide stam- en geloofsgenooten begroeten. Zie Hoofdstuk VII., § 5.)

't Was dus wel een geworstel, ook op dit terrein.

§7. *De Heiden Zending.*

Maar nog meer was zulks het geval op het gebied der *Heiden Zending*.

Tot blijvende eere der vaderen kan gezegd dat zij reeds bij hun vergaderen als Classis, in October, 1857, op voorstel van Steven Lucas, direct besloten om op den eersten Maandag van elke maand een biduur te houden voor de uitbreiding van Gods Koninkrijk, en bij die gelegenheden te collecteeren voor Bijbelverspreiding.

Onbillijk was dus de aantijging der *Stemmen*, dat de Afgescheidenen niet aan de Zending deden, en wel omdat de Missionarissen niet "tittel en jota van hun' rechtzinnigheidsbegrip verkondigden." (Bladz. 100.)

Misschien grondde men die bewering op de weigering der Classis van 1861 (Februari), om de Syriërs te helpen, omdat men meende dat zij behoorden tot het Roomsche Babel, en men

vroeg zich af: "wil de Heere Babel doen vallen, of wij het dan zullen ophouden?" (Art. 7.)

Zulk besluit raakt echter het wezen niet. Feit is dat de Classis van Februari 1862 het besluit omtrent biduur en collecteeren vernieuwde.²⁹⁾ Herhaaldelijk bracht Graafschap's kerkeraad de zaak "Zendingswerk en Bijbelverspreiding" ter tafel. (31 Mei, 1858; 31 Januari, 1861, Kerkeraad's notulen.)

Toch vlotte de zaak niet al te best. Men wilde te nauwkeurig en angstvallig weten *waarvoor* men gaf, aler men de beurs opende. Er was ook geen systeem in 't geven.

Trouwens, er werd weinig of niets over de Zending geschreven. Vóór 1870 publiceerde *De Wachter* slechts zeer weinige stukken over de Missie. Eerst het opwakend vereenigings-leven dat ter sprake komt in Hoofdstuk X., bracht de zaak voor de aandacht der Kerk.

Vandaar dat men in 1872 in het kerkeblad de klacht uitte dat er zeer weinig aan de Zending gedaan werd—uit onkunde of uit liefdeloosheid. (*Wachter*, 17 Mei.)

Zelfs vijf jaren later werd nog betrekkelijk algemeene non-activiteit geconstateerd. (*Wachter*, 22 November, 1877.)

Behalve in Grand Rapids en Holland, merkt men bitter weinig warmen Zendingzijver, zoo *De Wachter* en de ingekomen gaven als barometer mogen gelden.

Met *Zuid Afrika* correspondeerde men om derwaarts geld te zenden voor Bijbelverspreiding, December, 1866, October, 1867. Doch blijkbaar kwam er niet veel meer van terecht dan eene aanbeveling.³⁰⁾

Grand Rapids zond hare gaven naar Nederland, waarvoor trouwens reeds in 1863 eene commissie was benoemd. (Classis, Juli, Art. 3.)

Op de Algemeene Vergadering van 1878 wilden sommigen dit voorbeeld volgen. Anderen begeerden eigen Zending. Er werd zelfs een penningmeester benoemd, Ds. J. Noordewier, en het *Pinksterfeest* aanbevolen als eene zeer geschikte gelegenheid om voor de "Buitenlandsche Zending" te collecteeren.

29) October, 1859, werd "voorgesteld of de gemeentens geene collecten souden doen tot de Bijbel- en Zendingsgenootschap. Hiertoe zijn de gemeentens opgewekt en nogtans vrijgelaten." (Art. 9. (Sic.)

30) Alg. Verg., 1871, Art. 22.

Toch wist men ook in dat jaar nog niet te bepalen hoe het gecollecteerde zou worden besteed (Art. 33), evenmin als ter Algemeene Vergadering van 1879. Een definitief besluit viel eerst in de volgende periode. (Hoofdstuk VII., § 6.)

Trouwens, er was nog niet veel ambitie voor de heerlijke zaak der Heiden Zending. Ten minste in 't pasgenoemd jaar was er nog slechts \$322.66 aan kas! (Art. 31.)

Worstelen, ook ten opzichte der Zending onder hen die verre waren. Van een ter hand nemen der *Joden* Zending was heel geen sprake.

§8. *De Theologische School en het Onderwijs er van.*

Niet minder, neen, veel zwaarder, was de worsteling om eene *Kweekschool* te erlangen voor eigen predikanten.

Alreeds op de Februari Classis van 1861 kwam het ter tafel: "Daar het moeilijk is leeraars uit Nederland te krijgen, of wij niet kunnen beginnen met jongelingen tot den predikdienst op te leiden en daartoe den weg te openen."

Maar men besloot niet verder te gaan dan rond te zien of er personen met aanleg waren.

De zaak bleef slepende twee jaren aaneen, totdat op de Juli Classis, 1863, Ds. K. Van den Bosch de vraag deed—tot zijne blijvende eere is het—"of wij niet kunnen werkzaam zijn tot opleiding van leeraren?" Ditmaal besloot de Classis, dat Ds. W. H. Van Leeuwen zich met het onderwijs belasten zou, als er personen waren. Maandelijks zou men voor dit doel collecteeren. Hier ligt dus de oorsprong der Theologische School. Maar—'t was slechts een heel zwak en onbeduidend begin.

En eerst in 't volgend jaar, October, 1864, nam men met vreeze en beving broeder J. Schepers, van Vriesland, op om zijne studiën bij Ds. Van Leeuwen te beginnen. (Art. 23.)

Hij zou de eenige profetenzoon zijn die de Grand Rapids leeraar onderwees.

Ds. D. J. Van der Werp zou de voortrekker-professor zijn in den eigenlijken zin. Dat begon al reeds in 1865, te Graafschap, waar hij als leeraar stond, en sinds 1872 te Muskegon. Gezegend werk verrichtte deze waardige man. Doch in al de jaren, waarin hij zijn onderwijs gaf, had hij slechts een handje-

vol studenten en geen beter schoolgebouw dan "het bekrompen studeervertrek van den leeraar."

Ds. W. H. Van Leeuwen

Ds. J. Schepers

Ds. J. Schepers verhaalt ons omtrent den leercursus: "Wij kregen tweemaal per week les, in: Godgeleerdheid (Handleiding Francken "Kern"), Bijbelsche Geschiedenis, Kerkgeschiedenis, Bijbelsche Aardrijkskunde, Hollandsche taal, Bijbel uitlegkunde, Predikkunde."

Zelfs het lager onderwijs der studeerenden liet veel te wenschen over. Ds. Schepers meldt ons voorts van zijne leermeesters: "Hun hoofdwerk was de gemeente te dienen. Zij hadden den graad van professor niet behaald." ³¹⁾

Nu, afgedacht van den "graad"—en den naam "professor"—zelfs den nederigen titel van *docent* werd nimmer door Ds. Van der Werp gedragen, hoewel dubbel verdiend.

In elk geval, dit is klaar als de dag, was het ook op het terrein der opleiding een *geworstel*, jaren lang.

31) *De Wachter*, 10 April, 1901. Ook *Classis*, April, 1865, Art. 17. *Alg. Verg.*, 1865, Art. 11; 1870, Art. 32.

Ds. D. J. Van der Werp en groep Studenten

Dss. Van den Bosch te Noordeloos, Duiker te Grand Rapids, en F. Hulst te Holland, deelden eenmaal in de eere, te worden aangewezen als opleiders der Nazireërs, maar zoowel vóór als na het gedenkwaardig besluit der Classis van 6 Januari, 1869, "dat de opleiding der studenten in het vervolg op ééne plaats en bij één leeraar zal geschieden, dat bij voortgang bij Ds. Van der Werp zal plaats hebben," (Art. 26), bleef feitelijk heel de last der kweeking voor 't ambt op de schouders van den Graafschapper predikant alleen, al reeds zoo druk met eigen gemeente, met *De Wachter*, en met rondreizen tot gemeente stichting, Oost en West. Was het een wonder, dat deze zoo ijverige man in 1871 (Algemeene Vergadering, Art. 41) met het verzoek kwam om een ander in zijne plaats te benoemen?

Ter eere van Graafschap's gemeente en ouderlingschap vinden wij meer dan eens in de notulen des kerkerads opgeteekend, dat Ds. Van der Werp werd vrijgesteld van huisbezoek, om wille van de zaak der opleiding.

Dit is te meer te waardeeren daar het Graafschapper volk blijkbaar niet steeds al te *rijpe* vrucht plukte van den boom der theologische kweeking wat de door de studenten geleverde preekvoorstellen betrof.

Zoo lezen we in de kerkerads notulen, 24 Augustus, 1871: "Werd er broederlijk gesproken over het prediken der studenten voor de gemeente, en opmerkingen en wenken gegeven voor den Leeraar, om daarop acht te geven en aan te dringen, ter hunner *teregtwijzing en opscherping*, tot leering voor hunzelve en tot stichting der gemeente." (Art. 6.)

Geen wonder dat dus Ds. Van der Werp in de allereerste plaats besefte, dat, zou de opleiding tot haar recht komen, minstens één man geheel zijn tijd en al zijne kracht aan haar diende te geven.

Maar wat zou men? Herhaaldelijk verklaarden de Algemeene Vergaderingen dat men finantiëel te zwak was om eene Theologische School te openen. (1870, Art. 32; 1871, Art. 34.)

En toen men eindelijk in 1873 besloot een "docent in de talen" te beroepen, (Alg. Verg., Art. 15), belette eerst de aanhoudende geldcrisis het uitbrengen van een beroep op Ds. H. Visink (Art. 15, Alg. Verg., 1874), terwijl er op de Alg. Verg. van

1875 geconstateerd werd, (Art. 7), dat de beroepene docenten S. Van Velzen, H. Vissink en J. Bavinck, de een na den ander hadden bedankt voor het aangebodene ambt, dat gepaard zou gaan met het vervullen van een halve leeraarsplaats te Grand Rapids, tot gedeeltelijke vergoeding van 't salaris, op \$1,000 bepaald.

Op de Algemeene Vergadering van 1875 koos men Ds. J. Bavinck. Holland zou zijn standplaats zijn, (Art. 8). Maar ook ditmaal bedankte deze dienaar des Woords, en de Synodale Commissie durfde niet voortvaren met het beroepen van Dss. Wielenga en Vissink die met hem op 't drietal stonden, "om den finan-tiëlen toestand der gemeenten." (Art. 10, Alg. Verg., 1876.)

Inmiddels had eene doodelijke kwaal Ds. Van der Werp aangegrepen! Worstelen, worstelen, was het, op dit gebied.

De Vergadering van 1876 koos nu Ds. G. E. Boer van Grand Rapids met 33 stemmen, tegen 6 of Ds. E. L. Meinders en 2 op Ds. J. R. Schepers. Ds. Boer had reeds in December, 1875, het werk overgenomen met 7 studenten die van Muskegon naar Grand Rapids verhuisd waren.

De docent zou 1300 dollars tractement per jaar ontvangen en te Grand Rapids wonen. Het eerste Curatorium werd benoemd, bestaande uit vier leeraars, twee uit elke bestaande Classis, Illinois en Michigan. (Art. 30.)³²⁾

Zoo liep dus het scheepke der Theologische School van stapel.

Maar er was slechts één officier op; die officier was gedurig gedwongen veel tijd te geven aan arbeid in de gemeenten; en ook *De Wachter* was aan zijne zorg toevertrouwd. Jaren lang moest hij alleen arbeiden, daar er geen geld was voor 't bezoldigen van een medehelper. Er was geen betere dan een gehuurde woning.³³⁾ Er was bijna geene bibliotheek.³⁴⁾ Er waren geene hulpmiddelen

32) De notulen der Alg. Verg., 1871, spreken alreeds van Curatoren (Artt. 29, 30)—destijds al de leeraren der Kerk—maar 't woord Curatorium werd allereerst in de notulen van 1876 gebruikt.

33) "De afgev. van Grand Rapids bieden een deel der bovenste verdieping van hun school aan, geschikt voor College zaal voor \$52.00 per jaar. Dit wordt aangenomen." (Art. 28. Alg. Verg., 1876.) Dit was de vroegere Chr. school aan Williams St., thans aan de "Salvation Army" toebehoorend. De tweede verdieping diende tot 1892 als schoollokaal. (Hoofdstuk X., § 10.)

34) Naar 't schijnt, was Ds. J. Y. De Baun, (Hoofdstuk VII., § 12), grondlegger der Schoolbibliotheek, door in 1870 een kist met Hollandsche boeken uit het Oosten naar Graafschap te sturen, "tot gebruik voor de studenten." Dit spoorde Ds. Van der Werp aan om het publiek op te wekken om boeken af te staan voor eene "library." (De Wachter, III., 22.)

voor onderwijs naar behooren. Den studiosi ontbrak soms het elementaire van 't lager onderwijs; de leeftijd was meer dan eens een andere hinderpaal. Zelfs de standplaats der School was meermalen het voorwerp van levendig debat.⁸⁵⁾

Oude Theologische School aan Williams Str.

De *leercursus* was slechts kort—op zijn hoogst zes jaren, en voor velen niet meer dan vier, en al de vakken der literarische en theologische opleiding vormden slechts een betrekkelijk poover curriculum, waarvan enkele deelen niet eens tot de “hogere” opvoeding behoorden. Zij dekten slechts het allernoodigste.

In het *literarisch* departement werd onderwijs gegeven in “Hollandsche taal en stijl, Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch, overzicht der Algemeene Geschiedenis, en van de Geographie en Mythologie,” voorzoover door de Geschiedenis vereischt, benevens Logica en Metaphysika.

In het *theologisch* departement liep het onderwijs over Bijbelsche Historie en Joodsche Oudheden, Kerkhistorie, gronden

85) In 1875 was Holland positief als standplaats gekozen. In 1876 werd Grand Rapids slechts “vooreerst” als tehuis der School aangewezen. In 1878 stemde men er weer over. Grand Rapids kreeg 22 stemmen—(de meerderheid); Holland 14 en Zeeland 3. Voor de finale beslissing zie Hoofdstuk VII., § 8.

der Bijbelsche Uitlegkunde, Natuurlijke Godgeleerdheid, en Geopenbaarde Godgeleerdheid die men verdeeld had in Stellige, Wederleggende en Beoefenende. Voorts Pastoraal, inzonderheid Predikkunde en Catechetiek, benevens de Historie en Inhoud der Formulieren van Eenheid, Liturgische Schriften en Kerkregering. Van speciale vakken, betreffende "het Zendingswerk," speciaal genoemd in Prof. Boer's *Beroepingsbrief*, (Bijlage VIII., Notulen Alg. Verg. 1876), waaraan wij bovengenoemde vakken ontleenden, is niets te merken. Blijkbaar werd dit deel van den veelzijdigen taak van den docent verzwolgen in den stroom der vergetelheid. En geen wonder. Voor één man, om onderwijs te geven in al de genoemde vakken, was reeds een Hercules werk.

Het bewonderingswaardige is dat er met zulke gebrekkige middelen zooveel goeds gewrocht werd in de opleiding van leer-aars en het bevorderen des Koninkrijks.

En in elk geval kon ook op de fundamenten der kerkelijke opleiding voor het ambt vanwege de "Ware Holl. Geref. Kerk" wel gebeiteld: "al worstelend gelegd." *Soli Deo Gloria!*

§9. *Kerkelijke Fondsen.*

Dit geworstel komt ook uit inzake enkele *Fondsen*, aan Kerk, Zending en School verwant, en aan welke wij volledigheidshalve enkele regelen moeten wijden—ook met het oog op nadere ontwikkelingen er van in latere hoofdstukken. Wij hebben hier het oog op het *Emeritus Fonds*, de *Studenten Kas E. B. P.*, en het z.g. *Dollarfonds*.

Het *Emeritusfonds*, of liever, de *Kas* voor het onderhoud van predikants-weduwen en weezen, en voor leeraars onbekwaam tot den dienst door ouderdom of zwakheid, kwam het eerst ter sprake op de Algemeene Vergadering van 1869, welke besloot dat elke gemeente hiervoor collecteeren zou "als de zaak aanwezig is." (Art. 28.)

Tot dien tijd was er geene behoefte aan geweest.

Vijf jaren later werd tot de oprichting er van besloten, en wel als een soort *pensioen fonds*, daar gesproken werd van een *minimum bedrag* "dat aan elke weduwe en emeritus predikant

wordt uitgekeerd," en wel, \$300. "Indien betrokken persoon (of personen) verklaart aan dit minimum niet genoeg te hebben om te kunnen bestaan, is hij of zij verplicht opening van zijne of hare zaken en blootlegging van den finantiëelen toestand te geven." Ook werd bepaald, "dat de weduwe zoolang in (de) gemeentelijke pastorie kan blijven en door de gemeente zal ondersteund worden, totdat zulke vakante gemeente een leeraar beroept, en die beroepene dat komt aan te nemen; dan zal zij uit voornoemde verzameling bedeed worden." Tweemaal per jaar zou men voor dit algemeen fonds in de gemeenten collecteeren.⁸⁶⁾

Blijkbaar trad men in 't voetspoor der Nederlandsche Kerk, die destijds dit onderwerp discusseerde.

Pella protesteerde tegen deze billijke regeling, die op de rechtmatige en gezonde idee der pensioneerij steunde, en de Algemeene Vergadering van 1875 besloot eerst wel met algemeene stem bij de regeling van hare voorgangster te blijven (Art. 20), doch kort daarop (Art. 22), werd de resolutie aangenomen om met 't collecteeren niet voort te gaan. Moch iemand behoefte hebben aan steun, dan zou de Synodale Commissie daarvoor zorgen(!)

Terzelfder tijd besloot men dat Ds. J. Schepers als algemeen penningmeester voor 't fonds zou blijven fungeeren. (Art. 23.) Deze had toen de kapitale som van \$73.93 in kas! (Art. 45.)

In 1876 vernieuwde men 't besluit van tweemaal collecteeren per jaar, en 't minimum bedrag bleef \$300 per annum, doch de afgevaardigde van Pella verklaarde wederom dat die steun niet aan allen maar alleen aan bepaald behoeftigen moest worden verleend (Art. 13), en de Algemeene Vergadering, hoewel bepalend om bij 't besluit van 1874 te blijven, gaf feitelijk de idee der pensioneerij op door er aan toe te voegen: "Ten zij het mocht blijken dat daaraan geene behoefte bestond." (Art. 27.)

In 1879 klaagt de Algemeene Vergadering over "kleine collecten in sommige gemeenten" als "onbetamelijk." (Art. 17.) Zelfs in 1880 leest men nog de klacht dat "onderscheidene gemeenten weinig of niet hebben gecollecteerd voor het Fonds." De laatst gesteunde weduwe had voor hulp er uit bedankt. (Art. 15.)

⁸⁶⁾ Alg. Verg., 1874, Art. 34.

Wat trouwens geen wonder was, bij de onkiesche noeming van haar naam en omstandigheden op de Algemeene Vergadering van 't vorig jaar.

Ook hier dus is 't woord "worstelen" niet ongepast.

Eenigszins voorspoediger ging het, op den duur althans, met de *Studentenkas*. Haar oorsprong ligt in 't besluit der Classis van Juli, 1863, dat zooals wij reeds vroeger zagen, inhield om werkzaam te zijn tot opleiding voor leeraars. Men besloot om "maandelijks voor dat doel eene collecte te doen in de gemeenten, en men kiest door stemming Mr. (A.) Pleune en (C.) Verburg om die gelden te ontvangen te Grand Rapids." (Art. 5.) Dat dit bedoeld was voor "de studeerende jeugd," blijkt uit Art. 5 der October, 1863, notulen. Grand Rapids had bij dien tijd \$8.81 opgebracht voor dit doel, en Vriesland \$4.87. Graafschap was 't mildst geweest,—\$20.61 bijdragend. 't Werd besloten dit geld op interest te zetten.

In 1868 besloot men den behoeftigen studiosi \$50 per drie maand uit te betalen onder voorwaarde van restitutie, "als zij middelen krijgen." (April Classis, Art. 15.)

Dat de "alumni" dit niet steeds gereedelijk deden, blijkt uit een vermaan in 1877 aan twee hunner gedaan die ernstig werden opgewekt om terug te betalen; wat zij ook beloofden.

Enkele jaren vroeger had men den voorbeeldigen moed om een student, W. Hellenthal, op kosten der Kerk, uit de kas der studenten, *ex bonis publicis*, naar Kampen te zenden ter verdere opleiding. (Algemeene Vergadering, 1871, Art. 40.) Jammer dat deze, blijkbaar zeer begaafde kweekeling, die op Hope College gestudeerd had, betrekkelijk spoedig daarna overleed, October, 1871.

In 1874 ontvingen de kas studenten \$250 per jaar (Algemeene Vergadering, Art. 43), doch werden twee jaren later verplicht om \$5 te betalen voor een literarisch en \$10 voor een theologisch diploma. Zij waren echter vrij van tuitie-gelden, die voor studenten voor eigen rekening opgeleid, \$52 per jaar bedroegen. (Algemeene Vergadering, 1876, Art. 34.)

Aan Paterson's Eerste Gemeente komt de eere toe om 't aller-

eerst—en tot hiertoe uitsluitend, eene *Vereeniging* te hebben opgericht “tot bevordering van de opleiding der Studenten.” Onder haar leeraar, Ds. L. Rietdyk, kwam deze organisatie tot stand in Juli, 1877. Een en zeventig personen, meest jongelingen en jongedochters, verbonden zich tot eene gave voor dit doel van een dollar per jaar.³⁷⁾

Het feit dat op de Algemeene Vergadering van 't laatstgenoemd jaar drie van de vier aspiranten voor 't ambt moesten worden afgewezen wegens gebrek van geld in de E. B. P. Kas, had de gemoederen ongetwijfeld opgewekt tot meerder actie.

Door den wenk van een ongenoemde aan Prof. Boer gegeven, (Juni, 1877), om een duizendtal personen in de Kerk te bewegen om één dollar per jaar af te zonderen tot steun van studenten, ontstond spoedig daaruit en spontaan, het z.g. *Dollarfonds*, waarin tegen Februari, 1878, reeds \$449.75 gestort was—opmerkelijke liefde voor de opleiding openbarend. In Juni, 1879, werd er ter Algemeene Vergadering gerapporteerd dat dit fonds ongeveer \$760.00 bevatte.

Niet alleen kwam deze kas mettertijd den behoeftigen studenten ten goede, maar hielp de Theol. School zelfs uit den nood om de zoo gewenschte *incorporatie* der inrichting te doen plaats grijpen. Daartoe was, in 1878, de som van \$2,000 noodig verklaard (Alg. Verg., Art. 28).

Doch helaas, (het was nog steeds de *Worstel*-periode), op de Algemeene Vergadering van het volgend jaar werd gerapporteerd dat de “Trustees” der School nog slechts ruim \$600 in handen hadden.

Goede raad was duur.

Doch nu kwam de samenkomst op de gedachte om \$400 te leenen uit het Dollarfonds. Ook de gelden der Binnenlandsche Zending werden in handen der “Trustees” gesteld, en, met tien gemeenten elk eene “note” gevend van \$100, verkreeg men het ontbrekende “voor de wettige eisch.” (Art. 23, 1879.)

Niemand verachtte den dag der kleine dingen!

Het was een tijd van eindeloos *geworstel*.

37) De Wachter, 11 October, 1877.

§10. *Persarbeid.*

Ook ten opzichte van den *Persarbeid* der Ware Holl. Gereformeerden is het woord "Luctor" en 't "claghen" en "slaghen" toepasselijk, en wel niet alleen wat dit werk aangaat in den engeren zin—een kerkelijk orgaan betreffende, doch ook in breederen zin, gelijk wij thans zullen beschrijven.

Wat een *kerkelijk orgaan betreft*—zoo noodig voor actief godsdienstig leven in onze dagen—men bestond reeds bijna tien jaren zelfstandig aler de behoefte er aan zelfs officiëel gemeld werd in de notulen der breedere vergaderingen.

De Algemeene Vergadering van 1866 noemt het eerst den *naam* door te constateeren dat Ds. Bechtold "een maandblad voor onze Kerk" verwierp. (Art. 11.) Er was dus destijds sprake van een gemeenschappelijk blad, hoe ontmoedigend ook het eerste reppen er van in de notulen was. Maar van beteren geest getuigt het voorstel in Art. 19—hoe jammer dat niet gemeld wordt wie 't bracht!—dat er een kerkelijk maandblad voor onze Kerk worde uitgegeven als Ds. Van der Werp "eens de kosten opneme." Ds. Van Leeuwen zou zien hoeveel bladen men kon leveren in elke kerk, om' dan te overwegen of de kosten konden worden bestreden. Onze vaders waren zeer voorzichtig finantiëel. Trouwens—de beurs was, gelijk wij reeds herhaaldelijk zagen, destijds zeer kort en plat. Ter volgende Classis kwam 't ontmoedigend rapport dat men slechts 270 inteekenaren kon verzamelen, en de leeraars waren te druk om als redactie te ageren! De zaak werd uitgesteld.

De volgende Algemeene Vergadering (Juni, 1867) durfde niets meer besluiten dan "een proefblad" uit te geven en dat nog wel onder 't dubbele beding *als* Ds. Van der Werp de redactie op zich wilde nemen, en *als* hij de noodige hulp kon krijgen.

Augustus 23, 1867, verscheen er werkelijk een blad "in het belang der Ware Holl. Geref. Kerk in Noord Amerika." *Stem uit het Westen*, was de lange titel. Slag & Benjaminse te Holland, Mich., waren de uitgevers. 't Blad was klein, 4 bladzijden elk van 15 bij 10 duim. Maar de inhoud was interessant. En—'t was een blad ten dienste der Kerk die zoolang stemmeloos had moeten zijn in de kerkelijke wereld, hoe luide en ruw allerlei stemmen haar soms beschimpten en aanvielen.

Hoe menigee die Sion lief had en de breedere belangen er van verstond, moet hebben gejubeld

Jammer echter, jammer—het was de worstel periode, óók op het gebied der pers!

Ds. Van der Werp was te druk om zijne krachten aan *De Stem* te wijden; hare eerste geboorte-kreet was haar eenige *De Stem* verloor zich in eeuwig stilzwijgen! Geen tweede nummer kwam uit.

Erst op 14 Februari, 1868, trad *De Wachter* op, in hetzelfde formaat als de onfortuinlijke *Stem*, met C. Vorst als uitgever, Ds. D. J. Van der Werp als redacteur, en Holland, Mich., als tehuis.

Tot aan het begin der nieuwe periode, verscheen het blad om de twee weken. De prijs was \$1.50 per jaar.

Veel was daarmee gewonnen. Vooral in de eerste jaren was *De Wachter* zeer krijgshaftig, wat in die dagen ook moeilijk anders kon. Haar arbeid was destijds meest aanvallend en verdedigend. Toch deed zij veel goeds in velerlei opzicht. Maar een worstelen om het bestaan bleef het ook met dit destijds eenig blad der Kerk.

Ds. D. J. Van der Werp

Ds. C. Vorst

De groote brand te Holland, 9 en 10 October, 1871, verterde ook *De Wachter* drukkerij, en 't blad verscheen eerst deerlijk gesmaldeeld en later in ongelijksoortig formaat, daar het op eene andere pers gedrukt werd.

Tot op het einde van Jaargang VI. werd het blad met finantiël verlies gepubliceerd.

In 1875 verloor het beide—zijn pionier-redacteur, Ds. D. J. Van der Werp, door doodelijke krankheid getroffen, en zijn drukker, door verkoop—"pro Deo"—of voor zoo goed als niets—waarvoor broeder Vorst meer dank toekwam dan hem wel gebracht werd.

Ds. G. E. Boer trad op als Ds. Van der Werp's opvolger in 't pasgenoemd jaar, op 1 April, met Ds. Noordewier als medewerker en administrateur, en Grand Rapids als plaats van drukken, tot op 16 Augustus, 1877, toen 't blad weer naar Holland verhuisde, naar 't *De Hollander* kantoor van W. Benjaminse. Precies een jaar daarna verving Ds. Hemkes den vorigen redacteur, en Ds. G. Broene nam Ds. Noordewier's plaats in.

Tot in de nieuwe periode bleven deze twee broeders aan 't roer. Doch van baten die 't blad destijds afwierp lezen wij niet. De Kerk stond nog te veel in 't "Luctor" teeken.

Ook wat christelijke persarbeid in *breederen zin* betrof.

Wij bedoelen andere uitgaven ten bate van 't geestelijk heil der Ware Holl. Gereformeerden—eene phase van 't kerkelijk arbeiden gewoonlijk lang niet genoeg gewaardeerd.

Krabshuis' *Aanmerkingen* noemden wij reeds op bl. 91. Zij dateeren trouwens van 1853 en verschenen dus vóór den Terugkeer.

Zoover ons bekend, was Ds. W. H. Van Leeuwen 'de eerste onzer predikanten die iets ter perse legde, en wel zijne "INTREELEERREDE, *gehouden in de True Dutch Reformed Church, te Grand Rapids, Mich., op Rustdag, den 5den Juli, 1863, naar aanleiding van Jes. xxx., 20, 21.*" (Gedrukt bij J. Binnekant, Holland, Mich.) Nog in 't zelfde jaar volgde eene predikatie van denzelfden leeraar, "gehouden ter opening onzer Klass. verg." op 22 Juli, 1863, te Zeeland, over Ps. 122: 6.

J. d. K. te Z.'s ZAMENSpraak *over Kerkelijke Omstandigheden die er zoo al plaats hebben, Vooral in de Kolonie,*" door eene *onpartijdige hand beschreven,*" in 1865 gedrukt te Grand

Rapids, trachtte "het regte en ware Kerkelijke Standpunt, waarop wij Hollandsch Volk in Nederland gestaan hebben en alhier nog dienen te staan, overeenkomstig de leer, tucht, dienst, en practijk onzer Vaderen," duidelijk te maken, iets wat vooral de reeds genoemde BROCHURE *op Kerkelijk Gebied* (1869) deed, zoowel als G. Haan's "STEM eens Belasterden," van 1871 dateerend. Dit was ook de toeleg der "ZAMENSpraak tusschen Jan, Pieter en Hendrik over de Brochure der Ware Holl. Geref. Kerk en de 'Stemmen' van de leeraren De Bey en Zwemer, door F. Hulst, in leven predikant der Ware Holl. Geref. Gemeente te Chicago," een boek van 138 bladzijden dat scherpe blik verried en in de Worstel periode menig oog opende voor 't goede recht der uitgetreden Kerken. (Gedrukt bij C. Vorst, Holland, Mich., 1874.)

Ds. F. Hulst

Ds. W. Coelingh

Pasgenoemde wakkere uitgever begon in Januari, 1871, om eene series "*Maandelijksche Leerredenen* uit te geven van Leeraren onzer Kerk en van de zoodanigen, die kerkelijk geaprobeerd zullen worden."

Ds. D. J. Van der Werp was auteur der eerste predikatie,

gevolgd door Ds. E. L. Meinders, Ds. J. Stadt, Ds. W. H. Van Leeuwen, en anderen, waaronder één (No. 8), van Ds. J. H. Goetschius, een der voorloopers der Afscheiding van 1822.³⁸⁾

Na de verschijning van No. 12 des eersten jaargangs echter, werd de uitgave opgegeven als ondoenbaar. Er waren te veel "mensen die meenen genoeg beste oude schrijvers te hebben, en daaraan genoeg te bezitten, waarmede men de leerredenen door onze leeraren geschreven als niet waardig om aan te schaffen rekent."³⁹⁾

Op zijn best kocht men nog "Christolina," een allegorisch verhaaltje in 1872 uitgegeven door Ds. Coelingh, die echter niet genoeg aanmoediging vond om door te gaan met de voorgestelde uitgave van eene "*Rijmlezing der Lijdensgeschiedenis*."

Zelfs het officiële "*JAARBOEKJE van de Ware Holl. Geref. Kerk in Noord Amerika, voor het jaar 1875*," (C. Vorst, Holland, Mich.), behaalde slechts zeer twijfelachtig succes en bleef tot in de volgende periode zonder opvolger.

Ziende op dit gebrek aan belangstelling in eigene publicaties, bewonderen wij den moed dergenen die uitgaven voor eigen rekening ondernamen, zooals Ds. Meinders met zijn: "*Het Koninkrijk van Jezus Christus*," (1875), en Ds. J. Noordewier met: "Twee Leerredenen" in het pasgenoemd jaar uitgegeven, gevolgd door een ander tweetal in 1877, waarvan één over de Vrijmet-selarij.

Met Prof. Boer's "*Gordel der Waarheid*," afscheidspreek als leeraar, en diens "*Opleiding van den toekomstigen Evangelie-dienaar*," bij de aanvaarding van zijn Schoolarbeid uitgegeven, (1876), en Ds. Coelingh's "*Gedachtenis-leerrede*," (1878), is zoover wij weten, alles genoemd wat door ons volk en zijn voorgangers werd gedaan aan *persarbeid* in de periode van 1857—1879.

Voorwaar, geen schitterend "record," hoewel getuigend van welgemeenden toelag om ook door drukkersinkt het Koninkrijk te dienen. Ook hier zal, zoo we hopen, gelden:

"Wij reek'nen d' uitkomst niet
Maar tellen 't doel alleen."

³⁸⁾ Hoofdstuk VIII., § 2.

³⁹⁾ Vorst, in *De Wachter*, V., 7, 20.

§11. *Leven en Leer.*

Waar wij ten besluite van dit kapittel enkele grepen doen uit het *kerkelijk leven* en in verband daarmee de *kerkelijk leer* bespreken, doen wij dit aangaande dingen niet reeds aangeroerd onder de in § 4 besprokene *twistpunten*. Beginnen wij met de opmerking dat in elke periode in de historie der Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika, eigenaardige *kenteringen in geestes-stroomingen* zijn op te merken—iets waarop wij in elk hoofdstuk de aandacht zullen vestigen aan 't begin van de paragrafen aan Leven en Leer gewijd.

"Religie," zoo leert ons Dr. B. B. Warfield, "is de reactie der menschelijke ziel in de tegenwoordigheid Gods." Hij onderscheidt *drie hoofdtypen* van godsdienst, overeenkomend met de drie hoofdfuncties der ziel: verstand, gevoel, en wil.

Naarmate in de individuen één dezer zielsvermogens praedomineert, heeft men als resultaat *verstands*-christenen, in welke het intellectuele leven op den voorgrond staat; *gevoels*-christenen in welke het gemoedsleven min of meer ageert, en *wils*-christenen die in activiteit uitmunten. ⁴⁰⁾

Conform met deze indeeling, spreekt Dr. H. C. McComas, een Princeton collega van Prof. Warfield, van "*action types*" op religieus gebied, "*experiential types*," en "*intellectual types*." ⁴¹⁾

Welnu, het komt ons voor dat het kerkelijk leven in de Worstel-periode der Kerkengroep hier beschreven, stond in het teeken van het *gevoels*-christendom, en vele "*experiential types*" openbaarde.

Dat hierin later verandering plaats greep, zal ons in Hoofdstuk VII. en vervolgens blijken.

Dat in den tijd van 1857 tot 1879 het *gemoedsleven* sterk op den voorgrond stond bij de leidende mannen, blijkt o.a. treffend en vaak uit de vele "Bevindelijke Brieven" in de eerste *Wachter* jaargangen.

Ook meer dan een "Zamenspraak" uit de worstel-periode toont zulks aan, in gesprekken waarin "bekommerde zielen," "gestaltelijke christenen," "treurige," of "zwakke geloovigen," aan het woord waren op de manier van Schortinghuis' *Innig Christendom*, bij meer dan één een geliefkoosd boekwerk.

40) *Biblical Review*, April, 1917, p. 169.

41) *Psychology of Religious Sects*, Revell, N. Y., 1912.

Ook enkele uitgegevene predikaties dier dagen geven daarvan blijk, zoowel als enkele gemeentelijke berichten in 't kerke-lijk blad die spreken van tranen en gebrokene harten aanwezig in godsdienstoefeningen. Ongetwijfeld leidde het karakter der prediking menigmaal tot opwekking van dit gemoedsbeweeg.

"Men verweet ons soms," zoo verhaalde Ds. Van der Vries in 1901, sprekende over "De Opleiding vóór 1876," (*Wachter*, 17 April)—"men verweet ons soms dat wij niet den Christus maar den Christen preekten Het volk wilde toen gaarne wat voor het hart hebben, meer dan voor het verstand." (Vgl. Hoofdstuk VII., § 11.)

Wat het *algemeen leerbegrip* dier dagen aangaat, geeft de pasgenoemde getuige zeker een trouw overzicht van den stand der zaken wanneer hij mededeelt dat de destijds voor het ambt opgeleidden "met beste weten zoo dicht mogelijk bij de Formulieren van Eenheid hielden—iets wat zekerlijk niet alleen de voorgangers, maar ook de volgelingen over het algemeen betrof."

Bij al dit belijdenis-getrouwe en gemoedelijk-vrome dier dagen van worsteling, doet het ons het harte wee, en het klinkt als een scherpe dissonant in onze ooren, wanneer wij telkens en telkens *klachten* opvangen over de *jeugd* der Kerk. Zoo meldt b.v. *De Wachter* van 30 Maart, 1876, dat de leeraars gedurig "bedrukt" nederzaten, omdat hunne catechisanten wegens gebrek aan taalkennis geen duidelijk antwoord gaven op de gestelde vragen.

Reeds drie jaren vroeger schreef Ds. Coelingh over "schromelijke onkunde" onder de jeugd wat kennis der waarheid aanging, omdat de ouders 't Hollandsch hadden verwaarloosd.⁴²⁾

Wat erger was, er bestond een *geestelijke achtergrond* voor dezen toestand, en wel gebrek aan toewijding aan God en Zijn dienst, zoo niet erger.

Zoo hooren wij (*Wachter*, 3 October, 1873), bitter geklaag over boos gevloek, en laffe, vuile en ruwe taal van 't jeugdige volk der Michigan kolonie, door den redacteur der *Hope* aangehoord, terwijl C. Vorst als zijne meening uitspreekt, "dat het opkomend geslacht onzer Hollandsche kinderen niet te behouden is."

Wat erger was, toen b.v. Ds. D. J. Van der Werp in 1871 de jeugdigen der gemeente Graafschap, die hij diende, had vermaand en gewaarschuwd tegen ijdele praktijken die zij volgden, werden

42) *De Wachter*, VI., 18.

niet alleen enkelen van het jongere element tegen hem ontstoken, maar zelfs lezen wij van een ouderling die daarom zijn ambt neerlegde! ⁴³⁾

Ook onder de ouderen was alles niet naar de reinheid des heiligdoms, helaas! Dat blijkt b.v. uit Vorst's lamentatie in het pas aangehaald *Wachter* nummer: "Ons Hollandsch volk gaat achteruit in geestelijke welvaart. Zij verliezen veelal hunne eerste liefde. De belangen van Gods Kerk gaan verre na niet zoo veel ter harte als weleer. Onze kinderen staan naar nieuwigheden en beginnen de Amerikaansche poppen en afgoden aan te zien IJdelheid, werelds-gezindheid, en daarmede afwijking van de oude beproefde waarheid moet hieruit volgen.

"Aldus wordt het eene kwaad uit het ander geboren ten koste der godsdienst, Kerk en waarheid."

Ruim een jaar vroeger beluisteren wij de bittere weeklage dat er te Holland, Mich., op het oog godsdienstig, veel *schijn* voor *zijn* was, o.a. uitkomend in 't bezoeken van den "circus" en der vele "saloons," "ongetwijfeld ook van degenen die bij den October brand schreiende alles aan den Heere beloofden." ⁴⁴⁾

Dat deze toestanden ook het volk der Ware Holl. Geref. Kerk niet onaangetaast lieten, blijkt o.a. uit een Biddag-meditatie van Ds. Van der Werp in *De Wachter* van 21 Februari, 1873, en de ver-zuchting bevattend: "Och! waar zal het met ons heen, en inzonderheid met onze kinderen, het opkomend geslacht, als het zoo voortgaat God wordt vergeten en verlaten, den God der goedertierenheid die des ontfermens nog niet moede is God alleen moet opstaan en zich ontfermen, zal de stroom gestuit, de breuke beweend en eene gezegende verandering zichtbaar worden."

Deze achteruitgang onder de jeugdigen was te meer te betreuren omdat het hun waarlijk niet ontbrak aan ernstig gestemde voorgangers.

Bijna elke *Wachter* uit de Worstel-periode bevat stukken die het geestelijk leven raken en uit de gepubliceerde predikaties is op te merken dat het "wel" en het "wee" getrouw verkondigd werd.

43) Kerkerads notulen.

44) *De Wachter*, 9 Augustus, 1872.

Aan de *catechisaties* hield men geregeld de hand. Menig ouderling in die dagen was trouwens uitstekend tehuis in de fundamenteele waarheden.

In sommige plaatsen, o.a. Graafschap en Grand Rapids, werd op den rustdag driemaal gepreekt, en, ten minste in het eerst, op de "tweede feestdagen" tweemaal.

Enkele schrijvers in het kerkelijk blad zochten een hoofdoorzaak van het verval in het gebrek aan *Christelijk onderwijs*—waarover in Hoofdstuk X., § 10.

Velen spraken van den invloed des voorspoeds, die als de vettigheid van Jeschurun, achteruit deed slaan.

Zeer zeker ligt er waarheid in deze beweringen. Onze indruk is echter dat de treurige teekenen des tijds die wij aanwelen, ten deele onze eigene pioniers tot oorzaak hadden, zonder opzet natuurlijk, doch als vrucht van hun eigenaardig geestesleven.

Wij bedoelen dat het o.i. in die dagen schortte aan eene gezonde, Gereformeerde, *verbondsmatige* opvoeding en leiding der jeugd, m.a.w. het te veel loslaten der *Verbondsgedachte* en het rekenen alleen of meestal met *bewuste geloofsopenbaring*.

Ook onze voortrekkers waren niet geheel vreemd aan *Mysticisme* en *Labadisme*, zoomin als het volk van 1834, (Hoofdstuk I., § 2), gelijk trouwens ook bleek uit wat wij straks noemden als praedomineerend religieus type: eenzijdige nadruk op het gemoedsleven.

Evenmin waren sommigen onzer pioniers geheel vrij van zulk een eenzijdig nadruk leggen op de leer der absolute Verkiezing en totale Onmacht, dat vele jeugdigen daardoor werden afgeschrikt en sommigen hunner daaruit aanleiding namen om te zondigen, opdat de genade overvloediger mocht zijn als de Heere ze eens kwam "te arresteren."

Dergelijke richtingen dragen soortgelijke vruchten in onzen tijd. Daaruit leiden wij af dat zulks ook vroeger het geval was.⁴⁵⁾

Daarenboven is ons volk van vroeger dagen niet geheel vrij geweest van een zeker *keurmeesterschap* over elkander, naver-

45) Men denke aan de z.g. *Veluwsche* en *Huisler* richting, door gansch Nederland verspreid en door Wormser in diens *Onkerkelijke Richting* beschreven als een als Noodlot toepassen van de leer van Gods Vrijmacht en genade. (Aangehaald in *Theol. Tijdschrift*, December, 1916.)

Dr. G. Keiser, in *Uit de Geschiedenis der Geref. Kerken*, Kampen, 1905. spreekt van dergelijken als "Bakkerianen of Rubenieten" in de Betuwe. (Bl. 57.)

king van het in Hoofdstuk I., § 2 genoemd *Labadisme*, gelijk ook Dr. Wagenaar in zijn "Réveil en Afscheiding" meldt dat de zonde van lichtelijk en onverhoord oordeelen en helpen verdoemen zeer algemeen heerschte onder de eerste Afscheidenen. ⁴⁶⁾

Ds. H. Uiterwijk noemde *De Wachter* in die jaren een blad "geschreven in den geest van Van der Groe," en ieder die diens "Toetssteen van Ware en Valsche Genade" kent, en evenzeer kennis maakte met ons kerkelijk voorgelicht, zal aan deze bewering geenszins allen grond ontzeggen, wanneer men haar toepast op een niet onaanzienlijk deel van 't vroeger *Wachter* publiek.

Dat zulk eene houding tegenover de jeugd des Verbonds schadelijk moest werken, is licht te vermoeden.

Voeg daarbij dat men niet altijd vrij was van een eng en uitsluitend *Kerkisme* dat in andere kerkengroepen weinig goeds kon zien, zooals zulks b.v. uitkomt in het schrijven van Ds. E. L. Meinders—(in Hoofdstuk VII., § 13, meer over hem)—o.a. afkeurende dat onze leeraars met predikanten der Reformed Church confereerden, of onze jongelingschap met leden van andere Jongelieden Vereenigingen samen feest vierden. Uit zijne ontboezeningen blijkt dat hij niet alléén stond in zijn al te separatistisch beschouwen. ⁴⁷⁾

Ook 't vaak scherp en soms zeer liefdeloos verketteren der Holl. Geref. Kerk toont dit kerkistisch teeken, zooals 't b.v. uitkomt in een schrijven van Ds. J. Stadt, de Hollandsche vrienden in de Dutch Ref. Church toeroepend: "Komt, werpt dan de gouden kalveren weg die gij opgericht hebt te Bethel en Dan. Hoe-reert dan niet langer de goden van andere volkeren na."

Aan Prof. G. E. Boer komt de eere toe dat hij meer dan eens manmoedig tegen dit kerkisme getuigde, en zelf herhaaldelijk persoonlijk met "afgescheidene" usantie brak, o.a. in 1877 toen hij optrad in eene Conferentie bestaande uit leeraars der beide Hollandsche kerkengroepen, en in 't volgend jaar toen hij de Dutch Ref. Church eene "zusterkerk" durfde noemen, en daarenboven pleitte voor het goede recht om eene Gereformeerde predikatie te houden ter gelegenheid van eene begrafenis.

⁴⁶⁾ Aangehaald door Dr. Keizer, *idem*, bl. 82.
Voor het Zeeuwsch en Zuid Hollandsch Mysticisme, zie Dr. A. A. Van Schelven in *Geref. Tijdschrift*, 1916.

⁴⁷⁾ *De Wachter*, XI., 5.

Hij beweerde dat hij niet bij de Kerkenorde gezworen had. ⁴⁸⁾

Hij moest daarom menig hard woord verduren, doch door middel van zijn spits-afbijtend optreden was het vooral dat het volgend tijdvak, waarin door hem gekweekte leeraars de leiding kregen, eene periode kon worden van vooruitgang ook in den zin van ruimer kerkelijken blik, gelijk 't volgend kapittel meer dan eens zal aantoonen.

Ter eere der vaderen van 1857 zij gemeld dat zij eene gestrengte opvatting hadden der *kerkelijke tucht*.

Noemden wij reeds in verband met het "noordelijk" doopledenstelsel dat het gebruiken van *doopsgetuigen* geoorloofd was—waartoe de grootouders fungeerden—in Juni, 1864, werd hieromtrent een eigenaardig besluit genomen. "Nog wordt door Ds. Van Leeuwen voorgesteld hoe te handelen met kinderen te doopen welke ouders geene leden der gemeente zijn en ook weigeren dat de grootouders het kind ten doop presenteeren? Is *besloten* op doopsgetuigen te doopen en anders te weigeren, terwijl deswege zulke gedoopte leden kerkelijk vermaand en behandeld worden." (Art. 9.)

Reeds in 1860 had men besloten, om indien "leerende leden" zich onttrokken aan de Catechisatie, in weerwil van alle vermaningen: "Wordt aanbevolen om de ouders te bearbeiten; dit op den duur vrugteloos zijnde, ten laatsten tot de afsnijding over te gaan, en de kinderen, tot hare jaren gekomen zijnde, tegen alle vermaningen zich verzettende, met hun denzelfden weg in te slaan." (October, 1860, Art. 7.)

In 1875 werd dit besluit vernieuwd. (Art. 42, Alg. Verg.)

Volledigheidshalve zij hier gemeld dat er in de praktijk niet veel kwam van het *doopsgetuigenstelsel*, o.a. blijkens het besluit, Juni, 1867, "dewijl er altijd geene doopsgetuigen te bekomen zijn, en is geoordeeld dat men zulke gedoopte leden zal aannemen, en hunne kinderen doopen, op voorwaarde van te leeren."

Zoodra het euvel der *geheime genootschappen* het langzaam maar zeker veramerikaniseerend jonger element der "Ware" Kerk binnensloop, koos men er met beslistheid partij tegen. "Wat de *vrijmetselarij* aangaat, is besloten dat na alle aangewende en

48) De Wachter, X., 14, 18; XI., 6 en 9.

vruchteloze pogingen, die daar leden van worden uit de Kerk te werpen." (Februari, 1867, Art. 15.)

Blijkbaar was men te Grand Rapids met dit kwaad in aanraking gekomen.

In Juni, 1868, aanvaardde men, op Niekerk's voorstel, een nog breeder besluit, *alle* geheime met eede verbondene genootschappen dekkend, (Art. 17), terwijl de Alg. Verg. van 1873 bij vernieuwing uitsprak: "Dat geene leden van geheime genootschappen, hoe ook genoemd, in de Kerk zullen geduld worden." (Art. 24.) (Vgl. Hoofdstuk VIII., § 12.)

Zij die gelooven in het goede recht der kerkelijke vergaderingen om zich met beslistheid uit te spreken over maatschappelijke euvels die het leven der Kerk raken, zullen met blijde verrassing lezen hoe de Ware Holl. Geref. Kerk reeds in Juni, 1861, besloot dat het *kroeghouden* door leden der gemeente moest worden *uitgerooid*. (Art. 6.)

En evenzeer is opmerkelijk dat men gedurende de bangste dagen van den Burgeroorlog, besloot, op vraag van Grand Rapids, dat aan leden der gemeente die volksvergaderingen bijwoonden waarop men de Regeering lasterde en tot rebellie opwekte, "het Avondmaal des Heeren moet worden ontzegd." (Art. 24, October, 1864.)

Blijkbaar nam men beslist positie in tegen de z.g. "copperheads" dier dagen.

Noemden wij daar straks dat men in de Worstel-periode er sterk op stond dat de *catechisaties* trouw bezocht werden, voortdurend openbaarde zich loffelijke zorg in betrekking tot *vraagboekjes* als *leerstof*.

Waar deze zaak in Hoofdstuk IX., § 9 weder ter sprake komt, melden wij hier slechts dat *Borstius*, naar de uitgave van H. De Cock, van den beginne af in gebruik was, (Juni, 1861, Art. 2), zoowel als, wat vanzelf sprak, het *Kort Begrip*, dat ook als leiddraad diende voor het belijdenis doen.

In 1869 werd "Voorgesteld of het niet goed was te besluiten eene korte *bijbelsche geschiedenis* voor onze Kerk uit te geven, om tusschen *Borstius* en het *Kort Begrip* in te gebruiken. De Vergadering vereenigt zich met de Classis van Michigan om op de catechisatiën te gebruiken: *Borstius*, *Kort Begrip*, *Hellen-*

broek, Bijbelsche Geschiedenis van L. J. Hulst en F. Kok, en onze *Catechismus*. Alle geaprobeerd door de *visitatores* van boeken." (Art. 26.)

In 1873 werd Gosuïnus van Kessel's *Bijbelsche Geschiedenis* geaprobeerd, hoewel er enkele woorden in gevonden werden, "die duidelijker konden uitgedrukt worden." (Artt. 27, 45.)

Twee jaren later ontving *Dijksterhuis'* kleine bijbelsche historie het kerkelijk goedkeuren. (Art. 33, 1875.)

Van een vraagboekje van Ds. Van der Werp, in 1868 genoemd (Art. 21), vinden wij verder geen gewag gemaakt.

Wij noemden daar even ter loops *visitatores* van boeken.

Ook aan het artikel der Kerkenorde deze zaak betreffende, trachtte men in het Worstel-tijdperk de hand te houden.

"De praeses oordeelt, daar wij klein zijn en tegen een grooten vloed van *dwalingen* overstaan, dat wij acht geven dat geene godsdienstige *bladen* of *boekwerken* zullen gedrukt worden, of uitgegeven, daar *dwalingen* of *liberalisme* in voorkomen, en dat zulke leden onder ons moeten vermaand worden. In de gemeente Graafschap (waar) zich zoo iets openbaarde, en in de stad Holland, wordt den kerkeraad opgedragen hieraan te arbeiden, en dat boeken die gedrukt worden van godsdienstigen aard van de *approbatie der Classis* moeten voorzien zijn, eer zij zullen erkend worden." Alzoo luidt Art. 9 der notulen van Juni, 1861, en het daaropvolgende artikel leert ons dat "tot *visitatoren* van boeken, enz., zijn met algemeene stemmen verkozen Ds. Van den Bosch (de praeses) en br. A. Krabshuis." Dat men dit besluit ook trachtte te handhaven blijkt o.a. uit Art. 20, Januari Classis, 1868. "Komt ter sprake dat Ds. Van Leeuwen een boekje wil of zal laten drukken zonder *approbatie*, waarover besloten is dat Ds. Van der Werp uit naam dezer vergadering hem daarover zal bestraffen."

Of het gebaat heeft in dit geval is niet gemeld, hoewel er reden is om zulks aan te nemen. Wat publicatie in *bladen* aanging echter, door Ds. Van den Bosch in zijn voorstel van 1861 genoemd—meer dan eens publiceerde Ds. Van Leeuwen het een en ander daarin—we zagen zulks reeds vroeger—zonder vooraf het kerkelijk "placet" in te winnen.

Ook zou de publicatie der *Wachter*, op dezelfde Januari Classis van 1868 besloten, wel spoedig leeren dat deze kerkelijke approbatie moeilijk was uit te voeren, gelijk in later jaren heel het Boeken Censuur artikel uit de Kerkenorde verdween, daar het toch onmogelijk was om het te handhaven.

En ten slotte—in elk geval bewijst ook dit onvolledig overzicht van het *kerkelijk leven* weder, dat desbetreffende evenzeer 't devies "luctor" en het aan 't begin van dit Hoofdstuk geplaatste vers van "claghen" en "slaghen," niet ongepast is om 1857-1879, den tijd der *Ware Holl. Geref. Kerk* te karakteriseeren.

HOOFDSTUK VII.

**Tien Jaren van Vooruitgang. De Periode
der Hollandsche Christelijke Gereformeerde Kerk.
1880—1890.**

“.....et Emergo.”

“Zeg den kinderen Israëls dat zij voort-
trekken.”

Ex. 14:15.

Mocht het tijdvak van 1857 tot 1879 zoo veelszins staan in het “Luctor” teeken van het Zeeuwsch blazoën, en heel het bestaan der *Ware Holl. Geref. Kerk* een voortdurend “geworstel” zijn, het volgende tijdperk zou veelmeer het “Emergo” openbaren, het “boven komen”; het voorttrekken der kinderen Israëls, dat wij hierboven schreven.

De jaren van 1880 tot 1890, gedurende welke de uitgeleide gemeenten den naam *Hollandsche Christelijke Gereformeerde Kerk* droegen, zouden zich kenmerken, over het algemeen althans, door zooveel *vooruitgang* op allerlei gebied en *voortvaren* in allerlei richting, dat zij beloften gaven van een zegenrijke toekomst die *verbreeding* en *bevestiging* zou openbaren, en vijand zoowel als vriend overtuigen dat de actie van 1857 door den Heere der Gemeente geaprobeerd werd, ook trots allerlei gebreken die haar aankleefden.

Laat ons in dit hoofdstuk, aan de *Holl. Chr. Geref. Kerk* van 1880 tot 1890 gewijd, achtereenvolgens nagaan, na 't bespreken der *naamsverandering*, hoe *vooruitgang* openbaar werd in betrekking tot de *uitbreiding van het gemeentental en toename in getalssterkte*, als 't resultaat der *Vrijmetselaarsbeweging* in de Dutch Ref. Church, en der verbetering in de verhouding tot de *Ned. Chr. Geref. Kerk*, zoowel als de vrucht van meerdere *Zendingsactie* 'en van opbloeiing der *Theologische School*. Na te hebben gezien dat ten opzichte van *kerkelijke fondsen* weinig of geen voortgang te bespeuren was, zullen wij merken dat zulks wet-

het geval was met den *Persarbeid*, en tot op zekere hoogte in betrekking tot *leven* en *leer*, waaruit enkele grepen zullen worden gedaan.

Een aparte paragraaf zal vervolgens worden gewijd aan de opkomende *Amerikanisatie beweging* met haar worstelend bovenkomen. Helaas dat wij, volledigheidshalve, dit hoofdstuk moeten besluiten met het beschrijven van betreurenswaardige *scheuringen*.

§1. *De Kerkelijke Naam.*

Had de breedste vergadering der Ware Hollandsche Geref. Kerk in het jaar 1879 besloten om haren naam te veranderen van Algemeene Vergadering tot "Synodale" (Art. 14), de allereerste *Synode*, in Juni, 1880, te Chicago vergaderd, had den moed om het exclusieve en pretentieuze "Ware" te laten vallen, en na ernstig debat adopteerde men als titel: *Holland Christian Reformed Church*, of *Hollandsche Christelijke Gereformeerde Kerk*.

Dat "Christelijke Gereformeerde" werd gekozen uit "voorliefde" voor den naam der Nederlandsche Moeder die ons ten Rôtssteen en Bornput was. "Met die Kerk zijn wij in wezen één," zegt Art. 48 der "*Handelingen* der Synode," "ofschoon de Oceaan ons scheidt. Zij is onze Moeder of zuster ook. Wij hebben den naam onzer moeder- of zusterkerk lief en zijn daaraan gehecht."

En geen wonder, omdat men terecht kon schrijven: "De meeste emigranten, die uit het Oude Vaderland hier komen, komen uit de Christelijke Gereformeerde Kerk. . . ."

Nadat men met "volstrekte meerderheid" den titel dien we boven noemden, had aangenomen, bleek het: "met dezen naam is men algemeen goed ingenomen." (Art. 48.)

En, zooals wij reeds hierboven aanmerkten, zou het tijdvak waarin men hem droeg *vooruitgang* op allerlei gebied openbaren.

§2. *Toename van Gemeentental en Numerieke Sterkte.*

Dat het aantal der kerken toenam op ongewone wijze zal ons blijken wanneer wij enkele vergelijkende cijfers noemen. Zooals reeds medegedeeld in het voorgaand hoofdstuk, waren de in 1857 uitgetredene gemeenten zeer zwak in ledental. Graafschap telde slechts 113 lidmaten. Grand Rapids bestond uit omtrent 50 huisgezinnen, en Noordeloos en Vriesland uit ongeveer een dozijn gezinnen elk.

Zeeland bij Noordeloos rekenend als "tak," en Polkton en Grand Haven om gegeven redenen buiten rekening latend, telde men in het jaar der uittreding slechts vier gemeenten, met, naar benadering, 125 huisgezinnen en ruim 250 lidmaten. Het zielental was zeker niet veel boven de 600.

Voorwaar, een klein "klompje" "aemechtige Joden!" Eén leeraar bediende hen, Ds. K. Van den Bosch. Eén Staat der Unie was hun tehuis—Michigan.

Aan 't einde van 't Worstel-tijdperk (1879), had men het, na meer dan twintigjarigen arbeid tot kerkuitbreiding, niet verder kunnen brengen dan een totaal van 35 gemeenten, waarvan velen zwak waren. Daarvan bestonden er 15 in Michigan, 4 elk in Illinois, Iowa en New Jersey; in Indiana en Ohio en New York elk 2, en in Nebraska en Wisconsin elk 1.

De dienstdoende leeraren in 1879 waren slechts 17 in getal, n.l. Dss. S. Baron, G. Broene, W. Coelingh, W. H. Frieling, W. Greve, G. K. Hemkes, G. Hoeksema, J. Kremer, R. T. Kuiper, E. L. Meinders, J. Noordewier, L. Rietdyk, J. Schepers, J. Stadt, E. Van der Vries, W. H. Van Leeuwen, en de baanbreker van 1857, Ds. K. Van den Bosch, die alle zijne collegas had zien komen—en velen hunner zag gaan. . . .

In het jaar 1880, dat de nieuwe periode opent, waren er 20 kerken in Michigan, met 1,428 huisgezinnen en 2,317 leden; een totaal van 7,913 zielen. Deze gemeenten vormden de Classis "Michigan," zoo genoemd sinds 1868, toen Classis Illinois van het oudste deel der kerkengroep werd afgezonderd.

Illinois telde in 1880 zeven gemeenten, 175 gezinnen, 522 avondmaalgangers en een zielental van 1,612.

Classis Iowa, van 1878 dateerend, rapporteerde in 1880 140 huisgezinnen, 266 leden, te zamen 1,047 zielen. Evenals Illinois, behoorden zeven kerken onder haar ressort.

Classis Hudson, in 1878 georganiseerd, telde twee jaren later nog slechts vijf gemeenten. Toch was zij numeriek sterker dan hare zuster, Iowa, west van de Mississippi, daar "Hudson" 271 huisgezinnen kon opgeven, en 441 avondmaalgangers; een totaal van 1,429 zielen.

Het *summier* voor 1880 was dus 39 kerken, 2,014 gezinnen, 3,566 leden. Zielental, 12,001. ¹⁾

1) Vgl. *Jaarboekje der H. C. G. Kerk voor 1881. Grand Rapids. D. J. Doornink.*

Doch aan het einde der tien jaren die ons huidig Hoofdstuk dekt, was men verdubbeld zoo niet verdrievoudigd in getallen, daar men, volgens het Jaarboekje voor 1890 niet minder dan 79 gemeenten telde, 6,833 gezinnen, 10,291 lidmaten, en 33,974 zielen.

Het aantal dienaren des Woords was inmiddels gestegen van 19 in 1880, tot 46 in 1890, en dat der Classes van 4 tot 6.

Als een wonderboom schier was men gewassen.

Vanwaar deze opmerkelijke vooruitgang?

En het antwoord vinden wij ten deele in de toetreding van een belangrijk kerkelijk element dat uit de "Reformed Church" overkwam als resultaat der z.g. *Vrijmetselaarsbeweging*, waarover thans breeder.

§3. *De Vrijmetselaarsbeweging.*

De *Vrijmetselarij* in haar nieuwste, z.g. "symbolische" bestaansvorm, is eene organisatie die in Engeland hare "grootte loge" formeerde in 1717. Vier jaren later ontwierp men hare constitutie als eene cosmopolitaansche vereeniging ter bevordering van broederschap, met humanistische moraal en een deïstisch geloof. "It was the outcome of English Deism and latitudinarianism." ²⁾

Deze weinige woorden teekenen haar karakter, kort doch krachtig.

Alreeds in 1730 werd de *Vrijmetselarij* overgeplant op Amerikaanschen bodem, en floreerde er sterk in sommige kringen, vooral onder de grooten des lands.

De beschuldiging dat vrijmetselaars een zekeren William Morgan vermoord hadden omdat hij voornemens was de "geheimen" van hun genootschap te onthullen, leidde in 1828 en de daaropvolgende drie of vier jaren, tot sterke agitatie op politiek gebied, vooral in de staten New York, Pennsylvania en Vermont, en deed velen uit de loge treden.

Reeds spoedig na de "aansluiting" van 1849 vernamen de Hollanders in Michigan, bij geruchte en door brieven uit het Oosten, dat de kerkengroep waaraan zij zich verbonden hadden, vrijmetselaars onder hare leden telden.

Reeds in 1852 werd er op de Classis Holland naar gevraagd,

2) *Religious Encyclopedia*, Schaff-Herzog, Vol. IV., in voce.

en van tijd tot tijd kwam de zaak op, o.a. op een kerkeraadvergadering te Graafschap op 4 Februari, 1857.³⁾

Eerst werd er ontkend dat de geruchten waarheid bevatten, en men noemde de Vrijmetselarij daarenboven een "kinderachtig geheim," doch allengs verkreeg men bewijzen dat de loge inderdaad in het Oosten heel wat leden der Holl. Geref. Kerk onder hare volgelingen telde, en verre van "kinderachtig" van aard was.

Dit leidde de Classes Holland en Wisconsin reeds in 1868 er toe om de Generale Synode der "Reformed Church" te verzoeken om de Vrijmetselarij te veroordeelen.

Deze kerkvergadering weigerde echter om eene opinie uit te spreken.

In 1870 verklaarde de Gen. Synode dat het pad der voorzichtigheid en veiligheid lag buiten de met eede verbondene geheime genootschappen—doch verder ging zij niet.

Tien jaren later ongeveer stak er in het westelijk deel der Gereformeerde Kerk echter zulk een geweldige storm op tegen "Free Masonry," dat Synode op Synode zich op nieuw met de zaak bemoeien moest.

Onthullingen van uitgetreden vrijmetselaars, te Holland en Grand Rapids en elders gegeven, en door de drukpers allerwege onder de Hollanders verspreid, leidde tot deze ongehoord sterke agitatie.

Dientengevolge had de Generale Synode van 1880 (Art. VII.), voor zich geplaatst vier "Memorials," over het onderwerp "Vrijmetselarij en andere met eede verbondene geheime genootschappen," ingediend door de Classes Holland, Wisconsin, Grand River en Illinois, vergezeld van eene resolutie der Particuliere Synode van Chicago, welke de "Memorials" "zonder verdere actie," d.w.z. zonder adhaesie, naar de Generale Synode had doorgezonden.

De Classes verklaarden dat Vrijmetselarij (1) anti-Republieksch was; (2) anti-Christelijk; (3) anti-Gereformeerd.

Op grond daarvan vroegen zij 't advies der Synode, een getuigenis van Synode wege, en actieve oppositie tegen de Vrijmetselarij. Wisconsin voegde hier de verklaring bij, dat, tenzij deze kwestie op bevredigende wijze beslist werd, er gevaar was

3) Vgl. R. T. Kuiper, *Tijdwoord*, Wildervank, 1882, bl. 17. Zie in 't breede *De Vrijmetselaarsbeweging in de Ref. Church*, G. D. De Jong, Geref. Amerikaan, Augustus, 1918, v.v.

dat men "onderscheidene geachte leden onzer Kerken" verliezen zou, en "nieuwe landverhuizers van Nederland, die in grooten getale komen, zullen zich vereenigen met eene andere gemeenschap." 4) Classis Grand River echter gaf de verzekering dat zij er niet aan dacht om zich af te scheiden van de Geref. Kerk in Amerika, en dat zij zulk eene actie van scheiding eene misdaad en een ongeluk zou achten voor zichzelf en voor de geheele Kerk.

De Generale Synode verklaarde de zaak ernstig van aard te zijn, doch noemde de geleverde bewijzen omtrent het anti-republikeinsch, anti-christelijk en anti-gereformeerd karakter der Vrijmetselarij "*ex parte evidence*," d.i., eenzijdig en onvolledig bewijs, zoodat zij zich niet bij machte gevoelde om officieel te getuigen vóór of tegen "Free Masonry" en dergelijke genootschappen.

De verklaring werd er bij gevoegd dat de Synode van hare leeraars en leden verwachtte dat zij zich niet zouden aansluiten aan of blijven in genootschappen die Christus buitensloten, enz., doch terzelfder tijd werd uitgesproken dat zij de onvervreembare rechten harer leden en predikanten heilig achtte in betrekking tot hunne persoonlijke gewetensovertuigingen en vrijheid van woord en daad, onderworpen alleen aan voorafgaande loyaliteit aan Christus en Zijne Kerk.

Kerkeraden en Classes werden geadviseerd—alzo werd er ten slotte geresolveerd: "om zeer liefdevol en lankmoedig te zijn, en strengelijk constitutioneel in hunne handelingen met personen omtrent dit onderwerp," en met name werden zij in liefde gewaarschuwd tegen het stellen van eenige nieuwe of ongeautoriseerde "tests of communion"—[eischen ter toelating],—in de Christelijke Kerk.

Het was te voorzien dat de Westersche kerken, die ernst met de zaak maakten, verre van tevreden waren met de actie der Generale Synode die hare bewijzen onvolledig en eenzijdig verklaarde—(hoewel verschillende geschriften door Vrijmetselaars zelve gepubliceerd, waren geciteerd),—en daarenboven waarschuwde om toch geene nieuwe eischen te stellen aan hen die toegang verzochten tot de Gemeente des Heeren.

4) Acts and Proceedings, General Synod, 1880, p. 584.

Daarom verschenen er op de tafel der Generale Synode van 1881 nieuwe "Memorials," en wel van de Classes Holland en Wisconsin alleen. Grand River gaf slechts eene verklaring van haar standpunt—niets meer.

Door Classis Illinois was niets ingediend.

Ook nu echter werden de ijveraars tegen de Vrijmetselarij teleurgesteld daar de Generale Synode "emphatically reaffirms its action of 1870 and 1880," verklarende dat de Synode als zoodanig niet sympathiseerde met "Free Masonry" en andere met eede verbondene geheime genootschappen. Doch zij verklaarde noch de macht noch de neiging te bezitten om in te grijpen in de rechten der lagere kerkelijke lichamen wat de uitoefening der tucht aanging, anders dan door de Constitutie der Kerk voorgeschreven.

Een resolutie waarbij de Synode ernstig aan de memorialisten verzocht om deze "issue" als "settled" te beschouwen—(het vraagstuk afgedaan te achten), en kerkeraden en Classes opnieuw op het hart bindend om zich in tuchtsoefening streng aan de eischen der Constitutie te houden, voorzigtiglijk handelingen mijndend die tot scheuring in de Kerke Gods mocht leiden, werd ter tafel gelegd. ⁵⁾

Waar meer dan één der kerkelijke leiders in het Oosten ter synodale vergadering openlijk, en blijkbaar met trots, verklaard had zelf Vrijmetselaar te zijn, en het ondankbaar noemde van het "Westen," dat door geld van "free masons" gesteund was geworden, om eene loge te veroordeelen waarvan zij niets wisten dan door "verraders" (*sic*), is het licht te begrijpen dat de Generale Synode niet anders begeerde te handelen dan zij deed.

De Vrijmetselarij te veroordeelen en lidmaatschap in haar onbestaanbaar te verklaren met lidmaatschap in hare gemeenten, zou haar, wat de meeste Oostersche kerken en vele leeraars betrof, eenvoudig eene kerkelijke revolutie hebben bezorgd met wel te voorziene resultaten, misschien op ontbinding der kerkengroep in New York en New Jersey uitlopend, in elk geval, overgang van verschillende gemeenten tot andere Kerkengroepen teweeg brengend. Dr. P. D. Van Cleef's officiëel schrijven aan de Nederlandsche Synode van 1882, straks te noemen, levert voor dit alles het duidelijkst bewijs.

Enkelen van de Westersche leiders hadden zulks van den be-

5) Acts and Proceedings, 1881, p. 734.

ginne af voorzien—vandaar ongetwijfeld de reeds genoemde houding der Chicago Synode.

Andere leiders meenden kerkrechterlijke gronden te hebben om in 't besluit der Generale Synode te berusten, of het zelfs goed te keuren, en hunne partij werd gaandeweg sterker in de Westersche Classes, zoodat eerst het protest van Illinois verstomde, en Grand River zich haastte om de Synode hare loyaliteit te betuigen, terwijl na 1884 officieel classicaal getuigen tegen het euvel der loge ophield.

Enkele leeraars echter, en wel Dss. L. J. Hulst, R. Duiker,

Ds. L. J. Hulst

Ds. R. Duiker

J. C. Groeneveld, en A. Zwemer, met hunne kerkeraden, alsmede de kerkeraad der Eerste gemeente te Holland, onder leiding van den energieken T. Keppel, bleven pal staan in hun eisch dat de Generale Synode de Vrijmetselarij veroordeelen zou, en aan kerke-

raden en Classes het recht behoorde te geven om vrijmetselaars die de loge getrouw wenschten te blijven, uit te werpen.

Teunis Keppel

Als gevolg van dit optreden, en de daaraan verbondene actie hunner respectieve gemeenten, werden Dss. Hulst en Groeneveld geschorst en afgezet, Ds. Duiker "losgemaakt," en Ds. Zwemer, benevens zijne gemeente Graafschap, eenvoudig geschrapt van de rolle der Classes.

Ds. L. J. Hulst, die na den dood des diepbetreurden en talentvollen Ds. R. Pieters van de Eerste gemeente te Holland, Mich., leider der uitgetreden en werd, liet in September, 1881, eene *afscheids-acte* ter Classis Grand River indienen die wij hier inlasschen om wille van de voorstelling der zaken daarin op heldere wijze geleverd, en om hare blijvende waarde voor de historie.

“De kerkeraad der 4de Geref. Gem. van Grand Rapids,” [waarvan Ds. Hulst leeraar was] “brengt door dezen ter kennis aan de Classis van Grand River, dat gezegde gemeente, dato 8 September, 1881, heeft besloten dat zij de Ref. (D.) Church in Amerika zal moeten *verlaten* om de navolgende *redenen*:

- (a) Bij onze aansluiting aan het Oosten, den 4den Juni, 1849, zijn de onzen eerst toegetreden tot de Ref. (D.) Church nadat Dr. Wyckoff had gezegd “dat zij volkomen vrij zouden zijn, om te eeniger tijd, als zij bevonden dat hunne kerkelijke gemeenschap in strijd was met hunnen godsdienstigen voorspoed of welstand en genot—ons—de Kerk in het Oosten—een broederlijk vaarwel te zeggen en op zichzelf te gaan.” Welnu, die tijd meent genoemde gemeente gekomen te zijn.

Voortdurende gemeenschap met het Oosten hindert ons, omdat ons volk nooit een gul vertrouwen in het Oosten heeft gehad, gelijk ook dat wantrouwen de geheime wortel van eene vroegere scheiding, in 1857, is geweest.

- (b) Ettelijke jaren hebben wij echter onze gemeenschap met het Oosten volgehouden. Doch vele zaken hebben het wantrouwen van ons volk zoodanig vermeerderd, dat een vredig samenwonen en samenwerken onmogelijk is geworden. De wegneming van het Theologische Departement aan Hope College, heeft het Westen tot op den bodem der ziel geschokt, en het nog overgebleven vertrouwen had deze kwetsing wellicht nog overwonnen, maar
- (c) de synodale bescherming der Vrijmetselarij in de Ref. (D.) Church, heeft dat vertrouwen geheel vernietigd. Toen dat gedrocht in zijn anti-christelijk, anti-Gereformeerd en anti-maatschappelijk karakter naakt ten toon kwam;—overtuigd dat men geen ander juk met de ongelooovigen mag dragen, al willen ook andere broeders daarin volharden;—overtuigd dat wij niet mogen mededoen in de tolerantie tusschen Christus en de wereld, al is het ook dat andere broeders daarin willen voorgaan;—overtuigd dat langer talmen onraadzaam wordt vanwege de dreigende verbrokkeling des volks, vooral nu ook de Synode van dit jaar, niet alleen hare uitspraken—omtrent de Vrijmetselarij—van vroeger herhaald, maar ook bekrachtigd heeft, door zichzelf het historisch Gereformeerde ambtsrecht te ontzeggen, om zich van den *plicht* te mogen ontslaan;—overtuigd dat de Kerk, ofschoon zij hare standaards niet officieel heeft opgeheven, toch in de toepassing daarvan de goede baan heeft verlaten.

Hetwelk doende, enz.”

In het eerst scheen het of een groot aantal kerken Ds. Hulst en zijne medestanders zouden volgen in hunne uittreding uit het verband met het Oostelijk deel der Kerk. Sprekend over het Westelijk deel der Holl. Geref. Kerk, meldt Dr. H. E. Dosker: "For some time its very future seemed jeopardized." "But," zoo gaat hij voort, "the loyal churches and pastors, efficiently led by able men, began to rally from the shock and to undo, as far as possible, the work of demoralization." 6)

Voorwaar eene pracht-uitdrukking om van het kerk-zuiverend werk der protestanten te spreken als "demoralisatie!"

Ds. G. K. Hemkes, redacteur destijds van *De Wachter*, karakteriseerde het optreden der zoeven bedoelde "bekwame mannen" als "slaapgoed ingeven, zand in de oogen der menigte strooien, wiegeliëdjes zingen, en partijdig handelen." 7)

Ds. Hulst sprak in 't zelfde *Wachter* nummer van "Nog meer zand," en herhaaldelijk besprak hij de "Kerkelijke Politiek" der "vrienden van het Oosten," hun "Kerkje Spelen," en "Wanhopige Sprongen." 8)

Onder de leiding van den talentvollen Dr. N. M. Steffens, traden Dss. P. Moerdyke, J. Van der Meulen, D. Broek, C. Van der Veen, en ouderling F. Van Driele en anderen op als pleitbezorgers der Generale Synode en hare uitspraken.

"Wat er ook van de tegenwoordige beweging kome," schreef een der ijveraars, "scheiding mag en kan het niet zijn; want scheiding is: *onnatuurlijk, onmenschelijk, onchristelijk, onbijbelsch, ongereformeerd.*" 9)

Tengevolge van dit ageeren nam de uittreding uit de Ref. Church lang niet die afmetingen aan die men zich in het eerst als resultaat der Vrijmetselaarsbeweging had voorgesteld. Corwin's "Manual," p. 141, beweert dat slechts omtrent 300 huisgezinnen en omtrent 1,000 belijdende leden, "were lost to the Reformed Church by this (masonic) agitation."

Dit is echter eene te lage schatting, daar op verschillende plaatsen losmaking van het kerkverband plaats greep.

De Vierde Geref. Kerk te Grand Rapids (Coldbrook) was

6) Corwin, *Manual, Reformed Church*, 3rd edition, p. 208.

7) *De Wachter*, 14 Juli, 1881.

8) *De Wachter*, 16 Juni—28 Juli, 1881. *Kerkje Spelen* verscheen als eene brochure.

9) *De Wachter*, 1 September, 1881. Uit *De Hope*, No. 43.

de eerste die met haar leeraar uittrad, 8 September, 1881, gelijk reeds boven aangehaald in Ds. Hulst's *acte van afscheid*. Bijna geheel de gemeente ging mede, en de rechter kende de kerkegoederen aan haar toe.

Ds. J. C. Groeneveld maakte zich 4 October, 1881, los, spoedig gevolgd door de gecombineerde gemeenten Saugatuck en Fijnaart (East Saugatuck), die hij diende. (*Wachter*, 2 Februari, 1882.)

Ds. Duiker was de derde leeraar die de Ref. Church verliet met een groot deel der Eerste gemeente te Grand Haven, omtrent 75 huisgezinnen. Ds. Groeneveld leidde de formeele reorganisatie dezer kudde op October, 1881. Direct werd Ds. Duiker als haar herder gekozen.

Te Zeeland verbraken 64 lidmaten het kerkverband en traden in December, 1881, als geïnstitueerde kerk op.

Graafschaps gemeente, met haar leeraar, maakten zich los in Februari, 1882.¹⁰⁾ Ook heel de Montague, Mich. gemeente deed dit. De Geref. kerk te Drenthe, Mich. onttrok zich op 17 Maart, 1882. Slechts één lid kon hier zijn stem niet toe geven.

Reeds een paar weken vroeger, 27 Februari, besloot de belangrijke Eerste gemeente te Holland, Mich., vroeger door Van Raalte en Pieters bediend, met groote meerderheid (86 uit 107 stemmen), om de Reformed Church vaarwel te zeggen. De kerkeraad ontving last om met de minderheid, die niet medeging, schikking te maken aangaande haar aandeel aan de kerkelijke goederen, door de *Bazuin* terecht een navolgenswaard en beschaamd voorbeeld genoemd.¹¹⁾

In 1857 had men ons volk veelszins laten heengaan met achterlating van al zijn kerkelijke eigendommen, soms met eigen hand opgericht en met zelfverloochening betaald.

Verscheidene huisgezinnen te "Zoetermeer," onder Beaverdam, onttrokken zich, om op 3 Mei, 1881, als Holl. Chr. Geref. kerk te Beaverdam te worden georganiseerd.

Ook te Overisel kwam het tot de institueering eener Holl. Chr. Geref. kerk in het "dorp," als resultaat der Vrijmetselaarsbeweging (Augustus, 1883), iets wat ook te Fremont het geval was geweest, Augustus, 1882, terwijl alreeds de organisatie der

10) *De Wachter*, 15 Juni, 1882.

11) *De Wachter*, 27 April, 1882.

Jamestown (Zutphen) gemeente, Mei, 1880, tot stand was gekomen, ten deele als gevolg dezer actie. Ook het tot openbaring brengen der kerken van Spring Lake en Harderwijk, Mich., beide in 1882, werd bevorderd door de toetreding van leden uit de Nederlandsche Geref. Kerk.

Op verschillende plaatsen gingen een aanmerkelijk aantal huisgezinnen uit de Reformed Church tot bestaande Holl. Chr. Geref. kerken over. Dat blijkt o.a. uit een Kerkvisitatie verslag van Classis Michigan, in *De Wachter* van 12 Januari, 1882. "Alle gemeenten breiden uit," zoo rapporteerden Dss. R. T. Kuiper en G. K. Hemkes, "niet alleen door de jeugd der gemeente en emigranten uit het oude Vaderland, maar ook doordien hier en daar uit de Ref. Church toetreden. Sommige gemeenten namen sterk toe in getal."

Ook de in 1882 plaatsgrijpende splitsing der oude Classis Michigan in die van Grand Rapids en Holland, was beide bewijs en gevolg dezer uitbreiding.

Toch bleef de beweging bijna uitsluitend beperkt tot den Staat Michigan. Alto, in Wisconsin, is de eenige gemeente buiten Michigan die georganiseerd werd, Maart, 1881, als gevolg der Vrijmetselarij agitatie, hoewel zekerlijk op andere plaatsen in Wisconsin en Illinois en elders, overgangen van huisgezinnen voorvielen.

Op 20 October, 1881, vergaderden afgevaardigden der Nederlandsche Gereformeerde gemeenten in Michigan, "die de Reformed Church of America wegens ontrouw hebben verlaten," en "kwamen overeen:

"dat men zonder bepaalden vorm of titel aan te nemen, op de oude Standaards gebaseerd, zal voortgaan, totdat Gods voorzienigheid tot verdere stappen zal wenken; dat de Opzieners van gemeenten, die in haar geheel of althans als gemeente gingen, ongestoord in hunne bediening kunnen voortgaan, doch dat zij, die in een gebroken deel zijn, gekozen en bevestigd dienen te worden." Ds. Hulst werd benoemd tot Algemeen Correspondent.¹²⁾ Te zijnen huize had de samenkomst plaats.

12) *De Wachter*, 27 October, 1881.

Van den beginne af aan echter gevoelden de uitgetredene broeders, dat zij, gelijk Ds. Hulst verklaarde op de Synode der Holl. Chr. Geref. Kerk van 1882 (Art. 50), "in den grond volkomen één waren" met de kerken van 1857, en dat hun gescheiden toestand op den duur niet wenschelijk was.

De hope dat nog anderen zich bij hunne beweging zouden aansluiten was een hoofdmotief voor hun uitstel om stappen te nemen die tot unie mochten leiden.

Toen echter de Holl. Chr. Geref. Synode van 1882 reeds bij voorbaat de predikstoelen voor de uitgetreden leeraars openstelde (Art. 58), en de hope op verdere uitbreiding der beweging onvervuld bleef, door middel van het door ons vermelde optreden van Ds. Steffens en de zijnen, hield men op 26 October, 1882, te Grand Haven, eene vergadering om formeel over aansluiting aan de Holl. Chr. Geref. Kerk te delibereeren. Deputaten waren aanwezig der gemeenten te Holland, Grand Haven, Graafschap, Grand Rapids (Coldbrook), Zeeland, Drenthe, East Saugatuck en Montague.

Zes dezer kerken besloten tot vereeniging, iets wat op 12 December daaropvolgend plaats greep, door bemiddeling eener commissie der Classes Holland en Grand Rapids, en wel ten opzichte der gemeenten Grand Haven, Coldbrook, Zeeland, Drenthe en Montague. East Saugatuck was reeds vroeger tot de Holl. Chr. Geref. Kerk toegetreden.¹³⁾

Graafschaps gemeente en haar leeraar keerden op hare schreden terug, daar Ds. Zwemer, in April, 1886, aan Classis Holland verzocht "dat de verwijdering tusschen de Classis en hemzelve en zijne gemeente" mocht ophouden—een verzoek met algemeene stemmen toegestaan.

De Eerste gemeente te Holland, Mich. besloot, op 27 November, 1884, om aansluiting aan de Chr. Geref. Kerk te zoeken, en wel, zooals uitgedrukt in een *lastbrief* aan de Classis Holland, op 3 December, 1884, te Zeeland vergaderd: "dewijl de gemeente sedert hare stichting door Dr. Van Raalte immer begeerd heeft in Gereformeerde richting te leven; (dat) dewijl de voortzetting van het Gereformeerde leven in het genootschap waartoe zij behoorde belemmerd werd door het tuchteloos dulden van leden aan met eeden verbonden geheime genootschappen en zij zich daarvan onttrok;

13) De Wachter, 21 December, 1882. Hand. Synode, 1883, bl. 32 v.v.

(dat) dewijl de meerderheid in de gemeente meende niet langer alleen staande te mogen voortleven, maar aansluiting aan een met haar gelijkegezind genootschap moet zoeken;

(dat) dewijl in onze nabijheid geen ander Gereformeerd kerkgenootschap gevonden wordt van beslist Gereformeerde beginselen en onze gebruiken dan de Christ. Geref. Kerk hier te lande." 14)

Van Raalte Kerk, Holland, Mich.

Met blijdschap vernam de geheele kerkengroep het gelukken der aansluitings-onderhandeling op de Classis, die den lastbrief ontving en van harte heette men de Eerste gemeente, gewoonlijk de Negende Str. Kerk genaamd, welkom.

Door deze toetreding der uitgewekenen vanwege de Vrijmet-selaarsbeweging, werd de Kerk van 1857 dus *numeriek* aanmerkelijk versterkt. Doch dit was ook het geval wat *intrinsieke* kracht betrof, daar voorgangers gelijk Ds. Hulst te Grand Rapids en Ds. E. Bos te Holland, begaafde leeraars waren, en er in de verschillende gemeenten uitnemende krachten bestonden die

14) Kerkeraads notulen, d.d. welwillend verstrekt door den pastor loci, Ds. E. J. Taak.

heel het kerkelijk leven ten goede kwamen, vooral op het gebied der Zending en der sabbathscholen, gelijk vooral in Hoofdstuk X. zal uitkomen.

§4. *Verhouding tot de Chr. Geref. Kerk in Nederland.*

Doch er is meer te noemen dan deze groei door middel der door ons beschrevene Vrijmetselaarsbeweging.

De Scheiding van 1857 werd ook door de actie van 1882 op opmerkelijke wijze gerechtvaardigd voor de vierschaar der *Christelijke Gereformeerden in Nederland*.

Hunne leiders begonnen de "bakens te verzetten," en de stroom der landverhuizing kwam inderdaad, zooals Classis Wisconsin aan de Generale Synode van 1880 voorspeld had, in eene andere bedding terecht.

Dr. Dosker zelf bekende (*Manual*, p. 203): "Almost the entire current of Dutch emigration now sought this (Chr. Ref.) channel, and the broad outlook of the Reformed (Dutch) Church in the West was overclouded."

Opmerkelijk was de kentering in de verhouding tot de kerken der Amerikaansche Scheiding van de zijde van sommige Nederlandsche *leiders*, die tot hiertoe, gelijk ons in Hoofdstuk VI., § 6, bleek, de beweging van 1857 scherp veroordeeld hadden.

In *De Bazuin* van 3 Februari, 1882, meende Ds. Steffens zich te moeten beklagen over het feit "hoe schijnbaar eenparig de pers der Chr. Geref. Kerk van Nederland zich beslist op de zijde onzer tegenstanders plaatst."

Vooraf Prof. Brummelkamp, vroeger gelijk wij zagen, zeer onsympathiek tegenover de "Ware" Kerk, verdedigde nu het uitreden van Ds. Hulst en de zijnen als geoorloofd door het [vroeger meer dan eens genegeerde] woord van Ds. Wyckoff (Hoofdstuk III). door den *Bazuin* redacteur weergegeven als:

"Gij treedt vrijwillig toe en wanneer gij daarna, om voor u geldige redenen, weer wilt heengaan, hebt gij daartoe dezelfde vrijheid, die gij nu hebt om te komen." Aan Steffens en de zijnen werd toegevoegd: "Nu laten de heengaanden u in zooverre zonder u kwaad te doen, maar gij slaat hen kerkelijk dood, omdat zij gaan." "Als ik thans in Amerika landde, ik zou mij niet bij

het verdrukkend kerkbestuur, maar bij den verdrukten br. Hulst en de anderen aansluiten." 15)

Deze verandering in de verhouding tot de Kerken in Amerika kwam duidelijk en op officiële wijze uit in de actie der Synode der Chr. Geref. Kerk in Augustus, 1882, te Zwolle vergaderd.

De broeders Hulst, Duiker, en Zwemer hadden zich tot deze kerkelijke vergadering gewend met het "*verzoek*, om ons, zoo zij mochten meenen dat wij dwalen, welwillend in te lichten, of ook, om ons met hunne sympathie te ondersteunen, zoo zij, evangelijk als wij mochten oordeelen, dat onze stappen onvermijdelijk waren, en onze bediening dus niet verbeurd is." 16)

De Synode antwoordde hun dat zij met groote belangstelling kennis van 't broederlijk schrijven genomen had, en zich gedrongen gevoelde om hen te bemoedigen in hun strijd, "met de bede dat God zelf u de overwinning geve, ter uitroeiing van het kwaad (der Vrijmetselarij), dat voortteelt als de kanker, en voor de Geref. Kerken, die het in haren boezem dulden, de dood is." 17)

Wat hare *officiële* relatie tot de Ref. Church betrof, besloot de Synode: "Tot tijd en stonde, dat gij daarmede breekt gevoelen wij ons gedrongen, de leden, die naar uwe Kerk van hier vertrekken, ernstig door de kerkeraden te doen wijzen op het gevaar, dat hen, door genoemden kanker, in uwe kudden dreigt." 18)

Wat zeker een factor was in het nemen van dit radicaal besluit was een schrijven van Dr. P. D. Van Cleef, een der deputaten van de Ref. Church naar de Nederlandsche Synode, waarin deze verklaarde: "Many of our best and most orthodox Ministers and Church members are Free Masons. Our Synod could not take action which would virtually excommunicate these brethren, who are useful and honored of God in their ministry. 'What God hath cleansed that call thou not common or unclean.'" 19)

"Het is dezer Vergadering tot innige smart," zoo schreef de Synode officieel aan de Synode der Reformed Church, "dat vele leden uwer Kerk tot die geheimzinnige en in de duisternis schuilende orde behooren, zoodat zelfs predikanten en hoogeleraars

15) Basuin, 10 Maart, 1882. (De Wachter, 6 April, 1882.)

16) Handelingen, bl. LXXXII.

17) Idem., Art. 129.

18) Artt. 128, 125, 131.

19) Idem., bl. LXXXIII.

openlijk belijden tot de loge te behooren. Er ging eene rilling door onze Vergadering toen ons dat uit den brief van Dr. Van Cleef werd voorgelezen. Bovenal toen we de woorden: 'Wat God gereinigt heeft zult gij niet gemeen maken,' door den Heere tot Petrus gezegd in betrekking tot den ingang der heidenen in het Koninkrijk der hemelen, door Dr. Van Cleef hoorden toepassen op de onchristelijke loge." 20)

Waar een vermanend schrijven door de Synodale Commissie der Chr. Geref. Kerk van Nederland aan de Reformed Church gericht geheel genegeerd was, kon men licht voorzien dat de stemming onder de broederen in Holland er niet beter op werd, en de Nederlandsche Synode van 1885 besloot daarom, met herhaling der vermaning, boven genoemd, om de kerkeraden "*te adviseeren hunne naar Amerika vertrekkende leden niet aan de gemeenten der Ref. Church te attesteeren, tot tijd en wijle dat ze zich met beslistheid tegen den gruwel der Vrijmetselarij zal hebben gekeerd.*" (Hand. Synode, Rotterdam, bl. 56.)

Dit was het voorstel van Ds. H. Beuker.

Gelderland wilde alle gemeenschap met de Dutch Reformed Church afbreken, "als zij op haren zondigen weg inzake maconnerie voortgaat." (Bladz. 16.)

Er was dus wel een ommekeer in de relatie—daar juist de Gelderschen, gelijk wij meermalen zagen, sterk sympathiseerden met hunne vroegere spitsbroeders in Amerika.

Toch was de oude geest van antipathie nog niet geheel overwonnen, zooals blijkt uit eene uitdrukking van Ds. J. H. Donner (zie Hoofdstuk VI., § 5), gericht aan Ds. G. Hoeksema, deputaat ter Synode van 1885: "In het Oosten kunnen wij uwe uitbreiding niet met dat onvermengde genoeg gadeslaan, wijl zij daar geschiedt naast en deels ten koste van eene Kerk, op welke de onze ook altijd nog betrekking gevoelt." (Bladz. 38.)

Tegen Beuker's voorstel, met 23 stemmen aangenomen, waren nog 16 "neens." De oude voorliefde voor Van Raalte en de zijnen was dus nog aanwezig.

Doch *officieël* stond de Nederlandsche Kerk thans aan de zijde der Amerikaansche kerken der Scheiding—wat de groote stroom der immigratie uit Chr. Geref. kringen in onze bedding overleide. En wat des te meer juist toen eene zaak was van

20) *Idem.*, bl. 80.

zeer groot belang inzake de uitbreiding der Kerk allerwege, was het feit dat gedurende het tiental jaren door dit hoofdstuk gedekt, de landverhuizing uit Nederland ongekenden omvang bereikte. Waren er van 1841 tot 1850 slechts 8,251 Hollandsche emigranten onze havens binnengezeild, en was dat getal geleidelijk geklommen, tot er van 1870—1880 16,541 Nederlanders aankwamen in de Vereenigde Staten, in de periode van 1881—1890 werd dit getal meer dan verdrievoudigd, daar er niet minder dan 53,701 arriveerden. In het volgend tiental jaren slonk het aantal immigranten tot minder dan de helft van dit getal (25,812), om daarna nog veel sterker te verminderen. Waar een groot deel der landverhuizers kwam uit de kringen der Chr. Geref. Kerk, is het licht na te gaan dat het getal gemeenteleden sterk uitbreidde, nu de Nederlandsche Synode positief partij had getrokken voor de Holl. Chr. Geref. Kerk.

Een schrijven der Synodale Commissie, Dss. W. H. Frieling, G. K. Hemkes, en R. T. Kuiper "Aan de Eerw. Kerkeraden der Chr. Geref. Gemeenten in Nederland, d. d. 5 Februari, 1884, droeg zeker het zijne bij om de immigratie te leiden, temeer daar het verschillende plaatsen noemde als veelbelovende nieuwe nederzettingen, waar het land nog goedkoop was, en reeds kerken gesticht. Fremont, Allendale, Vogel Center, Richland (Lucas), en New Era, in Michigan, werden genoemd; New Holland en Charles Mix (County) in Dakota; Rotterdam, in Kansas; en Oostfriesland, in Nebraska. ²¹⁾

§5. *Inwendige Zending.*

De vooruitgang van 1880—1890 is echter niet uitsluitend het resultaat der factoren tot hiertoe genoemd.

Wat de elementen die dit tijdvak aanvoerde, met name dat der landverhuizing buiten Michigan aangaat, is de kerkelijke uitbreiding dezer jaren, onder God, vooral te danken aan iets anders, en wel aan de *Inwendige Zending* in haar kerken vergaderend werk.

Dezen Binnenlandschen Missionairen arbeid zullen wij thans bespreken.

Zooals in Hoofdstuk VI., § 6 medegedeeld, mocht eerst de

21) *De Wachter*, 27 Februari, 1884.

Synode van 1880, na jaren van vruchteloos getob en worstelen, haar eersten Binnenlandschen Zending-leeraar begroeten, en wel in den persoon van Ds. T. M. Van den Bosch.

Vroeger onderwijzer eener Christelijke School, te Kalamazoo, op eigen erf gebouwd, werd hij na tweejarige studie te Grand Rapids, in 1879, tot Candidaat bevorderd en door het Curatorium, volgens mandaat der Synode, beroepen "overeenkomstig zijne begeerte," als "reizend predikant voor de Binnenlandsche Zending." Op 2 Juli, 1879, werd hij als zoodanig bevestigd, te Grand Rapids, met eene predikatie van Prof. G. E. Boer over 2 Tim. 2: 15. Op Zondagavond, 13 Juli daaropvolgend "heeft br. Van den Bosch zijn dienst aanvaard met eene leerrede over 1 Cor. 2: 2." ²²⁾

Ds. T. M. Van den Bosch en Gade

Ds. G. Hoeksema

In het eerst regelde Ds. G. Hoeksema, destijds te Holland, Mich., den arbeid van Ds. Van den Bosch en beheerde het fonds der Binnenlandsche Zending.

Doch de Synode van 1880 opende ook in dit opzicht eene

²²⁾ *De Wachter*, 3 Juli en 14 Augustus, 1879.

nieuwe en vooruitstrevende bedeeing door het besluit (Art. 33), om eene *Commissie voor de Binnenlandsche Zending* te benoemen om de zaken dezer Missie te regelen. Als zoodanig werden gekozen Ds. K. Van den Bosch te Chicago, door de Comm. tot praeses gekozen; Ds. G. Broene, te Roseland, penningmeester; en Ds. E. L. Meinders, te South Holland, Ill., secretaris.

Deze deputaten vertegenwoordigden de geheele kerkengroep, wat usantie bleef tot 1884, toen elke *Classis* eene Zending's Commissie benoemde van drie leden, waarvan de voorzitter lid werd der *Algemeene Zending's Commissie*—eene regeling die tot in het volgend tijdvak in werking bleef. (Handel. 1884, Artt. 21, 26, 43.)

De in 1880 gekozene drie deputaten waren, zooals men merkte uit de standplaatsen der leeraars Van den Bosch, Broene en Meinders, allen aan de westzijde van het Michigan Meer woonachtig. Blijkbaar ging de Synode van de gedachte uit dat het hoofdterrein der Inwendige Zending in het Westen lag—wat een goeden blik in de toekomst openbaarde.

Toch lag de weg van den eersten zendeling, Ds. T. M. Van den Bosch, niet allereerst naar de grasvlakten der Mississippi vallei, doch naar de boschvelden van Noordelijk Michigan (Clam Union), en naar de twee grootste steden van Ohio: Cleveland en Cincinnati.

Spoedig daarna echter toog deze eerste missionaire dienaar des Woords naar het Westen, te Pella en Steamboat Rock in Iowa vrede stichtend; te Alto, in Wisconsin, eene kerk vergaderende, en zelfs, vanuit Steamboat Rock, met Ds. H. Bode, naar Dakota reizende “met het doel om te zien welke de vooruitzichten aldaar waren voor de Kerk, alsook voor eene Hollandsche kolonie.”

Te Turner, in Turner Co., Dakota, werden een negental verstrooide leden, “tot eene kleine vereeniging gevormd en gevoegd bij de gemeente Orange City, Iowa.”

Ook Hastings, in Nebraska, en Rotterdam, in Kansas, werden door den zendeling bearbeid zoowel als Chicago, Ill., en Paterson, N. J., en het was met leedwezen dat de Synode van 1882 zijn verzoek om ontslag als zendeling inwilligde. Gaarne had zij gezien “dat de Broeder in zijnen arbeid voortging, daar de Heere

hem zegent en het veld al grooter en grooter wordt." (Handelingen 82, Artt. 43, 53, 60.)

Had Ds. Hoeksema, in het bericht van Ds. Van den Bosch's ambtsaanvaarding in Juli, 1879, er over geklaagd dat de bron der *inkomsten* voor 't Binnenlandsch Zendingswerk een langen tijd geheel gestopt scheen, en de wensch uitgesproken dat zij voortaan rijkelijk vloeien zou—die begeerte werd vervuld. Waar gedurende 1879 tot 1880 de geheele ontvangst dezer Missie slechts \$312.64 bedroeg, kon men ter Synode van 1881 (Art. 66), rapporteeren dat er voor de Binnenlandsche Zending niet minder dan \$1,241.01 was ontvangen. Wel een tastbaar bewijs dat ons volk, eenmaal overtuigd zijnde van den eisch en het nuttige eener zaak des Koninkrijks, zoo gewichtig als de Inwendige Zending, ook gereed was haar te steunen. Zoo ging het immer in de historie onzer Kerkengroep—Gode dank.

Het salaris van den zendeling was destijds \$550, zeker geene groote som, en het strekt Ds. Van den Bosch ter blijvende eere dat hij daarvan, ter Synode van 1881, nog \$100 stortte in een *Fonds voor Bijbelverspreiding onder de Heidenen*, op zijn voorstel opgericht. (Art. 71.) De broeder had hart voor arbeid onder de heidenen, gelijk ons later blijken zal, zoowel als voor evangeliewerk onder eigen volk. Ware hij "gestadiger" geweest in het uitvoeren van zijne hartebegeerten, hij zou meer tot blijvenden zegen gesteld geweest zijn dan in zijn leven het geval was.

De Synode van 1882, aangemoedigd blijkbaar door de goede resultaten der Inwendige Zending, sprak uit "gaarne weer een Binnenlandsche Zendeling-leeraar te hebben in plaats van Ds. Van den Bosch, en droeg aan hare deputaten naar de Synode der Chr. Geref. Kerk op, om in Nederland rond te zien naar een geschikt arbeider, met 'last' om hem als zendeling-predikant te be-roepen, op een salaris van \$600, en vrije overtochtskosten." (Art. 65, Handelingen 1882.)

Deze deputaten echter, Dss. L. Rietdyk en R. T. Kuiper, slaagden er niet in om aan de begeerte der Synode te voldoen, hoewel men speciaal hun aandacht had gevestigd op Ds. C. C. A. L. John, destijds predikant der Chr. Geref. kerk te Zwartewaal. (Handelingen 1883, bladz. 29.)

Bijna vier jaren lang sukkelde men nu voort, het "moeilijk,"

ja, bijkans "onmogelijk" vindend om een binnenlandsch zending-leeraar te verkrijgen, zoodat de Synode van 1886, voor welke dit verklaard werd, zelfs de Resolutie passeerde: "Studenten, die voor rekening van de Kas "ex bonis publicis" studeeren, beloven, en teekenen hun naam hiervoor, dat, als zij met de hulpe

Ds. L. Rietdyk

Ds. R. T. Kuiper

des Heeren hunne studiën tot een gewenscht einde zullen gebracht hebben, de Synode, of de Binnenlandsche Zendings Commissie, het recht heeft hen als Binnenlandsch Zending-leeraar te beroepen, en dat zij, zonder buitengewone omstandigheden—door de genoemde Commissie te beoordeelen—verplicht zijn die roeping aan te nemen, en gedurende den tijd van minstens één jaar als zoodanig in den dienst der Kerk werkzaam te zijn." (Art. 78, bladz. 29.)

Dat was wel eene Draconische wet, niet veel ruimte gevend aan den Geest der inwendige roeping, hoe goed ook bedoeld ten bate der Inwendige Zending!

Toch had middelerwijl het werk niet geheel stil gelegen.

Zwakke gemeenten werden gesteund uit de Zendingskas, met rentelooze voorschotten voor gebouwen en als subsidie voor predikants-tractementen, en een aantal energieke leeraars, Ds. H. en C. Bode, R. T. Kuiper, E. Broene, en E. L. Meinders, bezochten Dakota, Minnesota, Kansas en andere Staten, om "kerken" te vergaderen.

Eere aan deze broeders, die met groote zelfverloochening, des winters en zomers, bij nacht en ontijde, op "lumber wagens," in "prairie schooners," en op allerlei andere ongeriefelijke rijtuigen overal heentogen, soms ongebaande wegen inslaande, door "creeks" henenrijdend, door sneeuw en regen, in onweer en duisternis, soms verdwaald op de prairies, en wanneer zij op een spoortrein konden reizen het te groote onkosten achtende voor de Kerk om in een nachttrein ieder \$1.50 te "verslapen" in een Pullman waggon, zoodat zij zich op de banken nederlegden voor nachtrust.

En soms werd men, na al dezen zelf-opofferenden arbeid, nog in de bladen door buitenstanders met "vijandelijke smaad" overladen, gelijk menigmalen plaats greep, terwijl zoo hier en daar veelbelovende posten verloren gingen, vermoedens opwekkend dat "belofte van geld" den "doorslag" gaf.²³⁾

Doch, wat zou men? Kerkelijk beginsel dreef, en uit allerlei oorden kwamen de roepstemmen: "Kom over en help ons." Eigen volk, en emigranten uit Nederland, stichtten hier en daar nieuwe kolonies, gelijk te Luctor, in Kansas; Prinsburg, in Minnesota; Douglas, Charles Mix, Campbell en Emmons Counties, in Dakota, enz.

Ook in Noordelijk Michigan ontstonden nieuwe kolonies, vooral onder den invloed der paniek in de dagen van President Cleveland.

Toch leed met name de Binnenlandsche Zendingskas er onder dat er geen missionair Dienaar des Woords in het veld was, zoodat er in 1885 een te kort in het Fonds was dat *volens volens* uit de Kas der Buitenlandsche Zending werd aangezuiverd.

Ds. R. T. Kuiper bepleitte daarom het noodige van *biduren*, bepaaldelijk voor de Inwendige Missie, en toespraken er bij, op-

²³⁾ Zie, in casu, *De Wachter*, Verslag der reis van Ds. R. T. Kuiper en C. Bode naar Dakota en Minnesota, Augustus—September, 1885. Ook *De Wachter*, 22 Maart, 1888, v.v.

dat "er wat vaker collecten voor de Binnenlandsche Zending werden gehouden, of in die collecten milder werd gegeven; dan was er zeker veel voor die goede zaak gewonnen." ²⁴⁾

Dat stelde het materieële wel wat rijkelijk op den voorgrond, zeker meer dan het bedoeld was. Doch in elk geval vestigde het de aandacht op behoefte aan *gebed* voor dezen "arm" des Koninkrijks, en misschien gingen vele verzuchtingen er voor op uit den boezem dergenen die Sions heil beminden.

Wellicht was het, ten deele althans, een antwoord op ernstig gebed dat er nog in 1886, en wel kort na de Synode die het vinden van een zendeling-leeraar "moeilijk," ja, "onmogelijk bijkans," had verklaard, en als ten einde raad was, een broeder werd gevonden wiens hart geneigd werd tot aanvaarding van dit werk, en die langer, overvloediger, en gezegender mocht arbeiden dan zijn voorganger.

Het donkerst uur is vaak vlak vóór den dageraad!

Het was de Candidaat M. J. Marcusse dien wij hier bedoelen, die op 25 Augustus, 1886, te Grand Rapids, in het ambt werd bevestigd door Ds. R. Duiker, destijds president der Zendings Commissie, sprekend over 1 Cor. 1:17, waarna br. Marcusse "met een gepast woord zijn ambt aanvaardde, en de *voorbede* alsook de *liefdadige* ondersteuning van geheel de Kerk vroeg." ²⁵⁾

Dat "gepaste woord" besprak des Heilands zendingsbevel.

Inderdaad, rijk gezegend was Ds. Marcusse's arbeid in allerlei streken. In 1888 zag hij zich in staat gesteld om aan de Synode te rapporteeren dat hij gedurende zijn dienst van twee jaren dertien verschillende gemeenten had mogen bedienen, 345 huisgezinnen bezocht had, en ongeveer 225 personen, klein en groot, òf door belijdenis òf door doop in den schoot der Kerk had mogen opnemen.

Gedurende zijnen arbeidstermijn waren elf gemeenten tot openbaring gebracht. (Art. 21.)

Geen wonder dat de Synode met blijdschap zijn rapport hoorde en hem verder Gods zegen toewenschte in zijn werk. Tot December, 1888, ging hij in dezen arbeid voort.

Ongetwijfeld aangemoedigd door de goede resultaten der Inwendige Missie, wekte de Synode van 1884 de studenten op om

24) De Wachter, 28 Januari, 1885.

25) Idem., 1 September, 1886. Vgl. Levensschets, The Banner, 21 September, 1911.

zooveel mogelijk in het Oosten te prediken (Art. 33), terwijl de Synode van 1888 besloot om aan de Comm. der Binnenlandsche Zending aan te bevelen om gedurende de zomer vacantie de Theologische studenten te employeeren in 't Westersch arbeidsveld (Art. 61), wat sinds dien regel werd,—en veel bate afwierp.

Nog koener daad verrichtte deze zelfde Synodale samenkomst door “in het geloof er toe over te gaan” om een tweeden zendeling-leeraar te beroepen. En beide, verruiming van blik zoowel als voortgang in den arbeid, openbaart het besluit der Synode: “om bij voorkeur een persoon te benoemen die in het Duitsch en Engelsch kan prediken.” (Art. 60.)

Ds. M. J. Marcusse

Ds. M. Van Vessem

Met bijna alle stemmen koos de Synode Ds. M. Van Vessem tot het werk, verder de Binnenlandsche *Zendings Commissie* autoriseerende om “zoo noodig, in 't vervolg een zendeling-leeraar te verkiezen en te beroepen” (Art. 71), iets wat jarenlang usantie bleef.

Ds. Van Vessem bleek de rechte man op de rechte plaats te zijn, en arbeidde met ijver, ernst en zegen, in drie talen het Evangelie verkondigend, naar eisch van plaatselijke omstandigheden,

in het Duitsch als de taal zijner moeder, in 't Nederlandsch als de sprake zijns vaders, en in het Amerikaansch van zijn geboorteland. In 1890 kon hij ter Synode rapporteeren dat hij, sinds de Synode van 1888, die hem tot het werk geroepen had, 511 huisgezinnen had bezocht, 142 leden opgenomen door doop of belijdenis, en 235 malen gepreekt.

Ds. Van Vessem bleef in dezen arbeid bezig tot den zomer van 1890 en diende dus tot het einde van het tijdvak waarover dit hoofdstuk handelt.

Inmiddels, op 3 September, 1889, was Cand. E. Breen als opvolger van Ds. Marcusse in den wijngaard der Inwendige Zending uitgestooten. Vóór Juni, 1890, had hij reeds een zevental gemeenten bezocht, en beide in het Oosten en in het Westen werd zijn arbeid rijk gezegend.

Ds. Breen diende tot het einde van het pasgenoemd jaar, en dus tot in het eerste deel der periode waarover het volgend hoofdstuk handelt, VIII., § 4.

Het "geloof" waarin de Synode van 1888 den stap nam om het zendings-personeel te vermeederen, werd dus niet beschaamd. Niet alleen toch dat er steeds genoeg geld voorradig was voor de salarissen der missionaire dienaren en hunne reiskosten, maar de Synode van 1890 had zelfs den moed om aan een twaalfstal zwakke gemeenten de gezamenlijke som van \$1,350 te beloven als subsidie—geen onbelangrijk bedrag destijds.

Dat niemand den dag der kleine dingen verachte!

Het tijdperk der Holl. Chr. Geref. Kerk bewees te staan in het teeken des *vooruitgangs*, ook in het werk der Inwendige Zending.

§6. *Heiden Zending.*

Tot op zekere hoogte, hoewel zonder uitwendige vrucht, is vooruitgang ook merkbaar in het werk der *Heiden Zending* dat thans ter sprake dient te komen, nauw verbonden als het van den beginne af was aan de Inwendige Missie.

Collecten voor beiden werden meer dan eens in ééne resolutie aanbevolen.

Zelfs was het werk der Buitenlandsche Zending nog in 1886 door de Synode opgedragen aan de Algemeene Binnenlandsche Zendings Commissie, "vereinigd met den penningmeester voor de Zending onder de Heidenen." (Art. 114.) Die penningmeester was Ds. R. T. Kuiper, een warm zendingsman.

Hoewel dus chronologisch besluiten omtrent actie tot zending onder de heidenen vooraf gingen aan het ter hand vatten der Inwendige Zending, bereikte de Binnenlandsche Missie veel vroeger hare zelfstandigheid dan hare oudere zuster.

Het was, zooals wij straks zullen zien, eerst ter Synode van 1888 dat er eene aparte commissie voor de Heiden Zending werd aangesteld, en definitieve actie genomen in betrekking tot de Missie zelve.

Toch, ook al ontbrak gedurende dien tijd de gewone Zending "machinerie," Zending^sgeest ontbrak niet geheel, en langzamerhand werkte deze geest als een zuurdeeg des Koninkrijks voort.

Vooraf was het, zooals in 't vorig hoofdstuk met een woord genoemd, het opwakend *vereinigingsleven*, (Hoofdstuk X.), dat de Zending^szaak bepleitte door menig artikel in *De Wachter*, en menig "stuk" op de toen zoo populaire "jaarfeesten" en andere vergaderingen.

Vooraf de alreeds in Januari, 1870, opgerichte "Christelijke Vereeniging" te Grand Rapids, liet in *De Wachter* van zich hooren. Aan J. A. Brummeler te Grand Rapids, komt de eere toe alreeds in 1879 een voorstel te hebben gedaan van een *jaarlijksch Zending^sfeest*, b.v. op 4 Juli. B. De Graaf, in dezelfde stad, besprak: "Kunnen kinderen iets doen voor de Zending?"

Ook de leeraren begonnen warm te worden voor de zaak, of liever, sommigen hunner, want helaas er waren blijkbaar "lauwen" onder de leiders des volks, die Zending^sactie karakteriseeren durfden als een "na-apen" van Amerika.²⁶⁾

Vooraf Ds. R. Duiker, destijds predikant der Tweede gemeente te Grand Haven, blies op loffelijke wijze de trompet voor de Heiden Zending. In *De Wachter* riep hij der geheele Kerk toe: "Iedere gemeente behoort eene Zending^s-gemeente, en ieder lid een Zending^s te zijn." In eigen arbeidsveld gaf hij een goed voorbeeld door op 4 April, 1883, eene *Zending^s Vereeniging* te

26) *De Wachter*, IV., 24; V., 1; XII., 3. Ook 1 Maart, 1883.

stichten en Biduren voor de Missie te laten houden, terwijl de Vrouwen Zendings Vereeniging der Tweede Grand Havensche kerk sinds 1885 jarenlang finantiëelen steun meende te moeten bieden aan Ds. Sandresky's hospitaal voor kinderen van Arabieren en Joden te Jeruzalem, en aan de Ermeloosche Zending, die destijds den bekenden Missionaris Spillenaar in Egypte in dienst had. ²⁷⁾

Ja, de zendingsgeest werkte door, en dat niet alleen onder het Hollandsche element der Kerk, maar evenzeer onder het Duit-sche, zoodat b.v. in 1885, "eenige vrienden der Zending, wonende in de nabijheid van Ackley, Iowa, de belangrijke som van dertien honderd en negen en dertig gulden overzonden aan Ds. J. H. Donner, director der Buitenlansche Zending der Chr. Geref. Kerk. ²⁸⁾

Ds. R. T. Kuiper schreef zelfs dat sedert de Synode van 1884, "de bewustheid meer ontwaakt of levendiger wordt, dat onze Kerk, zal zij niet aan de tering komen en wegwijnen, onder de vele Zendingskerken in dit land ook *zelve* eene Zendings Kerk moet worden." Dat was kras gezegd, en zal zeker het getal wel versterkt hebben dergenen die "van het begin af oordeelden dat onze Holl. Chr. Geref. Kerk eigenlijk zelve eene Zending naar het buitenland moest hebben." ²⁹⁾

Doch *waar* zou men arbeid beginnen?

De Nederlandsche Kerk bood meer dan eens een deel van haar Zendingsterrein aan.

Ware hare keuze van Suriname, in 1863, en de uitzending van hare eerste arbeiders derwaarts, de broeders De Beste en Veenstra met gelukkig resultaat bekroond geworden, misschien had de gedachte aan co-operatie in arbeid op eigen Amerikaansch halfroond er beter ingeslagen. Maar, om op het verre Java den arbeid mede aan te vatten, daarvoor bestond bitter weinig ambitie.

Doch—waarheen dan?

H. Wykhuizen stelde voor om in Amerika te blijven en onder de *Negers* te arbeiden. Op Java was het klimaat te afmattend, en de regeering stond te antipathiek tegenover de Zending. ³⁰⁾

27) *De Wachter*, XVI., 2, 9; XVIII., 33. (Vgl. Hoofdstuk X., § 9.)

28) *Idem*, 14 October, 1885.

29) *Idem*, 21 October, 1885.

30) *De Wachter*, 17 Maart, 1886.

P. Wierenga deed zelfs het naïeve voorstel om de Psalmkaartjes, die de kinderen op de Sabbathschool ontvingen, naar de "onwetende heidenen" te sturen, daar ze hier, na gebruik, "toch nutteloos heenliggen." Natuurlijk dat de *Wachter* redactie er op wees dat zulk een plan meer van een warm hart getuigde dan van bekendheid met Zendingsvelden, daar de heidenen als regel niet veel lezen konden, en vooral geen Hollandsch of Engelsch.³¹⁾

Inmiddels bleef de vraag nog steeds onbeantwoord: *waar* zullen wij arbeiden en onder welk volk?

Onverwacht echter kwam men tot klaarheid en uit de verwarring. Op het Synodaal Agendum voor 1886 kwam het voorstel der Tweede gemeente te Grand Haven: "De Synode wordt vriendelijk en dringend verzocht om—voor zooveel het de Zending betreft—vooral te letten op de *Heidenen of Indianen in ons eigen land*, naardien het (overeenkomstig de door de Zendingsvergadering ingewonnen informaties), meer dan tijd is om meer arbeid aan die ongelukkigen te besteden, en zoo mogelijk een Zending voor dat doel uit te rusten."

Het lid der Zendings vereeniging, F. Kniphuizen, in Hoofdstuk X., § 10, over de Christelijke School, nog eens te noemen, was op de gedachte der Indianen missie gekomen door een stuk over John Elliott, den bekenden zendeling onder de Roodhuiden (1604—1690), door hem in *Hei Oosten* gelezen. Zijn voorstel, dit voor de aandacht der gansche Kerk te brengen, vond gereden steun bij Zendings vereeniging en kerkeraad, en zoo kwam het op 't Synodaal Agendum.

Ds. R. T. Kuiper schonk er direct zijne adhaesie aan. Hij meende, "onze Kerk heeft eene schuld bij den Heere openstaan, om te voldoen aan den armen Indiaan, die zijne bezittingen voor een spotprijs heeft moeten afstaan, opdat wij en onze kinderen er mede begiftigd zouden worden." Sinds den zomer van 1885, toen hij Dakota had bezocht, was Indianen Zending een onderwerp dat hem gedurig bezig hield, en de gedachte was zelfs in hem op gerezen dat onze boeren in Dakota eens zouden beproeven om Indiaansche knapen in dienst te nemen en in de waarheid te onderwijzen. En als de Heere dit eens tot hunne bekeering mocht zegenen, zouden uit zulke jongens geene geschikte zendelingen

31) *De Wachter*, XIX., 4.

onder hunne stamgenoten kunnen gevormd worden?" Jammer is het dat deze laatste idee niet meer aandacht heeft ontvangen.⁸²⁾

Veel meer te bejammeren echter is het dat er blijkbaar niet genoeg studie gemaakt werd aangaande heel het veld der Missie. Van overweging van *strategische* redenen vindt men geen gewag gemaakt. De hoofdzaak in de consideratie was onze *verplichting* tegenover den Indiaan. Van andere argumenten leest men niet, of zoo goed als niet.

Dat de blik in die dagen niet ruimer was, is met recht te betreuren, hoewel niet moeilijk om te verstaan. Doch in elk geval was er toch *voortgang* te constateeren, want de Synode van 1886 besloot om "eigen Zending onder de Heidenen te beginnen."

Met het oog op het feit dat eigen land het arbeidsveld zou zijn, werd de naam "Buitenlandsche Zending" veranderd in "Zending onder de *Heidenen*" (Art. 65).

Het Agendum-voorstel der gemeente Rochester: "De Synode besluite om iemand voor de Buitenlandsche Zending te doen opleiden" (*De Wachter*, 5 Mei, 1886), hoewel niet met name in de Synodale Handelingen genoemd, ontving ook blijkbaar de goedkeuring der vergadering, daar bepaald werd "dat met oog op de opleiding van Zendeling-kweekelingen aan onze Theologische School, een vierde gedeelte van het salaris van den derden docent betaald worde uit de kas der Zending onder de Heidenen"—een besluit waartegen Ds. Duiker protest aantekende. (Artt. 76, 77.)

Naar Nederland zou men nog duizend gulden zenden "als eene laatste gift tot ondersteuning voor de Zending in Oost Indië (Art. 65). Vanaf 1881 tot 1 Juni, 1886, had men \$3,104.83 aan de Chr. Geref. Kerk overgemaakt ten bate harer Missie.

De Synode van 1886 beging echter de fout door niet met onbetwistbare duidelijkheid te bepalen wie er voorbereidende maatregelen nemen zou om tot eigen Zending in eigen land te komen. Daardoor nam het tot Augustus, 1887, eer de Binnenlandsche Zendings Commissie met den penningmeester der Heiden Zending vergaderde, en er besloten werd informatie in te winnen "*waar* misschien voor onze Kerk de geschikste gelegenheid zou bestaan om met hoop op eenigen vrucht" onder de Indianen te arbei-

82) *De Wachter*, 19 Mei, 1886. Vgl. Hoofdstuk IX., § 6 over Opleidingschool.

den. Met name zou onderzoek worden ingesteld naar den toestand der Roodhuiden in Dakota. ³³⁾

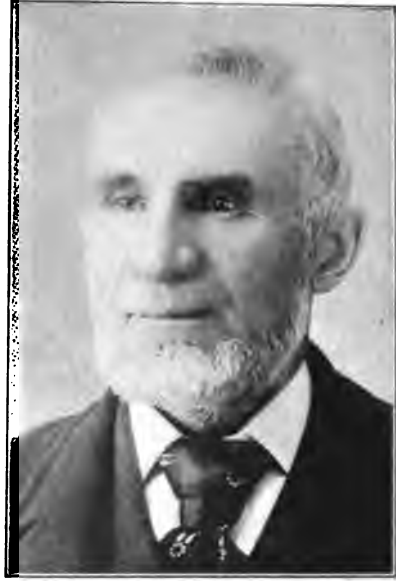
Toch bleef de zaak nog slepende, tot op de Synode van 1888, die eigenlijk de nieuwe periode der Uitwendige Zending inluidde, en wel door tweeërlei actie.

Allereerst besloot zij, op voorstel van Ds. R. T. Kuiper, in zijn penningmeesters rapport, om eene afzonderlijke *Commissie voor de Zending* onder de Heidenen te benoemen.

Daartoe werden drie leeraars gekozen, Dss. R. T. Kuiper, E. Bos en T. M. Van den Bosch, en twee ouderlingen, de broeders J. W. Garvelink en J. Gelock. (Art. 39.)

Ds. E. Bos
Eerste Praeses der Zendings Commissie, 1888—1895.

Hon. J. W. Garvelink
Van 1888 tot 1906 Penningmeester der Heiden Zending

Een paar dagen later bracht deze Commissie een reeds tentatief opgesteld "*Reglement voor de Zending onder de Heidenen van de Holl. Chr. Geref. Kerk in Amerika*, voor de Synode (Bijlage V.).

33) *De Wachter*, 20: 19, 23.

Door de goedkeuring daarvan verrichtte deze breedste Kerkvergadering eene tweede daad van gewicht, en wel het kiezen van een *Zendingsveld*: "bij voorkeur. . . onder de Indianen, of andere kleurlingen in dit land, en dan liefst op plaatsen waar tot nog toe door geene andere Kerken of genootschappen gearbeid werd. Mocht er echter eene goede gelegenheid voorkomen om elders, al ware het buiten Amerika, met eene andere Kerk, met ons in belijdenis, in Kerkbestuur en in doel ter uitbreiding van het Godsrijk overeenstemmende, te kunnen samenwerken, zoo zal de Commissie, met advies der Synode, vergund zijn een zending uit onze Kerk op zulk een zendingsveld te ondersteunen." (Art. 6, Reglement.)

Deze laatste lange zin, die de definitieve keus van een zendingsveld toch weer op losse schroeven zette, was blijkbaar toegevoegd aan het meer positieve eerste deel, om dezulken ter wille te zijn die gaarne zagen dat de wensch vervuld werd van br. *Jeremias Kruidenier*, die in een brief aan de Synode mededeelde dat hij sterken drang gevoelde om zending te worden, en verzocht "dat onze Kerk hem voor hare rekening naar Egypte zende, om aldaar, in vereeniging met de Zending der 'United Presbyterian Church' te werken."

"Na veel discussie besloten :

- (1) "Onze Kerk kan slechts *een* eigen Zendingsveld hebben, en zal dit in dit land trachten te vinden, gelijk in het Reglement der Comm. voor de Heiden Zending is omschreven ;
- (2) "Mr. J. Kruidenier ten zeerste bij genoemde Comm. voor dat doel aan te bevelen." (Art. 65.)

Spoedig na de Synode bleek het dat br. Kruidenier zijn hart op Egypte had gesteld. Hij trok derwaarts in 1889, in het eerst gesteund, ten bedrage van \$400 jaarlijks, door een comité der "Gereformeerde Zending," met Ds. Fles als praeses, G. Mokma als scriba, en T. Keppel, die er blijkbaar de ziel van was, als penningmeester.

Het protest van Ds. G. E. Boer tegen zulk een optreden, als de handen der Synodale Zending Comm. slapmakend, zoowel als het naderhand opleven van actie betreffende het Indianen veld, leidde na enkele jaren arbeids, tot het ontbinden van 't comité. ⁸⁴⁾

84) *De Wachter*, 10 en 24 April, 1889.

Inmiddels had de Commissie der Synode niet stil gezeten, al stond zij voor een geheel onbekend terrein, en nauwelijks wetend "hoe en waar het eerst te beginnen."

Reeds in September, 1888, nam zij br. Douwe Drukker voor hare rekening als zendeling-kweekeling, en het volgend jaar br. Herman Fryling, die beiden aan de Theol. School hunne studie begonnen.

Doch er werd nog meer ondernomen, en wel iets dat tot spoediger actie op een Zendingsveld leidde. Nadat een paar broeders te vergeefs beroepen waren geworden, openbaarde zich Ds. T. M. Van den Bosch als geneigd om arbeid onder de Indianen te ondernemen. De Comm. handelde naar zijne begeerte, en op 23 October, 1889, werd hij te Grand Rapids op plechtige wijze afgezonderd tot het werk der Heiden Zending. Ds. E. Bos, praeses der Zendings Commissie, sprak over Efeze 3:8, en Ds. R. T. Kuiper las het Formulier "met gepaste wijziging en toevoeging naar gelegenheids-omstandigheden." Ds. T. M. Van den Bosch aanvaardde zijn arbeid met eene korte intree-predikatie over 2 Thess. 3:1, 2.

"Wij mogen door Gods genade een *Ebenhaëzer* oprichten," schreef Docent G. E. Boer in 't zelfde *Wachter* nummer dat een berijmd "VAARTWEL" bevatte aan Zending Van den Bosch en gade:

"Vaartwel! Gaat heen in 's Heeren kracht
 Naar 't land der Indianen!
 Een groote macht van Heid'nen wacht
 Dat men den weg hun bane
 Tot 's Heeren kruis, tot Jezus' voet,
 En—reiniging in 's Heilands bloed!"³⁵⁾

Het was naar de Indianen in *Dakota* dat de nieuwe missionaris heentoo, ook als sprak de aankondiging zijner bevestiging dat hij zijn werk zou aanvangen: "Hoogst waarschijnlijk ten Z. O., ten Zuiden, of ten Z. W. van Oklahoma, Indian Territory, onder een of ander Indianen stam, of onder de Negers."

Omtrent "Indian Territory" kwamen echter "ter elfder ure" zoovele bezwarende berichten, dat men besloot den zendeling naar *Dakota* te doen trekken, en wel naar het "Rosebud Agency." Een

³⁵⁾ *De Wachter*, 30 October, 1889.

salaris van \$1,000 werd hem toegestaan, benevens paard en rijtuig.³⁶⁾

Nu, aan deze beide grieven zou Ds. Van den Bosch wel groote behoefte hebben op de uitgestrekte velden in 't Zuiden van Dakota, onder de Sioux Indianen. Hadde hij meer vastheid van karakter kunnen medenemen, zulks ware hem dubbel te stade gekomen. In elk geval had hij groote behoefte aan het laatste, daar hij met allerlei moeilijkheden had te worstelen, en allerlei teleurstellingen inoogste. Nadat hij ten slotte uit Oklahoma bericht had dat alles "vol" was, terwijl hij het veld onder de Winnebagoes, in Nebraska, bezet achtte, gaf hij geheel den moed op, en op 4 September, 1890, werd hij op zijn verzoek ontslagen als zending onder de heidenen.

Minder dan een jaar was hij dus in dien arbeid bezig geweest. De Kerk was verslagen onder den indruk, dat een werk, met zóóveel gebed begonnen, totaal mislukt was. En de omstandigheden liepen zóó dat men zich tot op 1896 genoopt zag om met de uitzending van arbeiders *te wachten*, al was zulks ook eene "pijnlijke gedachte dewijl de velden der Heidenen braak leggen. . . ."

En toch, trots al deze teleurstellingen en de afwezigheid van elke uitwendige vrucht, kan men toch aan het tijdperk der Ware Holl. Geref. Kerk, ook in betrekking tot de Heiden Zending, niet geheel en al het karakter van *vooruitgang* ontzeggen.

Want immers, gedurende dit tijdvak van 1880—1890 was er in minstens *vierderlei* opzicht een voortschrijden:

de Kerk als geheel was wakker geschud voor Heiden Zending;

een tweetal broeders werden opgeleid, speciaal voor dit werk in het Koninkrijk Gods;

er bestond Zending's "machinerie," wat vroeger geheel ontbrak, en, ten slotte,

het *geven* voor deze Missie was op merkwaardige wijze toegenomen.

Waar ter eerste Synode der Ware Holl. Geref. Kerk, in 1880, door penningmeester Noordewier gerapporteerd werd dat er gedurende het geheele verlopen jaar \$397.07 was ontvangen voor de Buitenlandsche Zending, daar kon, in 1890, door penningmeester

36) *Handel. Syn.*, 1890, Bijlage XI.

J. W. Garvelink, worden vermeld dat in de maand Juni van dat jaar alleen, de som van \$533.41 was ingekomen.

Dat bewees ten duidelijkste dat er voortgang was.

§7. *Joden Zending.*

Omtrent *Joden Zending* was ook gedurende het tijdvak 1880—1890 geene sprake, uitgenomen enkele mededeelingen in *De Wachter*, met name in het nummer van 8 Maart, 1883, waarin J. Kostelijk een rapport van Ds. E. Kropveld der Ned. Chr. Geref. "Zending onder Israël" plaatste: "In de hope dat het nog eene roepstem voor velen onzer mocht zijn of worden, om ook een paar penningen af te zonderen voor de Zending onder Israël. Zoo ver mij bewust is, doet onze Kerk daar weinig aan."

Hij stelde ééne collecte per jaar voor, ten bate des arbeids door Kropveld gerapporteerd, maar zijn "roepstem" zou die van een roepende in de woestijn zijn, tot in het volgend tijdvak, in Hoofdstuk VIII., § 6, beschreven.

§8. *De Theologische School.*

Ook deze stond in het "voorwaarts" teeken dat de Holl. Chr. Geref. Kerk zoo kenmerkte in betrekking tot de reeds door ons beschrevene, en andere, nog te noemen zaken.

Allereerst was er belangrijke verbetering door hoogst noodige vergrooting der *faculteit*.

Alreeds op de Synode van 1882 werd het wenschelijke overwogen van het kiezen van een tweeden docent, "ook met het oog op de vele vakken van onderwijs," en hoewel men den moed niet had een gewoon hoogleeraar te benoemen, wegens finantieel bezwaar, besloot men toch een hulp-docent aan te stellen, en wel den heer Geerhardus Vos, destijds theologisch student te Grand Rapids, op een salaris van \$300. Toen deze in 1883 bedankte voor eene herbenoeming, tegen \$600, daar hij elders zijne studiën wenschte voort te zetten, werd Ds. G. K. Hemkes, destijds predikant te Vriesland, Mich., aangesteld als hulp-docent. Op de Synode van 1884 volgde definitieve benoeming als gewoon docent.

De Synode twee jaren later gehouden, besloot evenals hare

voorgangster, tot voortvaren, door Candidaat G. Vos als derde docent te benoemen, en heel de Kerk jubelde toen deze rijk begaafde jonge geleerde, inmiddels in Duitschland tot doctor in de filosofie bevorderd, op 4 September, 1888 geïnstalleerd werd.

Aan hem werd de Leerstellige en Exegetische theologie toevertrouwd. Docent Hemkes werd belast met de Historische, en Docent Boer met de Praktische Godgeleerdheid.

Prof. G. E. Boer

Prof. G. K. Hemkes

De vakken in het literarisch departement werden onder deze drie professoren verdeeld met dien verstande dat aan Prof. Vos vooral was opgedragen om onderwijs te geven in de Engelsche taal en letterkunde, en aanverwante vakken.

Deze laatste opmerking voert tot een andere zaak de verbetering der School betreffend, n.l. voorzoover dit den *leercursus* aangaat.

Niet alleen werd het onderwijs der in Hoofdstuk VI., § 8 genoemde vakken gestadig verrijkt en verbeterd, maar nieuwe vakken werden er aan toegevoegd.

Het Engelsch b.v., waarin de studenten in het eerst zelf moesten voorzien, "door *privaat onderwijs*" (1876), werd door

de Synode van 1886, "met het oog op de toekomst onzer Kerk," van zóó hoog belang geacht, dat vooral met het oog op deze taal het beroepen van een derden docent als nuttig en noodzakelijk werd aangedrongen. Toen het bleek dat de beroepene (Dr. Vos), niet vóór 1888 zijn ambt aanvaarden kon, droeg men voor den

Dr. G. Vos

cursus van 1887-1888 aan Ds. J. Y. De Baun van Grand Rapids op om onderricht te geven in de taal en literatuur des lands—wat ook geschiedde.

Inmiddels had Prof. Hemkes reeds in 1886 een begin gemaakt met onderwijs in de Duitsche taal,³⁷⁾ en hoe op velerlei wijze de

37) *Syn. Handel.*, 1888, bl. 25.

curcus aan het einde van het onderhavig tijdvak was uitgebreid, leert ons het *Reglement voor de Theologische School der Holl. Chr. Geref. Kerk*, dat wel eerst officiëel door de Synode van 1892 werd goedgekeurd, en dus formeel buiten de grenzen van dit hoofdstuk valt, maar reeds in September, 1890, ontworpen was en in eene vergadering van docenten en studenten voorgelezen, zoodat het hier niet geheel buiten plaats is.

De literarische cursus, nog steeds vier jaren, omvatte het volgende:

- I. Met twee jaar studie: Aardrijkskunde, Romeinsche en Grieksche Oudheden; Mythologie.
- II. Met drie jaar studie: Rhetorika, Amerikaansche en Nederlandsche Geschiedenis.
- III. Met vier jaar studie: Nederlandsche, Engelsche, en Hoogduitsche taal; Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche taal; Algemeene Geschiedenis; Geschiedenis der Wijsbegeerte, Logika, Empirische Psychologie.

De *theologische* cursus, door de Synode van 1888 (Art. 62) tot drie jaren verlengd, hield in:

- I. Met één jaar studie: Bijbelsche Geschiedenis, Bijbelsche Aardrijkskunde, Natuurlijke Godgeleerdheid, Joodsche Oudheden, Hermeneutiek.
- II. Met twee jaar studie: Inleiding op de Dogmatiek, Tekst Critiek, Symboliek, Idololatrie, Dogmengeschiedenis.
- III. Met drie jaar studie: Isagogiek, Dogmatiek, Exegese, Homilietiek, Kerkgeschiedenis. In het laatste jaar daarenboven: Christelijke Zedekunde, Catechetiek, Liturgiek, Poimeniek en Geschiedenis der Formulieren van Eenigheid.³⁸⁾

Dat deze breede lijst van vooruitgang spreekt is ontegenzeggelijk, ook al was er nog overvloediglijk ruimte voor verbreding en bevestiging, gelijk de volgende kapittels beschrijven.

En te meer was dit voortschrijden merkbaar, door dat Prof. Vos een waardevolle reeks van *dictaten* over verschillende theologische vakken gaf, waarvan vooral zijne lijvige "Dogmatiek" uitmunte in blijvende waarde.

Jammer dat deze talentvolle hoogleeraar niet langer aan de Theol. School verbonden bleef, en dat men hem een *struikelblok*

38) *Hand. Syn.*, 1892, bl 46 v.v.

in den weg legde—doch dat is iets dat tot Hoofdstuk VIII. behoort. . . .

Ook in het *beheer* der School was vooruitgang.

Tot op 1870 bestond er slechts een “Comité over de studenten en om voorbereidend te examineeren.” De leden er van behoorden allen tot de Michigan Classis. Doch op de Alg. Verg. van het pasgenoemd jaar, viel het besluit dat er voortaan eene *School Commissie* zou zijn van zes leden: vier uit Classis Michigan, en twee uit Classis Illinois.

Voor Classis Michigan werden benoemd de leeraars Duiker, Frieling, Baron en F. Hulst; voor Classis Illinois: Dss. J. R. Schepers en J. Schepers. (Art. 33.)

Dit was de oorsprong van het *Curatorium*, als representeerende vergadering van “verzorgers” der Theol. School, hoewel deze Latijnsche naam eerst genoemd werd op de Alg. Verg. van 1876, die bepaalde dat elke Classis vertegenwoordigd zou worden door twee leeraren. Misschien was dit besluit gericht tegen de hegemonie van Michigan—ook later soms opkomend en meer dan eens weerstaan.

Tot hertoe werden de examina door de Algemeene Vergaderingen afgenomen, doch in 1878 werd er besloten dit niet langer alzoo te doen, “daar dit te veel tijd neemt,” maar aan het Curatorium op te dragen, “waartoe zij eene bijzondere vergadering zullen houden.”

Den Curatoren werd vrijheid gegeven om niet alleen hunne secundi ter assistentie uit te noodigen, maar “ook andere leeraars tot hulp en raad.” (Alg. Verg., 1878, Art. 26.)

Aan het eigenlijk Curatorium werden op dezelfde vergadering vijf “trustees” toegevoegd met het oog op incorporatie der School, en wel Dss. Frieling en K. Van den Bosch, en de broeders J. Gelock, A. Riddering en J. Garvelink.

Meer dan eens werd het getal zoowel als het personeel dezer corporatie gewijzigd, doch tot in het volgend tijdvak onderscheidde men tusschen de *trustees* der School, aan wie de stoffelijke belangen der kerkelijke inrichting waren opgedragen, en het *Curatorium* als verzorger van het wetenschappelijk werk der School.

Aan het einde van ons tijdvak fungeerden er zeven “trustees” met een gelijk getal curatoren.

Daarenboven was er aan het gecombineerd lichaam een penningmeester toegevoegd—het een en ander duidelijk betoonend dat de zaak der School was voortgeschreden.

Dat kwam ook uit in het aangroeiend *studentental*. Bedroeg dit in 1880 een half dozijn “theologen” en een viertal “literatoren”—te zamen tien studiosi—in het najaar van 1890 was er een veertigtal op de rollen der School geschreven—dus eene vervierdubbeling.

Gaven in boeken en geld voor de bibliotheek werden speciaal gemeld ter Synoden van 1888 en 1890, in dit opzicht dus evenzeer voortgang aanduidend—wat trouwens broodnoodig was.

De nu en dan opgedoken kwestie omtrent de *standplaats* der School (vgl. Hoofdstuk VI., § 8), werd voor goed van de baan geschoven door de Synode van 1890, die Grand Rapids koos, terwijl diezelfde kerkvergadering als het ware de kroon zette op al den vooruitgang der School der Holl. Chr. Geref. kerken, door een besluit om een *eigen schoolgebouw* op te richten. (Art. 29.)

De gehuurde plaats—de bovenverdieping der oude Chr. School aan Williams Str.—was te eng geworden voor de steeds aangroeiende discipelenschaar.

Met het oog op den zoo zichtbaren groei dien wij waarnamen, is het bevreemdend dat men in *De Grondwet* en *De Wachter*, in een pleidooi van Oud. T. Keppel, voor kerkelijke vereeniging van ons Hollandsch volk, de Grand Rapids School zoowel als de Inrichtingen voor Hooger Onderwijs der Geref. Kerk te Holland en Orange City als “teringlijders” voorstelde, zoodat men de vraag deed: “De School te Grand Rapids, zoo klein in haar begin, zal die moeten uitsterven?”³⁹⁾

Van veel meer moed voor de toekomst getuigde het plan van Ds. W. R. Smidt om de gemeente Ridott, die hij destijds diende, te vereenigen met een drietal Duitsche gemeenten der Holl. Geref. Kerk in Illinois, om te zamen eene Classis der Holl. Chr. Geref. Kerk te vormen, met het verdere doel om een Duitsch professor aan de Grand Rapids School te verbinden.⁴⁰⁾

Ds. Steffens karakteriseerde dit plan als “Jezuïtische politiek,” doch onzes inziens getuigde het van doorzicht en idealisme en vooral ook van een open oog voor de toekomst van het

39) *De Wachter*, 4 April en 6 Juni, 1888.

40) *Idem*, 16 Augustus, 1888.

Duitsche werk. Ten behoeve daarvan openbaarde Ds. Smidt zelfs de gedachte dat men de Opleidingsschool der Oud-Gereformeerde Kerk in Pruisen, destijds te Veldhuizen, in 't Graafschap Bentheim gevestigd, had moeten overnemen. "Die kon anders zulke gepaste predikanten leveren voor zulke (Duitsche) gemeenten (in Amerika) en zoo goedkoop! Immers Duitsch, Hollandsch en Engelsch kunnen ze daar leeren, en dit alles voor 100 dollars per jaar. Dit was in zeven jaren (van den leercursus) slechts 700 dollars. Hoe goedkoop toch!"⁴¹⁾

Nu, het zou lang duren eer men de kwestie der verzorging der Duijtsche gemeenten zou beginnen op te lossen, en wel door eene School in 't centrum van het Duitsch gebied in Amerika, en dus verre van het lief landelijk plekje in 't hartje van Bentheim, of later te Emden, in Oostfriesland.

Doch in elk geval verdient het lof, dunkt ons, dat de Holl. Chr. Geref. Kerk in Amerika, onder al de lasten die zij torste, ten behoeve van eigene opleiding voor het ambt, toch alreeds ter Synode van 1881 besloot om de pas opgerichte School der Oud-Geref. Kerk met honderd gulden te steunen (bl. 13 en 24), en in 1886 de resolutie passeerde om eene collecte aan te bevelen ten behoeve der opleiding van predikers dier Kerkengroep in Duitschland, ook al deed men zulks "ook met 't oog op Duitsch-sprekende gemeenten onzer Kerk," (Art. 113.) Binnen de eerstvolgende twee jaren collecteerde men \$366.19 voor dit doel, (Handel., 1888, Art. 51) en ook in het eerste half dozijn jaren daarna, zond men meer dan ééne gave tot steun der School der Oud-Geref. Kerk in Bentheim en Oostfriesland, "arm naar de wereld, te midden van veel tegenstand," (doch) "als een zout en een licht."⁴²⁾

§9. *Kerkelijke Fondsen.*

Hierover kunnen wij korter zijn, en vinden ten opzichte er van veel minder verbetering dan de algemeene voortgang der periode van 1880—1890 zou doen vermoeden.

Veeleer was er in betrekking tot de meeste kerkelijke kassen hier bedoeld, eene continuatie van het oude "worstelen."

In het kerkelijk leven onzes volks komt het "vasthoudende"

41) *De Wachter*, 3 September, 1884.

42) *De Wachter*, 20 Juli, 1888.

niet alleen uit in betrekking tot leer en praktijk—wat loffelijk is—maar helaas ook te veel wat de beurs aangaat, wat minder prijzenswaardig is.

Daardoor bleef allereerst het *Emeritus Fonds* de oude martelaar, even onpopulair als in het vorig tijdvak, en nog steeds “het kind van de rekening,” met uitgediende leeraars en predikantsweduwen en weezen al te veel de dupe der historie.

In 1883 rapporteerde men zelfs een “nadeelig slot” (\$125.96), en de penningmeester, broeder J. Gelock, klaagde er ter Synode over (Art. 7) “dat die Kas bestendig wat achteruitgaat,” en dat het “voor sommige broeders bezwarend is te moeten denken dat als zij heengaan, hunne weduwen en kinderen arm achterblijven.”

Er werd geresolveerd om—(veeg teeken!)—de bepaling, te *handhaven* om tweemaal per jaar voor het Emeritus Fonds te collecteeren, en om in het half-jaarlijksch verslag ook de namen te noemen der gemeenten “die niets doen.”

Doch dit openlijk aan de kaak stellen hielp al bitter weinig, daar er in 1888 niet alleen een tekort was van ongeveer dezelfde grootte als 1883, doch daarenboven ook nog oude schuld.

Klagend over “het treurig lot onzer Emeritus Kas,” stelde Ds. F. Welandt voor (*De Wachter*, 11 September, 1889,) om van predikanten met een salaris van \$500 en minder twee per cent. van hun inkomen te eischen ten bate van het Fonds hier besproken, en van leeraars met een traktement boven de \$500, drie per cent. te heffen. De salarissen waren destijds niet heel hoog! Men besefte echter dat zulk een aanslag van eene bepaalde klasse van leden der Kerk, het karakter der Kas als een pensioenfonds der kerken voor hare uitgediende leeraars radicaal wijzigen zou, en ging niet op den voorslag in.

Het besluit der Synode van 1888, dat eene bepaalde som noemde om het tekort te dekken—de helft der Synodale onkosten—bevatte in kiem het middel om het Emeritus Fonds uit zijn verval en degradatie op te heffen—doch het plaatsen van deze Kas op een aanslag-basis behoort tot het volgend tijdvak. (Hoofdstuk VIII., § 8.)

De Synode van 1890, die een voorstel van Classis Illinois op het Agendum vond, om het benoodigde voor emeriti leeraars en predikantsweduwen en weezen te heffen op dezelfde wijze als

het traktement der docenten, d.i. per omslag, durfde blijkbaar geene resolutie van dien aard passeeren en besloot "bij het oude te blijven." (Art. 21.)

Alles tezamen genomen, bevat de historie van het Emeritus Fonds enkele van de treurigste bladzijden in de geschiedenis der kerken van 1857.

Wel meldt het verslag voor de Synode van 1890 dat de schuld sinds 1888 verminderd was, doch uit wat de Commissie aan de vergadering mededeelde, ontvangt men den indruk van zulk inquisitoriaal onderzoek, noodgedwongen karigheid, en weerzinwekkend beknibbelen tegenover uitgediende, vergrijsde dienaren der Kerk, dat wij er hier het zwijgen toe doen, in het gezicht van betere toestanden in 't volgend tijdvak.

En in elk geval was zelfs het noemen en bespreken van het voorstel van een Synodalen aanslag voor deze Kas een teeken dat er tenminste eenigermate vooruitgang was, ook al ontbrak hier, zoowel als in de Heiden Zending uitwendige vrucht. Evenzeer was alreede het besluit der Synode van 1880, Art. 36, dat in elke Classis een *correspondent* zou zijn, om de Commissie met raad te dienen in voorkomende gevallen, een stap geweest in goede richting.

Ook de *Studenten kas*—"Ex Bonis Publicis," floreerde niet al te best in de periode der Holl. Chr. Geref. Kerk.

Ter Synode van 1883 rapporteerde men zelfs een tekort. (Art. 24.) Wel getuigde het besluit dier vergadering om kasstudenten vrij te stellen van schoolgeld (Art. 26), van loffelijke liberaliteit, doch de door ons reeds in § 5 gemelde resolutie der Synode van 1886, alumni van dit fonds verbindend om ten minste voor een jaar op het Binnenlandsch Zendingsveld te dienen (Art. 29), beroofde hen van veel vrijheid.

De pasgenoemde kerkelijke vergadering meende de gemeenten tot meer "mededeelzaamheid" voor de E. B. P. Kas op te kunnen wekken door het besluit dat men het publiceeren zou wanneer geleende gelden gerestitueerd werden (Art. 109), terwijl de Synode van 1888 meende de goede zaak te bevorderen door het Fonds *Classicaal* te maken, ten bate van jongelingen uit eigen kring. De aanwezige kasstudenten bleven voor rekening der

Michigan Classes, Holland, Grand Rapids en Muskegon. Classes Iowa en Illinois kregen al vast permissie om eigene kassen op te richten. (Artt. 66, 86.) Dit werd eerlang regel in geheel de Kerk.

Doch in het eerst vlotte de zaak nog niet al te goed, zoodat er in het voorjaar van 1889 binnen een half jaar tijds \$217.42 te kort was. P. Dirkse stelde als "een klein middeltje" voor dat de leeraars, die toch "al te zamen haar vast salaris hebben daar zij wel van kunnen bestaan," hunne Classisbeurten "honoraria," na aftrek der reiskosten, in de Studentenkas zouden storten. "Toon mij uw geloof uit uwe werken" werd aangehaald, en de verzekering gegeven—waar die op gegrond was werd niet gezegd— dat, als "de broeders predikanten zich de zaak óók zoo aantrekken, welnu, dan geen nood, dan zullen de leden wel volgen." 43)

Een ander schreef dat de droeve rekening der Studentenkas deed "bloozen" en den vijand stof tot juichen gaf. "Het verraadt liefdeloosheid en weinig belangstelling in 's Heeren zaak." "Ieder huisgezin één dollar," was des schrijvers raad, door de *Wachter* redactie beëamd. 44)

Ook in dezen dus is er meer reden om van eene jeremiade te spreken, dan "voortgang" te constateeren. Toch vergete men niet dat de opbrengsten voor dit fonds binnen de jaren hier beschreven, aanmerkelijk vermeerderd waren, en het getal der kasstudenten minstens verdubbeld, zoodat ten slotte de zaak meer voortvaren inhield dan de lamenteerders eigenlijk beseften.

Het *Dollarfonds* bereikte blijkbaar zijn hoogtepunt in 1888, toen het een waarde bezat van \$1,683.14 (Art. 41).

Doch de Synode van dat jaar besloot om alles wat boven de \$1,000 in dit fonds was in de Algemeene Studentenkas te storten (Art. 86). waarop in 1894 het besluit volgde: "De Synode bestemme de gelden van het Dollarfonds tot waarborggelden onzer Theologische School," het kapitaal te gebruiken "zooals door Curatoren en Trustees begeerd." Het bezwaar dat die gelden dan besteed zouden worden voor een ander doel, meende men te moeten ondervangen door 't verdeelen der interest onder de classische kassen. (Art. 55.)

43) *De Wachter*, 22 Mei, 1889.

44) *Idem*, 8 Mei, 1889.

De dagen van 't Dollarfonds waren geteld.

Het kasboek, in 1877 aangelegd, sluit met de woorden: "Door Curatoren besloten in Juni, 1913, om het reserve fonds @ \$263.00 over de 12 Classen te verdeelen. Zoo is het geschied; alzoo Dollarfonds reserve fonds bestaat niet meer."

Roemloos verdween deze zoo goed bedoelde en niet ongezegd werkende kerkelijke kas van het tooneel.

Een gelijk lot was beschoren aan nog een ander klein fonds, dat voor *Bijbelverspreiding onder de Heidenen*, in 1881 opgericht op voorstel van Ds. T. M. Van den Bosch (§ 5 hierboven).

Reeds in 1857 (October vergadering), was er besloten om op 't maandelijks "Biduur voor 't uitbreiding van Gods Koninkrijk," eene collecte op te nemen "tot *Bijbelverspreiding*" (Art. 9), doch in 1862 lezen wij: "Br. (S.) Lukas brengt eene klage in wegens *nalatigheid* in het ondersteunen van Bijbel en Zending Vereeniging." Er werd gevraagd: "of er wegen zijn waarin wij met vrijen gemoede daarin kunnen werkzaam zijn." Br. Vorst antwoordde daarop: "dat er thans een weg open is voor het Zendingswerk," daar er in Nederland twee candidaten worden opgeleid om onder de Heidenen te arbeiden. Ongetwijfeld doelde hij op de brs. De Beste en Veenstra, die men naar Suriname wenschte te zenden, zooals door ons terloops aangestipt in § 6 van dit hoofdstuk. (Classis, Februari, 1862, Artt. 5, 6.)

Men besloot om met beide, het houden van het Biduur en het collecteeren "voor de Zendingszaak" voort te varen. In 1866 kwam wederom het "verspreiden van Bijbels onder de Heidenen" ter sprake, en men sprak uit, "dat er een weg zal geopend worden om de gelden daarvoor gecollecteerd over te maken naar de Chr. Afgesch. Geref. Kerk in Nederland, ten einde dat besteed worde tot het uitdeelen van Bijbels onder de Heidenen." (Art. 18, Juni, 1866.)

Doch noch van de bezending naar Nederland, noch naar Zuid Afrika, in October, 1867, besproken, (Art. 47), schijnt veel gekomen te zijn.

Men begon zeker te beseffen dat "Heidenen" als regel niet in staat zijn om den Bijbel te lezen, evenmin als de Sabbathschool kaartjes, in § 6 genoemd.

Het Fonds van 1881 was blijkbaar evenmin effectief als de

toeleg der vorige jaren, hoe goed ook bedoeld, en de Kas er van leed van den beginne af door gebrek aan ambitie er voor. In 1888 was er voor dit fonds slechts \$12.86 ontvangen, en men besloot deze som "te zenden aan de Commissie voor de Bijbeltent te Amsterdam, Nederland, omdat die gelden dan overeenkomstig het doel van de gevers worden besteed, vermits daar ook Chineezzen, Japanneezzen en allerlei Heidenen komen, aan wien Bijbels uitgereikt worden." (Art. 33.)

In 1896 viel het besluit om het Bijbelverspreiding-fonds op te heffen en de gelden er in te storten in de kas voor de Heiden Zending. (Acta, Art. 92.)

En dus vond ook dit fonds, zooals we zeiden, een roemloos einde.

Summa summarum was er dus wel reden voor om in het begin van dit kapittel te constateeren dat er in betrekking tot de "Kerkelijke Fondsen" hierboven genoemd, gedurende de periode der Holl. Chr. Geref. Kerk "weinig of geheel geene verbetering" was te melden. Gelukkig dat deze kassen slechts uitzonderingen waren op den regel van het voortmarcheeren gedurende 1880—1890.

§10. *Persarbeid.*

Wat *Persarbeid* aangaat vinden wij in de periode der Holl. Chr. Geref. Kerk beduidende vorderingen.

En vooral de Synode van 1880 luidde ook daarin een nieuw tijdperk in. Zij begon zulks met het in druk laten verschijnen der *synodale handelingen*, iets wat slechts eenmaal eerder geschiedde, in het *Jaarboekje* voor 1875 dat de "Notulen der Algemeene Kerkvergaderingen van de Ware Holl. Geref. Kerk in N. A. voor de jaren 1873 en 1874" bevatte.

Wel was het boekske der Notulen der Synode van 1880 verre van volmaakt, en wel ontbraken ook in de volgende uitgaven der Acta gewenschte regelmatigheid in de samenstelling, terwijl, met uitzondering van 1883, tot op 1890 alle spoor van eene Inhoudsopgave ontbrak—doch in elk geval werd het sinds 1880 regel om de handelingen der Synode door den druk openbaar te maken, en beide het uitwendige en het inwendige der Acta toont aanhoudend voortschrijden op goede baan.

Ook in betrekking tot *De Wachter* gaf de eerste Synode der Holl. Chr. Geref. Kerk een krachtigen stoot ten goede, door het besluit (Art. 32), om dit blad voortaan *wekelijksch* uit te geven. Ware de raad des drukkers opgevolgd, om de intekeningsprijs op \$2.00 te stellen in plaats van te laten op \$1.50 per jaar, het kerkelijk orgaan had zeker meer baten afgeworpen. Door de resolutie, dat een jaargang niet 52, maar slechts 50 nummers tellen zou, meende men \$50 per jaar te besparen—een zuinigheidsmaatregel tot 1894 gevolgd.

Ds. G. K. Hemkes, in 1878 aangesteld als redacteur, werd in 1884, toen hij docent aan de Theol. School werd, opgevolgd door het editoriëel viermanschap, Dss. L. J. Hulst, R. T. Kuiper, J. A. De Bruyn, en H. Van der Werp, de drie laatsten met het prinselijk salaris van \$50 per jaar, en de eerste met een "honorarium" van \$75. (Art. 26.)

De Synode van 1888 besloot niet alleen om het kerkelijk blad te vergrooten (Art. 88), doch resolveerde evenzeer om het *Wachter* redacteurschap op te dragen aan een der docenten, opdat een deel van 't salaris van den derden professor uit de kas van 't kerkelijk weekblad kon getrokken. Dientengevolge, na een interregnum met Ds. Hulst aan het hoofd, (van Juni, 1886, tot Augustus, 1888), zien wij Prof. G. E. Boer optreden als redacteur, om het tot in het volgend tijdvak te blijven.

Van baten door *De Wachter* afgeworpen ten voordeele der Theol. School, zooals oorspronkelijk het doel, kwam gedurende de periode der Holl. Chr. Geref. Kerk zeer luttel.

In 1885 lezen we zelfs de klacht dat er "aan de finantiëele zijde iets niet in den haak" was, door wanbetaling. Zelfs werd een "zinkende toestand" geconstateerd. Drie jaren later was er sprake van het delgen van "oude *Wachter* schuld." ⁴⁵⁾

Ds. Hulst, die de straksgemelde "klacht" uitte, sprak van inroeping van "geneesheeren" om de finantiëele koorts te genezen.

Dat waren blijkbaar de leden der *Synodale Commissie*, die ingeval van nood als *Wachter Comm.* optraden (Handel., 1888, bl. 35), hoewel in 1888 de "geheele regeling van *De Wachter* aan het Curatorium werd opgedragen, in vereeniging met de docenten (Art. 88), zeker een tijdelijke maatregel met het oog op de over-

45) *De Wachter*, 11 Maart, 1885, en 5 September, 1888.

dracht der redactie aan Prof. Boer. Eerst in 1890 is er sprake van eene specifieke *Wachter* Commissie.

Te midden van al dat veranderen van personeel was de *inhoud* van het kerkelijk blad niet steeds boven kritiek verheven. In 1886 b.v. zag de Synode zich gedrongen om de aandacht te vestigen "op het kwaad dat broeders, nalatende de tucht der liefde, elkander als ketter of zondaar in de dagbladen aan de kaak te stellen," en dat zulks ook in het weekblad der Holl. Chr. Geref. Kerk geschiedde, blijkt wel uit het voorstel: "Ook spreke de Synode uit dat de Redacteur van *De Wachter* zulke dingen onder geenerlei voorwendsel mag opnemen." (Handel., 1886, Art. 83.)

Dr. H. Van der Werp

Dr. G. D. De Jong

Gemeentelijke twisten zoowel als persoonlijke kwamen reeds in 1884 onder het veroordeelend vonnis der Synode (Art. 56), en de redactie ontving den wenk om met "wijze spraakzaamheid" op den weg der Apologetiek voort te gaan.

Onder Prof. Boer's régime vinden wij minder stukken van bovenbedoelden aard dan onder Ds. Hulst's redactie, maar beiden klagen soms omtrent gemis van medewerking van de zijde der predikanten, door degelijke stukken, een gebrek waaraan de "Vriend van Bethsaïda" nog in 1889 het feit toeschreef "dat *De Wachter* er bij tijden dan ook zoo poertjes uitziet." ⁴⁶⁾

Toch dient met name de arbeid van Ds. H. Van der Werp voor *De Wachter* der Holl. Chr. Geref. Kerk, genoemd als lofwaardig wegens inhoud en stijl, en van breeden blik en een ruim broederhart getuigend, terwijl ook "De Vriend van Bethsaïda" (Ds. G. D. De Jong), en enkele andere predikanten, zich verdienstelijk maakten door hunne pogingen om goede leesstof te verschaffen in de kolommen van 't kerkelijk blad.

Toch zou eerst het volgend tijdperk zulke "verbreding" openbaren, dat het weekblad hier besproken meer ingang zou vinden bij 't volk, en meer finantiëel voordeel afwerpen voor de Theol. School.

In Hoofdstuk VI., § 10, noemden wij reeds het *Jaarboekje van de Ware Hollandsche Geref. Kerk in Noord Amerika* voor 1875. (C. Vorst, Holland, Mich.)

Het twijfelachtig finantiëel success dezer uitgave—(wat trouwens geen wonder was met een droog boekske van 44 bladzijden als het was)—doodde, naar het schijnt, de ambitie om eene dergelijke officiële uitgave voort te zetten. Om statistiek op te nemen in de synodale handelingen, gelijk andere kerkengroepen in ons land doen—die gedachte kwam blijkbaar niet in de hoofden op, ofschoon het feit dat men destijds elk jaar als breedste vergadering samen kwam, zulks mogelijk had gemaakt.

Door Nederlandsche usantie geleid, dacht men slechts aan een *Jaarboekje*, en de Synode van 1880 begon ook hiermede een nieuw tijdperk, dat zij beloofde het te bekostigen uit de *Wachter* kas, zoo er eene circulaire werd gedrukt en aan de gemeenten gezonden vanwege personen die de uitgave van een *Jaarboekje* voor eigene rekening wilden beproeven. (Art. 29.)

Dss. G. K. Hemkes, G. Hoeksema, en J. Noordewier spannen zich voor de zaak, en het resultaat hunner actie was de uit-

46) *De Wachter*, 7 Augustus, 1889.

gave van 't "JAARBOEKJE *der Hollandsche Christ. Geref. Kerk in Noord Amerika* voor het jaar 1881. Bl. 80. Uitgever, D. J. Doornink, Grand Rapids, Mich.

Gestadig vergroot en verbeterd, was het boekje sinds dien van jaar tot jaar eene onmisbare vraagbaak voor velen en een finantiëel succes voor de uitgevers.

Dezelfde Synode van 1880, die zooveelzins eene nieuwe be-deeling inluide, van voortgang getuigend, besloot ook "tot de verzameling en uitgave van de *Algemeene Besluiten onzer Kerk.*" De daarvoor benoemde commissie leden, Dss. R. T. Kuiper, Frieling, Noordewier en Hemkes, publiceerden als vrucht van hun arbeid: *ALGEMEENE BEPALINGEN der Hollandsche Chr. Geref. Kerk in Amerika. Benevens de Kerkorde van de Synode te Dordrecht, 1618-19, de Nahandelingen dier Synode, en de Vijf Artikelen tegen de Remonstranten.*" (Wachter Drukkerij, Holland, Mich., 1881. Bl. 130.)

Ds. W. H. Frieling

Ds. J. Noordewier

Waarom men een deel der Belijdenisschriften, de Dordsche Canones, toevoegde aan deze uitgave van bepalingen de Kerkre-geering betreffend, wordt niet gemeld.

De Synode van 1881 approbeerde het boekske, en tot de uitgave van 1897 leverde het goede diensten ter bevordering van eenheid en goede orde in het kerkelijk leven, hoewel de inrichting er van wel wat te wenschen overliet, en de zoo gewenschte verwijzing naar bronnen ontbrak.

Ds. R. T. Kuiper, wiens naam wij hierboven en in verband tot de Zending reeds herhaaldelijk noemden, bewees een man van energie en initiatief te zijn, niet alleen op kerkelijke vergaderingen en in de kolommen der *Wachter*, maar evenzeer in de uitgave van twee werkjes die nog steeds waarde bezitten.

Wij bedoelen zijn "EENE STEM uit Amerika over Amerika," (Groningen, 1882, bl. 148), allerlei wetenswaardigheden bevattend aangaande Amerika, vooral op maatschappelijk gebied, en zijn "EEN TIJDWOORD *betrekkelijk de Kerkelijke Toestanden in Noord Amerika*," (Wildervank, 1882, 56 bl.).

Het laatste bevatte allerlei gegevens van kerkhistorischen aard. Zijn helderen blik op Zondagsschool en lagere school, zal ons later blijken. (Hoofdstuk X.)

De "heilige eischen" die hij zijnen lezers op het hart trachtte te drukken omtrent God en onze gemeenten, de emigranten en de Ned. Chr. Geref. Kerk, het Amerikaansche volk en al de volken der aarde (bl. 37 v.v.), bevatten kostelijke waarheden.

Het is niet meer dan billijk om onder de namen dergenen die energie en initiatief toonden in persarbeid, ook die der broeders G. K. Hemkes en J. Noordewier aan te teekenen, daar hun ondernemingsgeest niet alleen bleek in de uitgave van 't bovengenoemd "Jaarboekje," maar ook van eene nieuwe series van *Leerredenen*, waarvan het eerste nummer, eene predikatie van Ds. G. Broene, in Februari, 1884, verscheen.

Deze onderneming echter had al evenmin succes als de reeks door C. Vorst begonnen—zie Hoofdstuk VI., § 10—zoodat de uitgave in 't voorjaar van 1886 werd gestaakt, "om de vele moeiten er aan verbonden.

Ook Ds. E. L. Meinders behoort genoemd te worden als vooraanstaande in Persarbeid, daar hij tot zijn in 't vorig kapittel genoemde werk over "Christus' Koningrijk," toevoegde: *Voor- en Onderwerpelijke Godsdienstleer des Bijbels*, uitgegeven in 1886, 't jaar zijner uittreding uit de Holl. Chr. Geref. Kerk—§ 13 van dit Hoofdstuk.

Ds. W. H. Van Leeuwen liet ook in het tijdvak hier besproken zijne pen niet geheel met rust.

In 1881 stelde hij zelfs eene intekening open op een Brochure getiteld: "KRITIEK over de nieuwe herziene overzetting van het Engelsch Nieuw Testament; vergeleken met de oude overzetting en den oorspronkelijken Griekschen grondtekst." De uitgave ging echter, zoo ver wij weten, niet door. Misschien maakte het volk op, uit verschillende "proeven" over dit onderwerp door den auteur in *De Wachter* gegeven, dat Ds. Van Leeuwen zich in dezen op te glad ijs bewoog, gladder dan voor zijne schaatsen passend.

Een stel *schoolboekjes* door hem vervaardigd toen hij te Amsterdam onderwijzer was in de Chr. Afgesch. School aan de Bloemgracht (van 1841—1845), was zeker meer een kolfje naar zijn hand geweest, hoewel we niet kunnen nalaten zijne ambitie, ook voor kritischen arbeid, te bewonderen.

Een broeder die jarenlang in Grand Rapids in 't onderwijs met eere bezig was, de heer J. Veltkamp, publiceerde een paar malen (in 1888 en 1889), een drietal *liederen* en andere stukken voor de Zondagsschool bestemd, het eerste wat ons van dien aard tegen kwam.

De Sabbatschool was in dit tijdvak nog veelzins een soort stiefkind—hoewel liefde voor haar langzamerhand toenam, gelijk Hoofdstuk X., § 1 in bijzonderheden aanwijst.

De reeds van 1888 dateerende *Sabbatschool Bode* komt daar ook ter sprake. Meer attentie dan de Zondagsschool, ook op het terrein der pers, ontving de *Catechisatie*, ten behoeve waarvan Ds. H. Van der Werp in 1888 uitgaf: "OVERZICHT van de Hoofdwaarheden des Christelijken Geloofs."

"DE LEER DES HEILS, naar Gods Woord, voorgesteld in vragen en antwoorden," door Ds. J. I. Fles, was reeds in 1878 verschenen, bij C. Keizer, Roseland, Ill., doch daar de schrijver eerst in het huidig tijdvak tot de Holl. Chr. Geref. Kerk toetrad, en zijn boekje meer dan eens onderwerp van godgeleerd debat was, noemen wij het hier, volledigheidshalve, evenals, om denzelfden reden, "EEN WOORD AAN MIJN GELOOFSGENOOTEN ten gunste van geestelijke Lieder en Liederen, door W. R. Smidt, Oud-Geref. predikant te Uelsen, Graafschap Bentheim, (Nieuwenhuis, 1882).

Ds. J. I. Fles

Ds. W. R. Smidt

Van Prof. G. K. Hemkes, wiens arbeid voor de pers in deze periode van studie en ijver getuigde, kwam in 1888 uit: *ADVENTISM and Our Answer to its Question: 'Which Day do you Keep, and Why?'* een boekje welks Engelsch wel niet boven kritiek verheven was, doch waarvan de inhoud en argumentatie den schrijver tot eere verstrekte, gelijk ook het geval was met: "DE KINDERDOOP UIT GOD," door G. Hemkes, *apologetisch antwoord op eene onlangs door Mr. J. Schoemaker beredeneerde Vraag: 'Is de Kinderdoop uit God of out de Menschen?'*" (1886.)

Over den *doop*, zoo druk besproken gedurende dit tijdvak, gelijk ook de volgende paragraaf toont, vertaalde en publiceerde Ds. J. Keizer, in 1889: "LVI. *STELLINGEN over den Heiligen Doop van Antonius Walaeus, alsmede XII. Theses over den Kinderdoop van Franciscus Junius.*"

Reeds was er van dezen zelfden auteur, in de periode van 1880—1890 een ijverig debatteur op theologisch gebied, verschenen, in 1888: "ETHISCHE RICHTING," eene lezing.

Voorts werd er in 1884 gepubliceerd: "DE BEOEFENING DER PROPÆDEUTISCHE WETENSCHAPPEN *door den toekomstigen Evangeliedienaar*. Rede bij de aanvaarding van het Leeraarsambt aan de Theol. School te Grand Rapids, 24 Augustus, 1884, door G. Hemkes. "HET ANKER ONZER HOOP," was de titel der leerrede door Ds. L. J. Hulst gehouden bij de installatie van Prof. Hemkes.

Van Ds. Hulst's "KERKJE SPELEN" gewaagden wij reeds in een ander verband.

Ook verschenen er enkele predikaties, o.a. *Naklank op het 40-jarig Gedachtenisfeest. . te Zeeland*, van Ds. J. I. Fles, 1887.

Te bejammeren is het dat Ds. J. Noordewier geen gehoor gaf aan de Synode van 1880 die hem had aangewezen voor het leveren eener korte schets over *De Opleiding*, terwijl ook de Commissie, Dss. K. Van den Bosch, Kuiper, Frieling, Hemkes, en Ouderling J. Gelock, nimmer hare opdracht uitvoerde "tot het leveren van eene *geschiedenis* onzer Kerk." (*Handel. Syn.*, 1880, Artt. 59, 60.)

Zulks zou eerst in 't volgend tijdvak ter hand genomen worden, evenals allerlei anderen persarbeid, breeder terrein dekkend.

Toch is het niet te ontkennen dat in betrekking tot dezen tak van 't werk in 't Koninkrijk Gods, de periode van 1880—1890 in opzichten vooruitgang toonde, vergeleken met het tijdperk der "Ware Holl. Geref. Kerk."

§11. *Leven en Leer.*

Gelijk reeds af te leiden was uit wat wij in het vorig hoofdstuk onder dezen titel schreven, vertoont de periode van 1880—1890 een der *kenteringen* in de strooming van het geestesleven die de Kerkhistorie van alle eeuwen openbaart.

Er is iets in de geschiedenis der Christelijke Kerk, wat het godsdienstig leven aangaat, dat ons doet denken aan den slinger eener klok—het is een gestadig zweven van het eene uiterste naar het andere.

Zulks is ook op te merken in de historie der Holl. Chr. Geref. Kerk.

Trad in hare eerste periode het *gemoedsleven* sterk op den voorgrond—in het tijdperk 1880—1890 zien wij een geleidelijke maar onmiskenbare zwenking naar de *intellectueele* en *actieve* typen der religie—om ons te houden aan Dr. Warfield's onderscheiding. (Hoofdstuk VI., § 11.)

Dat het *wilsleven*, zich openbarend in allerlei godsdienstige activiteit, op den voorgrond kwam, blijkt uit den algemeenen *voortgang* dien wij in de periode hier beschreven zoo veelszins opmerkten.

Dat het *intellectueele* religieuze leven begon te praedomineeren, blijkt o.a. duidelijk uit den veranderden toon der stichtelijke stukken in *De Wachter*.

Het gemoedelijke van klank, vorm, en inhoud, week op opmerkelijke wijze voor het meer nuchtere der intellectueele beschouwingen, vooral onder de redactie-leiding van Ds. L. J. Hulst.

In deze kentering in het geestesleven der Kerk ligt o.i. ook den diepsten grond van het conflict met Ds. E. L. Meinders en zijne medestanders, waarover § 13 hieronder breder handelt, en o.a. uitkomend in: *De verschillende opvatting van de leeraren L. J. Hulst en E. L. Meinders omtrent de Prediking*, in 1886 uitgegeven door Ds. Meinders.

Dat het volk deze verandering begon te gevoelen in de *prediking*, is met name te constateeren.

Ouderling J. Gelock, een der getrouwste en waardigste der leiders van 1857, hooren wij in 1883 openlijk in *De Wachter* klagen dat "*voorwerpelijik* prediken in de laatste jaren zoo is *doorgebroken*," iets wat hij blijkbaar betreurde. "Die vereenigde banden van vroegere dagen," zoo meldt hij, "vindt men zoo geknakt; 't is of elk eene belijdenis op zichzelf er op na houdt. Was het niet beter in vroegere dagen, toen men meer *onderwerpelijik* was dan thans?" (*De Wachter*, 26 Januari, 1887.)

Dat deze nieuwe geestesrichting niet zonder protest getoleerd werd, ja, tot verdenking der predikers leidde, blijkt uit een artikel van Ds. R. T. Kuiper in *De Wachter* van 7 November, 1888, waarin hij mededeelt dat er sedert eenige jaren gedurig een verdachtmakend schrijven in *De Wachter*, en later in *De Grondwet* voorkwam, den indruk gevend "alsof eenige leeraars onzer Kerk niet recht zuiver waren in de prediking des Woords,"

en dat het hier en daar niet ontbrak aan klachten over verval en zuchten om reformatie.

Reeds vier jaren vroeger had Ds. Coelingh in het kerkelijk blad iets van dien aard geconstateerd. "Er worden," zoo schreef hij in 't nummer van 10 September, 1884, "nu en dan wel eens opmerkingen gemaakt door eenigen, leden onzer Kerk, dat de genadeleer door sommige leeraars en voorgangers der gemeenten juist niet zoo helder klinkt, en kleinmoedige, naar den Heere zoekende zielen weinig voedsel ontvangen."

Dat het *geestelijk leven* onder dit alles leed, blijkt duidelijk uit eene ontboezeming in 1887 gepubliceerd over "lauwheid en doodigheid van Gods volk," en het "weinig aantreffen der tollenaars-gestalte." 47)

In sommige gemeenten stormde het geweldig in deze periode, o.a. te Cleveland en Kalamazoo, in 1880, en te Ackley, in 1883, en in beide Graafschap en Grand Rapids gevoelde men in 't pasgenoemd jaar sterke en dringende behoefte aan een Boet-, Vaste- en Bededag. 48)

Ook over de *jeugd* verneemt men van 1880—1890 meer dan eens bitter geklag.

In 't boven aangehaald schrijven van Ds. Coelingh, lamentteert deze omtrent het opkomend geslacht, de hope der Kerk: "deze hoop kleurt zich donker; in vele gemeenten zeer donker."

Twee jaren later, in 1886, klaagde Ds. Hulst over het feit dat er onder de jonge menschen eene "jeukte" was naar romanstukken, door hem eene strooming genoemd die gekeerd moest worden. 49)

Over Zondagsonthelving in de "Kolonie" in Michigan hoorden wij reeds in de vorige periode bitter geklaag, en de toestand werd in de onderhavig tijdperk niet beter door het opkomend zommeressort leven nabij Holland, Mich. 50).

Het was te verwachten dat men ook in de jaren hier onder bespreking, niet kon nalaten om nog eens allerlei sinds eeuwen betwiste *leerpunten* te bediscusseeren op kerkelijke vergaderin-

47) *De Wachter*, 20: 22.

48) *De Wachter*, 7 November, 1883.

49) *Idem*, 20: 33 v.v.

50) *Idem*, 17: 24, 28; 18: 35.

gen, en vooral in 't kerkelijk blad, en het pleit meer voor nauwheid des gewetens dan voor ruimte van blik dat men telkens het oude stroo met elkander overdorschte en Europeesch debat op Amerikaanschen bodem herhaalde, in plaats van zich te werpen op nieuwe problemen die oplossing eischten.

Zoo vinden we bijvoorbeeld in 't laatst van 1888 nog eens een dispuut over de *welgemeendheid* van het aanbod der genade—waarover in Schotland reeds zooveel getwist was geworden, en Prof. Boer vond het noodig in *De Wachter* uit te spreken tegenover J. M. Wagenaar van Zeeland: “dat allen die onder de bediening van het Genade Verbond leven *ernstig* door God geroepen worden.”⁵¹⁾

Over dat *Genade Verbond* vooral werd jarenlang, en dat zonder veel vrucht, gedebatteerd in de kolommen van 't kerkelijk blad—aantoonend dat er twee stroomingen bestonden betreffende de vraag wie tot het Verbond behoorden en wat de beteekenis des Doops was voor het kroost der Gemeente.

Ouderling J. Gelock gaf aanleiding tot het debat door het plaatsen van een stuk van Ds. de la Roy: “Over de Verkiezing der Kleine Kinderen in Hunne Jonkheid Stervende,” gevolgd o.a. door een citaat van Ds. Joffers, zoo vaak reeds genoemd, en van welken hij blijkbaar een geestverwant was: “De uitverkorenen alleen zijn in dit Verbond.”⁵²⁾

Ook Ds. E. L. Meinders stond met beslistheid op dit standpunt, gelijk uitkomend in eene “Openlijke Verklaring in *De Wachter* van 3 Mei, 1883, en in velerlei andere artikelen waarin hij ook voor een “Eeuwig Genade Verbond als in wezen de leer der Geref. Kerk” pleitte.

Geheel in accoord met de opvatting zijner bovengenoemde oude medestanders der “Noordelijke” partij, verklaarde Ds. K. Van den Bosch, in *De Wachter* van 20 November, 1889: “God heeft het Genade Verbond opgericht met zijn *uitverkorenen.*” “Dit Verbond heeft God met al Zijne uitverkorenen opgericht in Christus, als Borg en Middelaar des Verbonds. . . . Dit Verbond is onverbrekkelijk.”

Tegenover deze strengere opvatting des Genade Verbonds stond o.a. Ds. Hemkes, die onderscheidde tusschen tweeërlei in-

51) *De Wachter*, 12 December, 1888.

52) *De Wachter*, 31 Augustus en 9 November, 1882.

zijn in het Genade Verbond: sacramenteel en naar de Verkiezing:—*sacramenteel* (gelijk heel het Israëlietisch volk), en naar de *Verkiezing* (gelijk allen die *waarlijk* Israël zijn.)⁵³⁾

Ook Ds. L. J. Hulst stond blijkbaar op dit standpunt, en vooral Ds. W. Heyns, die in *De Wachter* van 14 Augustus, 1889, aantoonde dat, uitgenomen de Westminster Confessie van 1648, de Gereformeerde Vaders vóór 1700, n.l. Coccejus, Maresius, en Burmannus, leerden dat het Verbond was opgericht met den zondaar, of, gelijk Borstius het stelde: "Met Abraham en zijn zaad" —terwijl na 1700 Witsius, Brakel, Lampe, Hellenbroek, Marck en Francken, het Genade Verbond definiëeren als eene overeenkomst tusschen God en den *uitverkoren zondaar*." "De beschouwing van het Genade Verbond als alleen diegenen omvattend die zalig zullen worden, noemde hij een plant van Engelschen bodem, in het begin der achttiende eeuw naar Nederland overgebracht, eene beschouwing vreemd aan de vaderlandsche godgeleerden van vroeger datum. En hij voegde Ds. J. Keizer, met wien hij lang dis-

Ds. W. Heyns

Ds. J. Keizer

53) *De Wachter*, 9 November, 1882.

puteerde, toe: "In de definities die zij van het Genade Verbond geven, hooren wij de *vaderen* anders spreken dan de *grootvaderen*. Gij houdt het met de vaderen; ik met de grootvaderen. Zie daar ons verschil."

Hoewel men dus reeds in de vroege tachtiger jaren meer dan eens had neergeschreven: "Het wordt tijd om in het Verbonds-begrip *helder te worden*," was het resultaat van allerlei, schier eindeloozen pennestrijd dat het oude verschil in opinie eenvoudig in *statu quo* bleef, gelijk zoo menig ander betwist punt der leer.

Ook het debat over den *Doop*, in verband met den strijd over het Verbond, was met onvruchtbaarheid geslagen. En meer dan eens schreef men bittere woorden neer. Zelfs een citaat uit Ds. W. Sluiter's "Wiegezang," of "*Wiegelied voor Christenmoeders en Verbondskinderen*," door Ds. H. Van der Werp met approbatie aangehaald, viel onder het afkeurend oordeel van Ds. E. L. Meinders, wat de laatste regel aangaat. Dit luidde aldus:

"Gij zijt een lid van Jezus' Kerk,
Gij draagt daarvan het Godlijk merk,
Ge ontvangt dit zegel in den doop:
Het eeuwig leven is uw hoop."⁵⁴⁾

Nog drie jaren later constateert Ds. Van der Werp een "in gisting" komen, en "een strijd over de leer des Kinderdoops," iets dat hem "in eene Gereformeerde Kerk zeer bijzonder bevreemdt."⁵⁵⁾

Hoe hevig het bruiste in sommige gemoederen, blijkt o.a. uit eene briefkaart afgedrukt in *De Wachter* van 30 April, 1890, uitvarend tegen de "vervloekte leer," door sommigen tegenover Ds. Meinders voorgestaan. Zelfs werd de Holl. Chr. Geref. Kerk in Amerika een "vervloekt genootschap" genoemd.

Zóó langwijlig was tegen het einde van ons tijdvak het debat over den Doop en het Avondmaal en het Geloofsbelijdenis doen, dat *De Wachter* redactie op 16 April, 1890, een einde maakte aan al het geharrewar, dat ten slotte niet meer "stichtte." Alsof het zulks ooit gedaan had!

Het was gelukkig dat de vraag in *De Wachter* van 16 September, 1885, gedaan, wat nu eigenlijk Gereformeerd was: *Bo-*

54) *Idem*, 23 November, 1882; 8 Maart, 1888.

55) *Idem*, 26 Mei, 1886.

venval of *Benedenval*, voorloopig geen antwoord ontving. Eerst de volgende periode zou de uitbreking zien van den *Supra* en *Infra* strijd. (Hoofdstuk VIII., § 7 en IX., § 9.)

Er waren dan ook trouwens al strijdpunten genoeg gedurende het tijdperk der Holl. Chr. Geref. Kerk.

Zelfs over het *Chiliasme* dreigde in den zomer van 1884 een pennestrijd te ontstaan tusschen Ds. L. J. Hulst en Ds. J. I. Fles, gelijk reeds daarover in ongunstigen zin was gesproken in 't kerkelijk blad van 1872, en in Ds. Meinders' *Koningrijk van Jezus Christus*.

In zijn in 1878 uitgegeven *Leer des Heils*, had Ds. J. I. Fles beweerd dat er een Duizendjarig Rijk zou zijn, insluitende de opstanding der rechtvaardigen die met de dan levende geloovigen als koningen zouden heerschen duizend jaren, een gezegende tijd. "Geestelijke en lichamelijke zegeningen zullen vloeien als met breede stroomen." Op de vraag: "Zal de Heere Jezus gedurende dit tijdvak lichamenlijk op aarde zijn om op David's troon te heerschen te Jeruzalem?" werd geantwoord dat de gedachten daarover zeer verschillend waren, en dat men er niet al te beslist over spreken zou. (Bl. 97, v.v.)

Bij zijne opname in de Holl. Chr. Geref. Kerk, in 1883, legde Ds. Fles de verklaring af dat hij de Formulieren van Eenigheid volkomen beëamde, en dat hij verwierp alles wat daarmede streed—al zou het ook in zijne vroegere uitgegeven geschriften zijn. (*Wachter*, 16: 10, 24; *Hand. Syn.*, 1884, bl. 15, 16, 31; 1886, bl. 15.)

Toen hij kort daarop echter, in de *Chr. Heraut* van 4 Juni, 1884, het onderwerp weder ter sprake bracht, meende Ds. Hulst in *De Wachter* (25 Juni, 1884), daartegen te moeten waarschuwen. Hij veroordeelde het Chiliasme wegens het leeren van Christus' zitten op een letterlijken troon te Jeruzalem (door Ds. Fles niet toegestaan), en wegens het aaneenrijgen van teksten op den klank af. Ds. Hulst beschreef eigen standpunt als volgens: "Ik heb niet het minst de mannen als ongereformeerd aan de kaak gesteld welke het Chiliasme waren toegedaan; maar ik heb het Chiliasme zelve buiten de Gereformeerde leerpunten geplaatst, met de erkenning dat het naam-hebbende theologen tot voorstanders had." (*Wachter*, 17: 20.)

Blijkbaar stond hij dus op het standpunt der Synode der Ned. Chr. Agesch. Geref. Kerk van 1863, die oordeelde: "dat onze formulieren van eenigheid zich duidelijk verklaren, en dat het gevoelen van de leer der wederkomst des Zaligmakers om 1000 jaar zichtbaar en lichamelijk op aarde te regeren, geen leer der Gereformeerde Kerk is maar daartegen, zoowel als tegen Gods Woord, strijdt, waarom het niemand toegelaten wordt dat gevoelen te leeren of te verbreiden." (Art. 16.)

De Ned. Synode van 1872 achtte het niet noodig dit artikel te veranderen. (Art. 23.)

Er dreigde een heel persdebat in *De Wachter* te zullen ontstaan, doch binnen korten tijd kwamen er zóoveel stukken "over de toekomst" bij de redactie in, dat deze meende de kolommen voor dit onderwerp te moeten sluiten. (*Wachter*, 17: 21; Augustus, 1884.) (Zie verder Hoofdstuk IX., § 9.)

Doch niet alleen zag men zich gesteld tegenover vraagstukken der Oude Wereld, en niet altijd was men bezig om oud stroo nogmaals over te dorschen. Soms was men *nolens volens* gedwongen om problemen aan Amerika eigen onder de oogen te zien, en meermalen is er stoffe om den moed van enkele leiders te bewonderen in hun pleiten voor nieuwe maatregelen, waarover hunne oudere stam- en geloofsgenooten nog vaak het voorhoofd fronsten.

Zoo vindt men in *De Wachter* van 23 Maart, 1887, eene opwekking aan ons Hollandsch volk in Michigan om vóór een *Prohibitie Amendement* op de Staats Constitutie te stemmen, geteekend door Prof. Boer en Dss. P. Ekster, L. J. Hulst en P. Schut.

Ook Ds. R. T. Kuiper, wiens breeden blik wij meer dan eens opmerkten, pleitte voor Prohibitie en nam zelfs het voor zijn tijd zeer geavanceerd standpunt in: "Of dat *brood* (des Avondsmaals) gezuurd of ongezuurd is; of *de wijn*, daar aanwezig, *gegist of ongegist*, rood of wit, geel of paars is, onvermengd of eenigszins meer of minder met water verdund is, daar vraag ik niet naar, om der conscientie wil, als de teekenen maar brood en wijn zijn." ⁵⁶⁾

Het feit dat men, in 1881 en vervolgens, zonder slag of stoot besloot tot *incorporatie* der bestaande gemeenten bij speciale wet, ter bevordering van eenheid in naam en eenheid in organisatie, is

56) *De Wachter*, 9 Maart, 1887.

te meer een bewijs van gezonde voortvarendheid, daar het juist het element was, het sterkst in de Amerikaansche Kerk vertegenwoordigd, dat in Nederland het meest consciëntie bezwaar had tegen aanvraag van rechtspersoonlijkheid.⁵⁷⁾

Ds. P. Ekster

Ds. P. Schut

Meermalen evenwel wordt men getroffen door de openbaring van een geest van *enghartig kerkisme*.

Zoo b.v. in 1886, toen men de Proff. Hemkes en Boer feitelijk noopte om publiek *peccavi* te zeggen, de eerste louter wegens zijne tegenwoordigheid bij de eerste steenlegging eener Holl. Geref. kerk, en de tweede omdat hij er eene korte toespraak had gehouden. Men achtte de "positie aldaar strijdig met ons kerkelijk beginsel."⁵⁸⁾

De Hope van 27 Juni, 1888, maakte zeker te veel van het incident dat Ds. J. Y. De Baun voor het zingen van een anthem, "God is Mercy," bij de toewijding der Vierde kerk te Grand Raids, "vereischte belijdenis, of apologetische uitlegging" deed op

57) *Hand. Syn.*, 1881, Art. 51; 1882, Art. 27; 1883, Art. 17. Voor 1881 waren sommige Michigan gemeenten ge-incorporeerd naar de Wet van 1836, en anderen naar die van 1864. (*De Wachter*, 2 Juni, 1881.

58) *De Wachter*, 8 September, 1886.

den vloer der Synode. Toch is het tekenend, en niet vrij te pleiten van kleinzieligheid, dat eene soort "apologie" noodig werd geacht, terwijl critiek op de pas uitgekomen *Revised Version* des Bijbels niet alleen onwetenschappelijkheid verried, maar, voor godsdienstige leiders eene gevaarlijke beperktheid van blik openbaarde en een lakenswaardige aanstellerigheid van criticasters.⁵⁹⁾

Van bekrompenheid is evenmin vrij te pleiten dat *De Wachter* redactie, in 1887 en reeds vroeger, alle "picnics" onder één kam schoor, als den weg opgaande van alle "vrome goddeloosheden," en een "dienen der zonde onder een godsdienstig voorgeven," iets waartegen T. Keppel met recht protest aantekende.⁶⁰⁾

Had Ds. Stadt nog in 1875 het brengen van een lijk in de kerk "fabuleus" geacht, het feit dat er in *De Wachter* van 7 Juni, 1883, speciaal, als rectificatie op eene advertentie, werd bericht dat een lijk *niet* in het kerkgebouw was geweest waarin de *lijkrede* werd gehouden, bewees dat men met nauwe angstvalligheid bleef vasthouden aan oude zede, ook al kon men haar moeilijk met de Schrift verdedigen.

Ook het feit dat Prof. Boer en anderen telkens een lans moesten breken ten gunste van toespraken bij begrafenissen, leverde wel een bewijs dat een overdreven conservatisme in sommige kringen althans lang standhield.⁶¹⁾

Als een staaltje daarvan diene ook nog dat er te Noordeloos in 1884 nog "harde woorden gesproken (werden) over de vraag of de ouderlingen ook op de platform van den leeraar mochten gaan om voor te gaan."⁶²⁾ Zóó lang hielden echos der Nederlandsche disputen het vol om zich te laten hooren.

Ook de oude kwestie van de *Tweede Feestdagen* bleef lang een doorn in het vleesch van enkele conservatieve en conscientieuze kerkleden, totdat de Synode van 1883, en nog wel met beroep op een artikel der Ned. Kerk in 1836 gemaakt, er in "berustte" om de menschen niet te "verplichten" tot het vieren der zoogenaamde Feestdagen. "Men zal in dezen het gemoed eenvoudig vrijlaten." (Art. 28.)

59) *Idem*, XXI., 19; XIV., 14, 16, 22. Vgl. Art. 57, Hand. Syn., 1881.

60) *Idem*, XIII., 16; XX., 23, 26.

61) *Idem*, VIII., 20; Hand., 1886, Art. 22; 1888, bl. 14. *De Wachter*, XXI., 2, 7. Vgl. § 1, Hoofdstuk X., over de Sabbathschool.

62) *De Wachter*, 12 Maart, 1884.

Hoe sommige dezer twistpunten zich maar moeilijk aan den kant lieten schuiven—blijkt nog uit een *protest* van H. Marling te Zeeland op de Synode van 1886, o.a., tegen de nalating van op Kerstfeest over de stof van 's Heilands geboorte te prediken, en het niet vieren van den tweeden Kerstdag, tegen het lijken in de kerk brengen en lijkredenen houden, ook in private woningen, en tegen de vrijlating van het tegen brandschade verzekeren van iemands goederen. De Synode verklaarde zijn bezwaren als gericht tegen "middelmattige dingen," niet in strijd met den geest der Kerkorde, enz.—Toch werd deze uitspraak niet aangenomen dan "na eenige deliberatie." (*Handel.*, 1886, Artt. 54, 57. Ook Art. 36, 1888.) Zelfs werd nog in 1888 (25 April), het hebben van lijken in de kerkgebouwen als Paapsch veroordeeld.

De "oude garde stierf wel, maar gaf niet op"—zoo ongeveer zou men het onsterfelijk woord van Napoleon's veteranen te Waterloo kunnen toepassen op de bekrompene doch ernstige en welmeenende oude strijders voor vaderlijke zede op kerkelijk gebied.

Het was met deze zoo echt Hollandsche vasthoudendheid aan het oude, gemakkelijk te begrijpen, dat men de *Salvation Army* bij haar eerste optreden een "vreemd verschijnsel" noemde, hoewel het wel wat ver ging met de bewering: "Het Leger des Heils heeft in zijn vaandel geschreven: *Ondergang aan het Calvinisme.*"⁶³⁾

En evenzeer was het wel wat gezocht, hoewel niet moeilijk te verklaren, dat men de *Student Volunteer Movement*, die zooveel "vrijwilligers" toevoegde aan het legér des Heeren op het gebied der Missie "eene wonderlijke Zendings-beweging" noemde.⁶⁴⁾

De toekomst zou leeren dat dit "wonderlijke" door den Heere zelf werd uitgelegd in beter zin dan het aangehaalde opschrift in *De Wachter* deed vermoeden.

Het was wel te voorzien dat er te midden eener Amerikaanse kerkelijke wereld, die zooveel gehecht was aan "hymns," ook eene soort *Gezangenstrijd* zou uitbreken in de Hollandsche Chr. Geref. Kerk.

63) *De Wachter*, 27 Februari, 1884.

64) *Idem*, 17 Juli, 1889.

Reeds in de vorige periode gingen enkele stemmen op ten gunste van kerkelijke gezangen naast de Psalmen.

In *De Wachter* van 25 April, 1878, werd gewag gemaakt van "*Veertien redenen waarom de invoering van een bundel Gezangen in onze Kerk wenschelijk schijnt,*" in de "Vrije Kerk" geplaatst door Ds. A. Brummelkamp, Jr.

J. Gelock waarschuwde tegen eene dergelijke innovatie, daar de Nederlandsche Kerk hierover al genoeg ellende had gehad, doch K. Van Leeuwen te Muskegon pleitte er voor, daar het Psalmen zingen geene "voldoening" gaf voor een Godvruchtig gemoed." ⁶⁵⁾

In eene editorieële noot op Van Leeuwen's schrijven, deelde Ds. Hemkes mede dat hij voor zich het best met de Psalmen kon doen, doch zoo de Kerk in het algemeen begeerte te kennen gaf naar een bundel gezangen over *Jezus' geboorte, lijden, dood, opstanding, hemelvaart, zitting ter rechterhand Gods, en wederkomst ten oordeel* en de *uitstorting des Heiligen Geestes*—dat zou hem ook goed zijn, doch dat de invoering er van "voor velen nog on-tijdig zou zijn en dus schaden." ⁶⁶⁾

Toch maakte de zaak verder geene vorderingen, totdat de Synode van 1883, op verzoek van Ds. W. R. Smidt, wiens boekje over de *Gezangen* we reeds onder *Persarbeid* noemden, vrijheid verleende "om op den grondslag der aloude Gereformeerde Kerk onder de Duitschers arbeidende, Deutsche gemeenten te vormen *met voorloopig behoud van Duitsch kerkgezag.*" (Art. 18.)

Reeds kort daarop, in *De Wachter* van 30 Augustus, verhief Ds. W. Coelingh zijn stem tegen het gezangen zingen in de Kerk. Coll. 1: 16 en Efeze 5: 19 "sprekende onder elkander met *Psalmen* en *Lofzangen* en *Geestelijke Liederen,*" exegetiseerde hij als doellende op verschillende soorten van Psalmen, zich beroepende op hunne titels, zooals Ps. 45, 46, 48, 100, en hij gaf een aantal redenen op tegen 't gebruik van ongeïnspireerde liederen. Deze kwamen er op neer dat de H. Schrift er geen bevel van God voor gaf, dat mannen als Schutte en Groenewegen nooit zoo verwaand waren geweest, hoe uitnemend hunne gezangen ook waren, om op invoering er van in den eeredienst der Kerk aan te dringen; de Dordsche Vaders hadden er voor gewaarschuwde, de invoering

65) *Idem*, 23 Mei en 26 September, 1878.

66) 26 September, 1878.

had verwarring en twist gebracht, en de Psalmen waren "geijkt door het zegel van Gods Geest, en aan gepaste verzen heeft het bij geene gelegenheden ontbroken."

Ds. Hemkes verdedigde de actie der Synode, ook tegen Ds. Steffens, die haar permissie "veel te liberaal" voor onze Kerk noemde.

Ter Synode van 1884 stelde Ds. Smidt nog een amendement voor op Art. 18 der Synode van 1883 bovengenoemd, nieuw aankomende Duitschers, hetzij gemeenten of enkele leden, verzeke- rend dat in de toekomst "in betrekking tot kerkgezag met Duit- sche volksgeest en traditie gerekend zal worden." Doch niet minder dan veertien leden der Synode teekenden hier protest te- gen aan, en in 1888 werd als het synodaal oordeel uitgesproken dat het desbetreffende artikel, (59, Synode, 1884), "vervallen is, alsmede een protest daartegen ingebracht." (*Handel.*, 1888, Art. 6.)

Inmiddels had de Lincoln Center, Iowa, gemeente een Duitsch Psalmboek—Jorissen's berijming—met Formulieren, voor de Sy- node van 1886 gelegd (Art. 102), dat sinds dien in enkele Duit- sche gemeenten der Chr. Geref. Kerk in gebruik is, ook al mel- den de Synodale Acta niet met zoovele woorden dat deze psalm- berijming formeel geapprobeerde werd.⁶⁷⁾

Nog eenmaal in deze periode hooren wij een pleit ten gunste van gezangen, hoewel beperkt tot school en huis, en wel ter Sab- batschool Conventie, op 20 Augustus, 1888, gehouden, waarin S. S. Postma het Christelijk gezang in huisgezin en schoolge- bouw aanbeval, en de onderwijzer, J. Veltkamp, wees op den in- vloed ten goede van de liederen van Groenewegen, Lodenstein, Sluiter, en anderen. "Tegen de bewering dat het invoeren van liederen de Kerk spoedig zou bederven, voerde spreker aan hoe in onze Kerk in Nederland sedert vele jaren Christelijke liederen gebruikt werden op Chr. Scholen, Zondagsscholen, enz., zonder dat, volgens zijne meening, de Chr. Geref. Kerk daar iets minder zuiver is dan hier."⁶⁸⁾

Van des sprekers pogen om zelve in de door hem gevoelde be-

67) *Handelingen*, 1888, Art. 96; 1890, Art. 68. Vgl. ons Art., *Het Psalmge- zang in de Calvinistische Kerken van Noord Amerika*, in *Nederl. Archief voor Kerkgeschiedenis*, Deel X., 's Hage, 1913, bl. 153 v.v.

68) *De Wachter*, 12 September, 1888.

hoeft in de Sabbatschool te voorzien, gewaagden wij onder *Persarbeid*.

Officiëel echter kwam er niets van de Gezangen-agitatie. Ds. Hemkes had het reeds in 1878 goed ingezien: de tijden waren er niet rijp voor.

S. S. Postma

F. Kniphuizen

Evenmin konden *Biduren* ingang vinden in de Holl. Chr. Geref. kerken, behalve enkele uitzonderingen, ook al pleitte J. C. Van der Ven er voor in 1884 en vervolgens.⁶⁹⁾

En zelfs gelukte het niet aan Van der Ven's medelid der Tweede Gemeente te Grand Haven, F. Kniphuizen, om in 1886, enthousiasme te wekken voor de *Week der Gebeden*, waarvoor volgens hem in Nederland vele Chr. Geref. leeraars en docenten ijverden, ook in vereeniging met Geref. broeders der Hervormde Kerk, en in eigene plaatselijke kerk met vrucht en zegen waargenomen. Hij meende in verband met deze zaak en andere dergelijke dingen, een andere geestesrichting te zien in Amerika dan in Nederland, en constateerde dat men hen die er voor ijverden met wantrouwen aanzag als hun kerkelijk standpunt zoo half en half verloochenend, en hunne beginselen inkrimpende.

69) *De Wachter*, XVII. 13, 15, 19.

De *Wachter* redacteur, Ds. Hulst, kon echter niet instemmen met den schrijver, dat hier eene andere geestesrichting was dan onder de Nederlandsche Chr. Gereformeerden, en de oude onderscheiding tusschen wat we vroeger herhaaldelijk ter sprake brachten, wordt hier nog eenmaal genoemd: "Misschien is broeder Kniphuizen uit de *Zuidelijke* Provinciën gekomen, waar men op die punten wat losheidiger was, terwijl ik uit de *Noordelijke* Provinciën ben gekomen, waar men zich niet zoo gemakkelijk liet medevoeren, als er wat ongewoons voorkwam." ⁷⁰⁾

Liep het persdebat in eigen kring soms zoo scherp dat de Synode van 1886 hare aandacht speciaal vestigde op het feit, "dat broeders, nalatende de tucht der liefde, elkander als ketter of zondaar in de dagbladen aan de kaak stelden" (Art. 83), het was licht te begrijpen dat de *verhouding tot de Holl. Geref. Kerk* niet steeds de beste was in het tijdperk der Holl. Chr. Geref. Kerk, zoomin als in de periode der "Ware," vooral vanwege de agitatie omtrent de Vrijmetselarij kwestie, in 't breede door ons besproken in § 3. Teekenend voor den geest dier dagen is het b.v. dat men in 1884 in *De Hope* van uit New Era, Mich., stukken lands aldaar goedkoopster aanbode "aan hen die niet op de vrijmetselaars schelden, maar bij de Dutch Reformed Church zich te huis gevoelden!" ⁷¹⁾

Beide het veronderstelde "schelden" van de zijde der Afgescheidenen, en het openlijk adverteeren van den kant der Gereformeerden, eert ons Hollandsch volk gansch niet, evenmin als allerlei harde woorden beide in *De Hope* en *De Wachter* meer dan eens gedrukt.

Toch houde men in het oog, en wij zeggen het meer ter verduidelijking dan ter vergoelijking, dat het ons volk noodeloos tot bitterheid stemde wat sommige leiders der Geref. Kerk in het Westen soms spraken of schreven.

Als een voorbeeld van dien aard noemen wij het feit dat Ds. Jacob Van der Meulen in den zomer van 1888, bij de "inwijding" eener kerk in Grand Rapids, den moed had om, en dat nog wel in den gebede, het doen van Ds. Hulst en de zijnen te teekenen als een in *het stof werpen* van de standaard der Vierde Geref. gemeente, door handen aan welke het met duren eede toe-

70) *De Wachter*, XVIII., 43, 46, 50.

71) *De Wachter*, 12 Maart, 1884.

vertrouwd was,⁷²⁾ terwijl het nog grievender was dat de Cl. Grand River, officieel in *De Hope*, in het daaropvolgend najaar, de Holl. Chr. Geref. Kerk openlijk kwalificeerde als beheerscht door "den engen en onchristelijken geest die haar van den beginne bezielde heeft, en tot een instrument van verwarring en hindernis in den vooruitgang van Christus' Koninkrijk onder onze Hollandsche bevolking heeft gemaakt." ⁷³⁾

Ter verklaring van zulke grievende uitdrukking in dien tijd zij gezegd dat men in de Dutch Reformed Church destijds zeer ontstoken was doordat er volgens besluit der Synode van 1888, een verzoek was gericht aan de Hollandsche Classes der Geref. Kerk om het "juk af te schudden" der Ref. (D.) Church. (Art. 40.)

Het was wel vooraf te zien geweest dat deze ondiplomatieke opwekkingen door de kerkelijke vergaderingen aan welke zij gericht waren, als *brutaal* en *beledigend* zouden worden gewraakt, en met spot begroet. Ook Ds. Hulst's bewering: "Ik heb meer dan eens gezegd, dat de algemeene richting der Ref. (D.) Church, op zijn zachtst, veel meer Remonstrantsch dan Gereformeerd is," (*De Wachter*, XX., 48), zette natuurlijk kwaad bloed.

Dat er, met zulke incidenten en verhoudingen, niets kon komen van *unie*, laat zich verstaan, terwijl het zelfs niet te verwonderen is dat eene in 1894 aangewende poging van dezen aard eene totale mislukkige was. Doch dit zal eerst ter sprake komen in Hoofdstuk VIII., § 10, evenals eene beweging ter vereeniging met de "United Presbyterian Church," terwijl ook de unie met de "Ware Holl. Geref. Kerk van het Oosten in dat kapittel behandeld wordt, § 2.

De afwikkeling toch dezer zaken viel binnen de grenzen van het volgend tijdvak.

§12. *De Amerikanisatie-beweging.*

Eéne beweging was er in de periode der "Holl. Chr. Geref. Kerk," hier besproken, waarop wij speciaal de aandacht moeten vestigen in eene aparte paragraaf, vanwege het bijzonder belang er van voor de kerkelijke toekomst.

72) *De Wachter*, 18 Juli, 1888; (*De Hope*, 4 Juli, 1888.)

73) *De Wachter*, 3 October, 1888.

Wij bedoelen de beweging der *Amerikanisatie* der Kerk, met name te Grand Rapids, op de formatie eener Engelsch-sprekende gemeente aldaar uitlopend, als de aanvang eener steeds sterker wordende strooming, die zich mettertijd overal in de grootere steden en elders eene bedding groef.

Reeds aan het begin der periode hier besproken, n.l. in 1880, werd de gedachte geopperd die formeel aan de Synode van 1881 werd voorgesteld: "dat deze Synode aan de Oostersche broeders (der True Reformed Dutch Church) (zie Hoofdstuk VIII., § 2), verzoeke om in Grand Rapids en omstreken, zoo mogelijk eerst voor eigen rekening, en dan in éénheid met de gemeenten hier, te prediken, te meer ook omdat hunne Kerk vooral eene Zendingkerk is." (?) Na eenige deliberatie werd dit voorstel aangenomen. 74)

Het volgend jaar echter verzocht de Classis Michigan aan de Synode om op bovengenoemd artikel terug te komen. "Grand Rapids, gemeente Spring St., zegt bij monde van Ds. J. H. Vos, dat zij het, met waardeering van de broeders in het Oosten, nog niet wenschelijk acht, althans te Grand Rapids. De voordeelen schenen vooralsnog twijfelachtig. De zaak wordt nog een jaar aangehouden." (Art. 42.)

De Synode van 1883 besloot aan de Oostersche broeders te schrijven, omtrent het prediken "onder ons in de Engelsche taal": "bij nadere bespreking waardeeren wij zeer dat aanbod van u en gaarne zouden wij zien, dat gij in overleg met de kerkeraden van Grand Rapids aan dat verlangen gevolg wildet geven." (Art. 62.)

Toch kwam er ook ditmaal niets van, en de zaak bleef hangende tot 1884, toen ter Synode een voorstel kwam, afkomstig van Kellogsville, destijds door Ds. P. Schut bediend: "De Synode wordt verzocht hare ernstige gedachte te wijden aan de toenemende strooming naar het Engelsch bij de jeugd der Kerk, en hoe het gevaar van verdere verwijdering te voorkomen."

"Warm" werd er over dit voorstel gediscussieerd, en ten slotte *geresolveerd*: "De Synode ziet in dat de toenemende strooming naar het Engelsch bij de jeugd onzer Kerk en het gevaar om verdere verwijdering van onze Kerk te voorkomen, een allerbeharti-

74) *Handel. Syn.*, 1881, Art. 38.

gingswaardig punt is, maar meent dat het voor de Vergadering voor het tegenwoordige uiterst moeilijk is, hiervoor een bepaald besluit te nemen. Zij draagt daarom deze zaak op aan de Zending's Commissie." (Art. 49.)

Het weifelachtig en telkens uitstellend optreden der Synoden is ongetwijfeld te wijten aan de sterke oppositie van de zijde van Dss. J. H. Vos en L. J. Hulst, doch evenzeer dient beperktheid van blik als een oorzaak genoemd, en gebrek aan het besef dat gezonde Amerikanisatie geen "gevaar" was voor de Kerk om te ontwijken, maar veeleer "gelegenheid" om een zoutend zout te worden in de Nieuwe Wereld, door middel van het oude Calvinisme.

Betreurenswaardig is het te merken hoe enkelen op allerlei verguizende wijze de voorstanders der veramerikaniseering schilderden in het kerkelijk blad. Zoo bevatte *De Wachter* van 15 September, 1886 v.v. artikelen met het opschrift: "Een Gevaarlijke Logen," waarin beweerd werd "dat onze jeugd veel minder door de Taal, dan door de ongeloovige richting des harten wordt aangetrokken, om tot de Engelschen over te gaan."

"Het jonge volkje, dat veel in de Engelsche kerken verkeert, ziet meer of minder met verachting neer op den Hollandschen godsdienst." Afkeer van de vrije genadeleer, voorliefde voor Remonstrantisme en Humanisme, worden als verborgen drijfveren genoemd.

De ouders moesten kiezen tusschen "pal staan tegenover onze kinderen, die het in huis niet ruim genoeg vinden, om te behouden wat men kan, en in elk geval een goed geweten voor God te bewaren; of ze los te laten, om ze later voor goed kwijt te zijn."

Na het onderscheid te hebben geschetst tusschen de *politiek* die zich op den "nuttigheidsstoel" neerzet, en het *geloof* dat geen hooger doel heeft dan Gods *welbehagen*, en alleen ziet op het gebod, de toekomst aan God overlatend, vraagt de schrijver: "Maar wat dunkt u nu; is dat de weg des *geloofs* dien men opgaat, als men, om de jeugd te behouden, ze toegeeft om eene Engelsche bediening te hebben, ofschoon men daardoor de oogen sluit voor den logen, en ingewikkeld toestemming geeft aan hunne godsdienstige verwijdering? Of, is dat de weg der *politiek*?"

Hij stelde voor om de "politieke slagveeren" uit te plukken, "om op de wicken des geloofs te zeilen."

"Beslist onze *belijdenis* vasthouden en onze eigene *nationaliteit handhaven*," achtte hij roeping, het voor onbehoorlijk aanzieende "dat wij de gedachtenis onzer doorluchtige voorvaderen, door het loslaten onzer nationaliteit, zouden prijsgeven; omdat ik de leer, tucht en godsdienst der vaderen daarmede in zeer nauw verband beschouw."

Hollandsche scholen en in huis bij voorkeur Hollandsch spreken, achtte hij het geneesmiddel tegen de kwaal.

Gelukkig echter dat anderen breeder blik hadden op deze zoo belangrijke beweging, o.a. Ds. R. T. Kuiper, die in 1885 de Kerk voor het dilemma stelde om één van tweeën: te zorgen voor het stichten van Engelsche gemeenten, wilde zij hare jeugd niet in Amerikaansche kerken en secten zien wegvloeien, of uit de steden emigreeren naar de bosschen van Michigan, of de prairies van 't Westen. ⁷⁵⁾

Het volgend jaar bracht hij de vraag te berde: "Wat moet er worden van de jeugdigen onzer gemeenten in de groote steden, die de Hollandsche prediking al hoe langer hoe minder kunnen verstaan, indien er niet gezorgd worde voor Engelsche prediking en de stichting van Engelsche gemeenten? De vele afzwerwingen naar allerlei genootschappen, doen alreeds vermoeden wat wij te wachten hebben indien er niet tijdig gewaakt en gezorgd worde."

Hij bejammerde het dat de Synode niet reeds voor eenige jaren luisterde naar Ds. De Baun, die wees op het gevaar om de jeugd te verliezen indien er niet voor Engelsche prediking gezorgd werd. ⁷⁶⁾

Helaas dat de Zendings Commissie, aan welke de zaak door de Synode van 1884 was toevertrouwd, haar op de lange baan schoof. Weer hield men de zaak slepende, met star conservatisme, hoewel, zooals Ds. Kuiper had geconstateerd, vele jeugdigen in Grand Rapids voor de Kerk verloren gingen.

Eerst de Synode van 1886 nam een besluit dat van meer

75) *De Wachter*, 14 October, 1885.

76) *Idem*, 21 April en 5 Mei, 1886.

doortastendheid sprak. Niet alleen *resolveerde* men, op voorstel van Classis Holland: "De Synode wende ernstige pogingen aan ter verkrijging van prediking en catechisatie in de Engelsche taal waar zulks noodzakelijk is" (Art. 49), maar men besloot ook als "het beste middel ter bereiking van dit doel, dat de Kerk een derden docent beroepe, die het onderwijs geeft in de Engelsche taal, en dus des Zondags in deze of gene plaats gaat prediken in de Engelsche taal." Als commissie ter regeling dezer zaken benoemde men Prof. Hemkes, Ds. J. Post, en Oud. J. Gelock. ⁷⁷⁾

Toch moest ook deze Commissie ter Synode van 1888 het ontmoedigend verslag uitbrengen van eigenlijk niets te hebben kunnen doen, daar de beroepen docent een jaar uitstel kreeg. "Dit duurde den broeders die Engelsche prediking begeerden, te lang, die toen een anderen weg ingeslagen zijn. Zij hebben zich tot de kerkeraden gewend, en toen zij daar afgewezen werden, zijn zij naar de Classis gegaan." (Art. 26.)

De Classis hier bedoeld was die van *Grand Rapids*, welke in November, 1886, onder protest van Dss. Hulst en Vos, gehoor gaf aan een verzoekschrift van 18 leden en 15 doopleiden der Holl. Chr. Geref. gemeenten van Grand Rapids, "om hun eene Commissie te geven die hen organiseere tot eene zendingspost of gemeente, al naar zij goedvinden." ⁷⁸⁾

Op advies dezer Commissie, Dss. T. M. Van den Bosch, P. Schut en P. Ekster, begon Ds. J. Y. De Baun prediking in het Engelsch in de "Metropolitan Hall" te Grand Rapids, op 9 Januari, 1887, en de opkomst gaf van zóóveel belangstelling blijk en beloofde zóóveel voor de toekomst, dat de Februari Classis daaropvolgend met 14 tegen 9 stemmen de petitie tot gemeentelijke organisatie inwilligde. Tot op het laatste stond de oppositie pal.

Spring Street's kerkeraad vroeg of de tot stand te komen Engelsche gemeente niet reeds bij de geboorte krank zou zijn aan den levenswortel, en noemde haar "het kind zoowel van Revolutie als van Hiërarchie."

Aan het *protest* tegen gemeentestichting, geteekend door Ds. J. H. Vos en den scriba, W. Brink, sloot ook Ds. Hulst zich aan, het terzijde leggen van Spring Street's protest strijdend achtend

77) *Notulen*, 1886, Art. 52 en bl. 48.

78) *Notulen der Classis*, November, 1886, Art. 11.

met de Kerkenorde, "hopende echter dat God in Zijne barmhartigheid der Classis dit vergeven moge." 79)

De Synode van 1888, voor welke de Spring St. kerkeraad een protest legde inzake de stichting der Vierde kerk te Grand Rapids, oordeelde: "dat inzake de stichting der 4de Holl. Chr. Geref. Gemeente niet gehandeld is geworden naar goede orde; maar de toestand waaruit zij geboren is in aanmerking genomen, erkent de Synode het bestaan der genoemde gemeente." (Art. 79.)

Verheffend is deze historie niet, en naar haar aard behoort zij meer tot de *Worstelperiode* dan tot een tijdvak als het onderhavige dat zoo veelszins "vooruitgang" openbaarde.

En teleurstellend is het te vernemen hoe weinig men beseftte dat het keeren der Amerikanisatie-beweging niet alleen *onmogelijk* was, maar evenzeer *ongewenscht*, met het oog op de roeping eener Calvinistische kerkengroep om een zoutend zout en lichtend licht te worden in een land dat juist aan specifiek *Gereformeerd* beginsel dringende behoefte heeft.

Zelfs het voorstel van Ds. Kuiper, hoe goed ook bedoeld, om zich uit de steden terug te trekken tot de boschlanden van Noordelijk Michigan, of tot de grasvlakten van het Westen, was niet alleen eene onmogelijkheid met het oog op maatschappelijke toestanden, maar zou slechts een middel geweest zijn tot vertraging, geenszins tot voorkoming van het onafwendbaar proces van amalgamatie met onze Amerikaansche natie. Ook zou het van den beginne af aan erfelijk belast zijn geweest met den vloek der Doo-persche mijding, geheel indruischend tegen gezonde Calvinistische opvatting van 't leven en van den levenstaak des Christens.

Het behoeft geen betoog om aan te toonen dat ook Ds. Hulst's voorslag tot vasthouding onzer "nationaliteit" streed met de rechte opvatting van het blijkbaar doel des Heeren, die door middel van volksverhuizingen telkens nieuwe natiën tot openbaring brengt, om in zijn allesomvattend wereldbestel eene geheel eigenaardige plaats in te nemen, en naar eigen aard een factor to worden in de uitvoering Zijns soevereinen Raads.

Voor zulke denkbeelden echter was ook, naar het schijnt, geen oog zelfs onder hen die *voorstanders* waren der Amerikanisatie-beweging. Nergens vonden wij een enkele uitdrukking reppende

79) *Idem*, Februari, 1887.

van de idee dat juist ons *Calvinisme* moest nopen tot leiding in Amerikaansche bedding, om daardoor, met onze oude beginnelen, tot zegen te worden in de Nieuwe Wereld.

Het krachtigst motief was, voorzoover wij hebben kunnen nagaan, het "bewaren" van eigen jeugd voor eigen Kerk—wat niet heel altruïstisch klinkt, om het op het zachtst uit te drukken.

Dit blijkt duidelijk uit het officiële stuk waarin aan Classis Grand Rapids het verzoek gericht was tot stichting eener Engelsch-sprekende kerk: "dat zij daartoe vergunning en vrijheid en medewerking van uwe Eerw. vergadering verzoeken, opdat *inzonderheid ons jeugdig geslacht middelijkerwijze behouden worde* en niet vervloeie in de bestaande Engelsche kerken, of mogelijk in de wereld en zondendienst," met een beroep vervolgens op de uitspraak der Synode daar die... "zich duidelijk heeft verklaard om door prediking en onderwijs in de Engelsche taal zooveel mogelijk *de jeugd te behouden.*"

Slechts in één argument klinkt een meer Calvinistische toon u tegen, in het negende: "dat zij gelooven en meenen, dat bij inwilliging van ons verzoek de bestaande gemeenten onzer Kerk niet geschaad, maar veeleer gebaat zullen worden, daar toch het groote doel moet zijn de uitbreiding van Gods Kerk, *opdat de eer van God moge worden verhoogd* en zondaren behouden mogen worden." ⁸⁰⁾

Dat was wel geen al te zuivere toon—en zegt niet al te veel, toch bewijst het dat men althans iets gevoelde van het "Pro Rege," ook al doet het wee te merken dat het "Pro Patria" geheel schuil ging onder het "Pro Ecclesia."

§13. *Scheuringen.*

Ook het tijdvak van 1880—1890 bevatte enkele onaangename incidenten, bestaande uit het zich onttrekken van leeraars der Holl. Chr. Geref. Kerk. Zoo legde Ds. J. A. De Bruyn van Holland, Mich., in 1884 onverwacht zijn ambt neer "omdat hij zich niet langer kon vereenigen met het kerkelijk standpunt" der kerkengroep, die hij een half jaar had gediend. Wel keerde hij drie weken later terug, doch een jaar naardien ging hij over tot de Reformed Church.

⁸⁰⁾ Notulen, Classis Grand Rapids, Februari, 1887. De cursiveering is van ons.

November, 1884, verliet Ds. W. R. Smidt de Ridott gemeente en in haar de Chr. Geref. Kerk, om moeiten ontstaan uit het invoeren van Duitsch gezang. Wel keerde hij een paar jaar later terug, doch in 1912 verliet hij haar voor goed, en wel omdat hij de kinderdoop onbijbelsch achtte.

Helaas, ook Ds. R. Duiker keerde in 1887 ten tweeden male op zijne schreden terug, met erkenning dat hij een "misstap" had begaan door zijn uittreden uit de Geref. Kerk, met welker leer- en tuchtregeling hij zich vereenigd verklaarde. Zonder eenig overleg met zijn ouden "kameraad," Ds. Hulst, kwam hij hiertoe, alsof, zooals deze schreef, hij zich niet meer herinnerde hoe zij beiden "noodgeschrei" hadden opgezonden tot God, over de Vrijmetselaars-kwestie.⁸¹⁾

Nog meer ingrijpend was eene andere scheuring in het tijdperk hier behandeld, daar zij het uittreden eener oude gemeente betrof, zoowel als het zich afscheiden van een veteraan predikant der Ware Holl. Geref. Kerk. Wij bedoelen de South Holland gemeente en haar leeraar, Ds. E. L. Meinders, wier separatie in 1886 plaats greep, en bredere beschrijving eischt, daar deze actie over diepere zaken ging dan de terugkeer der pasgenoemde leeraars.

Ds. Meinders, geboren Oostfries, was op 30-jarigen leeftijd tot "zalige zielsruimte" gekomen en had zich toen aangesloten bij de Silver Creek gemeente zijner stamgenooten, nabij Ridott, Ill.

Zijn kerkeraad gaf hem kort daarop verlof om voor te gaan onder Oostfriesche Gereformeerden te White Rock, Ill., zijnde, zooals hij later in *De Wachter* schreef, op betamelijken afstand van andere gemeenten der Dutch Ref. Church, waardoor—(de uitdrukking teekent zijne geestesrichting)—"waardoor dezelve meer buiten gevaar waren om door eene zoogenaamde stijfhoofdige orthodoxie en het eenvoudige voorstellen van de praktijk der godzaligheid, beroerd te worden."

Blijkbaar was er dus reeds conflict, of althans spanning, geweest. Na anderhalfjarigen arbeid te White Rock, "zonder vaste woonplaats," in den oogsttijd in het veld arbeidend, en des Zon-

81) *De Wachter*, XX., 40, 48.

dags veeltijds op twee plaatsen voorgaande, aanvaardde hij een "beroep" als voorganger der Forreton, Ill., gemeente.

De "oude Dreuntjes" daar, gelijk Meinders ze zelf noemt, liefhebbers van Brakel, Comrie, Meiners en Smytegelt, waren hartelijk met zijne prediking vereenigd, doch zijne ouderlingen verweten hem dat het Meinders "er om te doen was om de oude Gereformeerde leer weder op den troon te helpen." Weldra ontrok zijn kerkeraad zich aan de samenkomsten, "gedurig vonden opschuddingen plaats," doch niettegenstaande dreigementen van den Silver Creek kerkeraad, hield hij vol met prediken voor ongeveer 70 toehoorders.

In Maart, 1864, voor de Dutch Reformed Classis te Milwaukee gesommeerd, las men een door Meinders geschreven brief, zijn kerkeraad beschuldigend van "het voorstaan en verspreiden van Arminiaansche ketterij." Een leeraar riep hem in het Hoogduitsch toe: "Gij zijt de stoutste man dien ik ooit gekend heb. Het komt mij voor dat gij niet wel in het hoofd zijt."

Het was te verwachten dat men geenszins bereid was om hem in de Holl. Geref. Kerk toe te laten tot het ambt. Financiële hulp van geestverwanten te Forreton, die inmiddels tot de Oude School Presbyterische Kerk waren overgegaan, stelde Meinders in staat om te Dubuque, Iowa, onderwijs te ontvangen van de professoren Van Vliet en Moery, en door middel van eerstgenoemden, ontving hij een verzoek uit Hardin County, Iowa, "om in het midden van het Methodistische en zogenaamde Luthersche volk" (aldaar) "dat Arminiaansche gebroed," zooals hij het later signaleerde, te prediken. Doch ook daar waren velen "door de dwaal- en leugenleer zooverre verleid, dat de oude beproefde waarheid een ijdel geklank in hunne ooren was. 'Hoort hem niet,' zoo was het weldra! 'hij is een Cocksiaan,' was het weder, enz." Het gevolg van zijn arbeid in Hardin County was dat er in 1865 eene O. S. Presbyterische Kerk werd georganiseerd. In Maart, 1868, werd Meinders tot candidaat voor de Heilige Bediening gesteld, en begon arbeid te Steamboat Rock, Iowa.

Op het onverwachtst echter ontving hij eene missive van zes leeraren der Presbyterische Kerk, hem ernstig verzoekend om het prediken te laten. "De hope dus, welke ik op goede gronden wgens eene recommendeerende zending koesterde, om des Heeren Woord te verkondigen, de Heilige Sacramenten te bedienen,

en het ambt eens getrouwen leeraars uit te oefenen, waartoe de Heere mij eene bijna onverzadigbare begeerte gegeven heeft, scheen door menschen afgesneden te zijn. Mijne ziel zoude bezweken hebben door de schrikkelijke aanvallen van wanhoop aan alle Gods handelingen met mij. Doch, geloofd zij Zijnen groot en nooit volprezen naam! in de diepste duisternissen bleven de glasvensteren nog open.”

Hij werd bekend met de Ware Holl. Geref. Kerk door middel van Ds. D. J. Van der Werp, die in 1866 de Oostfriesche gemeente Ridott, Ill., organiseerde. Ds. Meinders meldt ons: “Ik mocht omzien naar zulk een huis . . . waar ik in *alle deelen* mede vereenigd kon samen leven en werken.” Hij meende het in de Ware Holl. Geref. Kerk te vinden.

Reeds toen hij nog in Oostfriesland was had hij de geschriften van H. De Cock in alles nagespeurd.

Van ganscher harte vereenigd zijnde met de Formulieren van Eenigheid der Afscheidene Kerk, sloot hij zich met een vrij geweten aan bij de *Ware Holl. Geref. Kerk*, en na examinatie werd hij, op 9 Januari, 1868, te Niekerk, Mich., op een classicale vergadering bevestigd “als leeraar van Steamboat Rock, waar zijne geestverwanten middelerwijl tot eene gemeente waren georganiseerd geworden.”⁸²⁾

Wij hebben dit een en ander uit Ds. Meinders' leven omstandig medegedeeld omdat zij ons zijne *richting en gemoedsaard* openbaren, iets wat licht werpt op het verder verloop zijner historie, op de Afscheiding van 1886 uitlopend.

Daar, zooals ons reeds meermalen bleek, in de Ware Holl. Geref. Kerk in hare Worstelperiode een steil Gereformeerd, doch van gemoedelijkheid en van bekrompenheid niet geheel vrij te pleiten element, praedomineerde, was een ontegenzeggelijk bekwaam man, en onderwerpelijk prediker als Ds. Meinders, geacht en gewaardeerd, zoodat hem verschillende kerkelijke functies werden opgedragen, en er in 1876 bij de keuze van een profes-

⁸²⁾ Notulan, October, 1867, Art. 46; Januari, 1868, Artt. 11 en 28. De levensbijzonderheden door ons gemeld zijn door Meinders medegedeeld in *De Wachter* van 22 Mei, 1868 v.v., onder den titel: *Korte Aanteekeningen van de genadige Leiding Gods met mij gehouden*. Over de kerkelijke toestanden in Hardin County, bij Meinders' eerste optreden, zie *Die Ostfriesen in Amerika*, Pastor G. Schnuecker, Cleveland, Ohio, 1917, S. 229, u.s.w.

sor een zestal stemmen op hem vereenigd werden, tegen 33 op Ds. G. E. Boer.

Toen echter later, door het optreden van Prof. Boer, en vooral door den persarbeid en invloed van Ds. L. J. Hulst, eene ruimere kerkelijke beschouwing gestadig veld won, en meer voorwerpelijke prediking gehoord werd, begon Ds. Meinders zich langzamerhand wat in het gedrang te gevoelen, en mettertijd trad hij in *De Wachter* en in *De Grondwet* als aanklager zijner medebroeders op.

In een Curatorium verslag in *De Wachter* van 30 Augustus, 1877, beschreef hij het onderwijs van den docent nog als "zeer juist, en overeenkomstig het oogmerk en de bedoeling," doch reeds in het eerste nummer van het kerkelijk blad in 1878 becritiseerde hij haar redacteur, Prof. Boer, wegens het plaatsen van een stuk getiteld: "Zoek het Verlorene," dat hij veroordeelde als de leer der Algemeene Verzoening voorstellende, iets dat Ds. W. H. Van Leeuwen met hem beëamde.⁸³⁾

In hetzelfde jaar pasgenoemd, veroordeelde hij het houden eener algemeene conventie van Jongelings-vereenigingen, terwijl hij in 1879 ook protesteerde tegen het deelnemen onzer leeraars aan conferenties met predikanten der Holl. Geref. Kerk—daar zulk doen z.i. indruischte tegen het Afgescheiden beginsel, het kerkelijk standpunt verloochenend.⁸⁴⁾

In 1882 kwam hij in conflict met Ds. L. J. Hulst. Deze had in *De Grondwet*, nummer 43 van dat jaar, geschreven van "eene valsche gemoedelijkheid," in welke hij in zijne jeugd gekweekt was geworden. Bij zijne aankomst in dit land had hij "geroken dat de Afgescheidene Kerk in Amerika meer van die gemoedelijke ziekte had dan de Reformed (D.) Church."

Hierover interpelleerde Ds. Meinders hem in een tot niets leidend debat over "Valsche Gemoedelijkheid." Twee jaren later werd de spanning erger, daar Ds. Hulst zijne vreeze uitte dat Ds. Meinders het Woord Gods niet *toereikend* achtte, door zijn gewag maken van het opmerken van de *inspraken* van des Heeren Geest in 't hart.

In 1886 verweet Ds. Hulst hem dat hij er een verkeerde *pers-taktiek* op nahield, door in debat alle toegangen af te sluiten, zijne

83) *De Wachter*, 4 April, 1878.

84) *Idem*, XI., 5 en 26.

opponenten te brandmerken als Godloochenaars, Pelagiaan en Remonstrant, en met zijne geliefde: *major, minor en conclusie* het gewone volk te verblinden.

Ds. Meinders werd geschilderd als "laboreerende" aan zonderlinge misbegrippen, deels Mystiek, deels Antinomiaansch, en zelfs de woorden "onvroom," "valsch," "foutzoeker," en "verdachtmaker," werden op hem toegepast.⁸⁵⁾

Dat althans de beschuldiging van "fout zoeken" geenszins uit de lucht gegrepen was, ondervond Ds. H. Tempel, naar aanleiding van enkele—wij stemmen het grif toe—onverdedigbare, doch blijkbaar niet verkeerd bedoelde uitdrukkingen, in een artikel over "Christus' Juk."⁸⁶⁾

Zelfs werd aan Ds. J. I. Fles toegewreven dat deze de Godheid van Christus loochende, en aan Ds. Smidt dat hij ontkende dat de Psalmen in proza Gods Woord waren.

Ds. Hulst moest het in 1886 ontgelden in eene brochure: *De Verschillende Opvatting van de leeraren L. J. Hulst en E. L. Meinders omtrent de Prediking*, terwijl harde woorden werden neergeschreven in een ander boekje: "APOLOGIE tegen een uitgegeven Vraagboekje door Ds. H. Van der Werp," enz., (1889). Nog erger werd Ds. W. Heyns gekapitteld en verketterd in "APOLOGIE tegen het schrijven van Ds. W. Heints... over het Verbond der Genade en over de teekenen en zegelen van dit Verbond, hoofdzakelijk betrekkelijk tot den Kinderdoop," (Holland, Mich., 1890.)

Het laatstgenoemde sloot met de woorden: "Lezer, laat u toch geen zand in de oogen strooien! Door het eerbiedigen, aanbevelen en approbeeren van het uitgegeven vraagboek van Ds. H. Van der Werp, en van Ds. Heints' Verbonds- en Doopsbeschouwing in *De Wachter*, door de Holl. Christ. Geref. Kerk, heeft dezelve bij vernieuwing op het allerduidelijkst bevestigd dat aan dezelve het karakter van de Gereformeerde Kerk, als kerkelijk lichaam ontbreekt." Dat waren wel harde en stoute woorden!

Doch niet alleen onofficiëel in *De Wachter* en *De Grondwet* trad hij als aanklager der broederen op. Zulks deed hij evenzeer op officiëele wijze ter Synode van 1884, waarop hij namens zijn kerkeraad te South Holland, (waar hij sinds 1874 dien-

85) *De Wachter*, 18: 27, 31, en 19: 6.

86) *Idem*, 18 Juli, 1886.

de), protesteerde tegen de opname in de Holl. Chr. Geref. Kerk, van Ds. J. I. Fles, [wegens diens gevoelens over de Eschatologie in zijn reeds genoemd *Vraagboekje*], hoewel deze alles had ingetrokken wat hij mocht hebben geschreven "wat met de leer der Geref. Kerk in strijd is." (Art. 40 en bl. 31 der *Handelingen der Synode* van 1884.)

Ook tegen Ds. Smidt's boekje inzake het zingen van liederen kwam een protest in van South Holland's kerkeraad. Ds. Meinders had den schrijver reeds bij Classis Iowa aangeklaagd over dit werkje, door Ds. Smidt "in vertrouwen" aan South Holland's leeraar gegeven. (Art. 41, *Handelingen*, 1884.)

Het was te voorzien dat al deze botsingen op scheuring zouden uitloopen, wat ook geschiedde op de Synode van 1886, waarop door den kerkeraad te South Holland eene *Verklaring* werd ingeleverd mededeelend dat de gemeente South Holland met meerderheid van stemmen "tot het oorspronkelijk standpunt der W. H. Geref. Kerk" was teruggekeerd. Dit doen werd gegrond op *twijfel, opgewonden liggend* "in de organisatie der Chr. Geref. Kerk in Nederland, van de welke de Holl. Chr. Geref. eene historieële feitelijke voortzetting is."

"Deze organisatie," zoo werd er beweerd, "onder den naam en titel van Chr. Afgesch. Kerk, is een opzichtelijk ontkennen van de leer, tucht en rechten van de Gereformeerde Kerk, en, ofschoon die Kerk nu wel den naam en titel van de Chr. Geref. Kerk draagt, ter oorzaak van meerdere vrijheid van godsdienst, zoo heeft die kerk voornoemd feit, zoover ons bekend is, nooit *officiël herroepen*. En ofschoon de Dordsche Kerkenorde in de Chr. Geref. Kerk, in plaats van de Utrechtsche, wederom (werd) ingevoerd, en voor het verschuiven van de Utrechtsche schuldbelijdenis gedaan is, zoo is dezelve alleszins betrekkelijk herleefd in het gevoelen van Ds. Littooy; welk gevoelen door Ds. Kleinendorst wel weersproken is, toch door onderscheidene kerkelijke organen, en zooals ons voor den geest staat, door de Theologische School, te Kampen, toegejuicht. En ook heeft *De Wachter*, het kerkelijk orgaan der Holl. Chr. Geref. Kerk, dit gedaan. En ofschoon de vereeniging van de Chr. Geref. Kerk (in Nederland), met de Ref. Church wel veel verzwakt is, ter oorzaak van de Vrijmetselarij, zoo openbaart dezelve, bij wijze van verzwijgen, toch een eerbiedigen van de Ref. Church. En uit de toespraken op de Synode l.l.

van de Holl. Chr. Geref. Kerk, is vooral van de zijde der Holl. Chr. Geref. Kerk de zucht naar eene alleszins betrekkelijke vereeniging gebleken."

Verder worden genoemd "Het door de l.l. Synode berusten in de quaesties van Dss. W. R. Smidt en J. I. Fles," het goedkeuren van het schrijven van Ds. L. J. Hulst in *De Wachter* over "Efeze 5:14," en "Onderscheidene stukken, die zijdelings of rechtstreeks een Remonstrantschen geest ademen, dewelke in *De Wachter* geplaatst, geëerbiedigd en wel eens verdedigd worden. Ook is de Kerkeraad niet vereenigd met het model van de prediking van Ds. Hulst in *de Wachter*." 87)

Ten slotte werd genoemd: "Het verzuim van de Catechismus-prediking, het nalaten van het lezen van de Wet; het lijken in de kerk brengen in deze en gene gemeenten, en dan een lijkrede te houden, alsook het bijwonen van deze plechtigheid van dezen en genen leeraar in andere kerken, zooals ons uit zekere bronnen bericht is; dewelke alleszins eene waarschijnlijke zekerheid veronderstelt."

De *Verklaring* besloot met een: "Wij hopen vast te houden aan de leer en tucht der Nederlandsche Gereformeerde Kerk. Hier staan wij; wij kunnen niet anders. De Heere helpe ons. Dit worde zoo." 88)

Aan het einde van breede en langmoedige bespreking antwoordde Ds. Meinders: "Het smart mij te moeten weggaan; ik kan met een goed geweten niet blijven; gaarne ware ik echter in de Kerk gebleven. Mijne bede is, dat de Heere de Kerk terugbrengre naar het oude standpunt." Hiermede betuigt Ouderling B. Meeter zijne instemming en beide geven de Vergadering de hand ten afscheid. (Art. 45.)

Het is betreurenswaardig dat deze *scheuring* van 1886 moest plaats grijpen, vooral om wille van den in 's Heeren werk vergrijsden dienaar des Woords, die voor de Afscheiding en de oude waarheid veel hitte des daags en koude des nachts verdragen had, en voor wien wij, om meer dan één reden, eerbied en achting gevoelen, hoe sterk wij ook zijne bekrompenheid en andere gebreken moeten veroordeelen. Met name kunnen wij zijne latere

87) Zie 't bovengenoemd werkje over de *Prediking*, en vgl. Hulst hierover, *De Wachter*, XIX., 23, 24.

88) *Notulen, Syn.*, 1886, bl. 75 v.v.. Vgl. Hulst over *Akte van Afscheiding*, *De Wachter*, 19: 19, 20.

opinie ten opzichte der Nederlandsche en Amerikaansche Chr. Geref. Kerken niet rijmen met zijne vroegere denkbeelden en uitspraken omtrent dezelve gelijk door ons uit zijne eigene mededeelingen aangehaald.

Doch—"consistency" is een juweel dat niet altijd schittert, ook niet in het leven van Gods kinderen hier op aarde.

En er is reden van *dankerkentenis* dat deze scheuring, ook trots aangewende poging tot uitbreiding, zich beperkte tot South Holland, waar bovendien in den loop des tijds, vooral door den arbeid van Ds. R. T. Kuiper, zoo goed als de geheele gemeente weer terugkeerde tot de Kerk harer eerste liefde.

Evenzeer levert het dankensstof dat Ds. Meinders zelf, in een *Getuigenis* gepubliceerd na zijn dood, [6 Juli, 1904], geteekend Juni, 1902, verklaarde: "In 1886 maakte ik mij los van de Chr. Geref. Kerk en stond sinds dien op mij zelve. Ofschoon toen ter tijde vast geloovende zulks te moeten doen, bleek mij van achteren, en ik beken het gul, dat deze stap in overhaasting is geschied, en het mij zeer spijt dat die verwijdering heeft plaats gegrepen." ⁸⁹⁾

Gelukkig dat er ook voor kerkelijken misslag verzoëning is in 't bloed des Lams, en dat in de symmetrie van den derden hemel alle oneffenheden van karakter zich verliezen in de afgerondheid der volkomene heiligmaking, en alle gebrekkige beschouwingen der waarheid verzvolgen worden in 't volmaakte Licht.

⁸⁹⁾ De Wachter, 18 Juli, 1904.

HOOFDSTUK VIII.

De Chr. Geref. Kerk van 1890 tot het Halve-Eeuw Feest, 1907.

“Maak de plaats uwer tent wijd, en dat men de gordijnen uwer woningen uitbreide.”

(Jes. 54:2.)

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens behandeld de *kerkelijke naam*, gewijzigd in verband met de aansluiting der Classis Hackensack—de True Reformed Dutch Church van het Oosten—en de *uitbreiding* naar Oost en West, en Noord en Zuid, waarin met name de ontwikkeling van het *Engelsch* en *Duitsch element* der kerkengroep ter sprake komt.

Verder komen, evenals in vroegere afdelingen, in behandeling de zaak der *Inwendige* en *Heiden Zending*, met eene nieuwe paragraaf gewijd aan de *Joden Zending*. De *Theologische School* en het zich uit haar ontwikkelend *Calvin College*. *Kerkelijke Fondsen* en *Persarbeid*, komen daarna aan de orde.

Speciaal ter sprake komen een tweetal *mislukte unie-pogingen*, en de zaak der *kerkelijke correspondentie*, die in deze periode haar formeel beslag en nauwkeuriger formulatie bekwaam.

Eenige grepen uit 't *kerkelijk leven* en de *kerkelijke leer* worden ook in dit kapittel gedaan, gevolgd door eene afdeling over *scheuringen*, en eene korte beschrijving van het *halve-eeuw feest*, waarmede het tijdperk zich afsloot.

Het zal ons blijken dat het hier beschreven zeven-en-twintig jarig tijdvak niet alleen eene voortzetting was van den in de vorige periode zoo merkbaaren *voortgang* op velerlei gebied, maar ook eene *verbreding* openbaarde in meer dan één zin, een uitslaan der vleugelen, een uitbreiden van tentplaats en woning, in kerkelijk leven en streven, in ideaal en wereldbeschouwing,

die verfrisschend was en verruimend werkte, ook al zou dit niet steeds onbestreden zijn.

§1. *De Kerkelijke Naam.*

Ook het tijdvak hier besproken, werd ingeluid door eene verandering in den *naam* der kerkengroep, wier historie wij beschrijven.

In 1890 toch werd er besloten om het woord *Hollandsch* in den gemeenschapstitel weg te laten, zoodat men daardoor "ook wat den naam betreft, geheel in overeenstemming (is) met de *Christelijke Gereformeerde Kerk* in Nederland." Ter Synode van 1904 werd daarenboven uitgesproken dat de nauwkeurige titel de in de praktijk toegevoegde woorden *in Amerika* of *in Noord Amerika* buiten sloot.¹⁾

Dit laten vallen van het woord dat herinnerde aan de lage landen aan de overzijde des Oceaans geschiedde niet alleen "wijl er ook Engelsche en Duitsche gemeenten zijn," (Art. 87, Synode, 1890), maar was een der voorwaarden van de in 1890 geslotene unie met de *True Reformed Dutch Church* van het Oosten, de z.g. *Classis Hackensack*, waarover de volgende paragraaf handelt.

§2. *De Ware Geref. HoH. Kerk van het Oosten.*

Deze kleine kerkengroep was het resultaat eener afscheidings-beweging uit de Hollandsche Gereformeerde Kerk in het Oosten, die in 1822 culmineerde in de formatie van een apart kerkelijk instituut, maar welker wortelen veel verder in de historie teruggaan.

De diepste oorzaken der Afscheiding in het pasgenoemd jaar waren een drietal zaken, n.l. *doode orthodoxie* onder de leeraars en gemeente-leden der Dutch Reformed Church in de achttiende eeuw; bedroevende *achteruitgang in 't geestelijk leven* van velen, gepaard met schromelijke *verwaarloozing der kerkelijke tucht*; en ten slotte een derde iets, zich openbarend in het begin der negentiende eeuw, en gedeeltelijk uit reactie tegen de doode ortho-

1) Acta, 1904, bl. 44. Dat wij desniettemin in den titel van dit werk het aardrijkskundig toevoegsel behielden is eenvoudig om mogelijke verwarring te voorkomen met de Chr. Geref. Kerk in de Oude Wereld.

doxie der vorige: een *overslaan tot Arminianisme en Hopkinsianisme.* ²⁾

Ds. G. Bertholf, van 1694 tot 1724 predikant te Hackensack en Acquackanonk, N. J., en van tijd tot tijd ook Schraalenbergh, N. J., bedienend, was de eerste *voorlooper* dezer beweging. Hij was afkomstig van Sluis, Zeeland, destijds de standplaats van den welbekenden Piëtist J. Koelman. Diens geest bezielde hem, zoodat tegenstanders hem teekenden als "een moedigen en wreveligen geest, een *Koelmannist* van professie."

Dr. Corwin echter, in zijn "Manual," prijst hem terecht als een ijverig en godvruchtig man wiens naam in de vele gemeenten door hem gesticht en bediend, lang in gezegend aandenken bleef.

Vriend en geestverwant van Ds. Bertholf was de bekende Ds. *Theodorus Jacobus Frelinghuysen*, in 1720 in Amerika komend, door zijne vele vijanden veroordeeld, niet alleen als Koelmannist, maar ook als Labadist en Piëtist, doch door het ernstig element der Kerk in het Oosten ten hoogste gewaardeerd.

De mantel van dezen Duitschen leider der piëtistische beweging onder de Hollanders in de Nieuwe Wereld, viel op den Zwitser, *Johann Heinrich Goetschius*, die van 1748 tot zijn dood, in 1784, in den geest van Bertholf en Frelinghuysen optrad in het oude arbeidsveld van den eerstgenoemden, en daarenboven een geslacht van predikers kweekte waarvan Dr. *Solomon Froeligh* de meest bekende en meest bekwame was. ³⁾

Onder leiding van Dr. Froeligh, professor in de theologie, en predikant te Hackensack en Schraalenbergh, van 1786 tot aan zijn dood, kwam in het jaar 1822 de beweging tot rijpheid die meer dan eene eeuw in voorbereiding was geweest.

Op 24 October van het pasgenoemd jaar, teekenden Dr. Froeligh en vier andere predikanten en vijf kerkeraadsliden, als vertegenwoordigers van een achttal gemeenten, een document waarin zij allerlei afwijking in leer, dienst en tucht in de Kerk hunner Vadersen constateerden, en zich vereenigden: "in declaring our-

2) Zie ons artikel: "De Afscheiding van de Geref. Holl. Kerk in N. A. in 1822 in Hare Wortelen, Voorloopers en Leiders," Deel XIII. bl. 340 v.v. van het *Nederlandsch Archief voor Kerkgeschiedenis*, Leiden, 1917.

3) Van Frelinghuysen en Goetschius verschenen een twaalfstal leerredenen in 1871. "Grondwet" drukkerij, Holland, Mich. Over Froeligh zie vooral C. T. Demarest: *Lamentation over the Rev. S. Froeligh*, N. Y., 1827. Pp. 61.

selves the *True Reformed Dutch Church* in the United States of America . . . by which act, we do not *separate* from, but remain the identical Reformed Dutch Church." 4)

In het eerst scheen deze beweging snelle uitbreiding te zullen nemen. In Juni, 1825, rapporteerde men reeds twaalf leeraars en een-en-twintig gemeenten, terwijl men het vorig jaar den moed had gehad om twee Classes te constitueren: die van *Hackensack* en *Union*, jaarlijks samenkomend in Generale Synode.

Doch reeds spoedig na den dood van den krachtigen leider, Dr. S. Froeligh, in 1827, ja, reeds eenigszins vóór zijn heengaan, openbaarden zich verderfelijke splijtzwammen van *Independetisme* en *Antinomianisme*, waardoor Classis Union reeds van af 1827 sterk begon te kwijnen, terwijl de gansche kerkengroep gedurende geheel hare historie had te worstelen om het bestaan, ja, een proces van ontbinding, langzaam doch zeker doorliep, zoodat er in 1890 slechts 13 gemeenten bestonden, met een totaal lidmatental van 497.

Het is hier niet de plaats om uit te wijden over de verschillende *oorzaken* van dit wegwijnen, ofschoon factoren van allerlei aard zouden kunnen worden opgenoemd, zooals nalatigheid in catechisatie-arbeid in Hollandschen trant, afwezigheid van een eigen inrichting voor hooger onderwijs, gebrek aan ijver voor de Zending, en het uitsterven en wegtrekken of ook, en vooral, langzamerhand van de Kerk der Vaderen afzakken, van het jonger geslacht.

Eén factor echter dient met name te berde gebracht, en wel de afwezigheid van *verbondsmatige* prediking en kweeking ten bate van het jongere geslacht.

Eenzijdige nadruk op absolute praedestinatie, op geestelijke onmacht, op het noodwendige van het bewust doormaken van een bekeeringsproces—labadistische en piëtistische gevoelens en praktijken—en soms "Doopersche mijdinghe"—ziedaar wat wij constateeren als een kraktertrek van een aantal der leidende geesten in de "Ware Geref. Holl. Kerk" van het Oosten,

4) Acts and Proceedings of Classis and General Synod, T. E. D. Church, 1822. p. 11. Elders spreken zij van zich afscheiden van de "spurious General Synod en 'judicatories" der oude Kerk, niet van de Kerk der Vaderen selve, waarvan zij zich de getrouwe voortzetting achten. Hunne terminologie ten opzichte deser zaak herinnert soms aan uitdrukkingen van De Cock en de zijnen in hunne actie van 1834 v.v. ten opzichte der "Vaderlandsche Kerk."

in vroeger jaren—en dit zetten wij ter neder op grond van lezing van allerlei geschriften van hen en over hen, zoowel als door persoonlijke aanraking met enkelen hunner ouden van dagen.

Doch, zooals wij reeds in Hoofdstuk I. en vervolgens zagen, onder de mannen en vrouwen der Afscheiding van 1834 en van 1857 was deze zelfde richting niet geheel afwezig.

Ook de *lectuur* van het volk der Afscheiding in Nederland en Bentheim en Oostfriesland (Hoofdstuk I., § 2), was veelszins dezelfde geliefde leesstof der Oostersche gesepareerden. Vooral Brakel's "Redelijke Godsdienst" was een zeer geliefd boek, van ouder tot ouder in de huisgezinnen gelezen. Gedeelten van Brakel's boek, zoowel als andere werken van piëtistischen aard, werden meer dan eens vertaald in hun *Banner of Truth* geplaatst.

Het was juist deze geestverwantschap die duidelijk gevoeld werd toen sommigen onzer latere leiders van 1857 in het Oosten in contact kwamen met het oudere geslacht der Classis Hackensack, waarvan velen destijds nog het Nederlandsch konden lezen en in den vorm van "Jersey Dutch" konden spreken.

Onder anderen kwam *Gijsbert Haan* met hen in aanraking. Zooals reeds vroeger gemeld, bevond hij hen "zuiver in de fundamentele leerstukken der Gereformeerde Kerk, bijzonder in de leer der vrije rechtvaardigmaking des zondaars voor God." Doch deze scherpzinnige man ontdekte ook reeds "een Labadistischen geest" bij hen.⁵⁾

Met enkelen der Hollandsche geestverwanten, die verder waren doorgereisd naar Michigan, onderhield een der Hollandsch-sprekende leeraars, Ds. J. Berdan, eene briefwisseling die allerlei mededeelingen omtrent den inwendigen toestand der Reformed Church inhield, zooals blijkt uit de mededeeling in de Graafschapper kerkeraad's notulen van 16 Maart, 1856: "Daar wordt aangehaalt een brief van een leeraar John Berdan die zig afgescheiden heeft van de Kerk waar wij aangesloten zijn waarin bewezen wordt dat wij aan de ware Kerk niet zijn."⁶⁾

Ook andere Oostersche broeders verspreidden licht over den kerkelijken toestand door brieven aan de Westersche geestverwanten, vooral aan G. Haan.⁷⁾

5) *Stam*, bl. 2 en 4.

6) Vgl. *Tijdwoord*, bl. 16.

7) *Dosker's Van Raalte*, bl. 272.

Zelfs werd er vier jaren aaneen, elken Zondag, door Ds. Berdan gepreekt onder de Hollanders te Paterson, in de taal der Vaders.

Zulks begon reeds in 1853, en Ds. Vorst, die dit feit van Berdan's eigen lippen vernam, vond het merkwaardig dat deze prediking duurde tot den laatsten Zondag in 1857, juist denzelfden dag "dat de Afscheidenen in het Westen," (hij bedoelt te Grand Rapids, Hoofdstuk IV., § 3), "als zelfstandig ligchaam zijn opgetreden."

Ds. J. Berdan

Dat dit optreden van Ds. Berdan gewaardeerd werd, en zijne prediking naar het hart onzes volks was, blijkt duidelijk uit een gedicht van 1854 dateerend, *Uit Dankerkentenis* voor zijn dienst:

“En wat ons hart nog meer moest treffen
 En tot den Gods des levens heffen
 Is, dat deez' leer zoo zuiver vloeit;
 Ja, dierbaar, echt naar Gods bevelen,
 Dit moet vooral ons 't harte streelen
 En naauw aan d' ander zijn geboeid.”⁸⁾

8) Vorst, *De Wachter*, III., 22. *Gedicht*, Idem, III., 26.

In het jaar 1859 bracht Acquackanonk's leeraar de zaak der Westersche broeders het allereerst officieel ter sprake op de Generale Synode zijner Kerk, brieven van G. Haan noemend, over de actie van 1857, terwijl hij op de volgende Synode mededeelde dat de "Michigan Hollanders" begeerte hadden uitgesproken om zich met de True Dutch Reformed Church te vereenigen. De Pastorale Brief der Synode van 1858 hadden zij ontvangen, vertaald, en laten drukken.

In ééne zaak verschilden zij in opinie van de Oostersche broeders, zoo vertolkte Ds. Berdan het: "They thought that (Baptism) ought not to be restricted to members in full communion," een bewijs, zooals wij in Hoofdstuk VI., § 4 opmerkten van de Noordelijke partij-richting der mannen van 1857.⁹⁾

Toen correspondentie met Ds. Berdan mettertijd te niet liep, was het vooral Ds. J. Y. De Baun die de levende schakel werd tusschen Oost en West. Hij was bekend geworden met *De Wachter*, en ter Generale Synode van Juni, 1869, de laatste vergadering onder dien pretentieuzen naam die de Oostersche broeders hielden, deelde hij mede dat hij op grond van den inhoud van 't pasgenoemd blad en ontvangen brieven, de hope koesterde dat men in geloof en praktijk één was.

Aan verleende opdracht gehoor gevend, verscheen Ds. De Baun met zijn ouderling Doremus reeds in September, 1869, ter classicale samenkomst te Grand Rapids. Van harte werden zij verwelkomd. "De vergadering," zoo melden de Notulen, "was tezamen innig verblijd dat er van uit het Oosten nog een lichtstraal te voorschijn kwam, en de Heere ook aldaar Zijne Gemeente had gevestigd, en met volle toestemming is hun toegestaan de vergadering bij te wonen." (Art. 4.)

"Ook deelt Rev. John Y. De Baun van Hackensack der vergadering mede: hoe ZEw. werkzaam is in zijne gemeente, waaruit aan de vergadering kenbaar werd dat er ook in dezen eene volle overeenstemming was, behalve in eenige gemakkelijke uit den weg te ruimen kleinigheden, waarover de vergadering hare blijdschap te kennen geeft." (Art. 12.)

9) Minutes, Gen. Syn., 1860, 6.

Het was geen wonder dat dit gunstig begin van persoonlijke kennismaking leidde tot nadere aanhaling van kerkelijke banden.

Zulks geschiedde in beginsel op de Algemeene Vergadering van 1871, te Chicago, waarop Dss. J. Berdan, J. R. Cooper en J. Y. De Baun als deputaten verschenen, en op welke Ds. D. J. Van der Werp, op grond van onderzoek *in loco*, verklaarde dat er tuschen de twee kerkengroepen "eenheid bestaat in alles, behalve dat zij geene kinderen doopen van doopleden, dat zij uitgebreide Psalmen en meer gezangen daar achter hebben dan wij." (Art. 16.)

Het resultaat van broederlijke discussie was het opstellen en wederzijdsch teekenen eener verklaring inhoudend: "dat wij van beide zijden jaarlijk één of meer afgevaardigden zullen zenden naar elkanders vergaderingen, welke zullen zitten als raadgevende leden, voor onderlinge beraadslagingen en voordeel, en: terwijl wij in leer en geloof *eenheid* vorderen, in middelmatige of vormelijke zaken verdraagzaamheid zullen oefenen, en in alle dingen liefde." ¹⁰⁾

Later werd bepaald dat men attestaties wederkeurig zou erkennen, de predikstoelen voor elkanders leeraars openzetten, en evenzeer den avondmaalsdisch.

Er was dus eene soort *federatieve unie*.

Dit was echter niet genoegzaam naar de meening van een paar predikanten der Hackensack Classis, die openlijk in *The Banner of Truth*, sinds 1866 het maandblad der Classis, wezen op de teekenen van ontbinding in hun kerkelijk leven, de behoefte aan synodalen raad, de verplichting tot het zoeken van vereeniging, waar men in alle wezenlijke stukken van leer en praktijk ten volle één's geestes was, en de gelegenheid om nieuw bloed in het kerkelijk lichaam te infuseeren, met name te Paterson, waar het jonge volk belangstelling had geopenbaard in hunnen dienst.

Deze bepleiting mocht echter niet veel baten, daar eene tamelijk sterke minderheid tegen de unie gekant was en bleef, en toen men ten slotte, in 1890, met eene kleine meerderheid besloot om te vereenigen, kon dit besluit slechts genomen worden met de belemmerende stipulaties er bij:

"Whereas the Holland Christian Reformed Church differs from us in a few minor points, respecting internal government, forms of worship, and the corporate name,

¹⁰⁾ Notulen, Alg. Verg., 1871, Art. 34 en Bijlage. Zie Art. 8, Alg. Bepalingen, H. C. G. Kerk, uitgave 1881.

"be it resolved, that in this organic union our internal church government, forms of worship and our corporate name shall not be interfered with in any way by either Church; that we be entitled to representation; that the organic name shall be Christian Reformed Church." 11)

Toen deze zaak voor de Synode van 1890 kwam, leverde het feit dat de Hackensack Classis een 52tal "hymns" had, (op de 52 afdeelingen van den Heidelbergschen Catechismus aangelegd), een struikelblok voor de finale vereeniging. Doch de Commissie van praeadvies hierover, Dss. H. Van der Werp, J. Noordewier, en R. Drukker en de ouderlingen T. Keppel en P. Karsten, wezen er in hun rapport op "dat de *Gezangen zaak*:"

- (a) Meer een kwestie van vorm dan van wezen is;
- (b) dat wij zelf in strijd zijn met Art. 69 der Dordsche Kerkenordering. Immers ook in onze Psalmboeken worden eenige gezangen gevonden;
- (c) dat die genoemde 52 Gezangen den toets van Gods Woord kunnen doorstaan;
- (d) dat de geschiedenis van deze Gezangen groot gewicht in de schaal legt. Zij hebben hunnen oorsprong niet te danken aan een gezangen geest; maar aan noodzakelijke omstandigheden; de Psalmen toch, bij hen te dier tijd in gebruik, stemden niet in alles met den tekst overeen, en hierdoor moest men omzien naar geschikt Kerkgezag;
- (e) dat hierdoor de Dordsche Kerkenorde zoo min als de H. Schrift geschonden is. Ook heeft de Synode van de True Reformed Protestant Dutch Church in 1829 besloten dat geene nieuwe Gezangen mogen ingevoerd worden." 12)

Na verdere discussie over de vereeniging werd besloten: "De Synode keurt de handelingen van de Commissie inzake de vereeniging met de True Reformed Protestant Dutch Church goed, met dien verstande dat het gebruik van de 52 gezangen over den Heidelbergschen Catechismus bij hen zullen geduld worden, doch in Hollandsch- of in Duitsch-sprekende gemeenten geen gezangen mogen worden ingevoerd."

De praeses der Synode, Ds. L. J. Hulst, reikte daarop in haar naam de broederhand aan Ds. S. I. Van der Beek, met een hartelijk woord, wat even hartelijk werd beantwoord, beider toe-

11) *The Banner*, May, 1890, p. 175.

12) *Handelingen*, 1890, bl. 45 v.v.

spraak inhoudende "dat Gods besten zegen op de vereeniging ruste."

Het is zeker te bejammeren dat deze goede wenschen slechts in geringe mate vervuld werden.

Reeds ter Synode van 1898 werd eene instructie behandeld om een onderzoek in te stellen "bij de Classis Hackensack naar den toestand in betrekking tot de zuiverheid der leer en de verhouding tot de geheime genootschappen." (Acta, bl. 65.)

Eene classicale leerrede van Ds. J. Wyckoff, in *The Banner of Truth* van September en October, 1897, ontkende de leer der onmacht tot het goede, en verklaarde: "Man is a free agent."

Later kwam aan den dag dat men het standpunt der Vaders, reeds in 1831 genomen, welke het Vrijmetselaar-zijn onbestaanbaar verklaarde met lidmaatschap der Kerk, niet van toepassing wenschte te maken op de z.g. "minor secret orders," zooals de "Odd Fellows." Volledigheidshalve, al overschrijdt het eenigszins de tijdgrenzen van dit hoofdstuk, zij hier medegedeeld dat, na eindeloos onderling gehaspel, door een deel der oude "True Church" in 1908 besloten werd, onder leiding van Ds. J. C. Voorhis, om zich te onttrekken aan het verband der Chr. Geref. Kerk. Er werd voorgegeven dat deze de condities van unie meer dan eens geschonden had, dat de taal deelname aan de synodale werkzaamheden verhinderde, dat nieuwe toetsen van lidmaatschap waren aangelegd (waarmede men het veroordeelen der "minor orders" bedoelde), en dat er daarenboven te veel onderscheid was in de praktijk. "Far too many are satisfied with an objective confession, through fear of Labadism." (True Reformed Protestant Dutch Church *Bulletin*, September, 1908.)

Gelukkig dat de meest levensvatbare gemeenten niet medegingen met deze beweging van verbreking van kerkverband, en het kerkelijk bestaan ongestoord voortzetten als Classis Hackensack.

En trots het teleurstellende in heel de aansluiting hier beschreven, is niet te ontkennen dat zij in meer dan één opzicht *verbreedend* werkte voor beide zijden door het in aanraking komen met nieuwe kerkelijke beschouwingen, praktijken, en idealen.

§3. *Uitbreiding der Amerikanisatie-beweging.*

De unie met de Oostersche Kerk kwam aan het Westen ten goede in de eerste jaren na de aansluiting, ja, zelfs vóór dien tijd, daar, zooals wij in Hoofdstuk VII., § 12 zagen, enkele predikanten der Classis Hackensack hunne hulp verleenden ter organisatie der eerste Engelsch-sprekende kerk in het Westen. Ook het feit dat men het Psalmbboek der Oostersche Kerk kon overnemen en van hare Sabbatschool literatuur gebruik maken, was der Chr. Geref. Kerk ten profijte. Ook valt het niet te ontkennen dat de conservatieve geest der Hackensack leiders een behoudend cachet drukte op de Michigan gemeenten die zij dienden en met name behooren Dss. J. Y. De Baun en J. A. Westervelt met dankerkentenis te

Ds. J. Y. De Baun

Ds. J. A. Westervelt

worden genoemd voor diensten bewezen met pen en mond aan de worstelende Amerikanisatie-beweging. Want—het was inderdaad eene *worsteling* in het eerst.

Ds. L. J. Hulst, van nabij de zaak beschouwend met critisch oog, schreef in *De Wachter* van 10 Augustus, 1904: "Ten eersten scheen dat (overgaan tot het Amerikaansch in den eere-

dienst) te zullen mislukken. Die Engelsche kerken hadden geen succes. Later is daarin verbetering gekomen, toen men in die Engelsche kerken leeraars ontving die, op onze eigene School gekweekt, den dienst in de Engelsche taal konden uitoefenen. Onze Engelsche kerken hebben echter geen gemakkelijke taak, wanneer 'zij ten minste niet tevreden zijn met een uitwendig kerkjespel,' maar het hart er op gezet hebben om die jeugdigen op te bouwen tot levende steenen aan Gods huis; omdat het meest wereldschgezinde deel der jeugd doorgaans het meest naar het Engelsch overhelt. Die als kinderen des Verbonds te kweeken tot beoefenaars des Verbonds, moet zeker geene kleine zaak geacht worden. Let men daarbij op den grooten invloed welke het Remonstrantsche Methodisme hier te lande uitoefent, dan is het wel te begrijpen dat die kerken groot gevaar loopen dat zij onze goede Calvinistische beginselen verliezen."

Toch ging de beweging voorwaarts, in het eerst langzaam, doch bij het begin der twintigste eeuw sneller en sneller.

Bestond er bij het begin dezer periode, in 1890, nog slechts ééne Engelsch-sprekende gemeente buiten de Hackensack Classis, de drie jaar oude LaGrave St. kerk, met 97 huisgezinnen, in 1907 kon men een achttal kerken van dit soort rapporteeren, waarvan drie tot openbaring kwamen in datzelfde gedenkwaardig Jubiléum jaar: de Derde gemeente te Kalamazoo, Sherman St., Grand Rapids, en de Derde Roseland kerk. Broadway dateert van 1893, "Bethany," Muskegon, en de Tweede Englewood gemeente, beide van 1903; Burton Heights van 1905. Het huizezinnental dezer Engelsch-sprekende kerken in het Westen was inmiddels van 97 uitgebreid tot 572, of bijna vervijfvoudigd.

Wat de *richting* en het *ideaal* der Engelsch-sprekende gemeenten in Michigan en Illinois in dit tijdvak betreft, wij gelooven dat Ds. Bosma dit getrouw vertolkte in zijn "Gedenkboek" artikel over *Our American Churches*.

Na gewezen te hebben op het feit dat het juist de kinderen en kleinkinderen waren onzer *eerste* nederzetters, 't nakroost der Vadersen der Chr. Geref. Kerk van 1857 die deze Amerikaansche kerken tot openbaring brachten, belijdt hij: "The staunchness of these early founders has not been lost in their children; what they loved is dear to us, and in our turn we hope to perpetuate in our children what has been delivered to us.

Vierde, of LaGrave St. Chr. Geref. Kerk, Grand Rapids

“To that end we lay stress on catechizing as much as any Dutch church, and the Psalms of David are also our chief manual of praise. We try to retain whatsoever is good and God-pleasing of our ancestors, though we must cast things in our American mold.”

(Vgl. over genoemde *catechisatie*-verzorging § 9 hieronder, en Hoofdstuk IX., § 10, *Persarbeid*.)

§4. *Het Duitsche Element Versterkt.*

Hoe van het begin der Nederlandsche Scheiding de lotgevalen van een aantal strenggeloovige Bentheimers en Oostfriezen waren samengestregeld met die der Nederlandsche gesepareerden, leerde ons alreeds Hoofdstuk I.

Een aanmerkelijk aantal *Bentheimers* ging reeds dadelijk met Ds. Van Raalte mede naar Michigan's wouden, en de gemeente Graafschap, van 1847 dateerend, bestond grootendeels uit volk in het land der oude Tubanten geboren. Prof. H. Beuker, en meer dan één predikant, kon op Bentheimer afkomst bogen, en met dankbaarheid waardeeren wij hun aandeel aan 't bevorderen van Sion's heil in ons midden.

Van meer omvang echter werd het *Oostfriesch* element in ons kerkelijk leven.

In de “Moeder Kolonie” der Oostfriezen, bij German Valley en Ridott, in Stephenson County, in Illinois, was het *E. H. Ammermann*, te Ridott, die de schakel werd ter samenbinding. Dr. W. Bode deelde ons daaromtrent mede in het *Gedenkboek*, (“Onze Duitsche Gemeenten”), dat sommigen van het Afgescheiden volk zich niet konden vereenigen met de Holl. Geref. en nog minder met de Duitsch Geref. Kerk. Zij wisten echter niet wat te doen, tot E. H. Ammermann en geestverwanten op buitengewone wijze gewaar werden dat er in Michigan waren die meer met de Oud-Geref. Kerk overeenkwamen. Het resultaat was de organisatie der Ridott gemeente, bij German Valley, in 1866, de “moeder gemeente,” van ons Duitsch element.

Ridott's stichting en aanzijn werd het middel om *E. L. Meinders* met onze kerkengroep bekend te maken, en door hem werd het Oostfriesche element in het hartje van Iowa aan onze Kerk toegevoegd. (Vgl. Hoofdstuk VII., § 13.)

Een broeder van den pasgenoemden E. H. Ammermann, n.l. Wübbe D. Ammermann, van Ridott, werd de vader der Oostfriesche nederzetting in Chippewa County, Minnesota, en beide, Bunde en Emden, in dien Staat, zullen zijn naam lang in gezezende gedachtenis houden als grondlegger van haar kerkelijk leven zoowel als van hare kolonie.

Ds. H. Bode

Ds. C. Bode

Vooral door den arbeid der predikanten Hendrik en Cornelis Bode, Oostfriezen, en beiden in Ridott gekweekt in hunne jongelingsjaren, kwam het Duitsch element van 1890 tot 1907 tot betrekkelijkerwijze aanmerkelijke uitbreiding. Waren er in het eerstgenoemd jaar in een *zestal* Oostfriesche gemeenten slechts 248 huisgezinnen te rapporteeren, het Jaarboekje van 1907 geeft *elf* Oostfriesche kerken aan, met 405 huisgezinnen.

Deze vermeerdering is te meer aanmerkelijk te noemen daar sommigen dezer gemeenten, met name Ridott, Wellsburgh en Ackley, een harden strijd hadden door te maken door inwendige troebelen, de twee eersten vooral om de taalkwestie—de overgang van het Hollandsch in den eeredienst tot het Duitsch, en Ackley door twist over kerkverplaatsing.

Enkele kleine Oostfriesche kerken, zooals Oostfriesland, in Nebraska; George, in Iowa; en Avon in Zuid Dakota, en enkele belovende zendingsstations, gingen voor de Chr. Geref. Kerk te loor wegens verhuizing, of competitie van de zijde van andere Kerken, met meer arbeiders en meer kapitaal.

Daarenboven stond verschil in geestesrichting soms in den weg. Het oude vooroordeel tegen de "Coccejanen," in Oostfriesland reeds openbaar, werkte soms nog in Amerika door.

Eene poging van Ds. H. Bode, in 1892 begonnen, om onder de *Holsteiners* in Iowa kerkelijk voet aan wal te krijgen, mocht helaas niet gelukken.

In het reeds aangehaalde artikel van Dr. Bode, wijst deze er op dat de toename van het Duitsche element verhinderd werd door een geest van onrust in 't Midden-Westen, die tot telkens voorttrekken leidt, naar nieuwe streken, waar het geluk hen tegenlicht, doch waardoor de moeder gemeenten verzwakt worden.

Daarenboven wordt door vertrek naar de steden en stadjes, aan de spoorwegen gelegen, soms het beste levensbloed afgetapt aan de oude op het platteland gelegene gemeenten.

Ongetwijfeld was ook op sommige plaatsen het strengere standpunt der Chr. Geref. Kerk inzake Psalmgezing en Sabbatsonderhouding een struikelblok in den weg tot kerkuitbreiding.

De pas geciteerde schrijver, met eigen volk welbekend, klaagt ook over achteruitgang op *geestelijk* gebied in sommige gemeenten. Waar men het Hollandsch niet meer leest, zoo meldt hij, verdwijnt hoe langer hoe meer de kennis van onze liturgie, kerkgeering en belijdenisschriften.

"Wat we noodig hebben, is een *kerkelijk blad* voor de Duitschers, dat onze Calvinistische beginselen durft verdedigen, en dat bereid is de tegenwoordige problemen van Kerk en School te bespreken, zoodat liefde voor de Kerk gekweekt zal worden. Ook heeft men noodig *vraagboekjes* over de Bijbelsche geschiedenis. De Duitsche gemeenten hebben geen vraagboekjes die aan dit doel beantwoorden. Vandaar dat zij zooveel nadruk leggen op de sabbathschool, waar men de Bijbelsche geschiedenis vooral onderwijst.

"Een van de *grootste behoeften* is een *Duitsche Opleidings-school*. Geen der tegenwoordige bedienaars onder dit volk, heeft zijn macht over de Duitsche taal aan onze inrichting te danken. De geschiedenis leert, dat geen der gegradueerden onzer School het werk onder de Duitschers opnam, tenzij hij eerst de taal elders leerde. Scholen van andere Kerken moesten verschaffen wat wij niet konden geven. Gevolg hiervan is, dat men belangstelling

voor de Kerk en School verliest, en de geschiedenis heeft ook geleerd, dat eenigen, die voor de Kerk wenschten te leeren, voor haar verloren gingen, wijl onze Kerk de rechte gelegenheid niet aanbood. Op het gebied van Hooger Onderwijs komen wij ver te kort. Iedere Classis, maar vooral Oostfriesland, moet er voor zorgen, dat onderwijs, dat in de behoefte voorziet, in de toekomst gegeven wordt. Onze jonge menschen kunnen niet allen naar onze School te Grand Rapids. De afstand is te groot voor velen. 'Academies' zijn even zoo noodig als christelijke scholen, indien niet meer. De rationalistische en materialistische geest onzes tijds openbaart zich vooral in een 'academical course.' Van hoeveel belang dit zou zijn voor onze College, en dus voor heel de Kerk, ziet een ieder."

Wat deze inrichting voor *Hooger Onderwijs* aangaat, eerst de volgende periode, van 1907 tot 1917, zou deze tot stand zien komen, en nog wel vlak tegen het einde er van. (Hoofdstuk IX., § 8.)

Ook het verkrijgen van *zendelingen*, speciaal voor den dienst des Woords onder het Duitsch element, was iets dat slechts zoo nu en dan gelukte.

Was het een wonder dat gedurende de Worstel-periode der kerkengroep het geheele braambosch niet verteerd werd, het is evenzeer een wonder te achten dat de Duitsche tak der Kerk, trots allerlei tegenspoed, bleef leven, ja, groeien, ja, hier en daar zelfs bloeien, met name ten opzichte van liefde voor de zaak der Heiden Zending, waarvan de sinds een kwart eeuw gevierde *Missionsfeste* de duidelijkste blijken gaven.

Over het *blad*, ten dienste van het Duitsch element, wordt onder *Persarbeid* gesproken.

§5. *Inwendige Zending.*

Veel meer dan de *Engelsche* en *Duitsche* takken van den boom der Chr. Gereformeerde Kerk, groeide het *Hollandsch* deel van 1890 tot 1907. Ten opzichte daarvan vooral kunnen wij spreken van "verbreedten," van vleugeluitslag tot over het Rotsgebergte ten Westen, tot Canada in het Noorden, en tot de Golf van Mexico ten Zuiden.

Want immers, het was vooral door de sterke uitbreiding van het Nederlandsch-sprekend element dat de *United States Census*

van 1906, Vol. II., p. 593, kon melden dat er destijds 174 kerken waren, in 17 Staten, met 26,669 avondmaalgangers, en kerkelijke eigendommen ter waarde van \$903,600. "As compared with the report for 1890, these figures show an increase of 75 organizations, 14,199 communicants, and \$475,100 in the value of church property."

Dat beteekent dus ongeveer *verdubbeling* binnen ruim een kwart eeuw.

Ook het leerarental was gestegen van 46 tot 115, eene *verdrievoudiging* beduidend!

De vermeerdering van het aantal herders had meer dan stap gehouden met de uitbreiding der kudden.

Ook het getal *Classes* was gegroeid.

Gaf het Jaarboekje voor 1890 een zestal aan: Grand Rapids, Holland, Hudson, Illinois, Iowa en Muskegon—dat voor 1907 noemde er *tien*: Grand Rapids Oost, Grand Rapids West (in 1898 ontstaan), Hackensack, Holland, Hudson, Illinois, Iowa, Muskegon, Orange City (van 1904 dateerend), en Oostfriesland, in 1896 georganiseerd.

Deze verhoudingsgewijze groote toename was natuurlijk ten deele te danken aan den numerieken groei der bestaande gemeenten. In het *Oosten* was daarenboven de Hudson Classis versterkt door de overkomst uit de Reformed Church van de Midland Park gemeente met haar leeraar, Ds. Enno R. Haan, in 1892, hoewel zij eerst de oude kerk en pastorie moesten verliezen door dwang, en "naakt aan den dijk stonden," en daarna hun nieuw kerkgebouw in vlammen zagen opgaan, zoodat "de vijand jubelde: "Verloren zijn zij nu!"¹³⁾

In Iowa werd eene te Sioux Center bestaande Hollandsche Presbyterische kerk geleidelijk opgelost in de Chr. Geref. gemeente aldaar,¹⁴⁾ terwijl een paar jaar later, in 1898, de Oud-Geref. kerk te Palmer, (later Bemis), S. D., formeel in 't kerkverband werd opgenomen,¹⁵⁾ iets wat ook geschiedde met de

13) *De Wachter*, 31 Januari, 1894.

14) *De Wachter*, 15 Juni, 1892.

15) *Idem*, 28 September, 1898.

kerk van Whitinsville, in Massachusetts, en haar voorganger, F. J. Drost in 1896. ¹⁶⁾

Doch met uitzondering dezer toetredingen als gemeentelijke organisaties, en den natuurlijken groei der bestaande oudere kerken, was de sterke uitbreiding der Kerk grootendeels te danken aan eenen anderen factor in 't kerkelijk leven, en wel die der *Inwendige Missie*, of, zooals zij tot 1898 heette: *Binnenlandsche Zending*, waarover wij thans, zooals boven gezegd, zullen handelen.

Ds. E. R. Haan

Ds. H. H. Dieperink Langereis

In § 5 van het vorig hoofdstuk deelden wij mede dat Ds. E. Breen, tot het einde van 1890, diende op 't veld dezer Zending. Aan 't begin der nieuwe periode, hier besproken, was hij de eenige missionaire dienaar des Woords voor heel het groote terrein. Het moet soms moedbenemend zijn geweest zich alléén

¹⁶⁾ Idem, 30 September, 1896. Reeds in 1888 was eene andere gemeente in 't Oosten op dese manier overgekomen, de Tweede Paterson Kerk, en haar leeraar, Ds. H. H. Dieperink Langereis. In 1893 trad eene gemeente te Kalamazoo op deze wijze toe. Later onttrok zij zich weder. (Zie § 13 hieronder.)

voor zulk een reuzentaak gespannen te zien. Toch arbeidde hij niet te vergeefs, noch in het Oosten, waar hij de gemeente Wortendyke, N. J., tot openbaring bracht—(later grotendeels met de pasgenoemde Midland Park kerk samengesmolten), noch in het Westen, waar hij o.a. Firth, Nebr., kon stichten—eene gemeente die hem in Maart, 1891, als eigen leeraar bekwam.

Omtrent een half jaar vóór Ds. Breen zijn arbeid als zending beëindigde, had hij een collega bekomen in Ds. T. M. Van den Bosch, die in het werk der Inwendige Missie optrad toen hij, ten eenenmale ontmoedigd, zich onttrok aan de Heiden Zending onder de Indianen in Dakota. Zie § 5 hieronder, en Hoofdstuk VII., § 6.)

Van November, 1891, tot het volgend jaar was ook Ds. J. Noordewier bezig in den Binnenlandschen arbeid, in connectie met het verzamelen van gelden voor 't nieuwe Schoolgebouw te Grand Rapids. (§ 7 hieronder.)

Spoedig stond deze echter geheel alleen, daar Ds. Van den Bosch te Cleveland, Ohio, den leeraarstaf opnam. Dit was te meer te bejammeren daar in dien tijd ons volk steeds verder het Westen introk, ten Zuiden tot Maxwell, N. M., en ten Noorden tot Montana toe.

Doch in Augustus, 1892, kreeg Ds. Noordewier ongedacht en onverwacht belangrijke hulp die den arbeid der Zending eensklaps van ééntalig tot drietalig uitbreidde. Ds. H. Bode accepteerde eene roeping voor het *Duitsche* Westersche veld, en Ds. J. A. Westervelt voor het *Engelsche* Oostelijke. (Bl. 265 en 269.)

Ds. Bode kwam uitnemend te stade als rondreizend dienaar des Woords, daar omtrent den tijd zijner bevestiging op bovengenoemden datum, een aantal Nederlanders, een zestigtal gezinnen, zich in Colorado hadden gevestigd onder leiding der "Nederlandsch-Amerikaansche Land- en Emigratie Maatschappij," gevestigd te Utrecht, waaraan Prof. M. Noordt zij van Kampen als commissaris verbonden was.¹⁷⁾

"Landverhuizing op Gereformeerden grondslag" heette men deze poging tot emigreeren naar den Centennial State. Helaas, reeds in Januari, 1893, sprak *De Wachter* van den treurigen toestand der Hollanders in Alamosa, Colorado, "misleid," zoo zij be-

17) Acta Gen. Syn. Geref. Kerken, Nederland, 1898, bl. 38.

weerden, door hen die hen derwaarts hadden gezonden. Zij leden zelfs broodsgebrek. Voor eene wijle scheen er wending ten goede te komen, en zelfs werden er een paar gemeenten gesticht — *Rilland* en *Bethel*, doch in den zomer van 1893 rapporteerde men den nood als nog grooter dan te voren, en eerlang verliep de geheele onderneming.

Gelukkig dat Ds. H. Bode wist te bewerken dat bijna al het volk noordwaarts verhuisde, waar enkele gemeenten, met name Luctor, Rock Valley, en Sioux Center, belangrijk door hen werden versterkt.

Inmiddels begon men meer en meer te zien dat vermeerdering van het Zendingen personeel dringend noodig was. In *De Wachter* van 7 Juni, 1893, pleitte een schrijver voor één missionair dienaar voor elke Classis.

Ds. P. Schut ontwierp zelfs een finantiëel plan om direct een *achtal* zendingen in het veld te hebben.

Een geen wonder. In de Vereenigde Staten waren in den zomer van 1893 "harde tijden" van malaise op industriëel gebied gekomen, en in grooten getale verliet ons volk de steden, om op het land een bestaan te zoeken. Toch was het er verre vandaan dat het ideaal der versterking van 't Zendingen-personeel bereikt werd.

Gelukkig was het dat juist in dien tijd, onder leiding van Ds. J. Manni, te Pella ongewone Zendingen activiteit geopenbaard werd, zoodat er binnen enkele jaren een kring van gemeenten rondom de alreeds van 1866 dateerende "moederkerk" gevestigd werd, zoodat zij niet langer "dat Afscheiden koppeltje" kon genoemd worden.¹⁸⁾

Ook in Sioux County en omgeving, onder leiding van Ds. E. Breen, kwamen destijds verschillende kerken tot openbaring.

In 1895 werd het Zendingen-personeel belangrijk versterkt doordat twee candidaten, Dss. J. W. Brink en J. Smitter, zich lieten vinden om de Inwendige Missie te dienen.

Dit gaf den vrienden der Zending nieuwen moed, zoodat op eene vergadering van Classis Iowa, October, 1895, door Ds. C. Bode zelfs werd gesproken van eenen missionairen verkennings-tocht naar Canada, en Ds. Van den Heuvel opperde nog uitgestrekter plannen op grond van correspondentie met Nederlanders

18) Ds. G. G. Haan, in *De Wachter*, 11 Augustus, 1897.

in Californië, Utah, en Mexico, terwijl hij ook een pleidooi voerde voor Zending onder de *Mormonen*.¹⁹⁾

Reeds kort daarop begonnen deze inderdaad "grootsche" plannen zich te verwerkelijken, daar alreeds in Juni, 1896, het Chr. Geref. vaandel werd geplant aan den oever des Stillen Oceans, door de stichting der gemeente Oak Harbor, Wash., door Ds. J. W. Brink.

Ds. J. W. Brink

Ds. J. E. Smitter

Inmiddels had het werk in enger kring niet stilgestaan. In het voorjaar van 1896 werden er door Classis Iowa alleen vijf verschillende gemeenten gesticht.

Geen wonder dat deze Classis, die in 1896 acht-en-dertig gemeenten telde, en wier vergaderingen op Synoden begonnen te gelijken, in 't pasgenoemd jaar zich verdeelde in "twee heiren." Oostfriesland, de nieuwe classicale organisatie, omvatte al de Duitsche kerken.

Een poging tot de vestiging eener Hollandsche kolonie met eene Chr. Geref. kerk in het Oosten, in den Staat *Maryland*,

19) *De Wachter*, 8 en 15 Januari, 1896.

mislukte, doch in het hooge Noorden van Michigan werden nieuwe banen geopend door de stichting van niet minder dan vijf gemeenten binnen de grenzen van Classis Muskegon, in de woudstreken van haar ressort.

Middelerwijl traden twee nieuwe arbeiders in 't veld, Ds. J. De Vries, 1895—1898, en Ds. G. G. Haan. Tot aan Whidby Island, in Washington, drong laatstgenoemde het verre Westen in. Blijkbaar waren zijne ervaringen niet altijd van de aangenaamste soort, want in *De Wachter* van 26 Januari, 1898, lezen wij in een zijner zaakrijke brieven, dat in de laatste jaren geheele *scheepslandingen* Hollanders over heel het Westen waren verspreid, die door hem werden geschilderd als onnoozele, domme, onbeschaafde, verdierlijkte menschen, walgelijk gespuis. Onkerkelijke, onbeschaafde, beledigende goddeloosheid vertoonde zich op hun gelaat.

Dat was wel sterk voorgesteld, en men noopte Ds. Haan later om *peccavi* te zeggen over de publicatie dezer uitdrukkingen. Dat zij echter op waarheid berusten, zal niemand loochenen die met den toestand bekend is.

Des te meer behoefte echter was er aan zending onder zulk volk, en hier en daar zijn verrassende bekeeringen gezien.

Men zou meenen dat bij de vermenigvuldiging der vruchten op 't gebied der Inwendige Zending de gaven er voor rijkelijk zouden vloeien. Toch was zulks niet het geval. Nog in 1897 werd er geklaagd door Ds. G. D. De Jong, jarenlang penningmeester des Boards der Inwendige Zending, dat de uitgaven in het boekjaar 1896-'97 de inkomsten hadden overtroffen. Verschillende gemeenten hadden niets, of zoo goed als niets, opgezonden.

Toch verhinderde zulks het voortvaren niet, ook al beperkte het helaas het *getal* der uitgezondenen.

In 1897 trad Ds. W. De Groot in den arbeid, voorshands in "Greater New York."

Het volgend jaar, in April, werd er door schrijver dezes eene gemeente georganiseerd te Nederland, Texas, aan de boorden van de Golf van Mexico, diagonaal het Zuidoostelijke uiterste onzer landgrenzen, waarvan Oak Harbor, Whitby Island, Washington, het noordwestelijke was.

Gedurende datzelfde jaar, 1898, toog Ds. G. G. Haan naar Winnipeg, in Canada, van waar een roepstem tot Classis Iowa

was gekomen: "Kom over en help ons," en waar hij eerlang een Zendingstation oprichtte.

Het lag niet aan de ambitie en gewilligheid, maar aan de onmacht dezer Classis, dat zij terzelfder voorjaarsvergadering, toen Texas en Canada gehoor ontvingen, eene uitnoodiging tot hulp uit het verre *Zuid Amerika* moest afwijzen.²⁰⁾

Terwijl de Zending in het binnenland alzo op praktisch Amerikaansche wijze gedreven werd, onder het beleid van den "Board der Inwendige Zending," in overleg met Classicale Zending commissies, was in Nederland, in 1896, door de Gereformeerde Kerken te Middelburg eene Generale Synode gehouden die in betrekking tot Zending-methode een geheel anderen koers insloeg dan die te voren door de Chr. Geref. Kerk, aldaar en alhier, was gevolgd.

Als leidend beginsel werd aanvaard, op grond van Hand. 13: 2, dat de Zending behoorde uit te gaan van eene *plaatselijke* kerk. Al spoedig daarop, in de *Gereformeerde Amerikaan* van Juli, 1897, begon Ds. E. R. Haan dit nieuw beginsel te bepleiten, bewerende dat de Binnenlandsche Zending niet leefde in het hart des volks, gelijk die onder de Indianen, en de oorzaak daarvoor meende hij te vinden in de gevolgde Zending-methode. "Thans zendt de Board, en de kerken staan er buiten" . . . "de kerken zijn op non-activiteit gezet, en de Board is het een en al. . . ." Hij beweerde: "de plaatselijke kerken moeten dit ter hand nemen. Zij alleen weten of en waar gewerkt moet worden."

Enkele schrijvers in *De Wachter* namen deze leuze op, o.a. Art. 84 der Kerkenorde aanhalend dat geene kerk over eene andere heerschappij voeren mag, terwijl volgens het Reglement door den Board "voogdijschap" werd uitgeoefend over zwakke en vacante gemeenten.

Ds. L. J. Hulst en anderen ontkenden de gegrondheid der aangevoerde bewijzen, doch de Synode van 1898 begon te zwenken in de nieuwe richting door haar besluit dat de Board voortaan, in plaats van zelf beroepen uit te brengen, eene *Classis* zou verzoeken om, in naam van den Board, den persoon door den Board aangewezen, te beroepen en in het ambt te stellen. Voorts had de Board, "onder verantwoordelijkheid aan de Synode, de

20) *De Wachter*, 13 April, 4 Mei, en 10 Augustus, 1898. Zie verder Hoofd. stuk IX., § 10, over *Argentinië*.

algeheele controle en supervisie over het Inwendige Zendingswerk," overeenkomstig Reglement. "The Board of the Domestic Missions of the Holland Christian Reformed Church," bleef door de Synode beschouwd als geïncorporeerd, om reden hij niet gecreërd was als een blijvend bestuurslichaam met kerkelijke bevoegdheden, zooals eene Classis beweerd had, en evenmin als zelfstandig, onafhankelijk lichaam optrad, doch als eene Commissie van uitvoering der besluiten der Synode. ²¹⁾

Dat het bij deze halfslachtige, indien niet omslachtige, methode niet permanent zou blijven, leert ons de verdere historie.

Van halfslachtigheid was evenmin vrij te pleiten het synodaal besluit om een zendeling te beroepen die "bepaald onder de Amerikanen zou arbeiden," daar er aan toegevoegd werd: "hier toe over te gaan indien de arbeid onder ons eigen volk het toelaat."

Nu, in gegeven omstandigheden was deze laatste clause toch wijs. Immers, men had met eigen volk de handen meer dan vol, verstrooid als het was op duizend bergen, zonder herderlijk toezicht.

Doch gelukkig zat men ook onder de gewijzigde "bedeeling" niet stil. Cand. D. Van der Ploeg was de eerste aan wien volgens de nieuwe regeling een beroepingsbrief werd bezorgd, en wel door Classis Muskegon, Juli, 1898, en met zegen arbeidde hij in het Westen, krachtig gerugsteund door Classis Iowa, van wien Ds. J. Keizer als nieuw aangekomene, in 't najaar van 1898, met begeestering getuigde dat zij: zaken durfden doen met broederliefde, eensgezindheid, arbeidzaamheid en in vast geloof aan het bestaansrecht der Kerk. ²²⁾

Van uit Classis Iowa werd in het voorjaar van 1899 een verkenningstocht gemaakt, naar Lynden, Wash., en Hamilton, Mont., op gemeentestichting op eerstgenoemde plaats uitlopend, in Juli, 1900. ²³⁾

Dit beteekende wederoprichting van ons vaandel aan de kust des Stillen Oceaans, daar Oak Harbor met haar leeraar om afstand en uit armoede tot de Ver. Presb. Kerk was overgegaan. Gelukkig was deze verwijdering voor de gemeente slechts tijdelijk, en eerlang kreeg men ook in de Yakima Vallei en te Everett voet aan wal.

21) *Acta*, 1898, bl. 25 en 115 v.v.

22) *De Wachter*, 9 November, 1898.

23) *Idem*, 7 Juni, 1899.

Ds. G. G. Haan werd in 1900 voor de tweede maal zending, met zijn arbeidsveld oost van de Mississippi, terwijl Ds. P. Schut omtrent denzelfden tijd ten westen van den "Vader der Wateren" als reizend leeraar een dienst van drie jaren begon, tot dat geknakte gezondheid den ijverigen man tot emeriteeren noopte. Zijn breede blik en energieke geest verdient onzen lof. Zie Hoofdstuk X., § 4, alsmede bl. 233.

Ds. J. Gulker diende van 1901 tot 1904, een gedeelte van zijn tijd wijdend aan het Duitsche werk en zijn arbeid was niet vergeefs.

Ds. J. Gulker

Ds. D. Van der Ploeg

Overall bleven echter nog velden braak liggen, zelfs nog rondom Pella, ook al waren daar sinds 1893 reeds zeven nieuwe gemeenten tot openbaring gekomen. (*De Wachter*, 18 Juni, 1902.)

Ds. Schut klaagde over te weinig zendelingen in het Westen, en dit gebrek aan arbeiders was te meer te betreuren omdat in dezen tijd de Reformed Church op dit gebied zeer actief begon te worden, en zelfs te Sully, Lucas, en andere plaatsen trachtte in te breken in het werk onzer mannen.²⁴⁾

²⁴⁾ *De Wachter*, 6 en 20 Augustus, 1902.

Gelukkig was het dat omtrent dezen tijd de financiële toestanden wat beter werden, waarvoor blijvende eere toekomst aan de nagedachtenis van broeder H. Lubbers te Drenthe, Mich., die in 1903 een goed voorbeeld zette door bij uiterste wilsbeschikking belangrijke sommen ter zijde te zetten voor School en Zending.²⁵⁾

Dat ook de *gemeentelijke bijdragen* langzamerhand hooger stegen, kwam het werk der Binnenlandsche Zending ten goede, hoewel het helaas moet geconstateerd worden dat sommige gedeelten der kerkengroep verre ten achter bleven bij andere. Terwijl b.v. van 1902-1903 de gemeenten van Classis Oostfriesland \$1.45 per gezin hadden bijgedragen voor de Inwendige Missie, hadden de kerken der Muskegon Classis slechts 26 cent per huisgezin opgebracht!²⁶⁾

Nog zij gezegd dat ook de opkomende *Zendingsfeesten*, in 1894 te Lemars, Iowa en Grand Rapids het eerst op den vierden Juli gehouden, de Binnenlandsche Zending geldelijk voorthielpen, ook al ontving de Heiden Zending gewoonlijk het leeuwendeel der collecten, wat geen wonder was, daar deze Missie eigenlijk de inspiratie dezer samenkomsten was.

Door middel dezer vermeerdering van inkomsten kreeg men de handen vrij om steeds meer broeders uit te stooten in den wijngaard der Binnenlandsche Zending. Zoo diende Ds. W. Stuart van 1902 tot 1905, o.a. in Montana de gemeente Manhattan stichtend.

In het jaar 1903 werden beide, Candidaat J. Dolfin en Ds. A. J. Brink afgezonderd tot het werk van kerken vergaderen, terwijl de Zendings Board aan het begin van 1905 zelfs den moed had om in eens een *viertal* broeders voor den arbeid te be-roepen, waarvan drie, Dss. H. C. Bode, M. Botbyl, en F. Stuart, accepteerden, en korter of langer met zegen dienden.

Langer dan deze broeders arbeidde Ds. P. Van Vliet, n.l. van 1906-1910, en van 1914-1917.

Het was trouwens ook wel noodig dat er gestadig toevoer was van nieuwe krachten, daar de dienende broeders gewoonlijk slechts korten tijd het zwervend leven des zendelings konden of wilden volhouden.

25) *Idem*, 15 April, 1908.

26) Zie *Dorre cijfers van Ds. J. Van der Mey, De Wachter*, 22 Juli, 1908, v.v.

Daarbij kwam het feit dat steeds meer plaatsen om hulp riepen.

Niet alleen bleef het Westen aandringen op arbeiders, maar ook het Oosten begon wakker te worden, zoodat b.v. in 1905

Ds. G. G. Haan

Ds. P. Van Vliet

Ds. A. J. Brink

Ds. H. C. Bode

Ds. M. Botbijn

Ds. F. Stuart

door Ds. Haarsma in Classis Hudson gewezen werd op een half dozijn zendingsstations *in spé* binnen haar ressort.

En men hoorde de stem van den Macedonischen man niet alleen uit de landelijke streken en in de taal der voorgeslachten, maar ook uit de steden, in de sprake des lands.

In antwoord op het laatstbedoelde geroep was het vooral dat Ds. J. R. Brink zijn gezegenden arbeid in Grand Rapids en omstreken begon in September, 1905. Hij diende eerst tot 1907, en vervolgens van 1913 tot heden.

Aan Ds. J. Holwerda, destijds te Manhattan, en Zendeling M. Botbijn, komt de eere toe van het eerst Ds. C. Bode's ideaal van

1895 te hebben verwerkelijkt door op Engeland's grondgebied de Chr. Geref. Kerk tot openbaring te brengen, November, 1905, en wel te Nijverdal, in de provincie Alberta.

Ds. J. R. Brink

Te Winnipeg, in Manitoba, was wel, gelijk we zagen, reeds eerder arbeid begonnen, doch tot formeele institueering eener gemeente kwam het eerst in Maart, 1907, en toen nog wel van de zijde der Oud-Gereformeerden. In November, 1908, echter ging het Hollandsch Geref. volk van Winnipeg tot de Chr. Geref. Kerk over. ²⁷⁾

Denver, Colorado, de schoone stad, omringd door een gordel van hooge, wit gekuifde bergen, als een parelsnoer, werd tot openbaring gebracht ongeveer een maand vóór het gouden jubelfeest, en dus aan het slot der periode hier beschreven, een waardig slot van, en eene passende kroon op den arbeid der Inwendige Zending van 1890 tot 1907.

Een groot en grootsch werk was verricht sinds de organisatie van dezen Missionairen arbeid in 1880. (Hoofdstuk VII., § 5, bl. 191.)

²⁷⁾ De Wachter, 25 November, 1908; Jaarboekje, 1918, bl. 128.

Waren er in het pasgenoemd jaar Chr. Geref. Kerken in *tien* Staten (Michigan, Ohio, Indiana, Wisconsin, Illinois, Iowa, Nebraska, Kansas, New Jersey en New York), in den loop der 27 jaren—tot 1907, waren daaraan, en zoo goed als uitsluitend door den arbeid der Inwendige Zending, niet minder dan *neven* Staten, of Territories en Provincies toegevoegd: Massachusetts, Colorado, New Mexico, South Dakota, North Dakota, Minnesota, Montana, Washington en Alberta, terwijl daarenboven in Manitoba arbeid was ter hand genomen, en ook Maryland en Texas vertegenwoordigd waren geweest.

Dat was van den Heere geschied en het was wonderlijk in onze oogen!

Toch zou, bij al dezen vruchtbaren arbeid van de Algemeene *Zendings Commissie*, het jubeljaar haar einde zien. Herhaaldelijk, ook na de straks beschreven wijziging, in 1898, gingen roepstemmen op tot reorganisatie der Zending volgens het beginsel van Middelburg—dat de plaatselijke kerken uitgangspunt zouden worden van missionaire activiteit, onder leiding der verschillende Classes.

Ds. H. Van Hoogen's poëtische verzuchting à la de Gèneset:

“Verlos ons van de Boards, o Heer,
Geef ons natuur en waarheid weer”—

zou niet te vergeefs geslaakt worden.

Wel protesteerde *The Banner* tegen de voorgestelde nieuwe regeling als “buitenlandsch fabrikaat,” en waarschuwde tegen het verzetten der oude palen.²⁸⁾

Wel vroeg de veteraan zendeling, G. G. Haan: wat behoefte hebben wij aan reorganisatie? De tegenwoordige regeling is zoo goed als we dat onder omstandigheden hebben kunnen. Het voorstel maakt de zaak slechts meer ingewikkeld, en is volstrekt geene verbetering. Is het meer volgens *Gereformeerde beginselen*? Is dat waar, dan:

“Verlos ons toch van zulke Geref. beginselen, o Heer,
En geef ons natuur en waarheid weer.”²⁹⁾

Doch niets van dit pleiten baatte.

28) *De Wachter*, 30 Mei, 1906.

29) *Idem*, 13 Juni, 1906.

De Synode van 1906 aanvaardde als *beginsel* dat de roeping der Missionaire Dienaren uitga van de plaatselijke gemeenten en niet van de Boards. Of zulke roeping ook kan uitgaan van Classes of Synode bleef voornamelijk in het midden en werd eerst later beslist. (Art. 48 der Acta.)

Het *beginsel* stond vast en volgens dat principe werd er (Art. 67) besloten:

(1) "De Synode late den arbeid der Inwendige Zending geheel over aan de respectieve Kerken en Classes, met dien verstande:

- (a) dat er contractueel verband zij tusschen de roepende kerk en de Classis, voor wier rekening en onder wier supervisie de zendeling staat;
- (b) dat iedere Classis voor dezen arbeid een eigen kas zal hebben;
- (c) dat er verder eene *Algemeene Kas* voor dien arbeid zal zijn, waaruit steun zal worden geboden aan hulpbehoevende Classes;
- (d) dat de naam van deze algemeene kas zal zijn: "De Algemeene Kas der Inwendige Zending";
- (e) dat iedere Kerk minstens tweemaal per jaar voor dezen arbeid zal collecteeren, en dat de eerste collecte in de daarvoor bestemde Classicale Kas, en de tweede in de Algemeene Kas zal worden gestort;
- (f) dat de Synode zal beschikken over de aanvragen om steun en het beheer der kas en de uitvoering harer besluiten zal opdragen aan eene daartoe op iedere Synode te benoemen Commissie, en tevens eene gemeente zal aanwijzen, die wettelijke gelden in ontvangst kan nemen."

Volgens Synodale opdracht greep de reorganisatie der Inwendige Zending plaats op 7 Juni, 1907.

§6. *Heiden Zending.*

In Hoofdstuk VII., § 6 zagen wij hoe de zending van Ds. T. M. Van den Bosch naar de Indianen in 1890 op algeheele mislukkig was uitgelopen. Het tijdvak dat we nu beschrijven zou ook soms teleurstellingen baren, en de vrucht des arbeids hier te beschrijven zou lang niet zoo gezegend zijn en talrijk als die der Zending onder stam- en geloofsgenooten.

Dat was trouwens ook geen wonder. Alle begin is moeilijk, te meer daar men als Kerk voor eene geheel nieuwe taak en zaak stond. Toch zou er, eer het Jubeljaar bereikt was, ten minste eenige vrucht en heel wat verbreding op dit terrein zichtbaar zijn.

Reeds kort na het débâcle van den eersten missionairen die naar onder de Heidenen werden er in *De Wachter* stemmen gehoord om af te zien van het gekozen gebied—dat der Indianen in eigen land.

Ds. Smidt b.v. schreef dat hij niet veel moed had ten opzichte van de Indianen Zending. Reeds was zij mislukt, en hij vroeg zich af: is er een kwaad in de stad dat de Heere niet doet? Er was ook slechts geringe verwachting van dit volk voor het Godsrijk; reeds waren velen bezig onder hen te arbeiden; en onze geringe invloed op staatkundig gebied achtte hij een hinderpaal te zijn. Hij meende men moest nu maar eenparig achter Classis Holland aan (in het steunen van Ds. J. Kruidenier der Ver. Presb. Kerk). Naar de Arabieren, of ten minste Arabischsprekende menschen in Azië of in Afrika. . . Ik meen die menschen begrijpen ons het best. Het zijn meestal Mohammedanen. Allah (God) wil het: dit is hun genoeg om stom te buigen. God is God, dat is hunne dagelijksche belijdenis. Is dit zoo ver van ons Calvinisme?"³⁰⁾

Prof. Boer meende echter dat het steunen der Ver. Presb. Zending water in zee dragen was, en de Synode van 1892 bleef bij het besluit omtrent een *Amerikaansch* arbeidsveld, en resolveerde voorts om op de kweekelingen daarvoor, de studenten D. R. Drukker en H. Fryling, te wachten.

Inmiddels ontwaakte er in de gemeenten meer zendingsijver. Hier en daar, met name in Sioux County, Iowa, werden *Zendings-vereeningingen* opgericht, en te Orange City kwam het in 1895 zelfs tot het organiseeren van een *Zendingsbond*, uit genaamde vereeningingen bestaande. (Zie verder Hoofdstuk X., § 9.)

Doch trots het feit dat allen Zendingssactie begeerden, waren nog in het begin van 1896 de meeningen zeer verdeeld omtrent het *veld* des arbeids. Zooals Ds. G. D. De Jong in *De Wachter* van 4 Maart, 1896 schreef, wees de een op de *binnenlandsche* zending als het meest wenschelijke en noodige; een tweede richtte

30) *De Wachter*, 24 Februari, 1892.

den blik op *Egypte*; een derde op *Arabië*; een vierde op samenwerking met de Ver. Presbyterianen; een vijfde op *Perzië*; een zesde op *Mexico*; een zevende op verwaarloosden, b.v. de Holsteiners, en een achtste op co-operatie met de Nederlandsche Kerk.

Ds. J. Riemersma had reeds het vorig jaar op Mexico en Zuid Amerika de aandacht trachtten te vestigen.

Bij alle eenheid was er dus wel verscheidenheid.

Ds. J. H. Vos echter bleef met bewonderingswaardige vasthoudendheid pleiten voor den Indiaan, en op de Synode van 1896 won hij het pleidooi.

Na allerlei afwisselende discussie besloot men: de Kerk beginne de Zending onder de Indianen in de Westelijke Staten; de broeders Drukker en Fryling worden derwaarts gezonden. De zendeling-leeraars voor den dienst des Woords zouden niet door de Deputaten, maar door eenen door hen aangewezen kerkeraad, bijgestaan door de Deputaten, geordend worden. Als *Board der Heidenzending*, met vergunning zich te laten incorporeren, werden de volgende leden aangewezen: Uit Classis Holland, Ds. J. Groen; Classis Hudson, Ds. E. R. Haan; Classis Iowa, Ds. W. Heyns; Classis Grand Rapids, Ds. J. H. Vos; Classis Muskegon, Ds. H. Van der Werp; Classis Illinois, Ds. R. T. Kuiper; en Classis Hackensack, Ds. J. N. Trompen. Ouderling J. W. Garvelink werd daaraan als lid en penningmeester toegevoegd.³¹⁾

Reeds spoedig na het uiteengaan der Synode werden Ds. J. Groen en Cand. D. Drukker naar het Zuidwesten gezonden om het land te verkennen, en op 30 September, 1896, werd Ds. Herman Fryling plechtig tot den dienst des Woords onder de Indianen geordend, met eene intreë-rede over Psalm 118:25.

In plaats van br. Drukker, die geen roeping tot den voorgestelden arbeid gevoelde, was student Andries Van der Wagen aan Ds. Fryling als helper toegevoegd. Met hunne echtgenooten vertrokken zij op 5 October, 1896, naar de Navaho "Reservation," om te Fort Defiance, N. M., eerlang hun arbeid te beginnen.

De Zending's Commissie kocht aldaar vaste eigendommen van de Methodist Episcopal—ten bedrage van \$900.

In October, 1897, vertrok Van der Wagen en gade naar

31) *Hand. Syn.*, 1896, Art. 125 v.v.

Zuni, N. M., en ter Synode van 1898 kon de Board rapporteeren dat er arbeid aan den gang was te Fort Defiance, onder den Navaho stam, die op 26,000 zielen geschat werd, en te Zuni Pueblo, onder de Zunies, 1600 zielen tellend.

Op Fort Defiance was middelerwijl broeder James E. De Groot opgetreden als Ds. Fryling's helper.

In 1899 begon De Groot zendingswerk te Little Water, (Tohatchi), in 1900 opgevolgd door Ds. L. P. Brink.

Te Tohatchi had de regeering eene kostschool gebouwd, en in verband met dergelijke inrichtingen, werd niet alleen aldaar, doch ook te Fort Defiance en Zuni gearbeid door middel van catechisatie en Zondagsschool klassen, en een of tweemaal prediking in de Engelsche taal. Op taalstudie legde men zich in het eerst natuurlijk bijzonder toe. Later wijdde men zich ook aan "hogan" bezoek, in de hutten der Indianen, met hen sprekend over de dingen Gods.

Ter Synode van 1898 had Ds. J. H. Vos ernstig gepleit om ook op Cuba arbeid aan te vangen, en onder den indruk van den Vrijheidsoorlog destijds voor dezen "Paarl der Antillen" gevoerd, boden een tiental Synode leden eene jaarlijksche bijdrage van \$25 voor dit werk aan.

Doch er kwam niets van, evenmin als van het pogen van een Pers, Isaac Adams, om onder zijne leiding eene Missie in zijn vaderland te beginnen. De Synode van 1898 maakte zich geheel los van dezen vreemdeling, door sommigen vertrouwd als broeder, en door anderen veroordeeld als een schurk.

Middelerwijl ging de arbeid onder de Indianen geregeld voort, en niet ongezegend, daar in het begin van 1901 reeds een tweetal Navahoes gedoopt kon worden, en later in het jaar nog een zevental. Deze vrucht werd ingezameld te Fort Defiance, en omdat op die plaats de eerstelingen werden geoogst, was het te pijnlijker dat juist daar de Roomschen zooveel regeerings-concessies erlangden, dat het ondoenlijk werd er voort te arbeiden, en de Synode van 1904 consent gaf tot den verkoop der eigendommen, wat nog datzelfde jaar geschiedde.

Inmiddels was de overtuiging gerijpt dat effectief zendingswerk het best kon verricht op een school die geheel onder eigen controle stond, en buiten de reservatie der Indianen, opdat men, vrij van regeerings-bemoeiing, meer tijd kon wijden aan het geestelijk heil der kinderen. Dit leidde tot de verwerving van eigendomsrechten op eene plaats aan de Santa Fé spoorlijn, ruim vijf mijlen oost van Gallup, in New Mexico, alwaar op 10 December, 1903, een drietal Indiaantjes werd opgenomen in eene kostschool—een eenvoudige boerenwoning, met Miss Nellie Noordhoff als “matron” en onderwijzeres.

Enkele dagen later kwamen drie andere kinderen aan, en langzamerhand werd hun aantal zoo uitgebreid, dat er in 1907, en dus aan het einde dezer periode, een vijf-en-twintigtal jonge Navahoes christelijke kweeking ontvingen.

“Rehoboth,” zoo werd de inrichting terecht geheeten. De Heere had er “ruimte” gemaakt.

Ter bestrijding der onkosten dezer kinderen, voor elk op \$125 per jaar berekend, riep men de hulp in van Zondagsscholen en Vereenigingen van allerlei aard, die zich ook gereedelijk daarvoor lieten vinden.

Deze methode echter leidde in het eerst tot allerlei kritiek.

Classis Grand Rapids Oost b.v. beweerde—en bracht dit voor de Synode van 1906—dat zending drijven onder *kinderen*, om door hen tot de ouders te komen (gelijk met Rehoboth bedoeld was), niet eene bijbelsche en evenmin eene Gereformeerde idee was.

Een paar Classes spraken er zelfs over “om de Heiden Zending meer in *Gereformeerde* sporen te leiden.”

Van uit Whitinsville, Mass. kwam het voorstel voor Classis Hudson, April, 1906, om reorganisatie der Heiden Zending in overeenstemming met de wijze van *Nederland*, waarop de Classis echter direct bescheid gaf dat wij als *zelfstandige* Kerk hebben te handelen, en ons in betrekking tot het al of niet “Gereformeerde” niet hebben te binden aan wat men elders doet.

Er was dus wel agitatie.

Een leerend ouderling vroeg zelfs, (*De Wachter*, 25 April, 1906), of er, toen er tot Indianen Zending besloten was, wel eene algemeene overtuiging was dat zulks de wille Gods was, en of de

kerken te voren wel een uitgebreid onderzoek hadden ingesteld omtrent terrein, geographie, klimaat, bewoners, en welke soort mannen men noodig had voor dit werk.

“Is er,” zoo interpelleerde hij verder, “is er geen grond om Ezechiël 47: 11 (sprekend over modderige plaatsen en moerassen die niet gezond zullen worden), en Hand. 16: 7b (“de Geest liet het hun niet toe”), toe te passen op de Indianen Zending en te spreken van *verandering* van Zendingsveld?”

De Synode van 1906 ging echter op deze vragen niet in, uitsprekende, tegenover de verzoeken bovengenoemd, dat zij zich niet bewust was dat onze Zending onder de Indianen *niet* in Gereformeerde bedding was, en het slechts *scheen* dat Zondagsscholen en Vereenigingen zending dreven, gelijk beweerd was, daar deze slechts finantieelen steun boden, en niet zonder contact met de betrokken kerkeraden.

Toch werkte ook op deze Synode het beginsel van Middelburg door—zending van *plaatselijke* kerken uitgaande—en reeds voor de Inwendige Zending vastgesteld, daar eene commissie werd benoemd om eene nieuwe *Zendingsorde* te ontwerpen “die zich bindt aan Gods Woord en de daarin gelegde beginselen, en zich aansluit bij de eigenaardigheden van ons kerkelijk leven en het karakteristieke van ons Zendingsveld.”

Wat daarvan kwam zal ons het volgend hoofdstuk leeren. Vooralsnog, zoo besloot de Synode, was de tijd niet rijp om ingrijpende veranderingen te maken, wijl onze Zending nog zoo jong was en verandering gelijk voorgesteld niet voordeelig, maar wel stremmend zou werken op den tegenwoordigen gang van zaken. (Art. 70.)

Volledigheidshalve zij hier nog gemeld dat toen de Fort Defiance eigendommen aan de regeering verkocht werden, (December, 1904), Ds. H. Fryling op verzoek eervol ontslagen werd uit den dienst der Zending, doch reeds vóór het einde van 1906 onder zijn Indianen volk, hem lief geworden, terug was, en wel te Zuni, als opvolger van broeder A. Van der Wagen.

Zoo waren dus ten tijde van het jubiléum, drie *zendingsposten* onder de Roodhuiden bezet: *Zuni*, *Rehoboth* en *Tohatchi*.

Op Rehoboth fungeerde destijds broeder M. Bouma als superintendent, en te Tohatchi stond Ds. L. P. Brink sinds 1900,

zich vooral, en met goed gevolg, toelegend op de zoo hoogst noodige studie der moeilijke Navaho taal.

Ook betreffende de Heiden Zending was er dus wel *verbreding* gedurende de periode hier beschreven, iets wat ook met name uitkwam in vermeerdering van *gaven* er voor. Het totaal der inkomsten, per jaar, in 1900 nog slechts \$3,574.92 bedragend, was in 1906 geklommen tot \$12,134.47—eene *verviervoudiging* alzoo der missionaire contributies. Zoo finantieele bijdragen kunnen gelden als thermometer van sympathie, dan is bemoedigende vooruitgang met recht te constateeren, ook al mocht het "excelsior" nog wel terdege worden gehoord.

§7. Joden Zending.

Vooraf ten opzichte van dezen tak van arbeid in het rijk Gods kunnen wij *verbreding* noemen als een karaktertrek des tijdperks 1890—1907.

Was er, zooals wij in het vorig hoofdstuk, § 7, zagen, vroeger slechts een roepen als in de woestijn gehoord—merkbare verbetering trad eerlang in, en wel reeds ter Synode van 1892. Van uit Classis Muskegon kwam het voorstel: "De Synode verzoeke de gemeenten de Zending onder Israël te behartigen."

Dit viel in goede aarde. De gemeenten werden opgewekt om voor dit doel te collecteeren, en de broeders Dss. Fles en Heyns en Ouderling Postma werden als commissie aangesteld, met machtiging om de in te komen gelden te besteden waar zij zulks het noodigst oordeelden. (Art. 22.)

Vooraf door de aanhoudende zorg des penningmeesters, Ds. Fles, die de zaak gedurig in het kerkelijk blad bepleitte, kwam er actie voor deze missie in verschillende gemeenten, verenigingen en Zondagsscholen, en ter Synode van 1894 kon men reeds inkomsten rapporteeren ten bedrage van \$915.16. Daarmede werden een viertal Vereenigingen gesteund: de Chicago Hebrew Mission, destijds geleid door Bernard Angel; arbeid in New York, onder Herman Warzawiak en Daniel Landman; de Nederlandsche Vereeniging voor Israël; en de Joden Zending der Gereformeerde Kerken in Nederland.

In den loop des tijds kwam er ook steun uit enkele Holland-

sche gemeenten der "Reformed Church," en langzaam aan vermeerderden de gaven.

Vooraf met de *Chicago Hebrew Mission* kwam men in nader rapport, "op den grondslag van ons algemeen ongetwijfeld christelijk geloof."

Op aansporing onzer Synode werd aan den Board dezer Zending te kennen gegeven, "dat onze Kerk meer met den arbeid sympathiseeren zou, indien men zich meer volgens kerkelijke lijnen bewoog."

De Boardleden stemden gereede toe "dat het noodig was een basis aan te nemen om zich meer kenbaar te maken."

Doch daar deze Chicago Vereeniging eene "interdenominational" organisatie was, medewerking zoekend van alle evangelische christenen, kon zij niet verder gaan dan een twaalfstal artikelen op te stellen op den algemeenen grondslag der Heilige Schrift. (Art. 26, Acta Synodi, 1898.)

Dit gaf echter geene algemeene bevrediging, en ter Synode van 1902 kwam een voorstel, uit Classis Grand Rapids West, om "onze Zending onder Israël in eene *kerkelijke* bedding te leiden"—d.i., zooals nader verklaard, om eene betere *confessioneele* basis in dat werk te bekomen, en dat de leeraars in dat werk eene kerkelijke Zending zouden hebben.

Het kwam der Synode echter te bezwaarlijk voor om eigen arbeid van dezen aard te ondernemen. Ten slotte echter resolveerde men om de Commissie voor de Joden Zending te gelasten:

- (1) De Joodsche Zending in Chicago in kerkelijke bedding te leiden.
- (2) Een der onzen in de Uitvoerende Commissie te krijgen.
- (3) Zoo dit onmogelijk bleek, zou de Commissie een plan ontwerpen voor eigene kerkelijke Zending, voor onze krachten berekend, of saam werken met eene andere Kerk van Gereformeerde Belijdenis.

Steun ten bedrage van \$1200 werd aan de Chicago Mission toegezegd. (Art. XXIX., 2, Acta, 1902.)

Het onder 2 genoemde plan bleek uitvoerbaar, en eerlang werd broeder S. Dekker van Chicago opgenomen in 't Hoofdbestuur aan hetwelk in 1904 \$2500 per jaar werd beloofd. (Art. 77, Acta 1904.)

De inkomsten onzer Commissie voor de Joden Zending waren inmiddels op bemoedigende wijze gestegen, zoodat men niet alleen Chicago en New York en Nederland kon steunen, doch daarenboven ook arbeid te Brooklyn, Cleveland en St. Louis.

Toch werkte middelerwijl nog steeds de begeerte door van eigen kerkelijke Zending, wegens de onkerkelijke wijze waarop, zoo men beweerde, de zaak tot zooverre gedreven werd. Gesterkt door het feit dat men jaarlijks over steeds belangrijker som beschikken kon, besloot de Synode van 1906 wel om het vooreerst bij de destijdige wijze van doen te laten, doch aan hare deputaten voor de Joden Zending—nu een zevental—werd opgedragen een *Reglement* te ontwerpen en ter beoordeeling aan de e.k. Synode aan te bieden, zeker met het doel om tot eigen Joden Zending te komen.

Mettertijd werd dit denkbeeld in realiteit omgezet. Doch zulks behoort tot het volgend hoofdstuk. (IX., § 7.)

In elk geval gaf het dankensstof dat er gedurende de jaren van 1892 tot 1907 een steeds toenemende offervaardigheid voor de Zending onder Gods oude Bondsvolk ontstond, zoodat er van 1906 tot 1907 niet minder dan \$3,550.00 kon besteed worden aan de Chicago Hebrew Mission, waardoor in de groote wereldstad die haar huisvestte, aan honderden van Joden, week op week, ja, dag op dag, en avond aan avond, Christus werd gepredikt, o.a. door onze Chr. Geref. leeraars Breen en De Leeuw, destijds in Chicago dienend.

Helaas dat er van "Een Eersteling uit Israël"—in Juli, 1899, te Cleveland gedoopt, "in eene plechtige stonde," niets gekomen is dan teleurstelling, de met enthousiasme opgestelde brochure onder dien titel ten spijt.

§8. *Theologische School en College.*

Dat het tijdvak 1890—1907 veelszins stond in het teeken der verbreding, is met name opmerkelijk ten opzichte van de School der kerken te Grand Rapids in betrekking tot hare faculteit, leer-cursus, afdeelingen, en gebouw. Jammer dat een paar incidenten moeten gemeld die ontstonden juist omdat de noodige breedheid van blik en broederzin in gebreke bleven zich effectief te openbaren.

Wat de *faculteit* der Grand Rapids inrichting betref, deze bestond in 1890—bij den aanvang der onderhavige periode—uit niet meer dan een drietal docenten—de professoren G. E. Boer, G. K. Hemkes, en G. Vos., Ph.D. Zie bl. 107 en 108.

Tegen het jubeljaar echter was dit getal meer dan verdriedubbeld, daar de faculteit der School in 1907 bestond uit een tiental docenten: voor de theologische vakken de broeders G. K. Hemkes, F. M. Ten Hoor, W. Heyns en L. Berkhof, en voor de literarische opleiding de broeders A. J. Rooks, K. Schoolland, J. G. Van den Bosch, A. E. Broene, W. Rinck, en E. L. Van Dellen.

Wisseling in schoolpersoneel had natuurlijk niet ontbroken in de tusschen liggende jaren, en menige ure van diepe droefheid, vanwege zwaar verlies, was doorleefd.

Daaronder rekenen wij met name het vertrek, in 1893, van Dr. G. Vos, door aanvaarding van een professoraat aan het Princeton Seminarie der Presbyterische Kerk. Zijn heengaan werd allerwege betreurd als een harde slag voor School en Kerk, terwijl in verband er mede *De Hope* zelfs het gevoelen uitsprak dat zijn stap de Chr. Geref. Kerk in de klem bracht wat hare positie aanging. Anderen brachten zijn vertrek in verband met leerverschil—waarover een woord aan 't einde dezer paragraaf.

Dr. H. Beuker diende vanaf 1894 als opvolger zijns neefs, en groot was de smart onzes volks toen deze beminde hoogleeraar op het onverwachtst, op 18 Mei, 1900, aan School en Kerk ontruikt werd door den dood, de tweede der professoren der Grand Rapids inrichting alzoo aan arbeidskring ontnomen, daar de veelbelovende G. Berkhof, in 1894 tot professor benoemd, in November van dat jaar aan de gevreesde tering overleed.

Niet vele jaren zouden verlopen eer een derde hoogleeraar als offer des doods geveld werd—Prof. G. E. Boer, op 26 Maart, 1904, even plotseling stervend als Dr. Beuker. Voorwaar ook in hem was een vorst in ons Israël gevallen!

Twee jaren te voren was Prof. Boer reeds vrijgesteld van onderwijs geven.

Dr. R. Janssen en Ds. W. Heyns waren door de Synode van 1902, in plaats van den eersten professor der School, aan de faculteit toegevoegd, terwijl reeds in 1900 Ds. F. M. Ten Hoor

als opvolger van Dr. Beuker was gekomen. Nog vroeger, alreeds in 1894, waren de Proff. A. J. Rooks en K. Schoolland met den arbeid begonnen, de laatste als plaatsvervanger van Prof. G. Berkhof. Zij wijdden zich uitsluitend aan de *literarische* afdeeling, terwijl de andere door ons genoemde hoogleraren, dienden in het *theologisch* departement der Grand Rapids inrichting.

In het eerst vormden deze twee afdeelingen, wel onderscheiden maar niet gescheiden groepen van onderwijs vakken.

In den loop des tijds echter werd de behoefte gevoeld om het literarisch departement niet alleen in te richten voor aankomende predikanten, maar ook het te vormen en uit te breiden tot eene *Academy*, ja, tot een *College*, waarin men onderwijs in Gereformeerden geest kon geven, ook aan jongelieden die andere levensbetrekkingen begeerden.

Gaan wij deze *ontwikkeling* en *verbreiding* der School met enkele hoofdtrekken na.

Het eerste wat ons omtrent uitbreiding der letterkundige afdeeling onder de oogen is gekomen, is een artikel van Prof. Boer in *De Wachter* van 20 September, 1893, waarin deze de splitsing der School in twee afdeelingen voorstelde, en de gedachte uitsprak dat in het literair departement ook jongelingen zouden worden opgenomen die hooger onderwijs begeerden, zonder nog met beslistheid op het predikambt te doelen. Deze breedere grondslag, zoo meende hij, zou de School doen rijzen in de schatting der publieke opinie, haar een wijderen invloed doen verkrijgen, en meer in staat stellen om haar licht te laten schijnen voor de menschen.

Voor al echter aan Ds. K. Kuiper komt de eere toe het eerst de kerken te hebben wakker geschud inzake hare dure roeping betreffend hooger onderwijs op Gereformeerden grondslag. Zijn gevleugelde leuze: "Want een College moet er komen!" allereerst aangekondigd in het kerkelijk blad van 24 Juli, 1895, maakte diepen indruk op velen.

"Men zegge niet: 'het kan niet.' Wij stellen er tegenover het moet!" zoo schreef hij telkens en telkens met bezieling, de dringende noodzakelijkheid van zulk eene inrichting op allerlei wijze voor de aandacht onzes volks brengend.

Ook Ds. H. Van der Werp pleitte, in 1896, voor eene Col-

lege, vooral met het oog op de kweeking van onderwijzers voor de Christelijke Scholen, zijn woord van veertien jaren tevoren herhalend, dat de School niet was zooals het volk of het schoolboek, doch: "zooals de onderwijzer, zóó is de school."

Van uit Classis Iowa kwam het eerst een officiëel voorstel, en wel ter Synode van 1896: "De Synode neme het initiatief tot het vormen eener *Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag*, met het doel om in de toekomst, zoo de weg er toe open is, een 'Academy' en College te vormen." (Art. 114, Acta, 1896.)

Deze Synode sprak uit dat het zeer wenschelijk was dat er zulk eene vereeniging gevormd werde—doch verder ging het desbetreffend besluit der kerkvergadering niet, en de zaak bleef twee jaren aaneen sluimeren, totdat de Synode van 1898 wederom een dergelijk voorstel onder handen nam, ditmaal van Classis Holland, dat, na veel debat, leidde tot een besluit de *wenschelijkheid* eener College uitsprekend en constateerend dat: hoezeer een College als bedoeld wordt, onder toezicht der Kerk moet staan, toch zulk eene inrichting èn finantiëel èn materieel wat het beginsel aangaat, niet van de Kerk kan uitgaan." Dat "niet *kan*" was zekerlijk eene sterke bewering, doch de Synode temperde de kracht daarvan door verder te verklaren dat zij gereed was toch hulp te bieden tot het oprichten eener College door elke Classis te verzoeken om één persoon uit haar midden te verzoeken om op te treden als bestuurslid der inrichting. Daarenboven, wat heel wat beteekende, beloofde zij het gebruik der School, en den arbeid van hare professoren, op voorwaarde dat de College "trustees" zouden zorgen voor het salaris van twee nieuwe professoren, den cursus verlengen tot zes jaren, en de theologische studenten toestaan dien cursus kosteloos te volgen. (*Acta*, 1898, bl. 57 v.v.)

Een achttal broeders werden direct aangewezen als bestuur, Dss. J. Groen, namens Classis Holland; P. Ekster, Classis Grand Rapids West; F. M. Ten Hoor, Classis Grand Rapids Oost; J. C. Groeneveld, Classis Illinois; J. Manni, Classis Hudson; H. Beets, Classis Iowa; E. Van den Berge, Classis Hackensack; en J. Gulker, Classis Oostfriesland.

Deze broeders kwamen terstond met elkander overeen om niet alleen de kerken te verzoeken om geregeld to collecteeren

voor de voorgestelde inrichting, maar ook om, in overeenstemming met het vereenigings karakter der beweging, leden te werven die zich verbonden tot een jaarlijksche bijdrage van \$5. Waren er 300 zulke personen in heel de Kerk, dan, zoo meenden de trustees, "zijn wij gered." ³²⁾

Blijkbaar was er zeer onvoldoend besef van den *omvang* der ondernomen taak—doch—men toog aan den arbeid.

Reeds in Augustus, 1898, begon Iowa's vertegenwoordiger "stumping Classis Iowa," en aan Pella's gemeenten komt de eere toe dat een twintigtal uit haar midden zich lieten inboeken als de eerste leden der vereeniging voor "John Calvin College."

Aan het begin van 't volgend jaar was Ds. Groen op dergelijke wijze bezig in Classis Holland. ³³⁾

Om de gewenschte 300 leden te verkrijgen bleek echter gansch geen gemakkelijk werk, vooral daar tegenstand tegen de voorgestelde methode in de kerkelijk pers niet ontbrak.

Prof. Beuker beweerde dat de zaak was doorgedreven, zonder voorbereiding en genoegzame kennis, en tegen de waarschuwing der docenten in. Hij verklaarde het eene "gevaarlijke stelling" dat een College niet van de Kerk *mag* uitgaan.

Ds. P. Kosten meende te moeten betwijfelen of de ingeslagen weg wel veilig en betrouwbaar was. ³⁴⁾

Het resultaat was dat de "College" beweging van 1898 verzandde als de Grootvorst van Europa's stroomen tē Katwijk. Alreeds in *De Wachter* van 13 Februari, 1901, werd onder "*Attentie! College-vrienden,*" officiëel aangekondigd dat men niet in staat was een College op te richten "vermits daar eene som gelds toe van noode is, meer dan waarover nu kan beschikt worden." Personen die geld gegeven hadden voor de voorgestelde inrichting konden het desgewenscht terug ontvangen.

Prof. Beuker's profetie van finale mislukking der onderneming was uitgekomen. De *Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag* leed schipbreuk op de rotsen van 't eigen vaarwater.

Ook de in 1903 in het leven geroepen "*Executive Board of the proposed John Calvin Junior College,*" bleef zoo goed als in

32) *De Wachter*, 20 en 27 Juli, 1898.

33) *Idem*, 14 September, 1898; 15 Maart, 1899.

34) *De Wachter*, 21 September en 12 October, 1898.

de geboorte steken, ook al had het Curatorium nog zooveel moed voor de zaak dat het Prof. A. J. Rooks reeds benoemd had als provisioneel president der op te richten College.⁸⁵⁾

Het wilde er bij de groote meerderheid des volks eenvoudig niet in, om volgens Nederlandsche methode eene aparte vereeniging voor hooger onderwijs te hebben. Men prefereerde, bewust of onbewust, de Amerikaansche wijze van doen,—en de geheele School bleef de School der Kerken, ook al vroeg Ds. J. Jansen van Whitinsville nog in 1905 om stappen te nemen om de College over te dragen aan particulier initiatief. . . .

Inmiddels echter—dat blijkt reeds uit de bewoording van het pasgenoemd voorstel—was toch in beginsel gerealiseerd wat de Synode van 1898 als zoo wenschelijk had uitgesproken.

De Kerk zelve had de uitbreiding van het literarisch departement ter hand genomen—zij het *nolens volens*, uit gebrek aan particulier initiatief en gedrongen door het steeds meer opwakend besef dat eigen jeugd, steeds meer voor hoogere studie afgezonderd, door ruimer bestaan onzes volks—op eigen inrichting behoorde te worden gekweekt. Eigen wapentuig diende op eigen steen geslepen.

De eerste stap daartoe nam de Synode van 1900 in haar besluit om het literarische departement uit te breiden tot eene *Academy* met vierjarigen cursus, en daarenboven één overgangsjaar voor hen die opleiding voor het predikambt begeerden. De *Academy* werd opengesteld ook voor de studie voor andere levensdoeleinden. (*Acta*, 1900, bl. 30.)

Het getal professoren der letterkundige afdeling, zoo werd besloten, zou van twee tot vier gebracht worden, wat door het Curatorium werd uitgevoerd door aan de Proff. Rooks en Schoolland de heeren J. G. Van den Bosch en B. K. Kuiper toe te voegen. Daardoor kon de leercursus belangrijk worden vergroot en de School door de Universiteit van Michigan als “diploma” school worden erkend.

De volgende Synode deed nog een stap verder in voorwaartsche richting, door goed te keuren wat het Curatorium middeler-

85) *De Wachter*, 8 Juli, 1903.

wijl al gedaan had, om mettertijd tot een *Junior College* te komen, waarvoor de naam John Calvin Junior-College alreeds werd vastgesteld, en in 1906 viel het besluit om feitelijk over te gaan tot een Junior College, met zesjarigen cursus.

Toen de Kerk haar gouden jubileum vierde was het dus gekomen tot de hoogte reeds aan het begin door ons genoemd: eene faculteit van tien professoren verbonden aan de School der Kerken—een monument van Gods verzorgende en opbouwende genade, te meer stof gevende tot lofprijzing des Heeren daar de vermeerdering van het *studentental* stap had gehouden met de uitbreiding der leerkrachten.

Het veertigtal leerlingen door het Jaarboekje voor 1890 opgegeven, was geklommen tot een 150tal. Prof. Boer had vóór zijn heengaan nog de wensch zijns harten vervuld gekregen, eenmaal door een Kamper hoogleeraar uitgesproken: "hoofdman over honderd" te mogen zijn.

Er was niet vergeefs gebeden en gestreden voor den bloei der School die zoo lang mocht werken "ter eere Gods en 't heil der kerken."

Ook in het *uitwendige* leverde de periode hier beschreven dankensstof, daar men in 1892 de lang gekoesterde begeerte kon uitvoeren van het oprichten van een eigen *schoolgebouw*, en het was tot vreugde der gansche Kerk dat men in September van dat jaar de gehuurde lokalen boven de Williams Straat Chr. School kon verwisselen met het voor dien tijd wèl ingerichte gebouw op de hoek van Madison Ave. en Franklin St. (Fifth Ave.), de grond \$5,150 en de School ruim \$24,000 kostend.

Voor al aan Ds. J. Noordewier was het te danken dat zijn werk als reizend collectant, in verband met arbeid voor de Inwendige Zending, zooveel vruchten afwierp dat het tehuis der School zoo goed als schuldloos kon worden toegewijd aan den dienst van het Godsrijk, door middel der hoogere kweeking.

Toen 't kwart-eeuw feest der School gevierd werd, op 15 Maart, 1901, was heel de schuld er op zoo goed als gedelgd.

Daarenboven was de Theologische inrichting reeds in 1896 verblijd door eene beschikking van Mrs. Ellen V. De Jong, geb. Van den Berge, die eene halve sectie land, in Minnesota, onder zekere tijdelijke voorwaarden, aan de School gaf ten bate der

bibliotheek—eene zeer welkome en hoogst noodige gave, daar de verbetering der schoolboekerij geen tred had gehouden met den groei des kweekhofs der Kerk.

Theol. School, Madison Ave. en Franklin St.

Eene commissie ter betere verzorging des bibliotheeks was wel door de Synode van 1892 benoemd, en had wel reeds terstond eenig geld er voor ontvangen, doch blijkbaar ging zij spoedig den weg op van vele andere kerkelijke commissies—roemloos en spoorloos van het tooneel verdwijnend. . . .

Dat laatste was met name het geval met een schoolbestuur dat in 1893 op het onverwachtst werd aangekondigd als verzorgers van eene *Academy en Opleidingsschool*, die plotseling als een wonderboom was opgekomen en wel in het afgelegen en landelijk *Rotterdam*, in den Staat Kansas.

De Wachter van 15 Maart, 1893, annonceerde dat deze nieuwe inrichting op 20 Maart daaropvolgend hare deuren zou openen.

Eerlang werden de *statuten* der Vereeniging "Ora et Labora" den volke aangekondigd. De grondslag er van was het Woord Gods. Het lidmaatschap werd laag genoeg gesteld, één dollar per jaar. De professor en hulpprofessoren moesten lid zijn der Chr. Geref. Kerk, en in de uitvoerende commissie, van vijf leden, moesten drie kerkeradsleden der Rotterdamsche gemeente zitting hebben. Die gemeente was ook eigenares van 't schoolgebouw. Dat beloofde dus heel wat, en menigeen stond eerst als verstomd over den typisch westerschen ondernemingsgeest der oprichters der "Academy en Opleidingsschool," met hare drie departementen—waaronder begrepen was een tweejarige cursus voor christelijke onderwijzers in de Nederlandsche taal, letterkunde en geschiedenis.

Twintig leerlingen waren alvast ingeschreven, en twee giften ingekomen, schoon samen niet bijzonder hoog—slechts \$12.50.

Al heel spoedig echter begon de worm des verderfs zich bezig te maken met dezen wonderboom. Eer een kwartjaar verliet werd de "professor" als een schurk in *De Wachter* aan de kaak gesteld, en de "School" was te niet.³⁶⁾

Laat ons na dit "interludium" over het Rotterdamsch tragisch-comiek fiasco nog mededeelen aan het slot dezer paragraaf, dat er overvloedig stof tot dank was dat er gedurende het bestaan der School in de hier beschreven periode zoo weinig *conflict* was tusschen verschillende hoogleeraren.

Het was te voorzien, toen een beslist supra-lapsarist en belijnd denker als Dr. Vos onderwijs gaf in de dogmatiek, dat zijne gevoelens niet steeds zonder weerspraak bleven van de zijde zijner infra-lapsarische collegas, de Proff. Boer en Hemkes. Het was eer een wonder dat de "tempest in the ecclesiastical teapot" der Grand Rapids School, waarover een blad in Holland in December, 1890, schreef, zoo beslist kon worden verwezen naar het rijk der "onware en losse geruchten."

Wetende hoe sterk Ds. L. J. Hulst het infra-lapsarisme huldigde, was het ook wel te verwachten dat hij in 1891 protesteerde "tegen de invoering van het Supra-lapsarisme met den aankleve

36) *De Wachter*, 14 Juni, 1893.

van dien aan onze Theol. School en tegen de houding van het Curatorium daaromtrent als onwillig om iets daartegen aan te wenden."

Evenzeer was het te voorzien dat ook later wrijving zou ontstaan door verschil in beschouwing over sommige dogmatische punten, o.a. over de vraag: "heeft de Kerk al of niet het hoogste gezag over de Theologische School, en over de theologische wetenschap die aan haar onderwezen wordt?"

Men streed onder de Nederlandsche broederen over deze en dergelijke zaken. Het was geen wonder dat de strijdleuzen ook hier weerklonken en de gedachten ook hier in botsing kwamen bij wijle, zoodat er ook in Amerika behoefte werd gevoeld aan de "Utrechtsche Conclusies," gelijk § 12 van dit hoofdstuk leert.

Doch alles te saam genomen was er stoffe tot dankzegging dat er slechts weinig "tempests" uitbraken, dat er zooveel eenheid was in het essentiële, en zooveel onderling dragen betreffende philosophische problemen, dat het leven der Kerk als instituut niet werd gestoord noch hare activiteit belemmerd, en de eenheid in het wezenlijke bewaard.⁸⁷⁾

De geschiedenis der Duitsch Gereformeerde Kerk in Amerika, ja, die der Gereformeerde Kerk in Nederland, om van andere kerkengroepen niet te spreken, had reeds overvloediglijk geleerd welke jammerlijke gevolgen voortvloeien uit strijd onder theologische professoren. Het "*Soli Deo Gloria*" past ook hier.

§9. *Kerkelijke Fondsen.*

Die oude martelaar, het Emeritus Fonds, verschijnt natuurlijk allereerst ten tooneele om de revue te passeeren voor het tijdperk hier behandeld—1890—1907.

Wij schamen ons bijna hem te introduceeren, dien verwaarloosde onder de kerkelijke kassen.

Hoor eens de bange klacht, in 't kerkblad van 9 Augustus, 1893—dat spoedig weer ondersteuning moest uitgekeerd aan de afgeleefde, afgesloofde veteranen van het kruis—en—"geen roode cent was voorhanden." Wat erger was, op noodgeklaag

87) Eene getrouwe beschrijving dezer zaken geeft Ds. G. D. De Jong in zijn artikel over de Theol. School in 't Gedenkboek, bl. 100 en 117.

vroeger door den penningmeester geuit, was bijna geheel geen antwoord ingekomen! Schier niemand had het oor geleend.

Ten einde raad stelde "Ireneus" een maand of acht later voor dat de leeraars maar zelf een onderling fonds moesten oprichten ten bate der behoeftigen, en drie jaar later gaf de bekende drager van dit pseudonym zelfs den raad om Art. XIII. der Kerkenorde maar te schrappen, en daarvoor in de plaats te stellen: "Versleten leeraren of hunne weduwen en weezen hebben het recht een snoepwinkeltje op te zetten." Reeds jaren geleden, toen hij eerst in 't land was, had hij Ds. L. Rietdyk dien raad hooren geven "als we uitgpreekt en afgewerkt zijn." ³⁸⁾

Dat was wel bittere ironie, doch het was wel verdiend, te meer daar eerlang uit Muskegon een artikel in *De Wachter* verscheen de Emeritus Kas kenschetsend als een "Steen des Aanstoots" voor velen in de Kerk, terwijl F. Kniphuizen, ten einde raad en het karakter van het fonds uit het oog verliezend, voorstelde: verzorging der Emeriti door de diakonie. ³⁹⁾

Ds. A. Keizer sloot zich aan bij 't voorstel van Ds. H. Van der Werp, dat de Synode zich uitspreken zou zonder omhaal of ze Artikel XIII. wilde behouden, ja of neen, "wetende hoevelen, en onder hen echte predikanten haters, er den draak mede steken." ⁴⁰⁾

De Synode van 1898 echter besloot tot handhaving van het aloude artikel, het beginsel uitsprekend dat niet barmhartigheid de grondslag er van was, maar veeleer dat de arbeider zijn loon waard was, d.i. ook den loon van onderhouden te worden door de Kerk.

Een stap in goede richting nam deze kerkvergadering door een *aanslag* te maken inhoudend hoeveel elke Classis verwacht was op te brengen (Art. 83), en het strekt tot blijvende eere voor de broeders ouderlingen S. Dekker te Roseland en N. Silvius te Grand Rapids, dat zij kort daarop in *De Wachter* manmoedig pleidooi voerden voor een *vasten rooster* en voor het verplichtende om aan den omslag te voldoen. ⁴¹⁾

Eerst de Synode van 1904 echter nam het radikaal besluit

38) Ds. H. Van der Werp, *De Wachter*, 5 Mei, 1897.

39) *De Wachter*, 25 Augustus en 15 September, 1897.

40) *De Wachter*, 6 October, 1897.

41) *Idem*, 16 November, 1898; 7 Maart, 1900.

“om in 't maken van den Rooster voor de Emeritus Kas te taxee-ren,” (19 cents per huisgezin), elke Classis ieder jaar den aanslag der gemeenten regelend, gelijk met de Theologische School geschiedde (Acta, 1904, Art. 132). En zóó goed werkte de nieuwe methode, dat ter Synode van 1906 door den ijverigen secretaris van den Emeritus Board, Ds. M. Van Vessem, kon worden gerapporteerd dat men gedurende de laatste twee jaren met 100 pro cent hadden kunnen uitbetalen alles wat was toegezegd. Het *Wachter* verslag deszake kon zelfs de goede boodschap brengen dat “thans inzake de regeling der Emeriti-kas hoegenaamd geen bezwaar meer bestaat.”

De Kerk kon haar gouden jubiléum vieren zonder eene schaamteblos op het gelaat vanwege de verzorging harer oude dienaren des Woords en predikants weduwen en weezen. De lijdensperiode was achter den rug. Het fonds was niet langer martelaar gelijk het helaas nog tot op heden is in meer dan eene kerkengemeenschap met Gereformeerd belijden.

De Studentenkas was in 1888, zooals wij in Hoofdstuk VII., §9 mededeelden, classicaal gemaakt, en ook al vlotte de zaak in het allereerst niet te best, de nieuwe regeling bracht op den duur verbetering. De idee dat hierdoor eigen haard het meest verwarmd werd, en eigen jongelingschap in eigen kring er meer van profiteerde dan vroeger, toen 't centrum 't leeuwendeel kreeg der studiebeursen, maakte het fonds meer populair dan vroeger.

Mettertijd echter kwam eene nieuwe zaak op omtrent de Studentenkas en wel in betrekking tot *terugbetaling* der aan de alumni verstrekte gelden.

De Synode van 1898 wekte de verschillende Classes op om te besluiten een voorgesteld schema van gradueele reductie in te voeren. (Art. 60 der Acta.)

Classis Illinois echter nam in 1906 het radicaal besluit om hen geheel vrij te stellen van terugbetaling die de Kerk in 't ambt dienden, eene actie door Ds. J. Van der Mey in zijn *Wachter* rubriek geprezen als “Een Stap Vooruit,” terwijl hij de hope uitsprak dat andere Classes dit voorbeeld mochten volgen. *The Banner* secundeerde hem in deze verklaring, doch niet allen accepteerden den gegeven wenk, en zelfs verscheen in *De Wachter* de harde bewering dat liefde tot den dollar in Ds. Van der Mey's schrijven doorstraalde.

In de *Gereformeerde Amerikaan* bepleitte Ds. Jonker het als eene betere methode om de traktementen der leeraars genoegzaam te verhoogen, opdat terugbetaling gemakkelijker zou mogen worden.

En het resultaat van alle discussie op dit punt was dat uniformiteit in betrekking tot deze zaak nog steeds afwezig bleef.

Kerkhulp was de nieuweling onder de kerkelijke fondsen der periode hier beschreven, en een zeer welkome Benjamin. Reeds ter Synode van 1886 door Hastings, Nebraska, voorgesteld als een "Fonds voor Kerkbouwing," doch toen verworpen (Artt. 66, 68), mocht het der Synode van 1892 behagen tot de instelling er van te besluiten. Ds. J. Noordewier trad als penningmeester er van op. (Art. 37.)

Eerst onder de zorge der Binnenlandsche Zendings Commissie gesteld, mocht het sinds 1894 "zelfstandig optreden," onder bestuur eener commissie van drie leden, bij voorkeur uit het Westersch deel der Kerk, en Dss. Breen, Manni en H. Bode hadden de eer het allereerst als verzorgers te dienen, geleid door een welomschreven Reglement. (Hand. 1894, bl. 10 en 36.)

Gemeenten door deze Kas te steunen moesten zich door hare Classis tot de Commissie wenden. In het eerst gelden uitleenend "tegen behoorlijken interest," werd deze eisch in 1906 vervallen verklaard, hoewel de verplichting tot terugbetaling van minstens vijf per cent. per jaar bleef, en menige zwakke gemeente is sinds dien door "Kerkhulp" inderdaad *geholpen* in het verkrijgen en behouden der noodige eigendommen, ook al heeft het fonds groote behoefte aan meer steun om meer te kunnen steunen.

§10. *Persarbeid.*

Steeds breeder werd het veld waarop de pennen van Chr. Gereformeerde schrijvers beslag legden van 1890 tot 1907, en het is onmogelijk om alles van dezen aard hier aan te teekenen. Wij bepalen ons dus, noodgedwongen, tot alles wat van kerke-lijken aard is, in den zin van het leven der Kerk als instituut rakend.

En dan trekt het allereerst onze aandacht dat het *kerkelijk blad* van 1867 steeds meerder opgang maakte en grooter betee-kenis kreeg, met verbreding van inhoud, vooral onder het uit-

nemend beheer van Ds. A. Keizer, die in 1894 tot hoofdredacteur werd benoemd, Prof. G. E. Boer als zoodanig opvolgend.

Het abbonementtal, in 1896 2,000, klom tegen het jubeljaar tot 5,600 op—eene zeer belangrijke toename die steeds meer batten stortte in de kas der Theologische School.

Het saldo, dat in 1892 nog slechts \$204.00 bedroeg, was van 1904 tot 1906 geklommen tot \$4,000—en dit was slechts een geringe vrucht die deze plant der kerken droeg.

De *Wachter* rubrieken bevatten in den loop der jaren de Sabbatschool les, de Heiden Zending, lectuur voor de jeugd, artikelen van dogmatischen en ethischen aard, beschouwingen en kritieken, met "Uit en Voor de Pers" er bij, terwijl des hoofdredacteur's "Kijkjes in Verschillende Richting," in October, 1895, begonnen onder den titel, "De Woelende Natiën," wekelijks een interessante "Rundschau" gaven van 't wereldgebeuren.

Ons kerkelijk leven en streven is eenvoudig niet te denken en nog minder na te gaan zonder onze *Wachter*, en schrijver dezès brengt gewillig het eeresaluut aan onzen "Keizer" en zijn steeds afwisselend kabinet van helpers wier namen te veel zijn om hier aan te teekenen, doch wier verdiensten—*mancherlei Gaben einerlei Geist*, met recht gehuldigd kunnen worden.

Terwijl het in het *Hollandsch* deel der Chr. Geref. Kerk gediend werd door *De Wachter*, hadden de *Duitsche* broeders niet geheel en al stil gezeten om het Oostfriesche en Bentheimsche element van Gereformeerde lectuur te voorzien in de taal van het voorvaderlijk "Daheim."

In 1890 bracht Classis Iowa de behoefte aan een Duitsch kerkelijk blad voor de aandacht der Synode, en deze kerkvergadering besloot tot de uitgave van een maandblad dat in den zomer van het volgend jaar verscheen onder den titel: *Reformierte Monatschrift*, met Ds. H. Potgeter, te Ridott (German Valley), Illinois, als redacteur.

Naar besluit der volgende Synode kwam het later tweemalen per maand in 't licht—tegen den geringen prijs van 50 cents. Doch helaas, tot bloei kwam het nimmer, ongetwijfeld voor een groot deel als gevolg van herhaalde verandering. Het was zelfs betrekkelijk diep in schuld geraakt, en ook als eigendom der Clas-

sis Iowa en onder redactie van Ds. J. H. Schultz, kon het zijn leven niet langer rekken dan tot het begin van 1896.

Ds. H. Potgeter

Ds. J. H. Schultz

Als uit de asch van dit "Monatschrift" echter verrees drie jaren later, December, 1899, *Der Reformierte Bote*, orgaan en eigendom der Oostfrieslandsche Classis, en onder redactie der broeders G. L. Hoefker, J. Timmermann en J. H. Schultz. Sinds vele jaren is de eerstgenoemde leeraar de redacteur van dit vier bladzijden groote maandschrift dat onze Duitsch-sprekende kerken samensnoert en heel onze kerkengroep een blik geeft in haar leven en streven.

Ook ons *Engelsch*-sprekend element merkte op het terrein der kerkelijke pers iets van de verbreeding, die over 't algemeen het kenmerk was der periode hier beschreven.

Sinds 1866 verscheen in de True Reformed Dutch Church *The Banner of Truth*, waarvan Ds. J. Y. De Baun, te Hackensack, N. J., lange jaren redacteur was—een maandblad van 16 bladzijden. Na zijn vertrek naar Grand Rapids, in 1887, traden verschillende broeders der Classis Hackensack als redactie op, vooral de broeders J. C. Voorhis en J. A. Westervelt.

In December, 1903, echter werd het blad door genoemde Classis formeel overgedragen aan "The Banner of Truth Publishing Co.," waarvan Ds. J. Noordevier president was—eene maatschappij gevormd door verschillende broeders die belang stelden in de publicatie van een orgaan in de Engelsche taal ten bate met name van het jeugdig en steeds meer veramerikaniseerend deel der kerkengroep. De overname van 't blad greep plaats onder de voorwaarde dat het 't officiële blad der Oostersche Classis bleef, en dat de redactie zich stipt had te houden aan de belijdenis der Chr. Geref. Kerk.

Met Dss. M. J. Bosma, H. M. Van der Ploeg, H. Van der Werp, J. G. Van den Bosch en J. A. Westervelt als medewerkers, en Ds. H. Beets als hoofdredacteur, werd het blad eerst te Holland, Mich., en sinds einde 1906 te Grand Rapids, gedrukt.

Waar het in het eerst onder het nieuwe régime tweemaal per week verscheen, werd het in December, 1906, een weekblad, met vergroot formaat onder den titel *The Banner*. Het oude toevoegsel: "of Truth," viel weg om begeerlijke korthed te bevorderen en om minder aanmatigend in titelatuur te zijn. In 't jubeljaar beliep het getal abonné's 1,700.

Eene tweede periodiek meestal, hoewel niet uitsluitend in 't Engelsch, is de *Calvin College Chimes*, eene onderneming der studenten der Theol. School en Calvin College. Zij dateert van Januari, 1907, en D. H. Muyskens was de eerste redacteur van dit maandblad.

Als terloops noemen wij voorts de *Gereformeerde Amerikaan*, in 1897 opgericht als aanvulling van *De Wachter*, en bedoeld om op meer wetenschappelijke wijze dan in een weekblad geschieden kan, huiselijke, maatschappelijke, kerkelijke, godsdienstige en theologische vraagstukken te bespreken. De eerste redactie leden waren de broeders H. Beuker, H. Van Hoogen en F. M. Ten Hoor, waarvan de laatste diende tot de stervensure van 't maandschrift—December, 1916. De twintigjarige was veelszins 't slachtoffer van de wrijving over het Infra- en Supra-Lapsarisme, vooral na 1905, toen een schrijver in 't April nummer had verkondigd dat het Supra in strijd was met: (1) den Woorde Gods; (2) de leer der Kerk; (3) de Eerlijkheid van den christenmensch!

In 1907 leidde oppositie tegen het ingenomen standpunt tot de uitgave van 't maandschrift *De Getuige*, sinds dien met de *Schoolbel* en *De Gids* opgelost in 't weekblad, *De Calvinist*.

Wat Persarbeid in breeder zin aangaat, bepalen wij ons, zooals gezegd, tot wat het kerkelijk institutionair leven raakt.

Als zoodanig noemen wij allereerst Prof. G. K. Hemkes' "*Het Rechtsbestaan der Holl. Chr. Geref. Kerk*," (1893), en Ds. H. Van der Werp's "*Outline of the History of the Christian Reformed Church in America*," 1898.

Ds. H. Van der Werp gaf ook uit "*De Voorlooper van het Kort Begrip en Catechismus*"; "*Hoofdwaarheden der Heilige Schrift*," en "*Eenvoudige Belijdenis Vragen en Antwoorden*."

Van Ds. J. M. Remein's pen verscheen "*Eenvoudige Geloofswaarheden*," terwijl Ds. J. Noordewier *Eenige Vragen en Antwoorden over den H. Doop* uitgaf, en Ds. K. Kuiper *Toelichting en Verklaring bij de Behandeling van Kort Begrip en Catechismus*.

Ds. L. J. Hulst's *Gereformeerd-Bijbelsche Geloofsleer*, een handboek voor huisgezinnen en catechisanten, in 1893 verschenen, was de omwerking en uitbreiding van zijn reeds in 1872 uitgegeven *Christelijke Geloofsleer*.

Zijn "*Supra en Infra*, een woord van verdediging en toelichting der Confessioneel Geref. leer en praktijk omtrent Praedestinatie en Genade Verbond," was reeds in 1891 verschenen, en zijne *Praktische Verklaring der Openbaring van Johannes*, in 1906.

Van eigenaardig karakter, terecht rekening houdend met de taalkwestie, die steeds meer en meer in de stadsgemeenten opdook, was Ds. J. Robbert's *Kort Overzicht van de Gereformeerde Religie in de Hollandsche en Engelsche Taal*, Kalamazoo, 1904.

Geheel in het Engelsch was de vertaling van *Borstius'* aloud vraagboekje door Ds. E. Van den Berge, "*Catechetical Primer for Little Children*," in 1900 uitgegeven door de Publication Committee der Classis Hackensack.

Eene complete *series* van catechisatie boekjes in de taal des

lands werd in dit tijdperk geschreven door Dss. H. Beets en M. J. Bosma, en wel:

Borstius' Primer of Bible Truths, rearranged and filled out, 1903;

Sacred History for Juniors, designed as a continuation of Borstius, 1901;

Sacred History for Seniors, 1902;

Compendium of the Christian Religion, enlarged, 1903;

Catechism of Reformed Doctrine, 1907.

J. B. Hulst was de uitgever dezer series.

Ook het Deutsche deel ontving in 't pas gemeld jubiléum jaar een eigen vraagboekje: *Biblische Geschichte in Fragen und Antworten*, door Ds. G. L. Höfker, terwijl *Borstius' Primer*, pas genoemd, zelfs in 1905 vertaald werd in de spraak der Nava-hoes door Ds. L. P. Brink.

Voorts melden wij nog *The Proposed Calvinistic College at Grand Rapids*, door B. K. Kuiper, 1903, en *Een Man des Volks*, over het leven van Prof. G. E. Boer, in 1904 uitgegeven door Prof. Hemkes.

Van verschillende leeraars kwamen preekbundels uit—meestal na hun dood uitgegeven door vriendenhand, terwijl uitgever Hulst, in 1903, een uitnemend werk verrichtte voor de stichting van eigen volk door de uitgave van *Uit Eigen Kring*, 52 leerredenen van predikanten der Chr. Geref. Kerk in N. A.

Eene uitgave der *Kerkenordening van Dordrecht*, benevens de daaraan verbondene Bepalingen der Chr. Geref. Kerk in N. A., verscheen in 1897, bezorgd door de leeraars J. H. Vos, J. Noordewier, P. Schut, J. B. Hoekstra, en S. I. Van der Beek, 84 bladz., gevolgd in 1905 door *Dordtsche Kerkenorde* met de daaraan verbonden Bepalingen der Chr. Geref. Kerk, benevens hare Reglementen en Formulieren, nieuwe uitgave, 164 bladz., door de Proff. Hemkes en Heyns en Ds. H. Beets. J. B. Hulst, Grand Rapids, was uitgever der beide uitgaven.

Twee nieuwe *formulieren*, n.l. voor de bevestiging van missionaire dienaren des Woords en van professoren in de theologie verschenen in het laatstgenoemd werkje voor het eerst in druk en werden door de Synode van 1906 formeel kerkelijk goedgekeurd. (Art. 35.)

Laat ons hieraan nog toevoegen dat een *Catalogue* der Theol. School in 1895 het eerst in druk verscheen, daarna geregeld door andere dergelijke "annualies" gevolgd.

Het *Jaarboekje* vervolgde geregeld zijne jaarlijksche rondreize door de Kerk, hoewel soms duchtig becritiseerd. De Engelse uitgave er van behoort tot het volgend tijdvak.

Het *Gedenkboek* komt in § 14 ter sprake.

Ds. F. Fortuin gaf uit: "Het Ontstaan, de Erkenning en het Gezag der *Drie Formulieren van Eenigheid*," Grand Rapids, 70 bladz., z.j

Alles te zamen genomen, ook al nam de groote Amerikaanse wereld slechts weinig notitie van deze uitgaven, zij waren toch bemoedigende bewijzen van energie, ondernemingsgeest en activiteit, te meer daar de meeste uitgaven finantieele schade-posten waren. Doch naar den inhoud van meer dan een er van zal geen onbevooroordeeld rechter ontkennen dat zij niet *verbreeding* openbaarden wat het leven der Kerkengroep aanging.⁴²⁾

Zóó zelfs namen de uitgaven van Chr. Geref. schrijvers toe, dat men in 1901 van uit Zondagsschool kringen (Conventie te Zeeland) een "Board of Publication" begon te bepleiten, doch de Synode van 1906 verklaarde er zich met beslistheid tegen, als een "business corporation" onder kerkelijke vlag, strijdend met de Gereformeerde opvatting van de roeping der Kerk, en de deur openzettend voor allerlei aanvraag om kerkelijke sanctie. (Art. 88.)

En daarbij bleef het tot 1918, toen de Synode besloot een eigene drukkerij op te richten. Doch dit behoort niet tot ons tijdsbestek.

§11. *Twee Unie Pogingen.*

In Hoofdstuk VI. zagen wij reeds dat een paar malen gepoogd werd om zich als kerkengroep aan te sluiten bij grootere en sterkere gemeenschappen, en wel de Noordelijke Presbyterische en de Vereenigde Presbyterische Kerk.

Ook gedurende de periode 1890—1907 zou men iets dergelijks ondernemen, hoewel evenals vroeger, te vergeefs.

42) Eene tamelijke volledige lijst van werken van Chr. Geref. schrijvers leverde Prof. B. K. Kuiper in *The Banner* van 22 Juni tot 27 Juli, 1911.

De eerste poging die we hier bedoelen gold aansluiting aan de *United Presbyterian Church*.

Reeds vroeg kwam men daarmee in aanraking door de meer genoemde Ds. R. Smit en J. R. Schepers der z.g. "Schotsche" Kerk, zooals ons volk deze groep van afgescheidene Presbyterianen in de wandeling betitelde. Op de Classis van 4 Februari, 1863, toen broedertwist de vergadering "radeloos" maakte—zoo luiden de Notulen, stelde Ds. Smit voor om zich te vereenigen met de Schotsche Kerk. Dit voorstel werd afgeslagen, doch kwam later meer dan eens opnieuw ter tafel, daar men die kerkengroep "zuiver" achtte.

In 1885 echter begon Ds. E. Bos in *De Wachter* speciaal op haar de aandacht te vestigen.

"Wij, Chr. Gereformeerden," zoo schreef hij, "vormen samen een klein kerksklo in dit groote land. Onze gemeenten liggen verspreid over dit groote land als de hutten der pioniers over de groote prairies. Er wonen wel veel meer menschen dan wij, er zijn wel veel meer Kerken en gemeenten, maar de ellende is zij hebben een andere kleur dan wij. Er zijn er die ons wel zeer nabij komen, maar bij nauwer onderzoek blijkt het dat er toch verschil is. Echter is er ééne zusterkerk in dit land die misschien op de onze gelijkt als twee droppels water, met dit onderscheid dat zij veel grooter druppel is dan wij zijn, toch voorzoover ik zien kan, van hetzelfde water. Wie is zij? De *Vereenigde Presbyteriaansche* Kerk hier te lande, gewoonlijk de Schotten genoemd. Hun Catechismus en Geloofsbelijdenis zijn in den grond gelijk aan de onze."

Met verwijzing naar hun "Getuigenis" artikelen, met name tegen geheime genootschappen, "close communion" en exclusief Psalm zingen in den eeredienst, meende Ds. Bos te laten zien "dat dat volk ons volk is en hun God de onze." ⁴³⁾

Toch begon ten minste Ds. H. Van der Werp in te zien dat er heel wat in begrepen lag in mogelijke unie, en in een gedicht: "Een Schaaap dat den Wachter Antwoordt," riep hij uit:

"Ach, worden wij Schotsch, dan *moet Heidelberg weg,*
En kan dat een Hollander lijden?
Westminster's Catechismus komt dan op de baan
En wij aan het glijden en glijden. . . ." ⁴⁴⁾

43) *De Wachter*, XVIII., 29—37.

44) *Idem*, 9 December, 1885.

Toch kwam de zaak van unie officieel ter sprake, en wel ter Synode van 1888, die Dr. W. T. Meloy als deputaat der General Assembly ontving en als antwoord op zijn pleidooi om tot een kerkelijk "huwelijk" te komen, eene commissie benoemde "om met de door de U. P. Church benoemde te handelen over eene mogelijke vereeniging tusschen de twee Kerken. ⁴⁵⁾

De door de U. P. Assembly benoemde deputaten namen echter de vrijmoedigheid om spoedig daarop, om eene Vrijmetse-larij kwestie, met bijna geheel het presbytery Detroit, waartoe zij behoorden, tot de Noordelijke Presbyterische Kerk over te gaan, zoodat onze commissie, Dr. G. Vos, en Dss. De Baun en Rietdyk, niet in staat was iets definitiefs uit te voeren.

Ter Synode van 1890 verscheen daarop de welbekende Prof. W. G. Moorehead die naarstiglijk ondervraagd werd over kansen-verwisseling in zijne Kerk met leeraars van verschillende andere kerkengroepen. Blijkbaar begon men te vreezen dat men toch niet al te "zuiver" was in de praktijk.

In elk geval besloot men in 1892 dat men, vóór men *federatieve verbintenis* zou kunnen aangaan, eerst nog nader onderzoek zou instellen. (*Acta*, Art. 28.)

Toen de Synode van 1894 over deze zaak delibereerde, deed men nog wat meer water in den wijn der unie door in den geest van welomschreven *correspondentie* over en weer tusschen deze zusterkerken een program te ontwerpen—vooral onder leiding van Prof. Beuker.

Aan samenvloeiing kon "vooralsnog niet gedacht worden."

De broeders der V. P. Church waren niet tevreden met deze correspondentie door hen "co-operatieve vereeniging" genoemd. Zij hadden het hart gezet op *organische* vereeniging, en meenden, ook al viel er voor het heden alleen aan "correspondentie" te denken, dan moest dit toch geschieden om eenmaal tot eene algeheele ineenmelting te komen.

Zij werden echter gewezen op het onderscheid tusschen de twee groepen inzake afkomst, geschiedenis en taal, het bezwaar van uitruiling van Catechismus, Belijdenis, Kerkenorde en naam, en het rekening houden met den voortdurenden emigratie-stroom uit het oude Vaderland, enz.

45) *Handel. Syn.*, 1888, Art. 19.

Toen de breedste kerkvergadering der Chr. Gereformeerden in 1896 samenkwam, werden lange en breede discussies gehouden over eene soort co-operatieve vereeniging, die wederzijdsche onderteekening van belijdenisschriften inhield, wederzijdsche beroepbaarstelling van predikanten en kandidaten, en openstelling van elkaars kansels en avondmaalstafels.

Doch op het slot van zaken werd het genomen besluit herzien, aan de kerkeraden en Classes ter overweging gezonden, en—het voorloopig aangenomen besluit van 1896 werd door de Synode van twee jaren later officieel vervallen verklaard.

Correspondentie met de U. P. Church zou men zoeken te regelen evenals met andere zusterkerken. De berg had een muis gebaard!

Nog geringer resultaat echter was de vrucht eener tweede unie-beweging en wel met het *Hollandsche* gedeelte der *Gereformeerde Kerk in Amerika*.

Meer dan eens, zelfs in het vorig tijdperk, gingen er stemmen op ter ver- of liever her-eeniging met de overgeblevene voormalige spitsbroeders der emigratie van 1847 en hun nakroost.

Reeds kort na de breuke van 1882 werd er een officieelen stap gedaan door de Generale Synode der Reformed Church door in 1884, in Grand Rapids vergaderd, eene commissie te benoemen om de Synode der Chr. Geref. broederen, terzelfder tijd en plaats in zitting, een bezoek te brengen "to express our kind and fraternal feeling toward them, and the hope that the divine Spirit may bring all these into union who hold the common faith and principles of the Reformed Church."

Onze Synode antwoordde hierop met een dergelijke zegenwensch, doch verder kwam het niet, totdat Ds. E. Bos de zaak in *De Wachter* van 2 December, 1885, ter sprake bracht.

Had hij eerst unie met de Ver. Presb. Kerk geopperd met de verklaring dat de twee betrokken Kerken op elkaar geleken als twee druppels water, nu gebruikte hij een dergelijke, hoewel veel minder poëtische, vergelijking: "Beide potten, let wel, de Chr. Gereformeerde en Dutch Reformed, Hollandsch gedeelte, zijn gelijk. Zij zijn beide even zwart en hebben beide goede deugdelijke plekken. Zoo ooit menschen bij elkaar hooren, dan wel deze twee. . . . Geve God ons, Nederlandsche nakomelingen hier, te verstaan dat eendracht maakt macht."

Nu ontspoon zich allereerst in *De Grondwet* een warm debat, waaraan verschillende broeders die pas bij de Holl. Chr. Geref. Kerk waren aangesloten, deelnamen, en waarin J. Housma iets over den "Kerkelijken Scheidsmuur" in het midden bracht. Ds. G. Broene hierop reflecteerend, klaagde: "Och, had men zich toch nooit bij eene Kerk in dit land gevoegd! Ware men op zichzelf gebleven, als eene voortzetting van de 'Christel. Afgesch. Ger. Kerk in Nederland'; dan ware deze scheidsmuur waarschijnlijk nimmer gekomen!"

Hij kon echter niet medegaan met hen die *onvoorwaardelijk* unie voorstelden. "Zou de scheidsmuur vallen," dan moet de Ger. Kerk ontwaken, en ook daarin een levend geloof aan den dag leggen, "dat zij dezen boozen uit haar midden weg doet."⁴⁶⁾

Het bleek meer en meer uit de persdebatten over deze zaak, dat de Chr. Gereformeerden slechts ééne soort unie wilden, en wel met het *Hollandsch*-sprekend deel der Dutch Reformed Church.

Door de Chr. Geref. Synode van 1888 werd officieel uitgesproken, als antwoord aan eene Commissie der Particuliere Synode van Chicago, Art. 40, dat er "volstrekt van geene samen-treding of samenwerking sprake kan zijn, zoolang onze broeders vereenigd blijven met de Ref. (D.) Church, en dat wij hun ernstig verzoeken het biddend voor God te brengen, opdat Hij hun den moed geve om, met zelfverloochening, dat juk af te schudden."

Dat was wel kras gezegd, en het was niet te verwonderen dat oude kampioenen van het Oosten uit de dagen des Vrijmetse-larijstrijds wederom het harnas aangespten, o.a. Ds. Jacob Van der Meulen, die het voorgesteld "breken" een *lasteren* noemde van geliefde broeders in Christus. Zelfs sprak hij uit: "Dat breken met 'het Oosten' is eenvoudig dat wij, als Hollanders, breken met de Christelijke Kerk in Amerika. Het is een verdoemend oordeel vellen over de Chr. Kerk hier te lande."

Van verschillende Classes der Reformed Church kwamen officieele, scherpe brieven in ter Synode van 1890, over dat "afschudden" van een juk, waartoe de scriba onzer breedste kerkvergadering haar had opgewekt!

46) *De Wachter*, 21 April, 1886.

Toch bleek het onmogelijk om geheel en al deze zaak in den doofpot te houden. Het broederhart der Westersche stam- en geloofsgenooten klopte daarvoor te sterk.

“Ireneus,” trouw aan zijn naam “vreedzaam,” was de eerste en F. Kniphuizen de tweede die in 1894 den ouderling Teunis Keppel van Holland, Mich., opwekten, om belangstellenden in de zaak der hereeniging saam te roepen in de oude Van Raalte kerk.

Prof. Boer sloot zich met enthousiasme aan bij het plan. “Vereeniging op bijbelschen grondslag” wenschte hij in het vaandel der vergadering te zien geschreven met vergulde letteren, en zelfs uitte zijn dichterlijk talent zich in de woorden:

“O, breek die dag toch spoedig aan
 Dat wij te saam naar Holland gaan,
 Om daar voor God te buigen.
 En dat wij t' saam
 Voor Godes Naam
 Vereenigd mogen juichen.”⁴⁷⁾

De bijna zeventigjarige maar nog kloeke Keppel nam ten slotte de koe bij de horens en riep eene vergadering saam. Het resultaat van twee breede onderlinge besprekingen van een aantal leiders van beide zijden was de publicatie in *De Wachter* van 17 October, 1894, van twee programmas voor eene vergadering op 15 November bepaald, in de Van Raalte Kerk te Holland.

Het eene programma, van *Gereformeerde zijde*, was geteekend door Dss. E. Winter, R. H. Joldersma en A. Kriekard. Het ging uit van de “diepe overtuiging dat de historische Geref. Kerk in Amerika het ware, behoorlijke tehuis is voor het Hollandsch Geref. volk in Amerika. Dat wij er daarom voor geen oogenblik aan denken om over éénige vereeniging te spreken die in zich houden zou eene prospectieve losrukking van genoemde Kerk, waarmede wij zoolang in gezegende verbintenis hebben gestaan; en dat wij ons tevens overtuigd houden, dat er geene houdbare reden of grond bestaat, waarom of waarop de nu van ons gescheiden Chr. Geref. Kerk van ons verwijderd zou blijven.”

Mocht, zoo ging deze Comm. verder, organische vereeniging niet plaats hebben, dan behoorden de beide Kerken elkaar wederzijds kerkelijk te erkennen, elkanders Zendingsvelden niet in te

47) *De Wachter*, 23 Mei, 1894.

dringen, elkanders attesten aan te nemen en avondmaalsdich en kansel wederzijds open te stellen, met erkenning van elkanders censuur. Des poedels kern was dus: "broeders, sluit u bij *ons* aan."

De Chr. Geref. commissie echter, Dss. H. Beuker, J. H. Vos en K. Kuiper, nam een geheel ander standpunt in. In haar: *Programma van Chr. Geref. Zijde*, constateerde men eenheid in belijdenis, en veroordeelde het als zondig voor God "zoo broeders die éene belijdenis als de hunne erkennen, en naar éene kerkenordering begeeren te leven, nochtans kerkelijk gescheiden zijn, ten minste voorzoover zij ééne taal spreken. Het was roeping om tot eenheid te komen op de grondslagen van Gods Woord en de Belijdenis dezer Kerken. Om tot dat laatste te komen stelde de Comm. voor alle beledigingen van vroeger terug te nemen, de Geref. belijdenis zóó op het leven toe te passen dat er tucht geoeffend werd zoowel over afwijking in de leer als over een leven met de belijdenis in strijd. De Kerkenordering van Dordrecht, 1618-1619, zou met de noodige wijzigingen regel moeten worden van alle kerkelijke handelingen, leden van geheime genootschappen kerkelijk behandeld en bij volharding afgesneden, en "de bundel gezangen welke in de Geref. Kerk in gebruik is, kerkelijk onderzocht en beoordeeld worden, en het kerkelijk gebruik van gezangen althans tot een minimum beperkt, opdat de eereplaats aan het psalmgezang verzekerd blijve."

Moch onverhoopt eene vereeniging in één kerkverband niet tot stand komen, dan zou men als vrucht van deze samenspreking kunnen komen tot erkenning van elkanders tucht, tot openstelling der kansels voor leeraars uit beide kerkengroepen, zoo de betrokkene kerkeraden zulks begeeren, of er althans geen bezwaar tegen hebben, en tot samenwerking ter bevordering van Christelijk onderwijs op Gereformeerden grondslag.

Eindelijk meende de Commissie:

- (a) Aanneming van elkanders attesten en openstelling van de tafel des Heeren voor elkanders leden kan onmogelijk geschieden, zoolang we niet, als kerken, eenstemmig zijn over het al of niet toelaten van Vrijmetselaars en leden van andere geheime genootschappen tot het lidmaatschap der Kerk;

- (b) Een compromis te sluiten, dat, waar een gemeente van een of beide groepen bestaat, en om reden van afstand of veelheid van leden geen tweede gemeente noodig is, de andere kerkengroep niet zou mogen werken, of eene gemeente stichten, zou de vrijheid van het geweten binden; zou de sterkste veroordeeling zijn van ons eigen bestaan; en zou iets doen beloven dat toch in de praktijk niet zal worden toegepast."

Het programma sloot met veroordeeling van stichting van gemeentjes uit ontevreden klubjes, en, met de opwekking om, zoo men niet tot vereeniging in één kerkverband kon komen, toch als broeders naast elkaar te wonen zonder bitterheid, en tot opscherping der liefde en der goede werken en in den geest der liefde elkander op bestaande gebreken te wijzen.

Het is bevreedend dat iemand met de geschiedenis maar eenigszins op de hoogte, eenige illusies zou koesteren dat er iets goeds en definitiefs zou voortkomen uit eene vergadering met zulk een uiteenlopend program, vooral daar de Geref. broeders als *sine qua non* der samenspreking hadden verklaard: niet breken met het Oosten. Waar men de beschermende houding dier Kerk ten opzichte der geheime genootschappen zoo duidelijk had leeren kennen, (Hoofdstuk VII., § 3), en het vrije lied zoolang reeds burgerrecht had verkregen (vgl. Hoofdstuk V., § 2 en § 3), was het gemakkelijk te voorzien dat al het voorgestelde confereeren op niets—of erger dan niets—zou uitloopen. Zulks bleek al spoedig.

Slechts enkele dagen vóór de, inmiddels op 22 November gestelde vergadering, besloot de Comm. der Geref. broederen "in het licht van gegeven omstandigheden" haar programma in te trekken en hare medewerking in te houden. In de bladen harer kerkengroep waren middelerwijl "leelijke" dingen naar het hoofd der Chr. Gereformeerden geworpen. Met vernuftige tijdsberekening werd hunne scheiding een "acht-en-dertig jarige krankheid" genoemd en het volk door en door "Dutch" en provincialistisch genoemd, een element "verre bij de Reformed ten achter staande in ontwikkeling."

Op de drie vergaderingen, op 22 November gehouden, was slechts één predikant der Reformed Church tegenwoordig, en deze besloot zijne rede met te verklaren: "Men schijnt samen-

gekomen te zijn om de Geref. Kerk aan de kaak te stellen, but hands off!" en liep ontstemd en driftig henen.

Ouderling Keppel verklaarde van Dr. Winter vernomen te hebben dat de ware reden der onttrekking aan de vergadering van de zijde der Geref. Commissie leden bestond uit vreeze om een *da capo* te krijgen der geschiedenis van 1882: oorlog in eigen boezem, terwijl een schrijver in het *Christelijk Weekblad* als zijne gedachte uitsprak dat de jammerlijke breuke die sinds meer dan dertig jaren reeds bestond, door de vergadering nog grooter was geworden.

Het resultaat was dus erger dan niets. Ook hier had de berg een muis gebaard.

Geen wonder, waar de twee unie pogingen door ons beschreven zulke totale mislukkingen waren, dat men in jaren, tot op heden toe, geen stem meer verhief om zich te federeeren.

Veeleer koos men den weg door de Synode van 1896 genoemd—*kerkelijke correspondentie*, om de essentieele eenheid met Kerken van dezelfde belijdenis aan het licht te brengen. Daarover thans een paragraaf.

§12. *Kerkelijke Correspondentie.*

Van de vroegste tijden der historie der Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika bestond er de nauwste kerkelijke gemeenschap met de verst verwijderde der Geref. Kerken van Nederlandschen oorsprong, n.l. de Geref. Kerk in Zuid Afrika. Dit berustte op de persoonlijke vriendschap die er bestond tusschen onzen voortrekker-professor, Ds. D. J. Van der Werp en den man die met recht de vader dier Kerk in 't Donker Werelddeel wordt geheeten, Ds. D. Postma.

Een portret van Ds. Van der Werp en zijne studenten had eene eereplaats in zijne studeerkamer, en op de eerste vergaderingen der kerkengroep die Ds. Postma (door de Ned. Afgescheidene Kerk naar Afrika gezonden), in 1859 als middel in des Heeren hand tot openbaring bracht, werden de brieven van Ds. Van der Werp steeds voorgelezen en met belangstelling aangehoord. En geen wonder, want niet alleen de persoonlijke vriendschap tusschen de twee oude spitsbroeders maakte hen wederzijds sympathiek, maar ook de eenheid die er bestond aangaande de op-

vatting der oude waarheid in de beide Kerken, en de treffende overeenkomst harer worsteling tegen onder Engelschen invloed staande Arminiaansche tendenzen in leer en eeredienst.

Alreeds in 1866 werd er met de Z. A. Kerk gecorrespondeerd om haar geld te zenden ter Bijbelverspreiding, en in 1871 werd er besloten "de zaak verder aan te bevelen" (Art. 22), terwijl Ds. Van der Werp terzelfder vergadering de voor de destijds zoo besprongen Amerikaansche Kerk zoo opwekkende mededeeling deed, uit de correspondentie blijkend, dat er in de Kerk in Zuid Afrika "vele toegenegenheid tot onze Kerk bestaat."

Dit kwam ook uit in een brief der Afrikaansche Synode in 1879 gericht aan de onze, als bijlage bij de Handelingen van 1880 gevoegd, en op even hartelijke wijze beantwoord door een schrijven onzerzijds, hoewel het verzoek tot deputeeren naar de Z. A. Kerk van de hand moest gewezen worden, als niet doenlijk vanwege kosten en afstand.

Tot hiertoe bleef het helaas nog steeds bij "correspondentie" in letterlijken zin, d.i. briefwisseling.

En slechts bij wijze van hooge uitzondering komen leden dezer Kerk naar Amerika, hoewel de attesten steeds als die eener Zusterkerk worden geaccepteerd.

Gedurende den Boerenkrijg bleek de sympathie voor ons volk in het Donker Werelddeel op treffende wijze, niet alleen door enthousiaste vergaderingen te Grand Rapids en elders, doch ook door ruime geldelijke bijdragen voor de noodlijdende stam- en geloofsgenooten.

Het is te hopen dat de toekomst nieuwe banen openen moge opdat de eenheid in leer, tucht en dienst die er bestaat, ook blijke door wederzijds deputeeren naar elkanders breedste kerkelijke vergaderingen.

Zulke persoonlijke vertegenwoordiging werd echter wèl en herhaaldelijk beoefend in het tijdperk hier beschreven ten opzichte der *Gereformeerde Kerken in Nederland*, ook na de unie der Doleerenden en Afgescheidenen, in 1892 tot stand gebracht.

Bijna geregeld zijn onze kerken tot hiertoe vertegenwoordigd geweest ter Generale Synode dezer Zusterkerken op hare driejaarlijksche vergaderingen—hoewel deze correspondentie in 1893 een onverwachte en hoogst onaangename schok ontving.

In het pasgenoemd jaar was Ds. J. H. Vos onze deputaat, en in zijne rede trachtte hij te verklaren wat de Hollandsche Kerken in Amerika scheidde, en wat noodig was om de scheidsmuren te doen vallen. Drie voorwaarden, meende hij, waren onzerzijds eisch:

“Het eerste—niet de gewichtigste—heeft betrekking op een tamelijk grooten *gezangenbundel*. Kwam het aan eene vereeniging toe, dan zouden wij die meer wegen dan tellen willen, om te vernemen of ze met gereformeerde beginselen overeenstemmen.

“De tweede—voor ons meer van belang—is de *vrijmetse-laars-kwestie*. Wij meenen niet dat men deze lieden, van welke velen niet weten wat ze doen, met ruwe handen zal uitbannen, maar dat de Geref. Kerk als haar beginsel uitspreke: Deze lieden behooren niet in de Kerk, en als ze zich van de loge niet losmaken, dan zullen wij ze buiten de Kerk moeten zetten en daartoe metterdaad overgaan.

“Eindelijk: zijn wij niet gerust aangaande de *Leer*. Wel zeggen die broeders, dat ze het met de Geref. Belydenis eens zijn, en wij gelooven het van velen, dat dit hun ten vollen ernst is; maar aangaande anderen, wordt van vertrouwbare zijde te verstaan gegeven, dat Arminius daar zijn tehuis zou vinden.”

Ongetwijfeld gaf Ds. Vos in deze woorden den consensus der opinie onzes volks aan, en wat hij zeide was tallooze malen in onze bladen besproken. (Vgl. het in § 11 hier boven genoemde.)

Doch de toespraak viel er bij sommige deputaten uiterst slecht in. Dr. Kuyper noemde Ds. Vos' mededeelingen een vergrijp tegen kerkelijke etiquette dat zelfs het zeewater niet kon afwassen, en op zijn aandrang liet men alles wat op de “voorwaarden” betrekking had, uit de Acta der Gen. Synode verwijderen.

Zelfs Ds. Gispén kon den lust niet weerstaan om het woordje “Ware” des ouden Kerknaams nog eens weer in herinnering te brengen.

Toen het bericht hiervan Amerika bereikte, veroorzaakte het diepe verontwaardiging als eene belediging der geheele Chr. Geref. Kerk, in den persoon harer vertegenwoordiger, behandeld als iemand die laster verspreidde zonder dat hem gelegenheid geschonken was zijne beweringen te bewijzen.

Daarenboven was men, zooals Dr. Beuker het in *De Vrije Kerk* beschreef, verwonderd over dit doen der broederen daar zij handelden als zulken die van den prins geen kwaad wisten, hoewel velen der deputaten van 1893 zich zeker nog wel goed herinnerden wat er te Zwolle in 1882 was gesproken.

Ds. J. H. Vos

Dr. H. Beuker

Volgens Dr. Beuker bedoelde Dr. Kuyper met de motie om stukken uit Ds. Vos' toespraak uit te lichten, niets anders dan "om de Oude Dutch Reformed Church in America tegenover de Kerken der Scheiding te handhaven en alzoo stilzwijgend de Kerken der Doleantie—welke volgens hem in institutairen zin de oude Gereformeerde Kerken van Nederland zijn—tegenover de kerken der Afscheiding te releveeren. De anders niet bedoelde compromittatie van Ds. Vos heeft moeten dienst doen om een geliefkoosd kerkelijk beginsel door de eerste de beste Synode der vereenigde Gereformeerde Kerken te laten sanctionneeren." ⁴⁸⁾

Onze Synode van 1894 betuigde officieel haar leedwezen over

48) *De Wachter*, 4 April, 1894.

de behandeling onzen afgevaardigde aangedaan, terwijl ter Middelburgsche Generale Synode van 1906 een brief onzerzijds inkwam, de bewijzen leverend dat Ds. Vos' mededeelingen geen ongegronde belastingen waren, doch bewezen feiten.⁴⁹⁾

Doch alles leverde zoo goed als niets op. De Middelburgsche Generale Synode liet ons weten, "dat geene nadere correctie kan gegeven worden over wat te Dordrecht was geschied.

Dankbaar voor de verleende waarschuwing, was de Synode van oordeel dat, om het onvolledige der aanklacht, daarop niet verder kon worden ingegaan."⁵⁰⁾

Waarom men, nu de Chr. Geref. Kerk de *bewijzen* leverde in haren brief, er ook nu niet op inging, meldt de missive niet.

Het was te voorzien dat men in het kamp der Gereformeerden zou jubelen over dit incident en wat er mede in verband stond. "Die Kerk die in vroeger jaren de taak aanvaardde moedertje te spelen over ons, of, met andere woorden, zonder onze toestemming, bisschoppelijke voogdijschap over ons zich aan te matigen, bestaat niet meer. . . . Al de onkerkelijke handelingen jegens de Amerikaansche Reformed Church zijn buiten werking gesteld"—zoo riep *De Hope* reeds zegevierend uit in haar nummer van 10 Mei, 1893, en het was licht te verstaan dat het Dordsch incident de meening versterkte dat er inderdaad eene zwenking had plaats gegrepen in de houding der Nederlandsche Kerken ten opzichte der Reformed Church, hoewel Prof. L. Lindeboom in *De Roeper* van 16 April, 1894 uitsprak: "Dat de Geref. Kerken anders denken over de *Vrijmetselarij* dan de Chr. Geref. Kerk van 1882, is o.i. nog niet gebleken."

De historie heeft sinds dien bewezen dat de Generale Synoden der Geref. Kerken, zonder zich bepaald uit te spreken over geschilpunten tusschen de Chr. Geref. en Geref. Kerken in Noord Amerika, beiden als zusterkerken erkennen en in de praktijk als gelijken behandelen, hoewel persoonlijke ervaring ons leerde dat er als regel onder de oude "A" Kerken in Nederland van huis uit meer sympathie is voor de Chr. Geref. Kerk in N. A., en in de "B" kringen meer voor de "Reformed Church."

Blijkbaar kan men zich niet voorstellen dat er diepere gronden van verschil bestaan dan eenvoudig de vrijmetselarij-kwestie,

49) Bijlage X., Acta, 1896.

50) Bijlage I., Acta, 1898.

en evenmin schijnt men te realiseeren hoe sterk de band is die het Westersch en Hollandsch deel der Geref. Kerk bindt aan het Oostersch en Amerikaansch deel. Vandaar dat de toespraak te Dordrecht in 1893 van Ds. J. H. Donner, uit een vroeger hoofdstuk ons bekend, en gericht aan Ds. Vos en een deputaat der Geref. Kerk, wat al te oppervlakkig over het innerlijk verschil heen gleed met de woorden: "Laat het voorbeeld van de Geref. Kerken in het moederland, ten vorigen jare (1892) gegeven, u krachtig tot navolging wekken, en verhaaste de Heere den blijden dag, waarop de Geref. Kerken onzer stamgenooten in Amerika weer tot één lichaam verbonden worden."

Ook de Middelburgsche Synode van 1896 had het haar plicht geacht te wijzen op het wenschelijke dat broeders ook *samen wonen*.

Wij meenen in Hoofdstuk V. bewijzen te hebben geleverd dat de breuke dieper zit, en de wonde veel moeilijker te heelen is dan vele broeders in Nederland zich voorstellen. De afstanden spelen hun parten. Doch gelukkig dat er althans enkelen zijn wier spreken en schrijven dieper inzicht toont, en met name noemen wij hier Ds. J. H. Landwehr, zooals zijne kerkhistorische werken aan den dag brengen, en Prof. Dr. H. Bouwman, die in 1910 op waardige wijze de Geref. Kerken op onze Synode vertegenwoordigde.

Aan onze Synode van 1898 komt de eere toe dat zij de kerkelijke correspondentie, die met de Kerken in Zuid Afrika en Nederland tot hertoe op onbelijnde wijze onderhouden was, en heel de zaak onder deze "correspondentie" begrepen, tot duidelijke formulatie en definitieve regeling trachtte te brengen. Zij sprak uit dat dit correspondeeren niet slechts behoorde te bestaan in het wisselen van groeten en beleefdheids-bezoeken, maar ook:

- (a) in het zenden van deputaten naar elkanders meerdere vergaderingen, met adviseerende stem;
- (b) in het op elkaar acht-geven, dat men noch in leer, noch in dienst en tucht afwijke van Gereformeerde beginselen;
- (c) in het onderling overleg, hoe zich jegens derden te houden;

- (d) in het dienen van elkaar met voorlichting, vooral waar er sprake is van wijziging in Confessie, Kerkenorde en Liturgie. (*Acta*, Art. 68.)

Correspondentie in dezen zin werd allereerst voorgesteld aan de *Gereformeerde Kerk in Amerika*, en wel door onze Synode van 1900, die haren deputaat opdroeg, als eene soort voorbereiding en voorwaarde voor dit nader in verband treden, om aan de Generale Synode, te New Brunswick, in 1901, een drietal vragen te stellen:

- (a) Dat onze Chr. Geref. Kerk zeer gaarne nader bescheid kreeg aangaande de houding der Reformed Church tegenover *geheime* met eede verbondene *genootschappen*, of men den strijd tegen hen beslist wenscht aan te binden en door te strijden, al dan niet.
- (b) Dat wij inzake het niet opnemen in hare *Standards* van de *Verwerpingen der Dwalingen van de Remonstranten* in de Dordsche Canones gaarne nader kond zouden willen hebben, dewijl wij meenen dat in eene gewichtige gelegenheid als 't wijzigen van Belijdenisschriften, gemeen overleg met Gereformeerde zusterkerken zoo niet stellige plicht, dan toch zeer gepast is. (*Acta* 1900, bl. 53.)

Tot onzen spijt echter was de vrucht van dit streven om nader contact met onze Geref. stamgenooten in Amerika te bewerken, teleurstellend gering. Dit blijkt uit het resumeerend verslag aan onze Synode van 1904 voorgelegd:

"1. Dat de Gen. Synode der Geref. Kerk geheel geen besef schijnt te hebben van de *solidariteit*, die er bestaat tusschen de Kerken der Reformatie. Men acht ze *geheel* onafhankelijk van elkander, ook wat het Bijbelsch acht geven op elkander (Heb. 10: 24) aangaat, zelfs bij het wijzigen van de gemeenschappelijke erfstukken der Vadersen;

"2. Zij stelt *ons*, historisch en confessioneel zoo *nauw* aan haar verwant, baarblijkelijk *op precies dezelfde lijn als wat zij noemt 'andere Godsdienstige Lichamen'*; en

"3. *Weigert* in zeer duidelijke termen om met ons *eenige nauwere en meer beteekenende correspondentie* te voeren dan het tot hiertoe in ons land in zwang zijnd overbrengen van groeten met allerlei complimenten," enz.

De huidige relatie tot de Geref. Kerk blijkt uit het advies der Commissie ad hoc door onze Synode van 1904 aanvaard:

“Daar onze Kerk geen leden van geheime met eede verbondene genootschappen, in ons land zoo overvloedig, toelaat of duldt, omdat zij overtuigd is dat Gods Woord haar zulks gebiedt;

“Daar de Geref. Kerk ze *wel* toelaat en draagt en ook in de toekomst blijkbaar datzelfde standpunt wenscht te behouden;

“Daar de Kerkelijke Correspondentie, die wij begeeren naar Gereformeerde opvatting te voeren, óók erkenning van elkanders *tucht* insluit, wat in deze omstandigheden onmogelijk is;

“Daar ook de aangegevene reden waarom de ‘Verwerping van de Dwalingen der Remonstraten’ uit de ‘Standards’ zijn uitgelaten, ons verre van bevredigen, en nog steeds als een bedenkelijk teeken voorkomen;

“Daar eindelijk de Gen. Synode *zelf* duidelijk ons aanbod van correspondentie in *Gereformeerden zin*, van de hand wijst, daar kunnen wij naar ons bescheiden oordeel niet anders CONCLUDEEREN, dan dat het ons, *zolang de Geref. Kerk in Amerika in dezen weg volhardt*, ONGEORLOOFD is, en door die Kerk zelf, door uitspraak harer breedste Vergadering ONMOGELIJK is gemaakt, in *nadere* en door Gods Woord gebodene relatie te treden.

“Geve de Heere, de God onzer Vadersen, zelve spoedig eene kentering ten goede.”

Wat voorts een voorstel der Gen. Synode der R. C. A., omtrent *Church Comity in Domestic Mission Work* aanging, werd nog door onze Synode van 1902 uitgesproken dat daarover reeds gehandeld was op de Synode van 1888, Art. 40, alwaar op het initiatief van de Particuliere Synode van Chicago besloten was tot de opwekking, “dat bij den arbeid naar buiten alle billijkheid in acht genomen worde, en bij het opnemen van lidmaten met elkanders *censure* naar *behooren* gerekend worde.” Dit besluit bestaat nu reeds 14 jaar, en deze opwekking is, zooverre der Commissie bekend, onzerzijds ook steeds in acht genomen. Mocht de e.k. Synode der Reformed Church ook een soortgelijke opwekking tot die Kerk willen richten, dan zou, o.i., voor het heden de benoeming van eene Commissie geheel overbodig zijn.

De Generale Synode berichtte dat er geene behoefte was om de haren op dat punt eene opwekking te doen toekomen, zooals onze Synode had verzocht. (*Acta* 1904, bl. 95.)

Correspondentie met de Geref. Kerk bestaat tot op heden slechts uit het wisselen van groeten op de breedste vergaderingen,

gelijk zulks het geval is met vier andere Geref. Kerken in ons land: de *United Presbyterian Church*, de Synode en de Generale Synode der *Reformed Presbyterian Churches*, en de Synode der *Associate Reformed Church*.

De *Oud-Gereformeerde Kerk* in Pruisen correspondeert sinds vele jaren met ons op den voet der Geref. Kerken in Nederland, in den zin van briefwisseling, de beroepbaarheid van leer-aars en aanneming van lidmaatsattesten als "ten volle erkende Zusterkerken." Officieel is deze relatie nooit geregeld. In de praktijk echter werd zij met gezegend gevolg geoefend, hoewel er tot hiertoe nog nimmer een broeder deputaat uit Pruisen op onze Synode was.

§13. *Leven en Leer.*

Merkten wij in de vorige perioden der historie der Chr. Geref. Kerk telkens *kentering* op in het geestesleven, ook in de jaren hier besproken treedt aan het licht. Niet alleen is er van 1890—1907 voortgang te merken in de ingeslagen richting van het *intellectueele en actieve* in onderscheiding van het *gemoedelijke* der drie hoofdtypen der religie, besproken in Hoofdstuk VI., § 11, doch eene nieuwe geestesstrooming trekt de aandacht. Het opnemen daarvan in het kerkelijk leven is evenzeer een bewijs dat de onderhavige periode zich kenmerkt door *verbreeding*, daar het aantoonde dat in de beschouwing onzes volks, of althans van een groot deel er van, het Gereformeerd belijden ruim genoeg geacht werd om ook den opkomenden nieuwen blik op de leer der Kerk en de nieuwe levensbeschouwing, te omvatten. Wij bedoelen hier de eigenaardige opvatting van enkele hoofdstukken der Gereformeerde belijdenis, die door Dr. A. Kuyper in Nederland werd voorgestaan, en ook in Noord Amerika allerwege onder ons Gereformeerd volk veld won, door de lezing van zijn weekblad, *De Heraut*, en door in boekformaat uitgegeven geschriften van dien grooten leider der Nederlandsche Calvinisten. Vooral na zijn optreden in de Doleantie van 1886, en na de in 1892 gesloten unie der Nederduitsche Gereformeerde Kerken en de Chr. Geref. Kerk, is Dr. Kuyper's invloed in ons kerkelijk leven op te merken.

Reeds vroeg gingen er stemmen op in *De Wachter* ten gunste van de leer door hem verkondigd in betrekking tot de *autonomie* der plaatselijke kerken.

Dat het door hem voorgestaan beginsel dat de Zending van eene plaatselijke kerk moet uitgaan gehuldigd werd, troffen wij reeds aan in de paragraaf in dit Hoofdstuk aan de Missie gewijd. Ook het streven om het College te doen uitgaan van eene Vereniging voor Hooger Onderwijs, en niet van de Kerk, in de rubriek over de Theol. School besproken, stond in verband met opvattingen dienaangaande door Dr. Kuyper en de zijnen verkondigd. Het alreeds in § 7 genoemd school conflict stond in verband met het leerstelsel van dezen Nederlandschen godgeleerde, gelijk Ds. L. J. Hulst in het breede aantoonde in zijn reeds genoemd werk: *Supra en Infra*.

Voorals de *Verbondsbeschouwing en Doopsleer* van Dr. Kuyper won langzamerhand veld en werd met name gepropageerd door een aantal bekwame mannen in latere jaren uit Nederland overgekomen en aldaar doorvoed met de z.g. "Kuyperiaansche" beschouwingen. Dit ondervond o.a. de redactie van het *Jaarboekje* voor 1902 toen zij geïnterpelleerd werd omdat een artikel er in Dr. Kuyper's leer over de onmiddellijke wedergeboorte als onbijbelsch had voorgesteld, tegen de belijdenisschriften in, en ongereformeerd.⁵¹⁾

Voorals nadat Ds. J. Robbert in zijne "Reisbeschouwingen" in het kerkelijk blad van Augustus, 1904 en vervolgens de verschillende opvattingen der leer in de Gereformeerde Kerken van Nederland ter sprake bracht, ontspan zich een levendig en soms zeer scherp persdebat over het Verbond der Genade, de Rechtvaardigmaking, Wedergeboorte, Doop, beschouwing der gedoopte kinderen, enz.

"Ingrijpende aanklacht" werd soms gemaakt die aan verkettering deed denken, zoodat *De Wachter* redactie in Januari, 1905, aankondigde dat dit blad beslist weigerde het "gehaspel" in de Nederlandsche Geref. Kerken over te brengen. "Wij hebben waarlijk onder ons wel wat anders te doen en men verdrage elkaar," was de welgemeende raad.

Het hielp echter weinig.

Ds. Smidt meende in 1905 door zijn geschrift over *Het Neo-Calvinisme* tegen het Kuyperianisme als eene afwijking "van onze gangbare opvatting en leerwijze" te moeten waarschuwen, en

51) *De Wachter*, 18 Juni, 1902.

Ds. K. Kuiper kon met een woord van waarheid ter Generale Synode van Utrecht (1905) getuigen: "uwe theologische twisten zijn helaas bij ons geïmporteerd."

Dat er inderdaad eene *kentering* was ingetreden die eene belangrijke schare van voorgangers en gemeenteleden tot min of meer besliste volgelingen van Dr. Kuiper had gemaakt, bleek ten overvloede op het allerduidelijkst op de Synode van 1906. Van verschillende Classes waren voorstellen op 't Agendum geplaatst over een viertal punten der Geref. leer en wel omtrent het *infra- en supra-lapsarisme*, de eeuwige *rechtvaardigmaking*, *onmiddellijke* wedergeboorte en *onderstelde* wedergeboorte, de hoofdpunten onder discussie destijds.

De betrokkene Commissie van advies was zóó verdeeld dat zij twee voorstellen ter Synode bracht: een *meerderheidsrapport* dat verklaarde geene noodzaak te zien om de *Verklaringen* der Utrechtsche Synode van 1905 over te nemen, en een *minderheidsrapport* dat instemming met de vier "Conclusies" voorstelde:

- (a) omdat hier, zoowel als in Nederland, het verschil over die leerpunten aan ons volk bekend is en de gemoederen verdeelt;
- (b) omdat de Conclusiën algemeene instemming vinden, en alzoo geschikt zijn vrede en eensgezindheid te bevorderen."

Dat de gemoederen inderdaad verdeeld waren bleek wel uit het feit dat niet alleen het meerderheidsrapport werd verworpen, doch ook het minderheidsrapport geene genade kon vinden in de oogen der Synode, zoodat zij, na eene breede discussie besloot de zaak ter tafel te leggen. (*Acta Synodi*, 1906, bl. 54 v.v.)

Eerst in 1908—en dus in 't volgend tijdvak—kon men een *meerderheidsrapport* aannemen dat voorstelde de Conclusies te aanvaarden als algemeen instemming vindend, en geschikt den vrede en de eensgezindheid te bestendigen, een vrede en eensgezindheid zoozeer noodig verklaard "met het oog op allerlei gevaren die ons in dit land omringen." (*Acta* 1908, bl. 40.)

Het zal ons blijken dat ook in het volgend tijdstip de hier beschreven *kentering* nog steeds doorging.

Wat voorts het *kerkelijk leven* aangaat vernemen wij ook in

de periode 1890—1907 telkens geklag over *gebrek aan geestelijk leven*, over het geringe aantal van zondaren die uit den diepsten grond des harten tot God riepen, ja, over het inhouden van Gods Geest.

In 1895 lezen wij over het kwijnen der catechisaties, en drie jaren later lamenteert *De Wachter* over algemeene dorheid en doodigheid.

In December, 1899, beëamde Ds. G. D. De Jong Dr. H. Dosker's verklaring dat ons Hollandsch volk gevaar liep na niet vele tientallen van jaren Gods *Verbond* niet meer te kennen.

Tegenover deze en dergelijke klachten echter ontbrak het niet aan pogingen tot verbetering van misstanden. Met name vertoont de periode van 1890—1907 een ernstig pogen tot afschaffing van het z.g. *Doopledenstelsel*.

De Synode van 1894 verklaarde dat er in de Kerke Gods eigenlijk geene houdbare plaats is voor een lidmaatschap van volwassen doopleden. Het doopledenstelsel werd geteekend als eene afwijking van het Woord Gods. De doorwerking er van zou de belijdende Kerk doen ontaarden tot een belijdend zedelijk genootschap, naar menschelijk goedvinden ingericht.

Vier jaren later werden Artt. 60 en 61 der Algemeene Bepalingen, die het stelsel reglementeerden, geschrapd (Art. 94, *Acta* 1898), hoewel een wijs rekenen met "overgangen" hieromtrent in het kerkelijk leven werd aanbevolen.

Ter verdere reformatie op dit stuk besloot de Synode van 1902: "dat er op elke Classicale vergadering nauwkeurig notitie van gehouden worde, of men er aan arbeidt in de verschillende gemeenten om het besluit der Synode van 1898, Art. 94, te handhaven."

Onder vigueur dezer bepaling, en door voortdurende agitatie, kwam het er toe dat tegen het einde van het tijdperk uitlopend op het gouden jubiléum, het "doopledenstelsel" uit het kerkelijk leven zoo goed als verdwenen was, ook al had het heel wat voeten in de aarde in sommige gemeenten om het zoover te brengen. Gelukkig dat het slechts in ééne gemeente scheuring baarde om dit beginsel te doen doorwerken—zooals § 13 ons melden zal.

Dat dit te niete doen van het oude "stelsel" noodig was, daar het zich min of meer als een *ewel* begon te openbaren in het ker-

kelijk leven, is duidelijk waar we o.a. in 1895 in *De Wachter* lezen dat het een publiek geheim was dat volwassene doopleden geen gebruik maakten van 't catechetisch onderwijs, hoewel synodaal bepaald, en zelfs leest men de beschuldiging: "feitelijk staat de zaak in onze Kerk zoo dat die doopleden hunne kinderen ten doop heffen voor twee, vijf of meer dollars, al naarmate zij aan het traktement betalen. Niet Gods gebod geldt, maar de dollar." ⁵²⁾

Een geheel nieuw Amerikaansch probleem dat gedurende dezen tijd (1890—1907) meer en meer opdook, was dat der *arbeidersbeweging*, vooral zooals het geconcentreerd werd in de *Unions* der handwerkslieden.

De eerste uitspraak hieromtrent werd gedaan door de Synode van 1881 naar aanleiding van het feit dat een gemeentelid, blijkbaar in de Classis Illinois, was toegetreden tot eene werkmansunie. "De vergadering oordeelt dat zulke vereenigingen doorgaans onchristelijk zijn, en dat er daarom ernstig tegen zal gevaarschuwd in de gemeenten." (Art. 65.)

Twee jaren later werd niet alleen een afkeurend oordeel uitgesproken "over sommige werkmans-vereenigingen," maar "evenzeer ook over sommige vereenigingen van werkgevers." Doch de Synode verklaarde dat zij geen voor alle gevallen geldenden regel kon geven. (*Handel. Syn.*, 1883, Art. 37.)

In 1886 echter werd met name de "Knights of Labor" orde veroordeeld en "alle dergelijke vereenigingen, door eede of plechtige beloften verbonden; deels omdat zij den voet gezet hebben op de baan des gewelds, in strijd met den eisch van het vijfde gebod en het lijdzaam vertrouwen dat de geloovige op zijnen God belijdt te hebben."

Het advies werd aangenomen: "dat de Synode al de leden van de Holl. Chr. Geref. Kerk vermane, zich van deze orden te onthouden, en de opzieners wijze op hunne roeping om de leden der gemeente gelijkelijk, met zachtmoedigen ernst, daartegen te waarschuwen, verschoonend te behandelen, doch ook toe te zien dat de sacramenten niet ontheiligd worden."

Reeds uit de notulen der Synode van 1888 blijkt dat men dezen regel niet op uniforme wijze toepaste, daar Artikel 54 spreekt van leden eener Unie door de gemeente van ééne plaats geweerd, en door eene andere van dezelfde plaats toegelaten.

52) *De Wachter*, 16 September, 1896.

Het bleek dus reeds in de vorige periode een netelig probleem te zijn, heel die arbeiders-beweging kwestie.

Toen in het tijdperk hier besproken de Unton-zaak voor de Synode van 1892 kwam, sprak deze uit dat elke bepaalde Union beoordeeld moest worden volgens hare statuten en het doel dat zij zich voorstelde—eene gezonde onderscheiding. Mocht dit doel blijken te strijden tegen Gods Woord en de grondslagen der maatschappelijke orde, dan kon kerkelijke vermaning en behandeling niet uitblijven.

De zaak bleef voorts in *statu quo* tot de Synode van 1904, die onderscheidde tusschen *ontaarde* Unions die dagelijks verder den verkeerden weg opgingen en waarvan lidmaatschap niet geduld kon worden, en *neutrale, dragelijke* Unions. Leden der Kerk werden aangeraden "zich op te maken tot de oprichting eener positief christelijke vereeniging, opdat de machtige werkliedenbeweging in betere bedding geleid worde en het blijke dat het Christendom behoudende kracht heeft." (*Acta*, 1904, Art. 119.)

Van dit laatste kwam echter tot hiertoe zeer weinig. Eene poging in 1892 en daarna aangewend om "Patrimonium," eene Nederlandsche christelijke arbeiders-vereeniging, over te planten op Amerikaanschen bodem, mislukte geheel, terwijl ook latere ondernemingen van dezen aard weinig opgang maakten of maken.

Volledigheidshalve zij hier bijgevoegd het advies aan de arbeiders en werklieden, leden onzer kerken, gegeven door de Synode van 1916:

"1. Indien men gedwongen is aan eene z.g. neutrale Union te behooren ten einde in zijn onderhoud te kunnen voorzien, dan legge men in het midden zijner Union en medearbeiders en werklieden ten alle tijde, door woord en daad, een krachtig getuigenis af van den Christus Gods toe te behooren en Zijne eer te zoeken; en indien men hierin verhinderd wordt, dan breke men met een dergelijke Union.

"2. Op plaatsen waar zelfstandige Christelijke Unions wenschelijk zijn, trachte men zoover mogelijk met andere Unions samen te werken om maatschappelijk recht en gerechtigheid te verkrijgen of te behouden." (*Acta*, Art. 36.)

Wat *geheime genootschappen* aangaat, handhaafde de Chr. Geref. Kerk onverzwakt het standpunt reeds in Hoofdstuk VI., § 11 besproken. De Synode van 1898 maintaineerde niet alleen de anti-vrijmetselarij positie, maar veroordeelde evenzeer de

“Modern Woodmen” en “Odd Fellows.” Dat pal staan op dit standpunt tot scheuring leidde in de Hackensack Classis, zagen we reeds in § 2.

Van tijd tot tijd vernemen wij stemmen, evenals in de vorige perioden, ten gunste der toevoeging van enkele *gezangen* aan den Hollandschen Psalmbundel. Classis Hudson benoemde zelfs eene commissie tot onderzoek der kosten van een “Gereformeerde Gezangbundel.”⁵³⁾ Doch zonder resultaat.

Het *Duitsche* deel der Kerk echter voerde in 1901 het Oostfriesche kerkboek in, dat aan de 150 Psalmen een “Gesangbuch” met 355 liederen heeft toegevoegd. Jorissen’s *Duitsche* Psalmberijming kon echter blijven in de gemeenten waar men er mede voldaan was. (*De Wachter*, 13 November, 1901.)

Over het kerkgezag in de *Engelsche* kerken handelt Hoofdstuk IX., § 9.

Eene uitnoodiging tot aansluiting aan de “Alliance of Reformed Churches holding the Presbyterian System,” meende men niet te kunnen aanvaarden, omdat men de confessioneele basis te ruim vond.⁵⁴⁾

Van eene *verzorging van Weezen*, in 1892 bepleit in ’t kerke-lijk blad door W. Van der Laan, kwam niets, evenmin als van Ds. K. Kuiper’s voorstel tot formatie eener *Christelijke Historische Partij* evenals in Nederland. (*De Wachter*, 18 November, 1896.)

Beter liep het af met eene evenzeer naar Nederlandsch model begonnen beweging tot christelijke verzorging van *teringlijders*, in 1896 culmineerend in de organisatie van “Bethesda,” met Dr. H. Beuker als ziel der onderneming, op bekwame wijze gesecondeerd door Ds. I. Van Dellen, die sedert dien een leidend deel neemt in het heerlijk werk der vereeniging, sinds 1910 te Denver, Colo., georganiseerd.⁵⁵⁾

Aan Prof. Beuker’s dochter, Mrs. Ds. J. Robbert, komt de eere toe het eerst, in 1906, de christelijke verzorging van *krank-*

53) D. Koek in *De Wachter*, 14 Mei, 1890. Cf. Verslag, 2 December, 1896.

54) *Acta Synodi*, 1902, bl. 108. De Synode van 1918 echter resolveerde om zich aan te sluiten aan de “Federal Council of the Churches of Christ in America,” eene organisatie die, zonder inmenging in belijdenis of kerkregering, bedoelt om Protestantisch Amerika een “united front” te laten maken tegenover tegenstanders er van. Vgl. “The Churches of the Federal Council,” by Dr. C. S. MacFarland, Gen. Sec. F. H. Revell Co. 1916.

55) *De Wachter*, 18 December, 1895; 1 Juli, 1896.

zinnigen te hebben bepleit als een voor de christelijke barmhartigheid braakliggend veld, wat mettertijd uitliep op de organisatie eener vereeniging voor dit doel—de “Christian Psychopathic Hospital Association.”⁵⁶⁾

Het *parochiale stelsel*, (verschillende *afzonderlijke* kerken in ééne stad), werd soms scherp veroordeeld “waar de gemeenten onzer Kerk schier vijandig tegenover elkander staan,” zooals “Joost” het teekende, terwijl Dr. Beuker het heerschend stelsel een *worm* noemde die aan ons kerkelijk leven knaagt, Corinthische toestanden scheppend, allerlei ongerechtigheid doende voortwoekeren, en de tucht op non-activiteit brengend.⁵⁷⁾

Toch was dit zonder eenig gevolg, evenals een poging tegen het einde dezer periode ingesteld om alle Classicale en Synodale Commissies af te schaffen. De onafhankelijke geest onzes volks, en de zin voor het practische van onze Amerikaansche medeburgers geleerd, verzette zich soms tegen het te veel imiteeren der Nederlandsche Gereformeerden, gelijk wij reeds opmerkten in het snedig antwoord indertijd door Classis Hudson gegeven “dat wij als *zelfstandige* Kerk hebben te handelen, en ons in betrekking tot het al of niet ‘Gereformeerde’ niet hebben te binden aan wat men elders doet.” (§ 5 van dit Hoofdstuk.)

Dat *alles* wat wij hier onder “Leven en Leer” opnoemden in het teeken van *verbreeding* stond, zouden wij niet gaarne willen beweren.

Over het algemeen echter is, dunkt ons, die tendenz op te merken, en wij gaven met name de zaken aan waarin de karaktertrek min of meer duidelijk aan het licht trad.

Daarenboven is er wel in het oog te houden dat ook in betrekking tot opvatting van wat “breed” of “nauw” is natuurlijk ellenvijds verschil is, en dat wat de een breed noemt, door een ander nog steeds als *nauw* wordt veroordeeld.

Om den gulden middenweg steeds aan te wijzen, ook in het kerkelijk leven en streven, is soms moeilijk, daar telkens nieuwe problemen opduiken, en dien middenweg altijd met vasten tred te begaan is nog bezwaarlijker. De leiding des Heiligen Geestes in de gangen der eeuwen is niet steeds even duidelijk, en de verduistering des verstands door de zonde gewrocht, wordt helaas in dit leven ook in de Kerke Gods nooit geheel opgeheven.

56) *Idem*, 4 April, 1906 en 1 Mei, 1907.

57) *De Wachter*, 7 November, 1894; 26 Mei, 1897.

§14. *Scheuringen.*

Het was te voorzien dat ook de periode van 1890—1907 niet geheel vrij zou zijn van incidenten die verbreking van het kerkverband insloten. Zulks ontstond niet alleen door het begripsverschil en de verstandsverduistering pasgenoemd, maar ook door andere oorzaken.

Bij de organisatie van nieuwe gemeenten b.v., in een nieuw land als het onze, worden, vooral in jonge nederzettingen, en soms noodgedwongen, zoovele heterogene elementen samengesnoerd in één kerkverband, dat het assimilatievermogen der gemeente niet in staat is de gewenschte geestelijke eenheid teweeg te brengen.

Daardoor ontstaan soms, vroeger of later, zulke onhoudbare of minstens gespannen toestanden, dat uiteengaan onvermijdelijk wordt, en somtijds zelfs uitzuiverend werkt, ware eenheid en blijvenden bloei bevorderend.

Zulks geschiedde in Michigan in 1893 te New Era, waar Th. De Lange destijds voorganger was, en op kleiner schaal in verscheidene andere plaatsen.

Het eigenaardige echter wat de scheuringen in dit tijdvak aangaat, is dat allen, met ééne uitzondering, in verband stonden met punten van *leer en praktijk*, en wel de in de vorige paragraaf genoemde zaken van *Kuyperianisme en doopledenstelsel*.

Allereerst ontmoeten wij de beschuldiging van de eerstgenoemde soort in het geval van *A. Koppenaar* die, naar hij beweerde, in 1893 door Classis Illinois werd belet om volgens Art. VIII. der Kerkenorde naar 't predikambt te dingen omdat hij een "doleerende" was—"en Kuyperiaansche lucht kon men niet verdragen."

Dit incident, in verband met plaatselijke toestanden en persoonlijke ervaringen te Roseland en elders, deed den heer Koppenaar de oogen opengaan voor het feit dat de Holl. Chr. Geref. Kerk in Amerika de ware Kerk niet was. Zij was veeleer "een geesel in de hand des Heeren om de oude Gereformeerde Kerk te tuchtigen." De scheiding, in 1857 begonnen en tot heden doorgezet, was "complot en revolutie." *Mammon* had een groote rol gespeeld aan de zijde der gescheidenen. "Haan, de vader der scheuring, had het gebouw der scheiding op zelfzucht gefundeerd." Ds. Jacob Van der Meulen's oordeel dat de gesepareerden een

hoop kaf, een doode hoop, waren, was wel hard en niet goed te keuren, "maar objectief beoordeeld zal er ook wel niet veel tegen in te brengen zijn."

Deze en veel meer oordeelvellingen van denzelfden aard, vindt men in "TOELICHTING inzake den kerkelijken strijd in Noord Amerika tusschen de Oud-Holl. Geref. Kerk en de Holl. Chr. Geref. Kerk," door den heer Koppenaar in 1894 te Roseland, Ill., uitgegeven—een lijvig boek van 240 bladzijden. 't Is in hoofdzaak bedoeld als commentaar op en wederlegging van Prof. Hemkes' *Rechtsbestaan*.

De schrijver verklaarde in zijne Voorrede dat hij nooit het voorrecht had gehad zich "te mogen laven aan de borsten der 'Alma Mater,' verschooning vragend voor 'onnauwkeurigheid in taal, stijl en verdeeling.'"

Jammer is het dat hij "geene verschooning" vraagt "voor harde oordeelvellingen," hoewel die, zooals boven geciteerd, hard genoeg zijn, ja, zelfs spreekt hij van "satanische drijfveeren" en klakkeloos schreef hij met gespatieerde woorden: "De scheiding in 1857 en 1882 waren uit den booze." (bl. 136.)

Veel minder liefdeloos gesteld, in beter stijl, en op kalmer toon, hoewel veel meer schel en krijgshaftig in titel dan de *Toelichting*, was een geschrift twee jaren later verschenen en evenzeer geboren uit eene scheuring waarin van Kuyprianisme gesproken werd. Wij bedoelen, *Is het Woord 'Gereformeerd' in het vaandel der Hollandsche Chr. Geref. Kerk in Amerika een Leugen in Hare Rechterhand?"* 1896.)

Deze brochure van 35 bladzijden was bedoeld als "Open Brief gericht aan de afgevaardigden der e.k. Synode der Holl. Chr. Geref. Kerk in Amerika, door Ds. S. Koster en de verjaagde Gemeente en Kerkeraad van North West Str., Kalamazoo, Mich."

Ds. Koster beschrijft allereerst "het antecedent," een overzicht gevend van "worstelingen" in de gemeente Kellogsville, Mich., waar candidaat S. Koster die "zoo Kuypriaansch" was, in 1892 als leeraar bevestigd was, en waar eerlang groote oneenigheid ontstond, met de Christelijke School te Kellogsville als twistappel. (Bl. 2 v.v.)

Dit liep uit op de organisatie der gemeente Fisher Station (Cutlerville).

Het tweede deel der brochure handelt over "het treurspel te Kalamazoo," in 1896 culmineerend in Ds. Koster's neerlegging van zijn lidmaatschap in de Chr. Geref. Kerk. Dat helaas ook de gemeente die hij diende gescheurd werd, bleek ons reeds uit den titel. Erger echter dan in het Kellogsville incident, waar de uitgetreden en in het kerkverband bleven, liep het te Kalamazoo af. Organisatie eener gemeente van de zijde der Geref. Kerk was hier het resultaat.

Ook de tweede leeraar der North West Str. gemeente te Kalamazoo brak met de Chr. Geref. Kerk. Wij bedoelen Ds. F. Fortuin, die bij zijn heengaan in 1901, de Chr. Geref. Kerk beschuldigde van "Kuyperophobie" en separatisme, doch twee jaren later op zijne schreden terugkwam en op ridderlijke wijze zijne beschuldigingen terugnam in eene brochure: "Waarom ik tot de Christelijk Gereformeerde Kerk terugkeerde." (Pp. 75. Sioux Center, Iowa, 1903.)

In het jaar van Ds. Fortuin's terugkeer werd ons kerkelijk Kalamazoo ten derde male geschokt doordat de South Burdick Str. gemeente, vroeger door Dss. Kreulen en Langereis gediend, zich onttrok aan de Chr. Geref. Kerk.

Vroeger uit een aantal ontevredenen saamvergaderd, had deze kerk zich nimmer homogeen gevoeld met de overige deelen der Kerkengroep. Het opkomen der richting meer dan eens hierboven genoemd, heeft voorzeker ook invloed gehad op het uit-treden der Kalamazoo broederen, hoewel zulks niet in geschrifte gepubliceerd werd.

Dat laatste was echter wel het geval geweest een drietal jaren vroeger, in 1900, toen Ds. I. Contant en een deel der gemeente Lodi, N. J., die hij diende, het verband met de Chr. Geref. Kerk verbrak omdat, naar hij schreef aan de Synode der Chr. Geref. Kerk in Nederland, omdat de Amerikaansche Kerk de Kuyperiaansche leer der Nederlandsche Gereformeerde Kerken huldigde omtrent doop, rechtvaardigmaking, enz.⁵⁸⁾

Waar enkelen zich alzoo afscheidden vanwege "Kuyperophobie" en anderen omdat het Kuyperianisme gehuldigd werd, moet men wel tot de conclusie komen dat de Kerk als geheel den

58) Ds. J. Manni in *De Wachter*, 5 September, 1900.

pasgenoemden gulden middenweg trachtte te houden op leerstellig gebied, zooals uitgedrukt in de Utrechtsche Conclusies in de vorige paragraaf besproken en, gelijk wij zagen, als een soort accoord van Kerkelijke gemeenschap aanvaard.

Niet alleen Kalamazoo was in deze periode het tooneel van kerkelijke treurspellen—ook eene andere Michigan stad, en wel tot tweemaal toe. Wij bedoelen *Muskegon*.

Alreeds voor het einde der vorige eeuw had er eene bedroevende scheuring plaats gegrepen—de eenige uitzondering boven door ons bedoeld—in welke van leergeschil geene sprake was.

Dat was in 1899, toen aldaar eene Geref. gemeente werd gesticht uit lieden die de Chr. Geref. Kerk hadden vaarwel gezegd omdat zij overweldigend waren geworden door de welsprekendheid van den heer M. H. A. Van der Valk, een rijk begaafd redeenaar, doch in Nederland reeds onder kerkelijke discipline gesteld, en sinds dien een man met een inderdaad “checkered career.”

Droeviger echter, en veel meer te betreuren omdat het 't heengaan betrof van broeders die ernst maakten met hun kerkelijk belijden, was eene tweede scheuring in Muskegon, die in 1907 plaats greep, en dus vlak aan het einde der periode hier beschreven. Zij werd uit den strijd over het *Doopledenstelsel* geboren.

Op de Synode van 1904 was een protest behandeld: “De Synode spreke zich uit dat in Muskegon III. geene voldoende rekening is gehouden met het door de Synode in 1898 bepaalde overgangstijdperk, noch met de noodige voorzichtigheid overeenkomstig lokale toestanden, wat bij getrouwe bearbeiding moet verkregen worden.”

Dit protest kwam van lieden nog geheel vereenigd met de oude beschouwing der Noordelijke Partij in Nederland ten opzichte van het recht van volwassene doopleden om hun kroost ten doop te houden.

Dat juist de Groningers (waartoe de meesten der Muskegon protestanten behoorden), homogeen waren met dit gevoelen leerden wij reeds in Hoofdstuk I., bl. 41, noot 22.

De Synode van 1904 droeg haar moderamen op om de Derde gemeente te Muskegon met raad te dienen ten opzichte van het doopsprobleem waaruit hoogst gespannen toestanden geboren werden, doch niets baatte. Het resultaat van allerlei frictie

was de uittreding van een veertigtal gezinnen, en de organisatie eener Nederduitsch Geref. Gemeente.

Het oude struikelblok van het "doopledenstelsel" kon helaas niet uit den weg geruimd zonder scheuring.

In eene brochure van 27 bladzijden, *De Kerkelijke Recht-bank van Muskegon* (1907), gaven K. Kniphuizen, (jarenlang ouderling), en zijne medestanders, een verslag hunner actie'en van de behandeling hun aangedaan. Classis Muskegon meende allerlei "onjuiste voorstellingen" in 't boekse te vinden.⁶⁹⁾

§15. *Het Halve-Eeuw Feest van 1907.*

Verliepen alzo de zeven-en-twintig jaren van het tijdperk in dit hoofdstuk behandeld, niet geheel en al zonder schokken en scheuringen, in het algemeen was er toch *verbreeding* op te merken, gelijk wij herhaaldelijk in dit kapittel constateerden, en de *voortgang* die het tijdperk van 1880—1890 zoo duidelijk kenmerkte, vervolgde ook van 1890 tot 1907 zijn weg—zij het niet onverhinderd.

Alles te zamen genomen had de Chr. Geref. Kerk allerlei redenen om op feestelijke wijze een "Eben-haëzer" op te richten in het jaar 1907, toen de in 1857 uitgetredene Kerken eene halve eeuw van zelfstandig kerkelijk bestaan achter den rug hadden.

De Synode van 1906 besloot tot herdenking van het feit "dat het in 1907 vijftig jaar zal zijn geleden dat onze kerken het in 1849 verlaten standpunt weer innamen," en benoemde eene commissie tot voorbereiding er van, de broeders Dss. J. Noordewier, E. Breen, H. Beets en Ouderlingen G. W. Mokma en I. Verlee. (*Acta Synodi*, bl. 53, 68.)

Het resultaat hunner schikkingen was een kerkengemeenschappelijk feest te Grand Rapids, de bakermat der actie van 1857, alwaar op 8 April, 1907, in 't Auditorium, en voor eene groote schare belangstellenden het volgend *program* werd afgewerkt:

1. Zingen door een koor, 500 sterk, geleid door J. L. Benjamin—*Oh praise the Lord, our Jubilee we're hailing*, het eerste stuk eener feestcantate door Ds. H. Van der Werp als dichter en componist voor de gelegenheid vervaardigd.

2. Gebed door Ds. L. J. Hulst.
3. Gedicht:—*Welkomstgroet*, door Ds. H. Van der Werp.
4. Zingen, Koor en Vergadering, Ps. 98: 1 en 66: 3.
5. *The Christian Reformed Church in its Origin and Period of Struggle*, door Ds. Henry Beets.
6. Koor, tweede deel der Feestcantate.
7. *Het Karakter van ons Volk naar Schaduw- en Lichtzijde*, door Ds. I. Van Dellen.
Onze Gevaren, door wijlen Ds. H. Van Hoogen,
gelezen door Ds. J. W. Brink.
8. Zingen, Koor en Vergadering: *Een Vaste Burcht is onze God*, enz.
9. *De Chr. Geref. Kansel in Amerika*, door Ds. K. Van Goor.
10. Chorus, *The Prince of Peace be Glory Given*. (Cantate).
11. *Onze Roeping en Idealen voor de Toekomst*, door Ds. J. Groen.
12. Koor, *Groot, Almachtig zijt Gij, Heer!* (Cantate.)
13. Dankzegging door Ds. J. Noordewier, leider der vergadering.
14. Koor en Vergadering, Ps. 134: 3.

Hon. G. W. Mokma

Ds. J. Noordewier

Mr. I. Ver Lee

Het was inderdaad eene "inspireerende en onvergetelijke feesture," waarvan het "GEDENKBOEK van het Vijftigjarig Jubileum der Chr. Geref. Kerk." (Grand Rapids, 1907), eene blijvende vrucht is met zijne 262 bladzijden, 52 afbeeldingen en

vijftien artikelen, heel het kerkelijk leven en streven dekkend.

Ook op andere plaatsen in Oost en West, zoowel als in Michigan waren feestelijke bijeenkomsten georganiseerd, en menig hart klopte sneller in die dagen bij het aanschouwen van wat de Heere had gewrocht in vijfzig jaren van worsteling, maar ook van vooruitgang en verbreding. "Soli Deo Gloria" was de grondtoon des gejubels—en terecht.

"Hij was 't, die Hollands pelgrimstoet
Naar 't land der vrijheid leidde
Hen—rijk in God, schoon arm in goed,
Een beter lot bereidde.

"Looft Hallelujah, den Naam onzes Gods
Meldt zijne daân op het blad der historie;
Geeft door uw lied en uw leven Hem glorie
Hem zij de roem en door Hem de victorie,
Die u bewaart in de Kerk op de rots."⁶⁰⁾

⁶⁰⁾ Ds. H. Van der Werp in *Cantate en Feestgroet*, Gedenkboek, 2de editie, bl. 226 v.v.

HOOFDSTUK IX.

De Laatste Tien Jaren. 1907—1917.

“De gemeenten dan werden bevestigd in het geloof, en werden dagelijks overvloediger in getal.” (Hand. 16: 5.)

“Niet dat ik het alreede gekregen heb. . . . maar ik jaag er naar.” (Phil. 3: 12.)

§1. *De Taak der Toekomst.*

In Hoofdstuk IV. spraken wij het meer dan eens uit dat een hoofdmotief der actie van 1857 bestond uit het besef der Vaders der Chr. Gereformeerde Kerk, om op zichzelf te staan in Amerika, eigen kerkelijk ideaal te realiseeren, en voort te spinnen aan den draad der vrije ontwikkeling van het Gereformeerd beginsel, zooals dat aan de Chr. Gereformeerde Kerk in Nederland voor oogen stond. (Bl. 79, 99.)

Wij besloten Hoofdstuk IV. met de woorden dat de verdere historie ons leeren zou in hoeverre dit besef voor oogen bleef.

Uit wat wij vervolgens mededeelden omtrent de geschiedenis der Chr. Gereformeerde Kerk bleek duidelijk dat het door ons genoemd ideaal niet steeds in het gezicht werd gehouden.

In de jaren 1857—1871 hield de worsteling om het kerkelijk bestaan daarvoor te veel de harten en hoofden bezig, en de groote activiteit van 1880—1890 belette evenzeer ontwikkeling van dit besef.

In het volgend tijdvak echter begint er eene ontwakning ten opzichte van 't sluimerend ideaal. Een bewijs daarvan leverde ons reeds bl. 105, de door ons aangehaalde woorden van Ds. E. Breen, in 1906 uitgesproken: het bedaard, ernstig en biddend ontwikkelen om tot het *doel* te geraken dat de Heere hier met ons voor heeft. . . . om met ons echt Calvinistisch beginsel een zegen te zijn voor het godsdienstig en zedelijk leven onzer natie. (Vgl. bl. 66.)

Het was vooral onder den bezielenden invloed van Dr. A. Kuyper's bezoek aan onze nederzettingen in 1898, en nog meer door zijne geschriften over het Calvinisme als eene levensbeschouwing, en het hoog en heilig ideaal er van: om "Pro Rege," in den naam des Konings, beslag te leggen op alle domeinen des levens—het was vooral daardoor dat men tot dieper indenken en tot helderder besef kwam betreffende de roeping der Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika.

Het voortbouwen op het fundament der Vaderen, om door middel van de erve dier Vaderen—het Gereformeerd belijden—ten zegen te worden voor het land onzer inwoning—dàt begon meer en meer in het kerkelijk bewustzijn op den voorgrond te treden.

Dr. H. Bavinck hielp in dezen o.a. door zijne woorden in "Hollandia" ter gelegenheid der verschijning van 't "Gedenkboek." "De toekomst der Chr. Geref. Kerk in Amerika," zoo schreef hij, "is in vele opzichten nog ernstiger en gewichtiger dan het vijftigjarig tijdvak dat thans achter haar ligt. Tot dusver voelde zij zich nog door en door Nederlandsch; zij leefde als Kerk meer met Nederland dan met Amerika mede; zelfs onze kleine huiselijke twisten werkten in haar na. Dat alles had zijne goede zijde, en heeft er ongetwijfeld toe bijgedragen om de Chr. Geref. Kerk in Amerika te bevestigen, en tot de taak die thans haar wacht, voor te bereiden.

"Maar die taak is en wordt nu toch meer en meer eene andere. Met de Geref. Kerken in Nederland de gemeenschap onderhoudende, behoort zij niet te vergeten, dat hare roeping in Amerika ligt. Zij staat thans voor de uiterst gewichtige taak om de oude waarheid meer en meer invloed te verschaffen in het nieuwe Amerika. Op dien weg liggen ontzaglijk veel moeilijkheden, moeilijkheden van taal en nationaliteit, van levensopvatting en cultuur, van godsdienstige gezindheid en sociale belangen.

"En er zal groote wijsheid en voorzichtigheid, ware godsvrucht en degelijke kennis noodig zijn, om in dezen den rechten weg te vinden en dien ten einde toe te blijven bewandelen. Maar die taak is dan ook verheven en schoon, en kan, bij ernstige behartiging, en onder Gods zegen, eene rijke vrucht dragen." ¹⁾

Het ontwaken van dit besef bleek o.a. uit de woorden van

1) De Wachter, 24 April, 1909.

Prof. J. G. Van den Bosch in *The Banner* van 21 Mei, 1914, over "The Passing of Colonialism Among Us," als iets wenschelijks zoowel als iets werkelijks. "We must be imbued with the feeling that we have our own problems to solve and that we can do a little thinking of ourselves. Conditions here are so utterly different from what they are in any foreign country, that we must be ourselves."

Terzelfder tijd waarschuwde hij er voor, dat de voor ons zoo gewenschte onafhankelijkheid van de gewesten aan de andere zijde der wateren niet hetzelfde was als eenvoudig adopteeren wat Amerika aanbiedt.

Reede enkele jaren vroeger had Dr. J. Van Lonkhuyzen gezezen op het feit "dat onze kerken alhier alle gegevens hadden om een eigen tak van de Gereformeerde Theologie te ontwikkelen. Men leeft in andere omstandigheden, in eene andere omgeving, staat tegenover andere vijanden, daar is ook eene andere nationale geestesrichting, . . . dat alles roept er toe om tot eigen ontwikkeling der Theologie in de Gereformeerde bedding voort te gaan." 2)

Prof. B. K. Kuiper wees met name op de roeping der onzen in ons land in zijne *Banner* artikel-reeksen over het Probleem en de Taak der Chr. Gereformeerden, uitgewerkt in zijn "Ons Op-maken en Bouwen."

"Wij gevoelen dat wij eene *roeping* hebben in Amerika. Wij gevoelen het, we mogen niet slechts voor onszelven leven, maar wij behooren iets te doen voor ons aangenomen vaderland. Wij gevoelen dat er zekere dingen zijn die vooral moeten gedaan worden voor Amerika, en dat wij in het bijzonder het volk zijn om deze dingen te doen: *de beginselen van het Calvinisme te verkondigen, en te arbeiden aan hunne toepassing op elk terrein des levens.*" 3)

Het huidig hoofdstuk zal ons doen zien in hoever dit ontwakend besef invloed uitoefende en het kerkelijk ideaal werd gerealiseerd. Ons dunkt dat het ter eener zijde doet uitkomen dat er *bevestiging* was in het kerkelijk leven in institutairen zin, doch ter anderzijde, wat de toepassing in breederen zin betreft,

2) *De Wachter*, 19 September, 1917.

3) *A. W.*, bl. 42 v.v. *Grand Rapids*, 1918.

dat men nog verre bleef van 't bereiken des ideaals. Vandaar de keuze der twee teksten boven dit kapittel.

Het handelt achtereenvolgens over de *uitbreiding* der Kerk en de zaak der *Zending* waarin niet alleen, zooals voorheen, de Inwendige-, Heiden- en Joden Zending beschreven worden, maar ook allerlei nieuwe missionaire ondernemingen van *lokale aard*.

Voorts passeeren de revue de inrichtingen voor *Hooger Onderwijs*, niet alleen in Grand Rapids, maar ook West van de Mississippi. Verder *Persarbeid*, en in verband daarmee Synodale actie omtrent Psalmgezang en Catechisatie arbeid.

Dan nog *Kerkelijke Correspondentie, Zuid Amerika* insluitend zoowel als de Oude Wereld, en ten slotte enkele grepen uit het *Kerkelijk leven* en de *Kerkelijke Leer*.

Dat wij in dit kapittel ons zooveel mogelijk houden aan het officieel kerkelijke ligt natuurlijk in het feit dat wat wij bespreken te veel *histoire contemporaine* is om een andere gedragslijn te volgen.

§2. *Uitbreiding der Kerk.*

Ook het tiental jaren dat hier besproken wordt, toont bemoedigenden voortgang in het aantal der kerken en der leden, wat te meer de aandacht dient te trekken daar de stroom der landverhuizers van 1907 tot 1917 veel geringer was dan in vorige jaren. Dat blijkt duidelijk wanneer men in het oog vat dat, waar in 1907 nog 6,637 Nederlanders als immigranten in ons land arriveerden, hun aantal in 1916 geslonken was tot 2,910, dus op minder dan de helft teruggebracht, terwijl de landverhuizing gedurende den Grooten Oorlog natuurlijk nog veel meer gereduceerd werd.

Hoe sterk die groei was, toonen de Jaarboekjes. In 1907, 12,733 gezinnen, 23,521 leden, 66,112 zielen. Voor 1918: 17,927 gezinnen, 39,381 leden, 91,342 zielen.

Het getal kerken was inmiddels geklommen van 115 tot 175, en dat der kerken van 167 tot 243.

Drie nieuwe Classes waren aan de bestaande tien toegevoegd, n.l. Zeeland, van 1908 dateerend; Pacific, van 1910; en Sioux Center, van 1912.

Pogingen aangewend tot het verkrijgen eener Classis van Engelsch-sprekende kerken, leden telkens schipbreuk. (*The Banner*, 1912, p. 372; 1914, p. 356.)

§3. *Inwendige Zending.*

Ook in het tijdvak van 1907 tot 1917 was het weer grootendeels door den kerkenvergaderenden arbeid onzer missionaire dienaren des Woords met name in het Westen, dat de uitbreiding der Kerk phenomenaal was.

Bijna heel de Classis Pacific is het resultaat van het onvermoeid reizen en trekken, spreken en preeken der broeders die zich langer of korter lieten vinden om de Binnenlandsche Zending te dienen. De namen der predikanten W. Bode, J. Bolt, M. Borduin, M. Botbyl, A. J. en J. R. Brink, F. J. Drost, N. Gelderloos, A. Guikema, J. Gulker, G. G. Haan, H. J. Haarsma, H. J. Heynen, T. Jongbloed, D. H. Kromminga, D. H. Muyskens, D. H. Plesscher, K. Poppen, J. Rottier, D. Van der Ploeg, P. Van Vliet en C. Vriesman—deze namen alleen roepen jaren van toewijding voor den geest die deze mannen bereidwillig neerlegden op het altaar der Inwendige Missie, meestal binnen de jaren hier beschreven, en in het besef van het gewichtige en hoogstnoodige van hun werk, en gaarne brengen wij hun hier het eeresaluut, toekomend aan hen wier arbeid gansch niet ijdel was in den Heere.

Voorts is het een genot te mogen constateeren—en het toont een steeds vaster gang in het kerkelijk leven, dat noodkreeten ter samenbrenging van hun salaris zoo goed als afwezig waren, ook al kwamen er helaas soms betreurenswaardige uitzonderingen aan het licht, met name nog in 1917 in de Grand Rapids Classes. . . .

De inkomsten der Inwendige Zending bedroegen in 1916 ruim \$13,500.

Ter voorkoming van *verstrooiing* van ons volk in het groote Westen, besloot de Synode van 1914 tot het institueeren van een *Bureau van Informatie* voor degenen die omzagen naar nieuwe woonplaatsen, doch blootgesteld waren aan de verleidelijke voorstellen van winzuchtige landagenten. (*Acta*, 1912, bl. 29; 1914, bl. 19.)

Gesplitst in afdeelingen, voor de Midden-westelijke Staten, voor de Zuidwestelijke en voor de Noordwestelijke en Canada, tracht dit Bureau aan landverhuizers goede diensten te bewijzen, hoewel niet steeds naar behooren gewaardeerd of geraadpleegd.

§4. *Immigranten en Zeelieden Arbeid.*

Deze zaak werd voor het eerst voor de aandacht der Synode gebracht in 1910 toen de Classis Hackensack verzocht om ten behoeve van Nederlandsch-sprekende landverhuizers op Ellis Island, N. Y., en van zeelieden te Hoboken, N. J., een zending te be-roepen. De Synode besloot dat dit werk krachtig door de kerken zou gesteund worden, en stond subsidie uit de Algemeene Zendingkas toe ten bedrage van \$2,000. Regeling en uitvoering van den arbeid werd aan de Oostersche Classes Hackensack en Hudson toevertrouwd.

Op verzoek van Classis Hudson bepleitte onze deputaat ter Gen. Synode der Geref. Kerken in Nederland, in 1911, deze zaak, met het gevolg dat deze besloot: "de aangewende pogingen in de belangstelling der Nederlandsche kerken aan te bevelen."⁴⁾

Tot hiertoe bleef het echter bij deze aanbeveling. Doch met Amerikaansche doorzettendheid bleef men hier niet stil zitten. Broeder Mark Bouma diende in dit werk bijna twee jaren, tot December, 1912, opgevolgd door Ds. H. Dekker, 1913—1916, on-

Tehuis voor Zeelieden

4) Acta, 1910, Art. 21 en Bijlage XIV.; 1912, bl. 64

der wien een Seamen's Home in eigendom werd verkregen, te 310 Hudson Str., Hoboken, N. J.

Ds. J. J. Hiemenga, predikant te Passaic, nam deze functie waar tot het einde van 1917.

§5. *Mormonen Zending.*

Alreeds in 1863 waren een dertigtal nakomelingen en geestverwanten der Zwijndrechter Nieuwlichters, een socialistisch, communistisch volkje, niet vreemd aan de leer der vrije liefde, naar Utah gegaan.

Zij hadden van de Mormonen gehoord "en de geheele wereld hield hen niet vast. Nu wisten zij waar de echte liefde was."⁵⁾

Omtrent 1874 woonden er een vijftigtal Hollanders onder de Mormonen. In 1917 werd hun getal geschat op 5,000, waarvan 2,500 te Ogden woonachtig—velen hunner in beklagenswaardigen toestand op geestelijk gebied: òf geheel onverschillig, met de genietingen der tegenwoordige wereld als hun ideaal, òf als gerusten in Sion, met een godsdienst die uit den vleesche is en daarin veelszins eindigt.

Reeds in 1896 pleitte Ds. A. J. Van den Heuvel in *De Wachter* voor missionairen arbeid onder deze stamgenooten in Utah.

Op de September, 1908, vergadering van Classis Pella, kwam de zaak officieel ter tafel, en door middel van Ds. I. Van Dellen's opwekkende brieven er over in 't kerkelijk blad, op persoonlijk onderzoek gegrond, werden "vrienden te Ogden," van Gereformeerden huize, geplaatst onder het toezicht van Denver's kerkeraad (September, 1909).

Broeder W. Van Westenbrugge werd daarop benoemd als *colporteur* onder de Hollanders in Utah te arbeiden. Deze begon zijn taak in October, 1911, al spoedig veel tegenwerking ontmoetend. Een tweetal "home missionaries" werden door de Morrisonsche "Kerk" aangesteld om des broeders arbeid te verijdeljen, en in de "Utah Nederlander" werden de gemoederen opgewekt tot tegenstand en strijd.

Van October, 1913, tot Juli, 1914, werkte Ds. W. De Groot te

5) Dr. L. Knappert, *Gesch. Ned. Herv. Kerk*, II., bl. 280.

Ogden, terwijl Van Westenbrugge enkele maanden te Salt Lake City ingang trachtte te vinden. In Augustus, 1914, hervatte hij Ds. De Groot's arbeid in Ogden, en door Zondagsschool en Evangelisatie kon het "beginsel" eener kerk, aan Denver als tak ver-

Mr. W. Van Westenbrugge

Ds. W. De Groot

bonden, openbaar worden. Doch ook slechts het "beginsel." De tegenstand is groot, de taak zwaar, de teleurstellingen zijn vele. En de toekomst is donker voorzoover gemeente-vorming aangaat, daar zij, die het godsdienstig leven naar den Woorde Gods ernstig opnemen, Utah verlaten, en besliste belijders niet dan bij hooge uitzondering een woonplaats onder de Mormonen kiezen.

§6. *Heiden Zending.*

Voor al op dezen tak van arbeid in het Koninkrijk Gods is het woord "bevestiging" toepasselijk gedurende de jaren 1907 tot 1917.

Om met het *Zuni* werk te beginnen—reeds ter Synode van 1906 had de Zendingsboard als hare besliste meening uitgesproken: "Wij moeten de *Zuni* reservatie geheel onder ons beslag brengen en houden," en had gewezen op het wenschelijke van een

school in 't Zuni dorp en kranken verpleging. (*Acta*, 1906, bl. 82.)

Twee jaren later, October, 1908, werd de eerstgenoemde wensch vervuld, doordat Miss Nellie De Jong op dien tijd een christelijk dagschooltje begon in het achterste gedeelte van het in 1906 gebouwde eenvoudige "adobe" Zuni kerkje.

Zuni Zendingsgebouwen. Het adobe gebouw links, met torentje, dient als "Chapel" en School. De pastorie in 't midden. 't Gebouw rechts bevat een Y. M. C. A. kamer.

Aan medischen dienst werd tot hiertoe officieel niet door onze Zuni zending gedaan, doch het feit dat de kleurling regeerings dokter te Zuni beslist vriend der Missie was, vulde deze leemte eenigszins aan.

Inmiddels had de regeering te *Black Rock*, eenige mijlen van het Zuni dorp, eene groote kostschool gebouwd, en sinds de herfst van 1909 houdt de zendeling te Zuni daar geregeld diensten, op Zondag zoowel als in de week.

Te Zuni wordt niet alleen sabbatschool gehouden in het eigen kerkgebouw, doch ook in de naburige regeerings dagschool, vlak bij het dorp, terwijl er des avonds in de kerk geregeld dienst gehouden wordt, gemeenlijk, daar Ds. Fryling Zondagsavonds te *Black Rock* is, geleid door des zendeling-helper.

Als zoodanig fungeert sinds 1914 M. Van der Beek, die zich toelegt om vooral de jonge mannen van den Zuni stam te bereiken door Y. M. C. A. methoden. Behoeftte aan een gepast Y. M. C. A. gebouw is dringend.

Inmiddels had men ook de noodzakelijkheid ingezien van een *field matron* om de vrouwen en jonge meisjes van 't Zuni dorp met het Evangelie te bedienen, een arbeid waarin eerst Mej. De Jong bezig was, twee jaren lang, hand aan hand met haar schoolwerk; later Mrs. A. Van der Wagen, die reeds vroeger uitnemende diensten aan de Zending en aan de Zunies bewezen had, vooral gedurende eene pokken epidemie, en sinds 1912 Miss Hattie Beekman.

Wat zendingsvrucht te Zuni aangaat, christelijke bearbeiding die reeds van 1629 dagteekent, heeft weinige resultaten geleverd. Het Zunisch heidendom is wel georganiseerd, en het dorpsgewijze samenleven helpt te meer om de pueblo veelszins een burcht des Satans te maken.

Eene reeds enkele jaren geleden gedoopte bekeerlinge stelde teleur. Laat ons hopen dat de twee in den zomer van 1917 gedoopte jonge mannen standvastiger blijken en de eerstelingen van een vollen en rijken oogst.

Tohatchi genoot van 1900 tot 1913 den arbeid van Ds. L. P. Brink, die dermate gezegend werd dat een eigen kerkgebouw noodig werd verklaard en feitelijk opgericht, hoewel mettertijd in

Tohatchi Zendingshuis

ongebruik, daar de regeering een kapel bouwde voor de kostschool kinderen, waaronder gearbeid werd. Voorts ontving taalstudie veel aandacht, zoodat in 1908 "Christian Songs in Navaho" kon verschijnen, een twaalfstal "gospel hymns" in de Navaho taal, en in 1910 eene vertolking van Genesis en Markus, uitgegeven door de "American Bible Society."

In 't pasgenoemd jaar verscheen van Ds. Brink's hand evenzeer *Catechism for Navaho Christians*, met vereenvoudigde formulieren voor Doop en Avondmaal. (Voor andere werken der onzen over de Zending zie § 9 hier onder.)

Een bemoedigend aantal jeugdige Navahoes werd onder Ds. Brink's bediening gedoopt, in 1910 alleen twee en dertig.

Opleidingschool. In 1911 werd door Ds. L. P. Brink, geholpen door J. C. Morgan, en later door Ds. D. H. Muyskens, een begin gemaakt met eene *Training School* om bekeerlingen op te leiden voor evangelie werk onder eigen volk. Met het vertrek van den Tohatchi zendeling werd deze inrichting verplaatst naar Rehoboth, waar Ds. J. W. Brink en G. Heusinkveld onderricht gaven aan enkele jongelingen die lust gevoelden tot arbeid onder hunne stamgenooten.

Herhaaldelijk werd er gewezen op het noodige van eene school van dezen aard. En geen wonder, daar de historie leert dat de volkeren gekerstend werden, als regel, door bekeerlingen uit hun eigen midden.

Verschillende oorzaken echter hielden tot hiertoe hare ontwikkeling tegen, vooral het gebrek aan stabiele leerlingen. De verlokking van hooger loon in regeerings dienst speelt hier eene rol, zoowel als verlokkingen van anderen aard.⁶⁾

Wat ten slotte nog *Tohatchi* betreft—deze post had het voorrecht in 1914 een bekwaam en ijverig zendeling te ontvangen in Ds. L. S. Huizenga, doctor in de medicijnen, zoowel als predikant, sinds 1915 geassisteerd door broeder M. Bouma. Meer dan eens werden hunne harten verblijd door de toetreding van jeugdige Navahoes tot de belijvende Kerke Gods.

6) Zie ons artikel, "Training School," *Banner*, 5 Januari, 1911. Vgl. Hoofdstuk VII., §6. De Synode van 1918 besloot tot het openen eener *Training School for Christian Workers* te Rehoboth, N. M., in co-operatie met de Presbyterische Kerk, wier opleidingschool te Tolchaco, N. M., naar Rehoboth zal worden overgebracht.

Onze Zendingen onder de Navahoes, Mei, 1914.
**Bovenste rei van links naar rechts: Dss. J. W. Brink, L. S. Hui-
zenga, M. D., en D. H. Muyskens.**
Beneden rei: Mr. Mierop en Ds. Fryling.

Zending-Helpers en Helpsters onder de Navahoes, Mei, 1914

Inmiddels was ongeveer 45 mijlen noord van Tohatchi een nieuw zendings station verkregen, en wel *Two Grey Hills*, in 1910 gekocht van de Baptisten die er enkele jaren hadden gearbeid. Daar werd allereerst gearbeid door Mrs. Dr. Sipe en vervolgens William Mierop, in 1915 opgevolgd door Ds. L. P. Brink onder wiens leiding de verplaatsing der zendings post plaats greep, in 1916, naar *Toadlena*, nabij de middelerwijl gebouwde regeeringsschool voor Navaho kinderen, in welker midden Ds. Brink arbeidt.

Aan ruim 80 Navahoes wordt onderricht gegeven.

Ds. L. P. Brink

Ds. J. Bolt

Crown Point, N. M., werd in den nazomer van 1913 bezet als eene nieuwe post in verband met de aldaar opgerichte regeerings kostschool, alwaar Ds. D. H. Muyskens na korten arbeid, in 1915 vervangen werd door Ds. J. Bolt, later geholpen door J. Spyker, die reeds vroeger te Rehoboth diende, en aldaar in 1917-'18 als bouwmeester optrad.

Kinbeto, N. M.—Ds. H. Heyns begon Navaho zendingsarbeid in het najaar van 1915, allereerst gestationeerd te Tohatchi, en daarna, Januari, 1918, geplaatst op eene nieuwe zendingpost,

Kinbeto, in 't Blanco Canyon district, eene eenzame plaats, 25 mijlen van 't Haynes, N. M., postkantoor, en dat kantoor 100 mijlen van den spoorweg verwijderd. Het indringen van blanke veehouders levert hier bijzondere bezwaren op.

Kinbeto's zendeling en zijn arbeid zijn speciaal voor rekening der Classis Zeeland, terwijl Crown Point verbonden is aan de Hollandsche kerken te Paterson. Toadlena's zendeling is voor rekening der Roseland gemeenten; voor Zuni werd de Classis Muskegon financieel verantwoordelijk, en voor Tohatchi de Classis Holland, dit alles volgens regeling door de Synode van 1912 voorgeschreven. Dit was op grond van het beginsel in 1906 aanvaard dat missionaire dienst behoort uit te gaan van plaatselijke kerken, § 4, Hoofdstuk VIII.

De *school* dienst, *medische* dienst en de *industriële* inrichting echter, bleven onder supervisie der Synodale deputaten wegens het niet-ambtelijk karakter dezer takken van Zending's arbeid, en hunne algemeene beteekenis voor heel de Zending.

Deze Synodale deputaten, één uit elke Classis, zijn geïncorporeerd als *Board of Heathen Missions*, op welks naam de Zending's eigendommen staan en die belast is met de geregelde inspectie van het Zending's terrein, terwijl ook het administreeren der Algemeene Zending'skas onder zijn beheer is.

Rehoboth.—De pasgenoemde "bijzondere diensten" zijn met name aanwezig op de centraal gelegen *Rehoboth* Zending'spost, alwaar Ds. J. W. Brink sinds 1912 werkt, namens de Eastern Ave. gemeente te Grand Rapids, als zendeling-leeraar.

Twee jaren vóór zijn komst was alreeds te Rehoboth een *hospitaal* geopend. Daarna was allereerst als geneesheer verbonden Dr. W. P. Sipe, in 1911 overleden. Na hem diende Dr. C. J. K. Moore enkele jaren, en sinds 1916 Dr. J. D. Mulder.

Als hoofd verpleegster ageerde in dit hospitaal Mrs. G. Heu-sinkveld-Vander Veen, en van 1915 tot 1918 Mej. Sena Voss.

Niet alleen wordt er in deze inrichting uitnemend werk verricht ten behoeve van kranke Indianen, om hen met het Evangelie te bereiken, doch evenzeer is zulks het geval daar Navaho meisjes, die er lust en gave toe hebben, daarin worden opgeleid tot zieken verpleegsters.

Board der Heiden Zending in 1909

Ook de *schooldienst* te Rehoboth werkt gezegend. Zij werd geleidelijk ontwikkeld naar de behoeften van het uitbreidend aantal van kostscholieren, en de toeleg is om dit deel van den arbeid langzamerhand op te laten gaan in de *Opleidingsschool* voor "Christian workers," alreeds door ons genoemd in verband met Tohatchi.

Dr. L. S. Huizenga

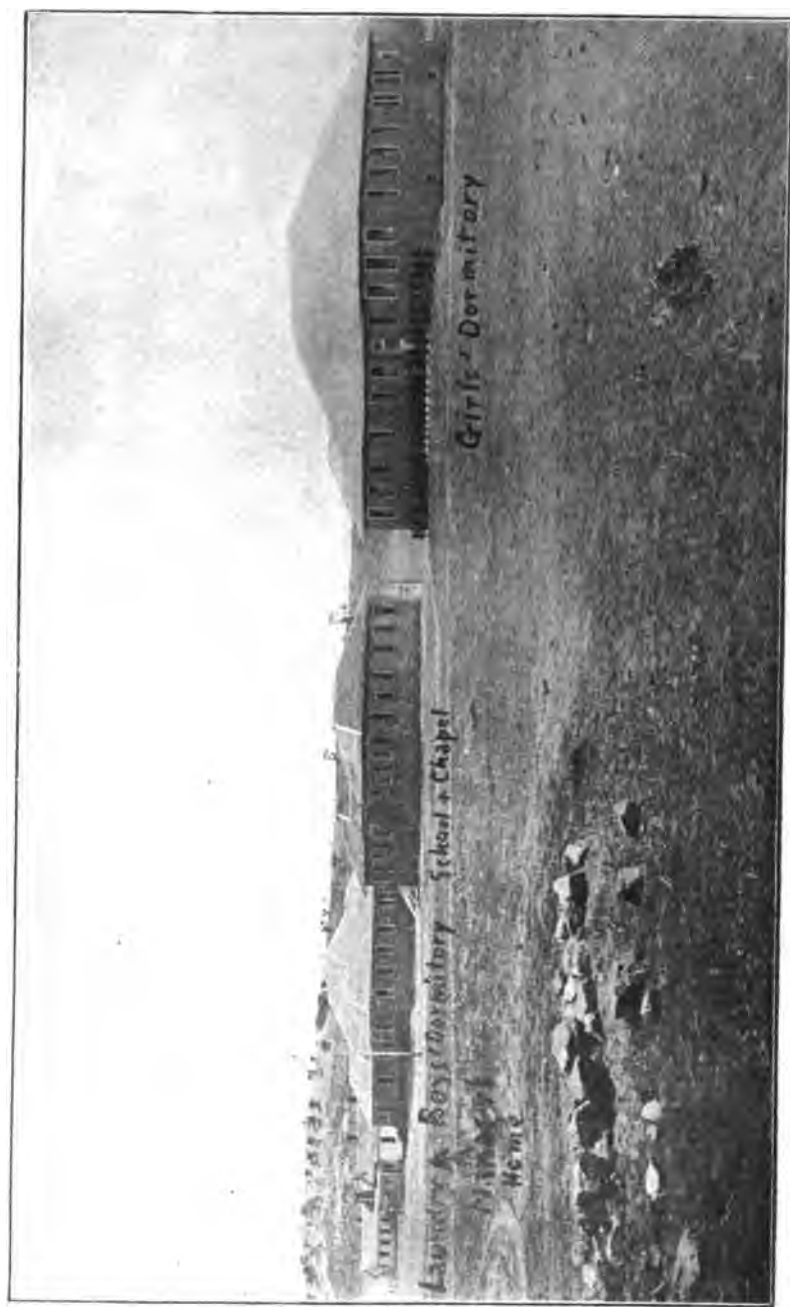

Dr. J. D. Mulder

Voor Rehoboth werd 1917 gedenkwaardig wegens den bouw van twee "dormitories," gelijk reeds vroeger verschillende andere gebouwen aldaar werden opgericht, zoodat deze Zendingspost met recht het grootste Christelijke Gereformeerde "dorp" genoemd werd. De afbeeldingen op bl. 358 en 359 stellen de gebouwen voor—tegenover elkander staande.

De plannen der Zending deputaten van jaren her, om deze post te ontwikkelen tot eene *nijverheids inrichting*, werk verschaffend aan de Navaho bekeerlingen, zijn nog steeds onverwerkelijk, en het groote probleem der toekomst voor de Navaho Zending blijft nog altijd het maatschappelijke en industriële.

Zulks is daar veel meer het geval mede dan met de missie onder de Zunies, daar de reservatie waarin deze Indianen wonen door middel van een irrigatie systeem in staat is om een menschwaardig bestaan te leveren.

Laudrey A. Boy's Dormitory

School & Chapel

Girls' Dormitory

Mountain
Home

Missionary's Home

Mission Home
Dining Room etc

Hospital

Dishes

§7. Joden Zending.

Ook deze tak van arbeid in het rijk des Heeren stond in het teeken der bevestiging, en wel vooral daardoor dat het, in de periode hier beschreven, gelukte om deze Zending in “kerkelijke bedding” te leiden, waarnaar, zooals wij in § 6, Hoofdstuk VIII. schreven, sinds jaren gestreefd werd. Dit ideaal werd bereikt ten opzichte der *Paterson Hebrew Mission*.

Hebrew Mission, 48 N. Main St., Paterson, N. J.

In 1910 begonnen als een “Interdenominational” werk, van vrienden der Joden, met Ds. J. A. Westervelt als voorzitter, begon onze Synode van dat jaar haar reeds te steunen, ten bedrage van \$250, in 1912 tot \$1,000 verhoogd.

Op 15 Februari, 1913, werd deze Zending formeel aan de

Chr. Geref. Kerk overgedragen, en in October, 1915, werd besloten tot den aankoop van een huis, 48 N. Main Str., te Paterson, dat sedert dien als Zendinggebouw dient. Vóór dien tijd had men zich met gehuurde zalen moeten tevreden stellen.

Het arbeiders personeel was aan vele wisselingen bloot gesteld. E. J. Feuersohn, J. Rottenberg, J. Huizer, M. Neuberg en anderen volgden den eersten zendelng, M. Frank, snellijk op, tot dat in Augustus, 1916, Rev. H. Bregman werd aangesteld.

In October, 1917, werd er een "dispensary" geopend in verband met deze Zending, en in hetzelfde gebouw.

§8. *Stadsevangelisatie.*

Het tijdvak hier beschreven is op het gebied der Zending merkwaardig, niet alleen om wat er gedaan werd ten opzichte der Missie tot hiertoe besproken, doch evenzeer omdat een nieuwe periode werd ingeluid betreffende de *Stads Zending*, die omziet naar het afgedrevene en verwaarloosde op geestelijk gebied in eigen plaats van inwoning, zoo vaak vergeten in het ijveren voor arbeid in afgelegene landen en streken.

Lof komt in dit opzicht vooral toe aan het baanbrekend werk der Oakdale Park gemeente in Grand Rapids, onder leiding van haren leeraar, Ds. W. P. Van Wijk, die in zijn brochure, *Stadsevangelisatie, Waarom en Hoe*, in 1913 uitgegeven, juiste lijnen trok voor dezen noodigen en nuttigen arbeid. De werkers op dit terrein zouden, volgens zijn plan, onder kerkeraads opzicht "eene uitvoerende commissie zijn, die het evangelisatie werk der kerk uitvoert." Door middel van huisbezoek, colportage werk, evangelisatie samenkomsten en Zondagsschool arbeid, zoowel als door traktaat verspreiding, zouden "alle beschikbare krachten in de gelegenheid gesteld worden om mede te werken, zoodat het ambt der geloovigen schoone gelegenheid krijgt zich hier te ontplooiën." (Bl. 13 der Volksuitgave.)

Naar dit schema werd in Grand Rapids door verschillende Chr. Geref. kerken arbeid in eigen stad ondernomen onder Syriërs, kleurlingen enz., zoowel als in de stadsgevangenis en county instellingen, en met name onder de Italianen, in de "Way of Life Mission," met broeder Abel Del Vecchio als superintendent.

Aan de kerken van Chicago en Englewood komt de eere toe

van het openen van de best georganiseerde "City Mission," waarvan de grondslagen werden gelegd in den winter van 1912-'13, terwijl actueele arbeid begon in 1914, toen Ds. P. J. Hoekenga het werk ter hand vatte.

Ds. P. J. Hoekenga

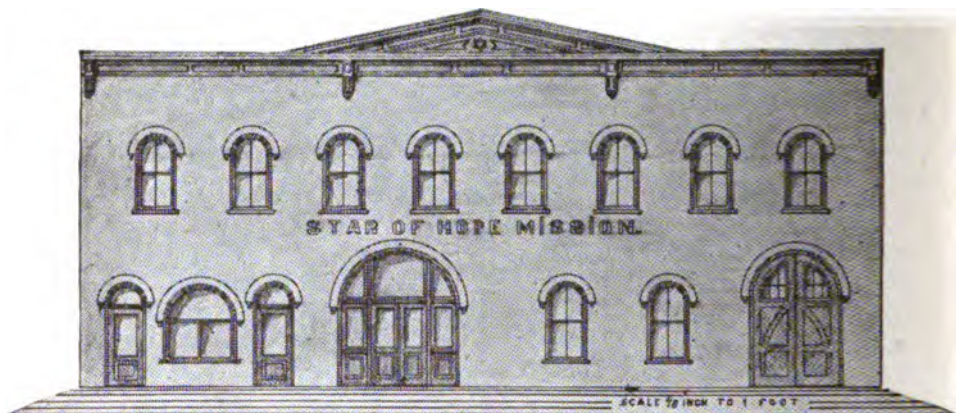
Helping Hand Arbeiders aan 't werk.

Onder zijne energieke leiding en gesteund door toegewijde mannen en vrouwen onzer Chicago gemeenten, werd de "Helping Hand Gospel Mission," 850 W. Madison St., Chicago, eene inderdaad "helpende hand" voor velen omi hunne voeten te leeren zetten op de paden des vredes. Ds. A. J. Rus volgde Ds. Høekenga op in 1917, terwijl broeder J. Van de Water in 1915 optrad als assistant. Ook in andere deelen van het uitgestrekte Chicago wordt gearbeid.

Helping Hand Zendinggebouw

Ook in Paterson, N. J., werd werk van dezen aard ondernomen, en de toewijding en ijver van broeder P. Stam in zijn "Star of Hope" zending in de stad zijner inwoning heeft alreeds bemoedigende vruchten gedragen onder allerlei nationaliteiten.

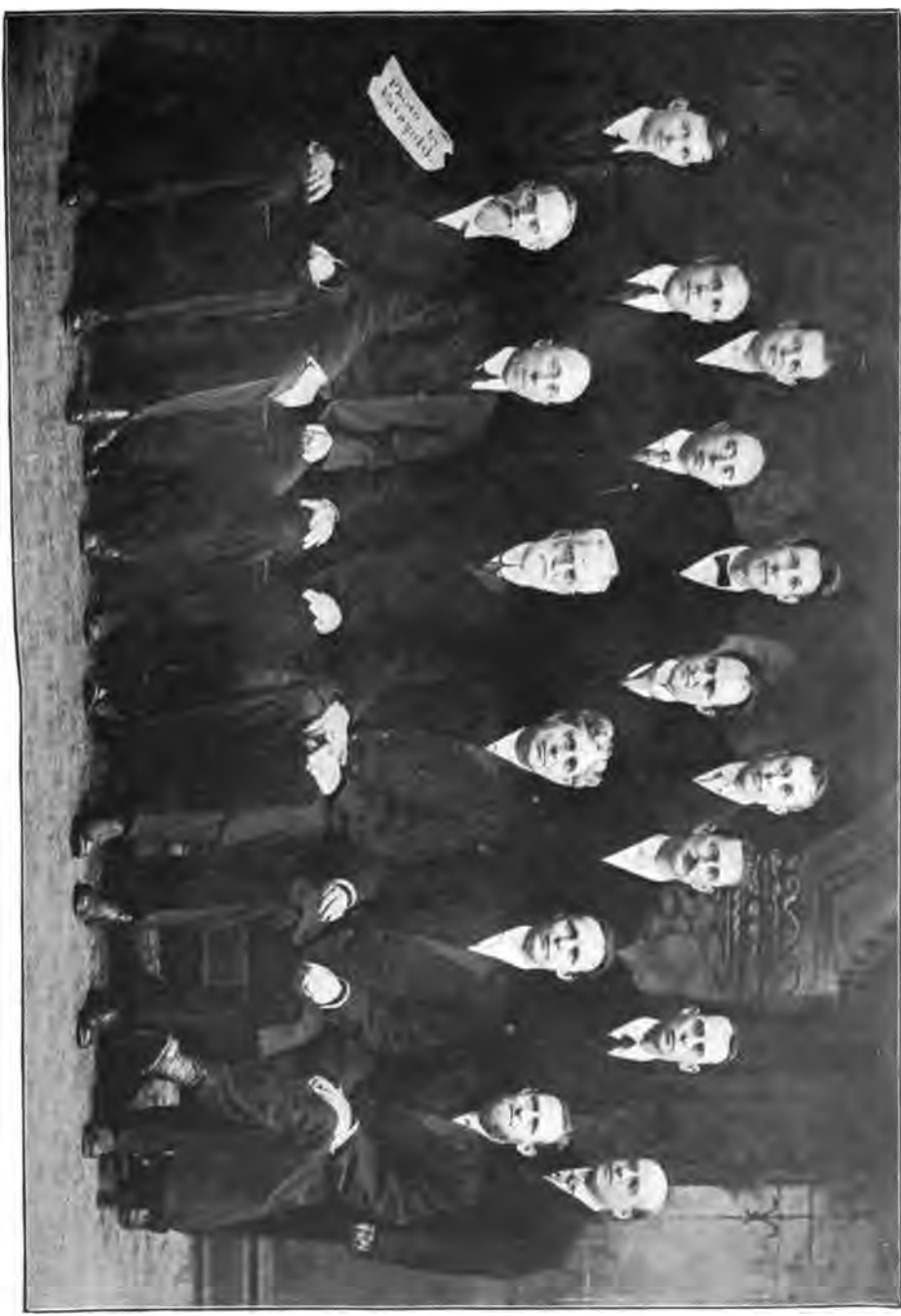
Paterson Stads Zending: "Star of Hope." Nieuw Gebouw.

§9. *Theologische School en Colleges.*

Ook wat de Grand Rapids inrichting voor hooger onderwijs aangaat, treft ons gedurende het tienjarig tijdvak hier gedekt, de constante *bevestiging* van het werk der hoogere opvoeding. Naar opdracht der Synode van 1906 werd een zes-jarige cursus ingevoerd in 1907, waarvan het onderwijs der eerste vier jaren gelijk staat met dat wat gegeven wordt in de "high schools" onzes lands en de "preparatory" departementen der Colleges. Calvin College kwam daardoor op de lijst der "diploma schools" der Michigan Universiteit, die gegradueerden zonder examen tot die inrichting toelaat. ⁷⁾

De Synode van 1908 verleende aan Prof. G. K. Hemkes eervol emeritaat en benoemde Ds. G. D. De Jong in diens plaats als professor in de kerkhistorische vakken, in 1914 opgevolgd door Dr. S. Volbeda. De Synode van het laatstgenoemd jaar besloot ook tot het aanstellen van een vijfden professor voor het Seminarie, Dr. R. Janssen als zoodanig kiezende.

⁷⁾ *Acta Synodi*, 1908, bl. 57.

Lezing van links tot rechts—
Beneden Reel—Prof. F. M. Ten Hoor, Prof. A. J. Kooks, A. M., Prof. K. Schoolland, Prof. L. Berkhof, B. D., Prof. S. Volbeda, D. D.,
 Prof. W. Heyns,
Tweede Reel—Prof. H. J. G. Van Andel, A. M., Prof. J. G. Van den Bosch, Prof. B. K. Kuiper, A. B., Prof. R. Janssen, Ph. D., Prof. A. E.
 Broene, A. M., Prof. J. Broene, A. M., Prof. W. Rinck, A. M.,
Boven Reel—Prof. J. P. Halitsma, A. M., Prof. J. H. Muisken, A. M., Prof. J. Nieuwedorp, B. S.

Nawerking van vroegere kwesties van beginselen treft men ook in dit tijdperk aan.

Had de Synode van 1904 uitgesproken "dat al is het dat de College op den duur meer zelfstandig wordt, toch de Kerk waarborg houde dat het onderwijs van de Gereformeerde beginselen zal blijven uitgaan" (Art. 89), ter Synode van 1906 kwam het voorstel niet alleen om beslist uit te spreken "dat de op te richten College uitga van de Kerk en aan de Kerk verbonden blijve," doch ook dat de uitdrukking "van de Gereformeerde beginselen zal uitgaan," aangevuld werde tot : "Het onderwijs zal uitgaan van de Gereformeerde beginselen, *uitgedrukt in de Drie Formulieren van Eenigheid.*" (*Acta*, bl. 33.)

Na allerlei discussies in kerkblad en ter Synode, leidde het tot de uitspraak der breedste kerkelijke vergadering van 1910: "dat het hare overtuiging is dat onze Kerk ook in de toekomst behoort te zorgen voor de opleiding van hare aanstaande dienaren des Woords en dat derhalve onze Theol. School, die naar algemeen erkend wordt, het eigendom der Kerk is, en geheel voor hare rekening staat, ook in de toekomst, wat de theologische opleiding aangaat, geheel door de Kerk zal worden onderhouden en bestuurd."

Zij weigerde de absolute uitspraak te doen dat iedere inrichting voor den dienst des Woords *moet* uitgaan van de Kerk. (*Acta*, 1910, bl. 38.)

Voorts wordt er niets verders gerept van het bovengenoemd voorstel: het uitgangspunt van 't onderwijs. En geen wonder, omdat alle pogingen om eene vereeniging op te richten voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag, naar het model der Vrije Universiteit, schipbreuk leden, en dus nadere formulatie van het grondbeginsel onnoodig bleek.

Ter Synode van 1914 accepteerde men de verklaring der Commissie ad hoc, "dat ons volk er niet rijp voor is om genoegzamen moreelen steun te geven aan een College, dat in zijn groei en bloei afhankelijk gesteld wordt van de particuliere belangstelling in de zaak van Hooger Onderwijs." (*Acta*, bl. 29.)

Zelfs van overdracht van het "Preparatory departement," de z.g. "Academy," waarop men nog in 1914 eenige hope had, kwam niets, zooals blijkt uit het tragisch besluit der Synode van

1916 om voorloopig eene "wachtende houding" aan te nemen "in de hope dat zich eerlang meer belangstelling openbare voor het tot stand komen eener Vereeniging die de Academy zou kunnen en willen overnemen. (Art. 33.)

Het praktisch Amerikanisme overwon het meer idealistisch standpunt der Nederlandsche Gereformeerden, zelfs ten opzichte van eene inrichting als het College. En nog veel minder was er hart en geld voor het oprichten eener Universiteit, zoo onmisbaar om op *elk* levensterrein beslag te leggen en 't Calvinistisch vaandel te ontplooien "Pro Rege."

Gelukkig had middelerwijl de *ontwikkeling* der kerkelijke inrichting niet geheel stil gestaan. Noemden wij reeds vroeger dat de Synode van 1914 besloot tot de aanstelling van een vijfden hoogleeraar voor het Seminarie, de literarische afdeeling der School ontving in hetzelfde jaar een professor voor de Nederlandsche taal, terwijl evenzeer zorg gedragen werd dat leerstoelen in de exacte wetenschappen bezet werden.

DS. J. VAN DER MEY

Beseffende dat deze uitbreiding der School de finantieele lasten veel zwaarder maakte en de behoefte aan het verwerven van sympathie en studenten voor haar gestadig noodwendiger bleken, had alreeds de Synode van 1902 het Curatorium gelast tot het aanstellen van een *financieel agent*. De Synode van 1912 benoemde zelf zulk een school verzorger met den titel "Educational Secretary," "om de zaak van het Hooger Onderwijs te bevorderen." Doch eerst in 1913 ontving men den man des raads in Ds. J. Van der Mey, door wien de geldelijke belangen der School zóó bevorderd werden dat een nieuw, groot en doelmatig ingericht gebouw te Grand Rapids verrijzen kon, op een "campus," tien akkers groot, door de burgerij dier stad betaald, in wedstrijd met schoone aanbiedingen van geld en land van naburige steden.

Op 4 September, 1917, werd het nieuw gebouw op plechtige wijze geopend. Het was van den Heere geschied deze *bevestiging* der zaak van 't onderwijs, en vriend en vijand verwonderde zich dat een School, in 1876 begonnen, met één docent, en een half dozijn studenten, op eene gehuurde bovenverdieping, in 41 jaren tijds was uitgebreid tot een institutie met 16 professoren, ruim drie honderd leerlingen, en gehuisvest in een prachtig gebouw dat ruim \$150,000 had gekost.

Western Calvin College. Dat was de naam op 15 October, 1912, aangenomen door eene vereeniging van vrienden van Middelbaar en Hooger Onderwijs, vergaderd te Hull, Iowa, als titel eener inrichting die zij op pasgenoemde plaats dachten te creëren.⁸⁾

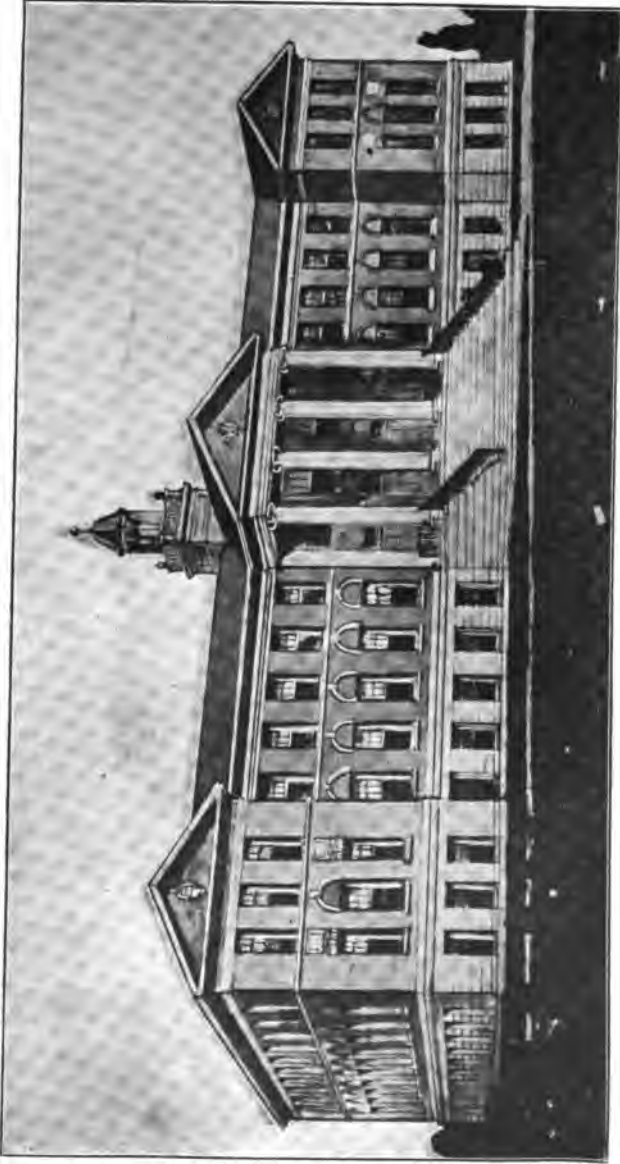
Reeds sedert vele jaren werd er in "het Westen," waarmede destijds Iowa en nabijgelegen Staten over de Mississippi bedoeld werden, gesproken en geschreven over een Westersch College.

Met name op de samenkomsten der oude Classis Iowa werd daarover telkens gedelibereerd, gelijk ons nog later blijken zal, totdat op bovengenoemden datum een beslissende stap genomen werd.

Beloften van twee akkers land en een som van \$2,800 door inwoners van Hull aangeboden, zoowel als de centrale ligging dier plaats, gaven den doorslag.

Ds. D. H. Muyskens liet zich in 1913 vinden om op te treden

8) *The Banner*. 7 November, 1912.

Calvin College Gebouw, te Grand Rapids, Mich., 1917.

als "educational secretary for intermediate Reformed instruction," en pogingen werden aangewend tot het verkrijgen van een principaal der inrichting.

Doch in 1915 legde Ds. Muyskens zijne onvoltooide taak neder, ontmoedigd door gebrek aan belangstelling in en overgave voor deze zaak in Sioux County, in Iowa, en eerlang werd de onderneming geheel opgegeven. Hoofdrede[n] voor deze mislukking lag zekerlijk in het feit dat een te Orange City gevestigde "Academy" der Geref. Kerk het oprichten eener dergelijke institutie in het nabijgelegen Hull als onnoodige duplicatie deed voorkomen.

Grundy Center Christian Reformed College. Mocht alzoo de Sioux County onderneming der Hollanders aldaar op totale mislukking uitloopen, beter lot scheen beschoren aan eene dergelijke poging aangewend in Grundy County, in hetzelfde Iowa, door Christelijke Gereformeerden van Duitschen bloede.

Alreeds in 1893 had Ds. C. Bode uitgesproken dat de Chr. Geref. Kerk *geroepen* was voor de opleiding van Duitsche predikers te zorgen.⁹⁾

Tien jaren later schreef hij onder den titel: *College in het Westen*: "Wij mogen het beleven of niet, wij mogen er aan werken of niet, het komt wel tot stand. Daar is een groote schare onzer jeugdigen, die naar wetenschap dorsten. Zij zullen na ons verscheiden Kerk en Staat regeeren. Daarom moedig voortwaarts, de hand aan het werk, en de God des hemels zal het ons doen gelukken. De studeerkamers zullen wel eerst als lokalen moeten dienen. Vooruit!"¹⁰⁾

Weinig had deze ijverige strijder voor de zaak des Heeren vermoed dat nog vóór zijn heengaan eene inrichting zou verrijzen veel omvangrijker dan hij bedoeld had, en met zijn eigen zoon aan het hoofd. Want zulks zou geschieden.

In Lincoln Center's landelijke pastorie, in eene bloeiende kolonie van Duitsche Chr. Gereformeerden, woonde sinds 1914 Dr. W. Bode, een man die aan eene uitnemende opvoeding kostelijke gaven des harten paarde. Peinzend over de behoeften zijner tam- en geloofsgenooten aangaande hooger onderwijs, begon hij zelf een soort "academy" in een naburig schoolhuis. Vernemend

9) *De Wachter*, 2 Augustus, 1893. Zie vooral *The Banner*, 16 Augustus, 1917.

10) *De Wachter*, 18 Februari, 1903.

Schoolgebouw, Grundy Center, Iowa, College

Dormitory, Grundy Center, Iowa, College

dat in het nabijgelegen Grundy Center een "high school" gebouw tegen zeer lagen prijs te koop was, bewoog hij de inwoners van dit stedeke en Classis Ostfriesland om de schouders er onder te zetten dat er een "Christian Reformed College" in gehuisvest mochte worden.

Zijn pogen gelukte, zelfs boven verwachting, en op 4 October, 1916, had de plechtige installatie plaats van drie professoren in de theologie: Dr. W. Bode, Dss. J. Timmermann en D. H. Kromminga.¹¹⁾

Zóó groot was de toeloop van studenten, een tachtigtal, dat elk kamertje en hoekje in het ruime schoolgebouw in beslag genomen werd door de scholieren, en de behoefte dringend gevoeld aan een "dormitory" voor jongelingen waarvan de publieke ingebruikneming, December, 1917, plaats greep.

Inmiddels was de faculteit beduidend uitgebreid, en inzake financiële lasten zetten de Oostfriesche gemeenteleden in Iowa en elders een schoon voorbeeld van opoffering voor eene onderneming die hen inspireerde.

Binnen een jaar tijds werden er drie gemeenten georganiseerd, min of meer directelijk een vrucht dier jonge School die Zondag op Zondag over een half dozijn predikers uitzond om het goede te boodschappen.

De Synode van 1916 gaf eene Commissie volmacht om deze inrichting te steunen ten bedrage van \$2,000.¹²⁾

§10. *Persarbeid.*

Wat *De Wachter* en de *Reformierte Bote* aanging—deze kerkelijke bladen vervolgden van 1907 tot 1917 ongestoord hunne wegen ter voorlichting en leiding der kerkelijke elementen die zij respectievelijk dienen: het Nederlandsche en het Duitsche, en onder dezelfde hoofdredacties in het vorig hoofdstuk genoemd,

11) *The Banner*, November 2, 1916.

12) *Acta Synodi*, bl. 34. De Synode van 1918 besloot om 't Seminarie in 1920 op te heffen en weigerde om de College en Academy als eene tweede kerkelijke inrichting te aanvaarden. Doch de uitspraak werd gedaan: "Dat natuurlijk Gods volk ook in het Westen volkomen hêt recht heeft om een College op te richten," hoewel de Synode dit thans niet wenschelijk achtte met het oog op de College te Grand Rapids en onze kleine krachten.

n.l. Ds. A. Keizer voor *De Wachter* en Ds. Hoefker voor de *Bote*.¹³⁾

De Hoofdredacteurs van onze Engelse, Hollandsche en Duitse Kerkelijke Bladen

Wat het blad betreft meer bestemd voor het Engelsch-sprekend deel der kerkengroep, de Synode van 1914 besloot tot aankoop van *The Banner* op de volgende gronden:

- (1) Het bezit van een officieel orgaan in de Amerikaansche taal zal onze Amerikaansch-sprekende kerken op een voet van gelijkheid met de anderen plaatsen;
- (2) De Kerk behoort den inhoud van *The Banner* te controleren, omdat het de Chr. Geref. kerkengroep voor de Amerikaansche wereld vertegenwoordigt, en een toemendenden invloed uitoefent.
- (3) Het niet-wenschelijke van vertegenwoordigd te zijn door een blad door private personen bezeten en geredigeerd. (*Acta*, bl. 21 v.v.)

De uitgave van 25 Februari, 1915, was de eerste die onder nieuwe régime verscheen wat administratie betrof. De hoofdredacteur bleef aan en werd ook in 1918 herbenoemd.

Vanwege de Chicago Stadszending verscheen allereerst in September, 1914, *The Gospel Trumpet*, op ongelijke tijden uitgegeven, terwijl er vanwege de Paterson Hebrew Mission, (§ 7), in Mei, 1913, een blaadje verscheen: *The Remnant*.

Door de in § 8 genoemde *Paterson Stadszending* is een begin

¹³⁾ De Synode van 1918 benoemde Prof. B. K. Kuiper als hoofdredacteur.

gemaakt, in 1917, met de uitgave van een eigen orgaan, *Star of Hope*.

Ten bate der Missie verscheen sinds 1907 een maandblaadje, *De Zending's-Bode*, gepubliceerd door M. Berghege te Grand Rapids, enkele jaren later geïncorporeerd in de *Instructor*, waarover in Hoofdstuk X., § 1 gesproken wordt.

In 1909 publiceerde Ds. H. Walkotten "*De Navaho Indianen*. Een deel van het Zendingsveld der Chr. Geref. Kerk. Met afbeeldingen en een kaartje," en in het volgend jaar *De Zuni Indianen*, evenzeer met afbeeldingen en een kaartje.

Mej. Cocia Hartog was de eerste die iets van bovengenoemden aard uitgaf in het Engelsch, en wel: "*Indian Mission Sketches—descriptions and views of Navajo life, the Rehoboth Mission School and the stations Tohatchi and Zuni.*"

Dr. L. S. Huizenga publiceerde in 1916 een overdruk van zijn artikel in *De Lichstralen*, getiteld: *De Navaho Indianen*.

Van schrijver dezes verscheen in 1906, "*Triumfen van het Kruis*. Schetsen der Zending onder de heidenen van alle eeuwen en allerlei landen," met afbeeldingen. De tweede druk daarvan werd in 1914 uitgegeven, met eene voorrede van Dr. H. Bavinck, en met medewerking van Ds. H. Dykstra, Dr. M. Kolyn, en Dr. L. S. Huizenga.

Ook aan *strijdschriften* ontbrak het niet in de periode hier beschreven. *De Kinderdoop is niet Bijbelsch*, is de naam van een boekje in 1912 gepubliceerd door Ds. W. R. Smidt, waarmede deze, reeds in Hoofdstuk VII., § 13 genoemde leeraar zijn uitrede uit de Chr. Geref. Kerk verdedigde.

Toen Prof. G. K. Hemkes hem in 1913 diende met een antwoord: *De Kinderdoop is Bijbelsch*, volgde daarop nog in hetzelfde jaar een boekske met den krassen titel: *De Kinderdoop behoort tehuis bij den Antichrist*, door Ds. W. R. Smidt.

In Prof. Hemkes' pasgenoemd werkje was ook een artikel opgenomen onder den naam "Onder of Boven," de oude kwestie van Supra en Infra besprekend, terwijl deze zelfde schrijver te samen met Ds. L. J. Hulst, in 1913, uitgaf: *Oud- en Nieuw Calvinisme*, tweeledige inlichting voor ons Hollandsche volk over het oude en nieuwe Calvinisme en de Kerk.

Had Ds. Smidt zich gedrongen gevoeld de Kerk die hij jaren

lang gediend had te verlaten vanwege hare leer omtrent de Kinderdoop, een leerstelling in verband daarmee leidde, in 1915, tot de uittreding uit het kerkverband van Ds. J. Van der Werp, die in 1914 had uitgegeven: *Wordt de Onderstelde Wedergeboorte geleerd in de Heilige Schrift?*

De Doop en de beteekenis er van werd dus wel besproken, en wel op verschillende uiteenlopende manier.

In *Heilig Zaad* gaf Dr. J. Van Lonkhuyzen in 1916 een boek uit, de doopsleer uiteenzettend naar de beschouwing zijns leermeesters, Dr. A. Kuyper, waarop Ds. L. J. Hulst hem van antwoord diende, in 1917, met: *Kentering in de Verbondsleer*.

Ook het reeds vroeger (Hoofdstuk VII., § 11) besproken *Chiliasme* werd in het onderhavig tijdperk wederom een onderwerp dat vele pennen in beweging bracht. Had Dr. R. L. Haan in zijn, *Het Millennium, of het Duizendjarig Rijk* gesproken in den geest der Nederlandsche Gereformeerden, Ds. H. Bultema koos de zijde dergenen die een letterlijk "Millennium" stellen, en wel tusschen de eerste en de tweede Opstanding in. Hij deed zulks in een lijvig boek getiteld, "*Maranatha, een studie van on-
vervulde Profetie.*"¹⁴⁾

Van dogmatischen aard was ook Dr. Y. P. De Jong's *De Leer der Verzoening in de Amerikaansche Theologie*, een doctorale dissertatie, evenals Dr. W. Bode's *The Book of Job and the Solution of the Problem of Suffering it Offers*, (1914); Dr. S. Volbeda's *De Intuïtieve Philosophie van James McCosh*, (z. j.) en Dr. H. Meeter's: *The Heavenly High Priesthood of Christ*, zijn eveneens doctorale dissertaties.

Kerkhistorisch van aard is Ds. L. J. Hulst's *Drie-en-Zestig Jaren Prediker*; Dr. J. Van Lonkhuyzen's *Billy Sunday*, en Ds. I. Van Dellen's werk over het *Mormonisme*, terecht als zeer belangrijk geprezen.

Beteekenend werd in dezen tijd de persarbeid van professoren der Grand Rapids School. Prof. W. Heyns opende in dat opzicht de rei door de publicatie, in 1903, van zijn *Liturgiek*, gevolgd, in 1908, door Prof. K. Schoolland met diens "*Rhetorica, Stijl, Vinding en Voordracht.*"

14) De Synode van 1918 veroordeelde met name twee stellingen in dit boek: de eenheid der Kerk en het koningschap van Christus over Zijne Gemeente rakend.

Het grootste aantal werken werd uitgegeven door Prof. L. Berkhof, en wel: *Beknopte Bijbelsche Hermeneutiek*, *New Testament Introduction*, *Biblical Archaeology*, *Paul, the Missionary*, en *Christendom en Leven*, Toespraken over Opvoeding en Vereenigingsleven.

In 1916 verscheen van Prof. W. Heyns *Gereformeerde Geeloofsleer*, een lijvig boek, spoedig gevolgd door zijn *Handboek voor de Catechetiek*, terwijl in 1917 zijne uitgave der *Kerkorde* uitkwam, voorzien van allerlei aantekeningen op de Dordtsche Kerkorde, zooals die in 1914 werd vastgesteld door de Chr. Geref. Synode van dat jaar.

Alreeds in 1915 was verschenen: "*Kerkelijk Handboek* ten dienste der Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika," de Kerkenorde met commentaar bevattend, uitgegeven door Dss. I. Van Dellen en H. Keegstra.

Kerkenordeningen in de Engelsche en in de Duitsche talen werden der Synode van 1916 aangeboden door commissies ad hoc. (Bijlagen XIV. en XV. der Acta.)

Het *Jaarboekje* vervolgde ongestoord zijn loop, doch in 1913 had de Comm. van Uitgave, Dss. Noordewier, J. R. Brink en Prof. Hemkes, den moed om een *Christian Reformed Yearbook* in de Engelsche taal, en voor het jaar 1914, ter markt te brengen, eene gewaardeerde uitgave sinds dien geregeld opgevolgd door het *Yearbook of the Christian Reformed Church*.

Van ondernemingsgeest zoowel als van talent getuigde de uitgave: "*The Psalms, New Metrical Version, with tunes new and old*," door Ds. H. Van der Werp. Het bevatte een aantal zangwijzen onder ons volk geliefd, doch de commissie tot onderzoek van dit werk en de *Psalter* der Vereenigde Presbyterische Kerk, beval het laatste boek aan boven het eerste, op grond van meer eenvoud, klassieke wijzen, variatie, gepastheid, en algemeene bruikbaarheid. De Synode approbeerde het voorstel harer commissie, en in 1915 publiceerde de Eerdmans-Sevensma Co. *The Psalter, with the Doctrinal Standards and Liturgy of the Christian Reformed Church*, een keurig persproduct, beide wat het inwendige en het uitwendige aangaat.

Aan de nieuwe Psalamberijming die dit boek bevat, was van 1900 tot 1909 gearbeid door eene "Joint Committee" van een ne-

gental Geref. en Presb. Kerken in Noord Amerika, waaronder de Chr. Geref. Kerk.¹⁵⁾

Eene poging aangewend door de "Conference of American Pastors" der Chr. Geref. Kerk in Michigan om tot de uitgave te komen van een *Hymnbook* voor de Sabbatschool en dergelijke, had geene blijvende resultaten, behalve de uitgave van Dr. W. Bode's *Praise Service and the Chr. Ref. Church.* (1911.)

Niet alleen echter was er in de *Engelsche* kerken een begeerte en streven tot verbetering van kerkgezang, ook de *Holland-sche* gemeenten begonnen om iets dergelijks te roepen. De Classis Iowa stelde aan de Synode van 1910 voor om Dr. Acquoy's nieuw Psalmboek in te voeren. Zij meende: "Zullen onze Psalmen hier te lande duurzame waardeering vinden, dan moeten zij weer gezongen worden zooals dat geschiedde in de dagen der Hervorming." (Art. 74.)

De Synode van 1912 erkende dat er sinds lang behoefte bestond aan verbetering van ons Psalmgezang, constateerde dat liefde tot het meezingen der Psalmen onder de jeugd meer en meer verkoelt, en schreef dit in hoofdzaak toe aan het slepende en eentoonige der wijzen waarop de Psalmen gezongen werden. Zij besloot dat in de catechisatie en sabbatschool en zangverenigingen de nieuwe wijzen van Acquoy-Steenhuis zouden gezongen worden. "Om onnoodige ergernis van de ouden in de gemeente te voorkomen," sprak het besluit niet van een invoering der nieuwe wijzen in de gewone gemeentelijke samenkomsten van eeredienst. En tot heden kwam het daartoe niet.

Ook op het gebied van *catechetischen arbeid* was er in het tijdvak van 1907 bevestiging, daar de Synode van 1912 officieel vaststelde voor de hoogere catechisatie-klassen Kort Begrip en Catechismus te gebruiken, en voor de lagere klassen in de *Hollandsche* kerken Borstius, Dijksterhuis en Donner, terwijl voor de *Engelsch-sprekende* gemeenten de series van Dss. Beets en Bosma werd aanbevolen. (Hoofdstuk VIII., bl. 310.)

15) Zie *Acta Synodi*, 1910, bl. 105, 108; 1914, bl. 11.

Als een commentaar op het boek van bovengenoemde schrijvers: *Catechism of Reformed Doctrine*, gaf Ds. M. J. Bosma, in

Ds. M. J. Bosma

1907, een boek uit: *Exposition of Reformed Doctrine*, een werk van ruim drie honderd bladzijden, dat zich overal een weg baande, tot zelfs in een Presbyterisch Seminarie in Japan, en waarvan binnen tien jaren tijds drie oplagen verschenen.

Als commentaar op het *Compendium Enlarged* van Dss. Beets en Bosma, gaf eerstgenoemde, in 1915, uit: *The Compendium Explained*, pp. 259. Grand Rapids, Mich.

Verschillende kleinere catechisatie boekjes werden door de onzen ter perse gelegd in het tiental jaren hier beschreven, zooals *Dijksterhuis Compendium*, Rev. J. W. Brink, en *Toelichting bij Kort Begrip*, Ds. W. P. Van Wijk. Van *Borstius* gaf Ds. P. J. Hoekenga eene bewerking uit, terwijl van Dss. Beets en Bosma, in 1909, verscheen: *Borstius' Vragenboekje voor kleine kinderen*, eene vertaling hunner Engelsche uitgave van dit werkje.

Eene uitgave die in hoofdzaak eene vertaling was van J. H. Donner's *Eenvoudig Onderricht*, verscheen in 1912, bewerkt door Drs. H. Beets en J. F. Zwemer, en getiteld: *Primer of Reformed Doctrines*.

De Gereformeerde Geloofsleer van Ds. J. Van der Werp, 1909, was eene bewerking in het Nederlandsch van den reeds genoemden *Catechism of Reformed Doctrine*.

Van Dss. Hiemenga, Hoekenga, Hoekstra (P. A.), en Hollebeek kwamen inmiddels werkjes uit met *vragen* over het Kort Begrip, zonder antwoorden.

Behalve deze boeken en boekjes, verschenen een aantal werken van Chr. Geref. auteurs die predikaties bevatten of historische beschrijvingen, of zelfs behoorden tot het genre "schoone letteren," doch die wij niet kunnen opsommen als buiten het kader dezer paragraaf vallend, zooals reeds vroeger begreemd.

Dat het vooral op het gebied van persarbeid geldt—het wachtwoord "bevestiging" meer dan eens aangehaald—zal niemand ontkennen. Zelfs buitenstaanders wezen meer dan eens met lof op de persactiviteit en uitgevers' energie die ons volk kenmerkte, ook al zal niemand ontkennen dat er nog steeds overvloediglijk behoefte is aan de leuze: "excelsior."

§11. *Kerkelijke Correspondentie.*

Reeds in Hoofdstuk VIII., § 11 kwam in het breede ter sprake dat er sinds vele jaren kerkelijke relaties bestonden met de Nederlandsche Gereformeerde Kerken, relaties van zulken omvang dat de predikstoelen voor elkanders leeraars openstonden, attesten wederzijds geaccepteerd werden en predikanten beroepbaar.

Toch was dat alles slechts usantie, geijkt door den tijd, doch nimmer officieel geregeld. Om tot meer formeele regeling te komen, en om kerkelijke correspondentie meer te doen zijn dan het gewone wisselen van groeten, stelde onze Synode van 1914 aan de Generale Synode der Geref. Kerken in Nederland voor, dat zij vier zaken zou bevatten:

- (1) Het zenden van deputaten naar elkanders meerdere vergaderingen met adviseerende stem;
- (2) Het op elkaar acht geven, dat men noch in leer, noch in dienst en tucht afwijke van de Geref. beginselen;
- (3) Onderling overleg hoe zich jegens derden te houden;
- (4) Het dienen van elkaar met voorlichting, vooral waar er sprake is van wijziging van Confessie [Kerkenorde] en Liturgie.

In 1900 was dit, zooals we reeds zagen, door onze Synode als schema aangenomen. Het woord Kerkenorde werd er in 1914 uitgelicht, als te veel afhankelijk van plaatselijke toestanden.

Dit verzoek tot nadere regeling der correspondentie in dezen zin, werd aangedrongen door de overwegingen:

- (1) omdat er in deze tijden van geestelijk verval zoo groote behoefte is aan elkanders steun en voorlichting;
- (2) omdat de belijdenisschriften en de liturgie het gemeenschappelijk eigendom der [Geref.] Kerken is. (*Acta Synodi*, 1914, bl. 15.)

Daarop kwam namens de Generale Synode van 1914 het bericht:

- (1) "Dat de Synode het op hoogen prijs stelt om aan de Afgevaardigden der Buitenlandsche Kerken, die onze taal machtig zijn, de gelegenheid te geven, om in zaken, het algemeen belang der kerken rakende, van advies te dienen, wanneer zij zulks mochten begeeren.
- (2) "Dat ook wij ons verplicht achten, om naar den Woorde Gods op elkander acht te geven dat men noch in leer, noch in dienst en tucht afwijke van de Gereformeerde beginselen, terwijl wij oordeelen, dat de correspondentie tusschen beide kerken, die verplichting reeds op ons legt.
- (3) "Dat het onderling overleg, toezicht jegens derden houden, in de praktijk moeilijk zal zijn te treffen.
 - a) Om den verren afstand, waarop wij van elkander wonen.
 - b) Omdat de verhoudingen in beide landen zoozeer verschillend zijn.
- (4) Wat betreft het dienen van elkander met voorlichting, vooral waar er sprake is van wijziging van Confessie en van de Liturgie voorzoover daarbij de leer betrokken mocht zijn, oordeelt de Synode, dat wederzijdsche instemming conform der Woorde Gods noodig is."

Was dit antwoord eenigszins onbevredigend, hoewel niet in de mate waarin de Gereformeerde Kerk in Amerika een dergelijk voorstel reeds vroeger van de hand gewezen had (Hoofdstuk VIII., § 11), op algeheele mislukking liep eene derde poging uit, en wel ten opzichte van de *Chr. Geref. Kerk in Nederland*. De Synode van 1910 besloot tot aanknooping van officieele relaties met deze kerkengroep bestaande uit mede-belijders die niet waren medegegaan met de unie van 1892 tusschen de Doleerenden

en de Chr. Gereformeerden. Er werd speciaal gestipuleerd dat zulke correspondentie "natuurlijk" niet inhield een zich inlaten met of uitspreken over het rechtmatige van het standpunt der Nederlandsche Chr. Geref. Kerk. (Acta, 1910, Art. 67.) Men zou dus te werk gaan zooals vroeger de Afgescheidene Kerk in Holland inzake de Amerikaansche broeders van 1857 had gedaan.

Doch ditmaal slaagde men van onze zijde niet. Aan de Synode van 1912 toch wordt medegedeeld: "Hoewel deze Chr. Geref. broeders onzen deputaat met veel onderscheiding behandelden, en met blijdschap de uitgestoken broederhand aannamen, zagen zij echter den weg niet voor zich open tot zulke correspondentie die wisseling van attesten insluit. Dit blijkt uit het volgende *officieele besluit*:

"De Synode heeft breedvoerig over het verzoek van de Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika geoordeeld, en naar aanleiding daarvan *besloten*: dat zij volgaarne de aangeboden correspondentie aanvaardt, maar met het oog op de leergeschillen die er tusschen ons en de Geref. Kerken in ons Vaderland bestaan, niet kan overgaan tot erkenning van de wederzijdsche attestatiën." (Acta, 1914, bl. 63.)

Veel grooter hinderpaal in den weg van correspondentie dan die van kerkrechtelijken aard tot hiertoe genoemd, is die van *afstand*, en wel met betrekking tot Gereformeerde medebelijders en stamgenooten in hetzelfde Westelijk halfmond.

Wij bedoelen de connecties met de *Hollandsche Gereformeerden in Zuid Amerika*, in de *Argentijnsche Republiek*.

De Argentijnsche Kerken. Van 1889 tot 1891 begaven zich van de 2,000 tot 3,000 Nederlanders naar Argentinië, meestal uit den boeren- en arbeidersstand, vooral uit Friesland, Groningen en Zeeland, en sommigen van Gereformeerden huize. Zij waren aangelokt door schitterende beloften van regeeringswege, hun het bezit van landerijen en welvaart voorspiegend. Doch vreeselijke ontzuivering was spoedig hun lot, ten deele door een ingetreden revolutie, en ontzettende ellende en verwildering trad allereerst in, terwijl de dood in eene enkele kolonie alleen, binnen eenige maanden, een 90tal Hollanders neervelde—meestal jonge menschen.

Als slaven beschouwd, geëxploiteerd om woeste gronden te ontginnen, diep in het binnenland, en in het midden eener financiële crisis, waren deze emigranten een speelbal des onheils, en velen gingen moreel zoowel als religieus en fysiek geheel te gronde.

“De nog overgeblevene Hollanders in het verre Westen ontvlooden deze plaatsen der ellende. Twee à drie honderd uren verkwamen de overgeblevenen, meestal te voet, bedelende, en door de menschen, die hunne taal niet verstonden, als halve wilden beschouwd, na een reis van een maand te Rosario en Buenos Ayres aan.”¹⁶⁾

In 1908 waren er te Buenos Ayres, Rosario de Santa Fé, en Tres Arroyos Nederlandsche kolonies, elk uit ongeveer 600 zielen bestaande, terwijl te Chubut eene Boeren kolonie van omtrent 400 ontstond als resultaat van den oorlog in Zuid Afrika.

Uit een aantal dier Gereformeerde en Hervormde Nederlanders wist Dr. J. Van Lonkhuyzen in 1908 beginselen van kerken te construeeren. Reeds vroeger had hulpgeroep dezer geloofs- en stamgenooten in de ooren onzes volks geklonken.

In 1896 had de “Holl. Chr. Geref. kerk” te Rosario, van 1893 dateerende, zich ter assistentie gewend tot de Gen. Synode der Geref. Kerken in Nederland, die haar den raad hadden gegeven zich te vervoegen tot de Geref. Kerken in Noord Amerika.

Ds. J. Wyngaarden van Classis Iowa, en Ds. J. Groen, destijds secretaris des Inw. Zendings Boards, traden met de Zuid Amerikaansche broeders in briefwisseling, en daardoor kwam ten slotte voor onze Synode van 1898 het verzoek dat onze kerken een dienaar des Woords mochten uitzenden met vol mandaat om alles onder de Geref. geloofsgenooten in Argentinië zoo spoedig mogelijk te regelen, op grond van het Woord Gods en onze Belijdenisschriften. (*Acta*, 1898, bl. 86 v.v.)

Onze Synode meende dat eigen kracht te klein was om zulk eene groote taak alleen te ondernemen, en oordeelde dat voor eenigszins afdoende hulp de medewerking der Geref. Kerken in Nederland noodig zou zijn. Zij legde de zaak in handen van den Board der Inwendige Zending, doch zes jaren lang bleef zij op het sleeptouw, tot de Synodale vergadering van 1904 besloot een predikant voor een jaar derwaarts te zenden om de bestaande ge-

16) Dr. J. Van Lonkhuyzen, *Argentinië, Wageningen*, 1908, bl. 164.

meenten of stations tot eene Classis te organiseeren. (*Acta*, bl. 20.)

Ds. A. J. Brink verklaarde zich gewillig derwaarts te gaan, doch allerlei bezwaren verhinderden uitvoering van 't besluit der Synode.

Wij wezen reeds op den arbeid van Dr. J. Van Lonkhuyzen, die zooveel mogelijk orde wist te scheppen in 't kerkelijk leven, dat zich sinds dien op meer of min bemoedigende wijze ontwikkeld heeft.

De eerste predikant was Ds. A. Struis, een ouderling geordend door zijn medeouderling, op advies van de Professoren te Kampen. Hij bediende de gemeente Rosario sedert 1897, en Buenos Ayres sedert 1901. De tweede was Ds. L. P. Vorster, die met een aantal Boeren uit Zuid Afrika overkwam naar Chubut, en aldaar de derde gemeente stichtte, 1902. De derde leeraar was Ds. A. C. Sonneveldt, die eerst in Buenos Ayres stond, en tegenwoordig arbeidt onder de Boeren in de Chubut kolonie als opvolger van Ds. A. J. Jacobs uit Zuid Afrika, die aldaar sedert 1907 arbeidde onder zijn landgenooten, en in wiens tijd de gemeente uiteen ging in eene Gereformeerde en eene Nederduitsche Geref. gemeente. Daarna arbeidde Ds. A. Rolloos een jaar in de vierde gemeente, gesticht te Tres Arroyos, 1908, en deze werd opgevolgd door Ds. S. J. Rijper. In 1918 werd in Buenos Ayres bevestigd Ds. H. H. Hoogendorp.

In de Chubut kolonie, 1,000 mijlen van Buenos Ayres verwijderd, is eene Christelijke School met internaat, terwijl ook in de andere gemeenten in Argentinië schooldienst min of meer geregeld wordt gehouden. Alzoo zijn er in de Argentijnsche kerken een drietal geordende arbeiders, samen ongeveer 1,000 zielen in het Woord dienend. Van dat getal wonen er in Chubut alleen omtrent 700.

In de *Hollandsche Stem*, redacteur Ds. Sonneveldt, ontvingen de Argentijnsche Gereformeerden in 1911 een maandelijksch orgaan, sinds dien helaas opgeheven.

De Amerikaansche Chr. Geref. Kerk steunt deze worstelende stam- en geloofsgenooten met woord en daad in hun streven om te blijven bij het erfdeel der Vaders.

De Generale Synode der Geref. Kerken in Nederland besloot in 1917 om de kerken te Buenos Ayres, Tres Arroyos en Rosario, als Classis Buenos Ayres, toe te voegen aan de Particuliere Synode van Zuid Holland, Zuidelijk deel, aan de Classis Rotterdam correspondentie en advies opdragend.

§12. *Leven en Leer.*

Mocht men het kerkelijk leven der jongste tien jaren beoordeelen naar de persuitlatingen van sommigen onzer voormannen, dan is allerlei oorzaak om ellenlange jeremiaden aan te heffen, en uit te roepen dat het verleden beter was dan het heden is. Ja, men zou haast concludeeren dat aan het kerkelijk bestaan van zestig jaren bij allen uitwendigen vooruitgang, verbreding en bevestiging door ons meer dan eens geconstateerd, zeer ruïneerende gebreken kleefden, vooral in betrekking tot de gezonde Gereformeerde *levensbeschouwing* en geestelijke *eenheid*.

Wat het eerste punt aangaat—gebrek aan gezonde calvinistische opvatting van het leven—herinneren wij aan een lamentatie, in *De Wachter* van 3 December, 1913, door Ds. J. Van der Mey onder den titel: "Doopersch."

"Wij beminnen," schreef hij, "de Chr. Geref. Kerk, maar er zijn kringen, waar u de stiklucht des doods tegenwaait. Men is ziekelijk, kerkistisch, eng, indien niet dood. Men heeft een doopersche, niet een gereformeerde of calvinistische levensbeschouwing. De geloovigen hebben feitelijk alleen maar voor de Kerk te zorgen. Alles wat buiten het terrein der Kerk ligt is nauwelijks onze aandacht waardig. Het behoort toch tot de wereld die verloren gaat. Wat er in die groote wereld omgaat ligt geheel buiten onze verantwoordelijkheid. Zoo wij maar behouden zijn en binnen de muren van Sion verkeerden, is alles wel met ons. Zeker, er moeten wachters op Sion's muren zijn, maar dit ziet alleen op de dominé's. Er moeten leeraars zijn, en voor de opleiding van leeraars wil men ook nog betalen, hoewel men er tegen pruttelt dat ze zoo lang moeten leeren, want dit laatste is geheel overbodig. Maar te betalen voor de opleiding van geneesheeren, rechtsgeleerden, enz., zou toch al te dwaas zijn. Christelijke onderwijzers, nu ja, dat zou nog gaan, maar . . . geneesheeren en rechtsgeleerden! het ligt geheel buiten 't gebied van het geloovig, christelijk leven."

En verder:

"Deze menschen heeten gereformeerd, maar ze zijn het niet. Ze zijn doopersch. Ze gelooven in de mijdinge. Ze houden vast

aan een bekrompen, ongezonde levensopvatting, waartegen Calvijn, waartegen onze gereformeerde vaders zoo krachtig hebben getoond. Calvijn leerde dat de christen niet om zijn zelfs wil maar om Gods wil op aarde is."

En nog verder :

"Als bij deze menschen, in deze kringen en kerken geen verandering komt, gaan ze voor de Gereformeerde belijdenis zeker verloren. Er is geen ontkomen aan. Het proces moge langzaam gaan, maar het bange einde kan niet uitblijven. De leeraars hebben hier een gewichtige roeping. Zij weten beter. 't Is laf en ontrouw, wanneer zij om des lieven vredes wille zwijgen en zoetelijk met het volk omgaan. Hun ellende, hun doodscheid moet deze menschen vlak in het aangezicht worden geworpen. Tegen deze doopersche richting moet krachtig worden gepredikt."

Betreffende gebrek aan *geesteseenheid* constateerde Dr. Van Lonkhuyzen in het pasgenoemd blad, met het oog op de verschijning van Ds. Bultema's "Maranatha," reeds onder "Persarbeid" besproken :

"We hebben in onze Kerk reeds onderscheidene *geestes-scheidingen*. Daar is de scheiding welke getrokken wordt door de Christelijke Lagere School. Er zijn er onder ons die nog volstrekt niet met hart en ziel voor deze School zijn, ook al houden zij zich stil.

"Dan is er verder de *geestes-scheiding* welke loopt over de opvatting van den Doop en het Verbond. Ook daar gaan de geesten dieper dan men oppervlakkig denkt geheel verschillende paden uit. *De tijd zal het leeren!*

"Dan is daar de scheiding omtrent de unions. Al of geen Christelijke werklieden-vereeningingen, dat ongeschikte en oogenschijnlijk zoo weinig beteekenende punt is de openbaring van een *verschillend positie-nemen* tegenover de Amerikaansche wereld. Ja, tegenover heel de wereld. Wie het eene stuk loslaat moet straks meer loslaten.

"Hij laat in beginsel de noodzakelijkheid van eigen Christelijke organisatie los en moet over heel de linie terugtrekken.

"Beginselen werken door.

"En daar komt nu een nieuwe *geestes-scheiding*. 'Chiliasten' of 'Duizendjarigrijkers' en Oude-stijl Gereformeerden zal het zijn. Zal het zoo voortgaande enkel bij een *geestes-scheiding* blijven?"

Het zou niet moeilijk vallen om nog veel meer themas te vinden voor dergelijke treurliederen.

Reeds luisterden wij naar geklag over het afnemen van liefde voor het *Psalmgezag*. Meer dan eens werd er bitter gelament over het ontbreken van *leeslust* onder ons volk in betrekking tot gezonde Gereformeerde literatuur, en het gemis van *kooplust* betreffende boeken van degelijken inhoud door de onzen uitgegeven.

Dat *Zendingsijver* nog niet op het hoogtepunt is zelfs van verwante kerkengroepen, vooral wat het toewijden van kroost aan de Missie aangaat, werd beweerd en bewezen in *The Banner* van 13 September, 1917.

Dat in sommige kringen de grenzen verflauwen, dat kennis der oude Gereformeerde waarheid afneemt onder het jonge geslacht, dat de catechisatie niet overal bloeit, dat ons volk niet genoeg uit zijne beginselen leeft, dat het materialisme de overhand heeft boven het idealisme, dat er niet de diepte is van zondeovertuiging en van Christus-waardeering die vroeger bestond, en zoo veel meer—dat alles is soms onderwerp van geklag. En wie, die ernst maakt met het leven, en gevoel heeft voor de eere en zaak zijns Gods, zal het ontkennen dat er veelszins oorzaak is tot lamentatie over bovengenoemde zaken? Zelfs zou men nog veel meer op dit stramien kunnen voortborduren.

In 1916 klaagde Ds. J. C. Aalders dat in de Geref Kerken van Nederland verflauwing was van liefde voor den strijd der beginselen, daling in ernst van den levenston, afname van het spreken over heilige dingen en schaarschte van personen voor het ambt.

Het valt niet te ontkennen dat meer dan een dezer beweringen toepasselijk is op het leven der Chr. Geref. Kerk in Noord Amerika, en misschien zal het zich zelfs, zoo vreezen wij althans, in de toekomst nog sterker openbaren.

Voorals in ons land is met name het gevaar van *materialisme* ontzettend groot.

Ook onder ons is alles lang geen Israël wat Israël heet. Het is mogelijk dat het afschaffen van het Doopledenstelsel, hoe gewenscht ook overigens, meer "dood hout" heeft geleverd dan de oude methode, hoewel die nog meer schadelijke gevolgen had.

Daarenboven is de Gemeente van heden erfelijk belast met de gebreken en misvattingen der Kerke Gods van gisteren. Zoo

was het vroeger en zoo zal het blijven tot den einde. Wat bijvoorbeeld aangaat het algemeen accepteren van de calvinistische levensbeschouwing—ook in den z.g. "Bloeitijd" der Geref. Kerk in Nederland, was het er verre vandaan dat heel 't volk dier Kerk werkelijk "gereformeerd" was. De annalen der historie vertellen heel wat anders. Wat geesteseenheid aangaat—ook in de Nederlandsche Vrije Kerken van heden is er verre van eenstemmigheid in leer en kerkbeschouwing, ook niet omtrent de opleiding. Zelfs is het "doopledenstelsel" daar nog niet afgeschaft.¹⁷⁾

Men verwondere zich dus niet te zeer dat wij in de Nieuwe Wereld niet al te harmonieus zijn in alle opzichten, daar het opinieverschil der Oude Wereld helaas nog steeds onder ons doorwerkt, en men daarenboven wel in het oog mag houden, opdat men niet te veel ontmoedigd worde, dat het onafwendbaar is dat de kinderen onzes volks die hier in dit jonge land met het jonge opbruisende nationale leven wonen en werken tot in geslachten, niet denzelfden kijk op de dingen hebben of hebben kunnen als zij die pas uit het vergrijsd Europa herwaarts kwamen. Trouwens, ook in de Ned. Geref. Kerken spreekt men van "De Critiek der Jongeren."

Daar komt nog bij, dat er altijd het verschil blijft tusschen de uiteenlopende *typen* van religie waarop wij wezen, terwijl heel de Kerkhistorie een geslinger aanwijst van het eene uiterste naar het andere, een zielkundig verklaarbaar iets hoe treurig het overigens is dat de stabiliteit der Kerk in leer en leven niet grooter is.

Evenmin vergete men dat er, zooals wij zagen, in elk tijdperk door ons beschreven, klaagtoon werden gehoord over *misstanden*, gelijk het trouwens alreeds in Salomo's tijd schijnbaar reeds usantie was te beweren dat de vorige dagen beter waren dan de tegenwoordige. Feit is, en het is, dunkt ons, niet te loochenen, dat de Kerke Gods in de ééne periode nadruk legt op het ééne, en in de volgende periode op het andere, en daardoor komt tot eenzijdig op den voorgrond schuiven van sommige en op den achtergrond laten van andere belangen des Koninkrijks. Dit spruit voort uit beperktheid van blik, uit begrensdheid van het sympathieke leven der ziel, en is alle eeuwen door op te merken.

17) *Ned. Wachter*, 2 November, 1917.

Stond b.v. het leven onzes volks een vijftig jaar geleden meer in het teeken des gevoels, des verborgen omgangs met God, het valt niet te loochenen dat er destijds bitter weinig kwam van zending en school en christelijke philanthropie. Doopersche mijding heerschte toen veel meer dan huidige calvinistische activiteit.

Dat het voortgaand *Amerikanisatie* proces moeilijkheden baart en nog meer baren zal, kan niet slechts afgeleid uit wat wij van Dr. Bavinck aanhaalden, doch wordt evenzeer beseft door Dr. H. Bouwman, die in *De Bazuin* van 26 April, 1918, schreef:

“Het Amerikaansch bewustzijn is eenigszins ondiep, onbelijnd, hol en aanstellerig, vooral wijl Noord Amerika nog geen historie heeft en als met tooverslag een groot wereldrijk is geworden. Toch is de ontwikkeling niet tegen te houden. Maar daarmee komen voor de Gereformeerden van Nederlandsche herkomst allerlei vraagstukken, die om eene oplossing vragen. Het Methodisme zuigt met geweldige kracht het godsdienstige leven mede. Het drukke wereldleven dreigt licht het gezonde christelijke leven te verstikken. Het zal veel inspanning, veel nadenken en gebed eischen voor de leidlieden der gemeente om den stroom van het kerkelijk-godsdienstig leven zoo te leiden, dat het Gereformeerd karakter bewaard blijft, en dat er een gezond Gereformeerd leven opbloeit dat in Amerika wortelen kan.”

In de *Calvin College Chimes* van Mei, 1918, werd er door Ds. R. B. Kuiper op gewezen dat er niet alleen onder ons volk zijn die wereldschgezind zijn, terwijl anderen de slaapziekte hebben wat het Calvinisme als eene levensbeschouwing aangaat, en nog eene andere groep Methodistisch is, doch dat de Calvinisten onder ons daarenboven nog verdeeld zijn in *twee kampen*.

“One camp is largely occupied by recent immigrants from the Netherlands. There they have helped fight the noble battles and gain the glorious victories of reawakened Calvinism. The martial spirit is still swaying them. They are brim-full of enthusiasm. They are burning with zeal to fight the same fight, to gain the same triumphs, in America. And naturally they desire to do so with the same weapons, by the same strategy. The other camp is held in the main by the sons of earlier immigrants. They have made acquaintance with revived Dutch Calvinism mostly through hearsay and literature, not so much through actual contact. Consequently they are not quite so fiery, more deliberate. They are much more Americanized. And in their attempts to apply the principles of Calvinism they feel the need of taking into

account American conditions and even the spirit of America. There you have the two camps."

Neen, het valt niet te ontkennen—er zijn schaduwen die vallen op ons kerkelijk pad, en sommigen liggen er sinds geruimen tijd op. Een van de meest onheilspellenden daarvan is, dunkt ons, het afnemen van *belangstelling* in het kerkelijk leven en in de kerkelijke leer, van velen in ons land geboren. In menige gemeente wordt de kerkelijke stuwkracht grootendeels geleverd door het aan de overzijde des Oceaans opgevoed element.

Achter de philanthropische bewegingen onder ons en die van het Christelijk Onderwijs, staat veelszins diezelfde Gideons bende.

Slechts een betrekkelijk klein getal onzer jongere predikanten had zijn bakermat aan deze zijde der groote wateren; een naar verhouding geringer getal dan wel te wenschen was.

Dat de overtuiging van het gewichtige en onontbeerlijke van kerkelijke *tucht* verzwakt onder den invloed van het Amerikaansche godsdienstige leven, aan de discipline der Gemeente Gods ontwend, wie zal het ontkennen.

En tenslotte, wat de door ons meer dan eens genoemde zaak betreft, het besef dat ons volk hier van Godswegen eene heerlijke en heilige *roeping* heeft om de beginselen ons overhandigd als de erve der Vaders, voort te planten en in te doen werken in het leven onzer natie, als een zoutend zout, helaas, dat schijnt zóó totaal afwezig in sommige kringen, dat meer dan één die gevoel voor deze zaak heeft, soms geneigd is om als Jona zich neder te zetten onder eigen boompje, al zuchtend zijne taak opgevend.

En toch, het zou van grooten ondank getuigen indien men in het kerkelijk leven onzer dagen niets zag dan schaduwen, en bewijs leveren van ondank en van kortzichtigheid, indien niet van pessimistische verblindings.

Gode zij dank, de Chr. Geref. Kerk *strijdt* dan toch nog. Daar is bij alle gebrek toch een voorttrekken der kinderen Israëls die marcheeren onder hare banieren. Daar is toch een voortarbeiden aan het program, een streven tot het bereiken der idealen waarvan sommigen reeds voor de oogen onzer Vaders stonden en anderen opdoken in den loop der tijden.

Er zijn, met andere woorden, *lichtpunten* zoowel als *schaduwzijden*.

Laat ons ten slotte enkele van die *moedgevende teekenen* noemen. Zij zullen ons min of meer bewijs leveren van het bestaan der "bevestiging" van dit tijdperk meer dan eens genoemd. Wij beginnen met te wijzen op het feit dat onder de leiders onzes volks in meer dan één opzicht meer broederzin, meer onderlinge waardeering en meer harmonisch samenwerken is dan vroeger. De ruwe uitvallen van voorheen die kerkelijk blad en kerkelijke vergadering soms ontstierden, zijn zeldzamer dan vroeger.

Het samenwerken der verschillende gemeenten voor allerlei doeleinden is beter dan in het verleden. Op het gebied der Zending—hoeveel meer lichtpunten zijn dáárop dan vroeger—hoeveel meer grijpen naar het levensdoel der Kerke Gods: "Gij zijt Mijne getuigen!" Hoe bemoedigend is het optreden van een tal onzer jonge studiosi, beiden mannen en vrouwen, tot een "Volunteer Band" onzer Grand Rapids School voor Zendingsarbeid tot aan de einden der aarde.

Hoe moedgevend voor hen die de Missie beminnen is het feit dat in 1917 aan ééne Zendings Kweekschool te Brooklyn, niet minder dan een dozijn onzer jongelingen en jongedochters was ingeschreven.

Moedgevend is ook het opleven van liefde voor de zaak van Hooger Onderwijs uitkomend in overgave voor de Scholen der Kerk in het centrum en in het Westen.

Het meer floreeren van kerkelijke fondsen, zoo vaak slachtoffers der apathie, teekent vooruitgang in liefdebetoon. Zelfs het afschaffen der kerkebuidels, waarvan de uitvinding soms aan een gierigaard werd toegeschreven, en het collecteeren met open schaal in de kerken, en vooral het adopteeren van het "budget system" en de daaraan verbonden "duplex envelops," is eene beëindigende schrede voorwaarts op den weg van kerkelijk geven naar eisch des Woords.

Het streven om door de pen het eigen volk te bereiken met onze beginselen, te bewaren bij de oude beproefde waarheid, en tot zegen te doen worden voor land en natie, teekent ijver zoowel als talent.

Dat de naam onzer Kerk zoo goed als onbekend is in de Amerikaansche wereld, gelijk men daarover ergernis uitdrukte in het kerkelijk blad van 1905 (27 September), zal niemand meer durven beweren die op de hoogte is met de nieuwste Encyclopediën en Zendingsbewegingen, en iets afweet van het medeleven en medewerken met de "Home Missions Council" in het Oosten, en de "Indian Conference" in het Zuidwesten, of met het Zondags-schoolwezen op verschillende plaatsen.

Van moed en vasten gang getuigde de actie der Kerk toen vrienden van Geheime Genootschappen de Classis Hackensack in 1908 uit hare voegen trachtten te lichten, op meer tolerantie aandringend, en men toch pal bleef staan bij het aangenomen beginsel, gelijk reeds gemeld in § 2, Hoofdstuk VIII.

Dat het acceptceeren der *Utrechtsche Conclusies*, in het vorig hoofdstuk beschreven, het kerkelijk leven bevestigde en den blik verruimde, is duidelijk merkbaar, en het pogen tot beter regeling van kerkelijke *correspondentie*, ook al gelukte het niet volkomen, was toch een stap in goede richting die nog iets openbaarde van het groote, zij het ook schijnbaar onbereikbaar ideaal, van een algemeen Concilie der Gereformeerde Kerken der aarde, waaraan herinnerd werd door de Synode van 1898.

Velen onzer nieuwere kerken kunnen rijkelijk den toets doormaaken met dergelijke gebouwen voor publieken eeredienst opgericht door stam- en geloofsgenooten in Nederland, Duitschland en Zuid Afrika, het bewijs afleggend dat er ten minste in ijver voor het verkrijgen van passende kerkelijke eigendommen een loffelijk voorbeeld wordt geleverd door ons volk hier te lande. En wij gelooven daarenboven dat er in onze pastoriën minder verzuchting tot God oprijst wegens het karig salaris der Evangeliedienaren dan zulks het geval is en sinds lange jaren was, in de landen rond de Zuiderzee.

Dat het beslist optreden tot het afschaffen van het Doopledensstelsel, eene heroieke poging tot werkelijke reformatie, hier beter gelukte dan in Nederland, is onze overtuiging, en zelfs het standpunt reeds door de Synode van 1896 ingenomen dat er slechts één grond kan zijn voor geoorloofd echtscheiden, getuigt van ernst maken met het vreeselijk "divorce" euvel dat als een kanker woelt in ons Amerikaansch volksleven, ook al heeft het den schijn van rigorisme.

Ook het steeds beslistere standnemen tegenover de "saloon" toont prijzenswaardige toename van het besef dat er maatschappelijke zoowel als persoonlijke verantwoordelijkheid is.

Ook de straks genoemde verdeeldheid onzer Calvinisten in twee kampen is geen ongeneesbaar iets.

De schrijver van het pasgenoemd *Chimes* artikel geeft onzes inziens wijzen en uitvoerbare raad. Hij stelt voor dat er twee dingen moeten geschieden.

"First, let us settle on the essentials of Calvinism. Very likely Camp 1 calls a few things Calvinistic which it ought to call Dutch. Let us shear Calvinism of Dutchism. Almost as likely Camp 2, under the spell of the spirit of the times, has put certain numbers on its program which are inconsistent with Calvinism. Such numbers must be struck out. The essentials having been agreed on, let us hold to them tooth and nail.

"Secondly, let us settle on our plan of warfare, our strategy. Camp 2 must be willing to learn from the experience of Camp 1. And Camp 1 must once for all let go of the foolish idea that the same plan of campaign which was followed so successfully in Holland will do in America. Conditions are so entirely different. And the method of procedure having been agreed on, let us pull together.

"*Know Calvinism!*

"*Know America!*

"Fail in one of these duties, we cannot as much as hold our own.

"Faithful in both, we shall be a blessing for America."

En daarom is het dat wij niet versagen, hoewel ook ons hart soms door bange vreeze wordt beklemd.

Van harte stemmen wij in met de desbetreffende woorden van Prof. B. K. Kuiper, in *Ons Opmaken en Bouwen*, bl. 83 v.v.

Na gewezen te hebben op het feit dat ons het bloed in de aderen stroomt van Nederlanders die eens aan de spitse der beschaving stonden, en dat wij als Calvinisten dragers zijn van grootsche en machtige beginselen, gaat hij voort:

"Met zulk een verleden achter ons, behoeft onze tegenwoordige kleinheid en zwakheid ons de hoop voor de toekomst niet te rooven. Beide Israël en Nederland waren klein. Het Koninkrijk der hemelen is gelijk aan een mosterdzaad en een korrel zuurdeesem. Gideon's bende was slechts een klein hoopje van drie honderd man. Apostelen waren er slechts twaalf. En van deze

twaalf bleken er slechts drie van grootere beteekenis te zijn. Ten slotte ging de machtige actie der christelijke missie grotendeels eigenlijk slechts van één hunner uit. . . .

“Wanneer wij terugzien op onzen inderdaad merkwaardigen groei gedurende de jaren die we in ons nieuwe vaderland zijn, kunnen wij met moed, vertrouwend op de hulpe des Gods die hemel en aarde gemaakt heeft, de toekomst tegengaan; op deze *één* voorwaarde, dat we nimmer verloochenen wat het beste was in ons verleden: ons Hollandsch bloed en onze Gereformeerde belijdenis.”

In *The Leader* der Geref. Kerk, 3 Juli, 1918, wordt editorieel van de Chr. Geref. Kerk getuigd: “Like our own, the body is small, scarcely even numbered when statistics of the leading denominations is given, but we do not depend on statistics or numbers only. They have zeal, conviction, solidarity, a definite group consciousness, leadership, and as a leaven *working where the meal is*, they may count for more than in the past.”

In het vertrouwen op een machtigen Verbonds God die beloofd heeft dat in de plaats der Vaderen de zonen zullen zijn, besluiten wij deze historie der Chr. Geref. Kerk als instituut, met het schoone vers van wijlen Ds. H. Van der Werp in de *Semi-Centennial Feest-cantate*:

“Oh praise the Lord, the bush may still be burning
 With heavenly fire, yet it is not consumed;
 The Church of Christ by faith for victory yearning,
 Prevails through Him, howe'er by enemies doomed.

In ages past our King forsook us never
 For years to come He'll ever be the same;
 Our sun and shield, our heritage forever,
 In realms of bliss, all glory to His Name!”

HOOFDSTUK X.

Het Vereenigingsleven der Chr. Geref. Kerk.

“E pluribus unum”—uit velen één.

Devies der Ver. Staten.

Beschreven wij in de vorige hoofdstukken in het breede de lotgevallen en het leven en streven der Chr. Geref. Kerk als een *instituut*, het doel van dit slothoofdstuk is bij wijze van aanhangsel en in het kort een overzicht te geven van den arbeid dezer Kerk als *organisme* in zoover het ambt harer geloovigen zich openbaarde in het *godsdienstig vereenigingsleven*.

Voor al in het eerst stond dit in zeer nauw verband met het institutair leven der kerken en nog steeds is er nauw contact. Toch is er een soortverschil op te merken, zoodat er grond is voor aparte behandeling.

Achtereenvolgens zal besproken worden: de *Zondagsschool*, met hare publicaties en conventies, en vervolgens de *Vereenigingen* van *Jongelieden* van beiderlei kunne, benevens *Knappen*-, *Vrouwen*-, *Mannen*-, *Zang*- en *Zendings*-vereenigingen, en ten slotte de *Christelijke School-beweging* onder ons in hare eerste stadia.

§1. De Zondagsschool.

Spoedig nadat ons Gereformeerd volk zich in de wouden van Michigan had nedergezet, begon men Sabbatscholen te houden—alreeds, zooals wij in Hoofdstuk II., § 3 mededeelden, in 1849.

In 1851 werd eene Zondagsschool georganiseerd in de oude Van Raalte gemeente te Holland, Mich. “Catechisatiën werden geregeld gehouden, doch Van Raalte wenschte de jonge gemeentelieden aan den arbeid te zetten. Hij verklaarde herhaaldelijk dat de kerkleden eene roeping hadden om hunne medeleden met hunne talenten te bevoordeelen. Gelegenheid voor zulk werk bood de Sabbat School.”

Let wel hoe Van Raalte zag dat de S. S. een heerlijk veld was "om kerkleden uit te rusten voor nuttigen dienst." ¹⁾

Mrs. Langdon, onderwijzeres in de plaatselijke "district school," was de eerste superintendente, geassisteerd door Peter Van Berg en enkele anderen, door den leeraar aangesteld. In het eerst werd de Engelsche taal gebruikt in deze pionier Zondagschool. Wat later werd het Hollandsch er in gebezigd, en ouderling J. A. Verhorst trad als superintendent op.

Mettertijd werd Holland's voorbeeld gevolgd in de andere Michigan gemeenten. In Pella, Iowa, was reeds vroeg na de vestiging onzes volks aldaar, een Sabbatschool opgericht en geleid door A. E. D. Bousquet. ²⁾

Daar de Zondagsschool eene nieuwigheid was van Engelschen oorsprong, en reeds vroeg en erfelijk belast met de beschildiging van de catechisatie te verdringen, was het geen wonder dat de in 1857 uitgetredene Kerk met haren conservatieven geest en sterken ijver voor catechiseer-arbeid haar slechts zeer langzamerhand plaats inruimde onder haar dak.

Ook onder de geloofsgenooten in Nederland was men traag geweest in 't toelaten der vreemdelinge, zoodat de Gereformeerde Zondagsschool Vereeniging "Jachin" pas in 1871 werd opgericht.

Een bericht omtrent hare eerste algemeene vergadering noopte de *Wachter* redacteur, Ds. D. J. Van der Werp, om de ontboezeming te publiceeren: "De Christelijke Gereformeerde Kerk in Nederland onderscheidt zich niet alleen boven Amerika in vereeniging(en) van "Gereformeerd schoolonderwijs," maar zelfs ook in zulk een Zondagsschool onderwijs. Hoeveel is Nederland hierin Amerika vooruit! Hoeveel gelukkiger zijn de kinderen daar dan in dit land." ³⁾

Het was ongetwijfeld Ds. Van der Werp die de Zondagsschool ter sprake bracht ter Algemeene Vergadering van 1873, wier besluit luidde: "Ook is sterk aangedrongen dat er Sabbat scholen in elke gemeente zullen gehouden worden." (Art. 8.) In welken geest deze uitspraak gedaan werd en welke drijfveeren er achter waren, blijkt duidelijk uit de omschrijving er van door Ds. Van der Werp in zijne hoedanigheid van Algemeen Corres-

1) Ds. E. J. Tuuk, *The Banner*, 8 Februari, 1917.

2) *The Hollanders in Iowa*, by Jacob Van der Zee. Iowa City, 1912. Pp. 291. p. 296 ff.

3) *De Wachter*, 13 December, 1872.

pondent gegeven dat als "verplichtend" aan de gemeente was aanbevolen: "des Zondags, ter behoeding en bewaring voor aftrekking en verleiding door de zoogenaamde Zondagsscholen in dit land, gelegenheid te geven voor het opkomend geslacht, om in de zuivere leer en de geschiedenis des Bijbels en der Kerk onderwezen te worden tusschen de godsdienst-uren, en zoo in de kennis en vreeze des Heeren opgevoed te worden." 4)

Reeds het volgend jaar kon er gerapporteerd worden "dat des Zondags onderwijs in het algemeen wordt." (Art. 10.)

In de eerste jaren echter had de Zondagsschool blijkbaar niet vele vrienden in de Ware Holl. Geref. Kerk. Menigmaal toch werden de gebreken er van wel breed uitgemeten, doch het goede door haar gewrocht kwam zelden ter sprake. Kleineerende benamingen als "noodzakelijk kwaad," "houten pilaren," en "trojaansch paard," vindt men telkens en telkens op de S. S. toegepast.

Ook in dezen komt lof toe aan Prof. Boer, die in *De Wachter* van 4 Januari, 1877, zich manmoedig ten gunste der Zondagsschool verklaarde en zulks herhaaldelijk deed in later dagen, wat te meer zedelijken moed openbaarde daar de Alg. Verg. van 1876 hem zelfs speciaal en inquisitoriaal had ondervraagd omtrent "de waarde der Sabbatscholen"—vóór men hem koos als docent. (Art. 22.)

Ook anderer namen dienen hier te worden opgeteekend als die van verdienstelijke voorstanders der S. S. in *De Wachter* en in de praktijk des kerkelijken levens.

E. N. Van Baalen van Muskegon, W. Brink van Grand Rapids, jarenlang administrateur van 't kerkelijk blad (vgl. bl. 244), en J. Veltkamp, (bl. 237), bepleitten haar meer dan eens op degelijke wijze als noodige en nuttige instelling, mits geleid in kerkelijke sporen.

Met name onder hen die door de Vrijmetselaars-beweging tot de Chr. Geref. Kerk overkwamen, vinden wij verdedigers der Zondagsschool, o.a. N. Silvius, en vooral *Henry Bosch*, jarenlang lid der *Wachter* Commissie, die op flinke wijze een lans voor de S. S. brak in *De Wachter* van 13 April, 1882. (Vgl. § 2 hieronder.)

4) *Idem*, 27 Juni, 1873.

Wat Ds. R. T. Kuiper aangaat, deze aggressieve broeder had in zijn *Tijdwoord* openlijk verklaard: "Ook de Zondagsscholen mogen in onzen tegenwoordigen tijd, wegens den toestand van Kerk, School en Maatschappij niet ontbreken. Had men waarlijk doelmatige Christelijke scholen, zooals zij in eene Gereformeerde gemeente behoorden te zijn, de Zondagsschool ware minder noodzakelijk, maar nu? O, geliefde gemeente, laten de bestaande zes Zondagsscholen die er zijn toch met al uw vermogen ondersteund en waar zij meer noodig zijn, tot stand gebracht en onderhouden worden." (Bl. 45 v.v.)

Mr. William Brink

Mr. Henry Bosch

Tegenover Ds. W. Coelingh, die beweerd had "dat de Zondagsschool een handgreep is voor de jeugd om zich aan de catechisatiën met meerdere vrijheid te onttrekken," beweerde Ds. Kuiper in *De Wachter* van 24 September, 1884, dat zijn collega te ver ging. "Mijns inziens moet het eene gedaan en het andere niet nagelaten worden, en dan Zondagsschool en Catechisatie tot hetzelfde doel aangewend—en op de meest doelmatige wijze ingericht en bediend worden. Waar dit geschiedt, zal de Zondagsschool volstrekt geen schade doen aan het catechetisch onderwijs, maar hetzelfde veeleer bevorderlijk zijn."

Toch hield met dit al het persdebat over het voor en tegen der S. S. niet op. In *De Wachter* van 16 October, 1889, vinden wij Dr. Van Raalte aangehaald als gezegd hebbende: "ik wenschte dat die ezel, (de Zondagsschool) nooit geboren ware geweest," eene uitdrukking die wel wat ongelooftelijk schijnt in 't gezicht der activiteit van dien leider ons reeds vroeger gebleken. Doch in elk geval kunnen wij aan een van zijn opvolgers, Ds. E. Bos, de uitdrukkingen toeschrijven: "Waartoe dient dan de S. S.? Zij is er om der overtredingen wil bijgesteld. Met uw Bijbel in de hand is de Zondagsschool hoogstens een *voorhof der Heidenen.*"⁵⁾

En de oude voorvechter der Chr. Geref. Kerk, Ds. K. Van den Bosch, beweerde met beslistheid in *De Wachter* van 18 December, 1889: "door eigen ervaring, jaren herwaarts, ben ik ten volle overtuigd dat de Sabbatscholen op sommige plaatsen niet tot voordeel, maar tot groot nadeel en schade voor de Kerk verstrekken."

Prof. Boer echter bleef zijn gunstig gevoelen vasthouden en meende reeds, een paar maand vroeger, het debat te moeten sluiten met de bewering: "Persoonlijk denk ik, de Sabbatschool is goed, dat is, het is goed dat ze er is."⁶⁾

En het laatstgenoemd gevoelen werd blijkbaar meer en meer de gangbare opinie in de kerken, en langzaam doch zeker kwam er officieele erkenning. *De Wachter*, die in November, 1882, en later reeds "proeven" had geleverd van eene S. S. les, begon een zestal jaren later met de geregelde verklaring der Internationale lessen, door Ds. J. C. Voorhis in 't Engelsch geschreven, door Prof. Boer vertaald, en naast elkander in 't kerkelijk blad afgedrukt. Deze tweetalige toelichting hield reeds na een jaar op, uit twijfel of het wel "betaalde," doch de plaatsing der lessen ging geregeld voort tot 1912 toen de Synode besloot de S. S. lessen weg te laten, om echter in 1916 op hare schreden terug te keeren door een besluit dat in beide *De Wachter* en *The Banner* een verklaring der S. S. onderwerpen zou gegeven worden.

Eene resolutie om, in plaats van de driemaandelijksche herhalingslessen, onderwerpen over de *Zending* te substitueeren, dateert reeds van 1910.

5) *De Wachter*, 7 November, 1888.

6) *Idem*, 28 October, 1889.

Aan Ds. K. Kuiper komt de eere toe jarenlang het beste van hoofd en hart te hebben besteed aan het schrijven dezer lesverklaringen, niet alleen in *De Wachter*, doch ook in de sinds 1888 geregeld uitgegevene *Sabbath School Bode*, waarvan James Tanis

James Tanis
Oprichter der S. S. Bode

te Paterson de oprichter is. Prof. G. E. Boer was de eerste redacteur er van, al spoedig opgevolgd door Ds. Kuiper.

Ten bate der Engelsch-sprekende gemeenten en S. S. werd van 1898 tot 1917 gepubliceerd: *The Christian Reformed Sabbath School Lesson Helps*, kwartaalschriften voor "Juniors" en voor "Seniors," uitgegeven door de "Publication Committee" der Classis Hackensack. Beide deze "quarterlies" moesten het op den duur afleggen tegenover de wekelijksche *Instructor* voor de S. S., eerst onder redactie der broeders M. Van Vessem, J. Smitter, en L. Trap, te Zeeland, Mich. gedrukt sinds 1915, eene uitgave die zich veel moeite getroost om de Zondagsschool aan degeelijkheid, invloed en Gereformeerden geest te doen gewinnen. Daarenboven werkt zij mede als een geschikt en krachtig instrument ter bevordering van gezonde Amerikanisatie der kerken.

Had men tot hiertoe over de S. S. op allerlei manier geknutseld en geschermtseld zonder zich recht in te denken wat vol-

gens Gereformeerde lijnen hare plaats was in het kerkelijk leven, eene ernstige poging tot het laatstgenoemde werd in 1905 gewaagd door Ds. R. L. Haan. In eene brochure, *Kerk en Zondagsschool*, kwam hij tot de conclusie dat de S. S. eene vrije vereniging is, wortelend in het persoonlijk initiatief der geloovigen, bedoelende Schrift onderzoek te bevorderen, daardoor kennis der Waarheid te kweken, om dan die kennis in het leven in te dragen. Volgens hem diende de S. S. zich te stellen onder toezicht der betrokkene kerkeraden opdat niets geleerd werde dat indruischt tegen de Belijdenis der Kerk, en opdat niets gedaan worde waardoor het institutaire leven der Kerk belemmerd worde. (Bl. 32.)

In 1913 ontvouwde Ds. Groen op eene S. S. Conventie dat er ruimte was voor beide Zondagsschool en Catechisatie, daar beide wel hetzelfde onderwerp bestudeeren doch op verschillende manier, met een verschillend doel. In de Catechisatie behoort vooral aangestuurd op het geven van een algemeen en aaneengeschakeld overzicht der Bijbelsche Geschiedenis, om eene basis te verschaffen aan leerstellig onderwijs; in de S. S. wordt het *Woord Gods* als zoodanig bestudeerd en enkele feiten van Gods leidingen met Zijn volk ontvangen speciaal de aandacht. ⁷⁾

Een eigen *rooster* voor de S. S. werd reeds vanaf 1885 besproken. Het plan werd verworpen door de Synode van 1898 en voorgestaan door die van 1912, (Art. 22), doch tot hertoe bleef het onuitgevoerd.

7) *The Banner*, October 30, 1913. Vgl. *Idem*, October 19, 1911. De Synode van 1918 aanvaardde zes stellingen van een uitnemend rapport over het verband der Zondagsschool tot de Kerk. De stellingen poneeren dat wij als Gereformeerden in de opvoeding onzer kinderen allen nadruk leggen op de huis-catechisatie, de kerkelijke catechisatie en de Christelijke school. De Zondagsschool kan onder ons slechts als evangelisatie-middel een eigen zelfstandige plaats innemen. Doch aangezien de huis-catechisatie in onze kringen zeer gebrekkig is, indien niet geheel ontbrekend, kan de Zondagsschool ook dienst doen als hulpmiddel, als aanvulling en correctief. "De Zondagsschool als Evangelisatie-middel moet uitgaan van de Kerk als instituut; terwijl de Zondagsschool als hulpmiddel van de huis-catechisatie krachtens haren aard behoort uit te gaan van particulier initiatief. Hiermede is niet ontkend, dat de Kerk, zoo het particulier initiatief in gebreke blijft, dese zaak niet ter hand zou mogen nemen. In ieder geval zal de Zondagsschool onder strict kerkelijk toezicht moeten staan, opdat zij onder ons niet kweeke een z.g.n. 'Christendom zonder geloofsverdeeldheid.' Er is misschien geen enkel middel in den tegenwoordigen tijd, dat meer dan de Zondagsschool, zooals die rondom ons bestaat, de verflauwing der grenzen bevordert." (Zie *Agendum en Acta Synodi*, 1918.)

Conventies der S. S., in Amerika reeds gehouden vóór 1820, werden onder ons volk te Grand Rapids ingevoerd in 1881. In 1890 vinden wij als titel eener soortgelijke vergadering: "Vereeniging ter bevordering van Christelijke Opvoeding in de Holl. Chr. Geref. Kerk."

Eene S. S. Conventie die de Chr. Geref. kerken in geheel Michigan omvatte werd het eerst gehouden in October, 1895, in de Van Raalte kerk te Holland, en sinds dien hield men geregelde vergaderingen, ééns per jaar, in 't najaar. ⁸⁾

Opleidingsklassen. Langevoelde behoefte aan S. S. leerkrachten niet alleen bekend met Gods Woord, doch ook met *paedagogische* beginselen, leidde in de Amerikaansche Zondagsschool wereld tot de invoering van *Teachers' Training Classes*. De eerste klasse van dezen aard werd gevormd in de Derde Roseland gemeente. Aan 't einde van 1915 had zij den desbetreffenden cursus doorlopen.

Sinds dien werden dergelijke klassen georganiseerd in Englewood, N. J., Burton Heights, Grand Rapids, en andere plaatsen. ⁹⁾

§2. *Jongelings Vereenigen.*

Jongelings Vereenigen onder ons zijn van ouderen datum dan de Zondagsscholen in de Chr. Geref. Kerk.

Alreeds op 19 Januari, 1870, werd de eerste opgericht, en wel te Grand Rapids, onder den naam, "Christelijke Vereeniging," met het motto: "Koopt de Waarheid." Ds. R. Duiker was er directeur van, W. Brink, president, en R. Drukker, secretaris.

De arbeid dezer Vereeniging bestond grootendeels uit Bijbelverklaring met Klinkenberg als gids—een uur lang elke week, en voordrachten. Ook werden "schijntegenstrijdige teksten" uitgelegd. De contributie was vijf cent per week per lid. Een busje aan de deur was voor 't "penningje" der Buitenlandsche Zending. ¹⁰⁾

Van den beginne af hield deze Vereeniging een *jaarfeest*, waarop genabuurde Vereenigen, ook van de Holl. Geref. kerken, door afgevaardigden de groeten lieten overbrengen. "Aller-

8) *De Wachter*, 18 September, 1895; 9 September, 1896.

9) *The Banner*, October 21, 1915; April 18, 1918.

10) *De Wachter*, 5 April, 1872.

lei stukjes" werden dan ten gehoor gebracht door die vertegenwoordigers zoowel als door "home talent."

De programmas dezer jaarlijksche samenkomsten leveren ons allerlei interessante proeven van wat er destijds in hoofd en hart omging onder de jongelingen onzes volks, en duidelijk blijkt wel een nauwe horizon doch evenzeer voorbeeldig buigen voor het gezag des Woords, terwijl van den aanvang af heel wat Zendingkennis werd verspreid en Zendingzijver opgewekt.

Van medeleven met de Amerikaansche wereld merkt men weinig, doch des te meer blijkt contact met Nederland, o.a. door het abonneeren op de *Vredesbond*, *Maranatha* en *Heidenbode*.¹¹⁾

Dat de keuze der onderwerpen niet steeds eene gelukkige was, blijkt ons uit de notulen der Alg. Verg. van 1878, die spreken van de voordracht van een "Godtergend stuk" op een jaarfeest der Grand Rapids Vereeniging geleverd. (Vgl. bl. 124.) Het betrof een samenspraak uit de destijds zoo geliefde *Lofzangen Israëls* van Groenewegen: "Onderhandeling tusschen God, Zijnen Zoon en den Zondaar," en het was wel geen wonder dat men diep geschokt was waar één spreker den Zoon Gods voorstelde en een ander God den Vader, tot welken de "Zondaar" o.a. sprak:

"O Vlekk'loos heilig Opperwezen,
Voor eeuwig waard te zijn geprezen,
Hier ligt een helwicht voor Uw voeten,
En schikke mij om God te ontmoeten," enz.

Op dezelfde Alg. Verg. van 1878 kwam Classis Illinois met de vraag wat men oordeelde "van de gemeenschap der Jongelings Vereenigingen en afgevaardigden (afvaardiging was zeker bedoeld), van verschillende Kerkgenootschappen en hoever die gemeenschap zich volgens onze belijdenis kan en mag uitstrekken?" De Vergadering oordeelt dat ze daarover niet beslissends kan bepalen, maar spreekt als overtuiging uit dat kerkeraden daarin een groote pligt hebben, om voor alle onstigtelijkheid te waken, en streng acht te geven op den geest en strekking der stukken die voorgedragen worden, in gewone vergaderingen van jongelingen en op jaarfeesten." (Art. 25.)

Naar de strekking van deze bepaling werd sinds als usantie gehandeld, hoewel de Synode van 1890 weigerde in te gaan op het

11) Notulen G. R. Vereeniging, 3 Januari, 1878. *passim*.

voorstel om als haar oordeel uit te spreken "of een Jongelings Vereeniging onzer Kerk zoowel in hare oprichting of organisatie als in haar bestaan en werkzaamheden, onder opzicht van den kerkeraad moest staan of niet." (Art. 64.)

Dat de Jongelings Vereenigingen dier dagen lang niet in aller gunst deelden blijkt o.a. uit een artikel in 't kerkelijk blad van 30 Maart, 1882, waarin C. Kaze van Roseland om inlichting verzocht. Voor zichzelf, zoo bekende hij, gevoelde hij er altijd vooroordeel tegen. "Ik heb wel eens gedacht dat zij vroeger nooit bestaan hebben, dat onze voorvaderen zulks nooit in de Kerk gehad hadden, zooals b.v. Zondagsschool, Jongel. Ver., Vrouwen Ver., en al die aard van dingen; dan denkt een onkundige: is al zulks onder den rang van nieuwigheden." Hij vroeg voorts naar den oorsprong, het doel en het nut er van, en "waar is het beginsel? Zijn zij gegrond op Gods onfeilbaar Woord en de Dordsche Synode van 1618-'19?" Een paar weken later ontving de vrager bescheid van Henry Bosch van Jamestown, van wiens lansbreken voor de S. S. reeds vroeger gewag werd gemaakt. De Jongelings Vereenigingen, beweerde deze, waren goed om de jongelingen aan het onderzoek te zetten, hun denkvermogen te ontwikkelen, hen nuttig bezig te houden. De vraag of zij gegrond waren op de Dordsche Synode verklaarde hij niet te begrijpen. "Indien gij meent of het er met zoovele woorden in staat dat S. S. en J. V. nuttig zijn en behooren in stand gehouden te worden, neen, dat doet ze niet; maar eveneens staat er geen woord in over de catechisatie en die is immers nuttig en goed." Hij besloot met de verstandige woorden: "Denk niet dat ik vereenigd ben met *alle* de S. S. en J. V. die er in dit land bestaan, evenmin als ik vereenigd ben met alle Kerkgenootschappen. De Sabbatscholen en de J. V. moeten geene afzonderlijke op zichzelf staande inrichtingen zijn, maar ze behooren uit te gaan van de gemeente des Heeren, en te staan onder hare zorg en beheer."

De redacteur, Ds. Hemkes, teekende daar onder aan: "Deze korte, ware en duidelijke toelichting moge strekken om broeder C. Kaze te doen helpen bevorderen alles wat tot wezenlijk nut der jeugd dienstbaar kan zijn met den zegen des Heeren."

Gelijk het ging met de S. S., zoo ook met de Jongelings Vereeniging: trots allerlei tegenstand en vooroordeel breidde de be-

weging zich uit. In 1875 lezen wij dat de Grand Rapids Jongelings Vereeniging 42 leden telde en eene boekerij van 90 deelen bezat.

In het Oosten der stad, East St., was destijds reeds eene hulpvereeniging opgericht onder leiding van J. Bolt.

In de Vriesland gemeente kwam in 't begin van 1876 eene Vereeniging tot stand onder het motto: "Gedenkt aan uwen Schepper," met H. Doren als president, en 32 leden tellend.

De Kalamazoo Jongelings Vereeniging "Theorie en Praktijk," dateert van 1 Mei, 1877, met P. Ekster als secretaris, en reeds enkele maanden vroeger was er eene dergelijke "Christelijke Vereeniging" opgericht in het destijds "verre Westen," en wel te Ackley, Iowa, met Ds. J. Schepers als leider.

De Collendoornsche Christelijke Jongelings Vereeniging kwam 23 September, 1879 tot stand, met 15 leden, en publiceerde dat haar program inhield besprekingen van Bijbelsche Geschiedenis, Bijbelsche Aardrijkskunde, Theologie, Bijbelstudie en Algemeene Wetenschappen. ¹²⁾

Zeeland's Jongelings Ver. vierde reeds op 28 Maart, 1879, haar eerste jaarfeest, blijk dat zij van het vorig jaar dateert, en in de plaats harer inwoning hield men op den Hervormingsdag van 1879 de *derde jaarlijksche conventie* van soortgelijke Vereenigingen, eene conventie die destijds ook de Jongelings Vereenigingen der Hollandsche Gereformeerde gemeenten in Michigan omvatte, met J. Scheffer als corresponderende secretaris. In eene rede destijds door Ds. L. J. Hulst gehouden, sprak deze over de *beteekenis* der Christelijke Jongelings Vereeniging voor huis, maatschappij en Kerk. Leeraars en gemeenten werden opgewekt tot hun plicht om jeugdigen aan te moedigen waar zij zich vereenigen om Gods getuigenis te bestudeeren, en in plaats van hen tegen te staan of ongegronde afkeer te koesteren, omdat zij soms verkeerd handelen, hun dat verkeerde onder het oog te brengen en dus mede te werken aan den opbouw van eene goede naar Gods orde zijnde toekomstige gemeente. ¹³⁾

Het was deze zelfde leeraar der Coldbrook gemeente die in September, 1885, eene poging aanwendde tot het oprichten van een *Jongelings Bond*, samengesteld uit Vereenigingen der Chr.

12) De Wachter, 9 October, 1879.

13) Idem, 18 December, 1879.

Geref. kerken. Eerst in 1894 kwam er zoo iets tot stand, n.l. de *Gereformeerde Jongelings Bond* van Grand Rapids en omstreken. Deze omvatte in het eerst Jongelings Vereenigingen der Gereformeerde zoowel als der Chr. Geref. gemeenten. Onder leiding van dezen Bond begon men op 4 Juli, 1894, met het feestelijk vergaderen van ons Hollandsch volk tot viering van onzen Onafhankelijkheidsdag in het een of ander park in Grand Rapids. Gewoonlijk verbond men patriotisme met Zendingegeest.

Sinds 1913 geschiedt zulks op den Vierden Juli, in Highland Park, onder auspiciën der "Christian Reformed Mission Alliance," terwijl het *Bondsfeest* plaats grijpt op dezelfde plaats op Labor Day.

Wat die Grand Rapids Bond aangaat, in 1898 behoorden alleen Chr. Geref. organisaties er toe. En in Februari, 1917, ging men tot de ontbinding er van over. De Jongelings Vereenigingen vormden toen hare *Young Men's League*, en de Meisjes Vereenigingen hare *Circle of Young Ladies' Societies*. Men meende op deze wijze beter het onderscheiden levensdoel der twee betrokkene geslachten te kunnen bereiken." ¹⁴⁾

Te Chicago, Ill., had men reeds of 11 Februari, 1893, een *Geref. Jongelings Bond van Illinois* opgericht, waarvan *Onze Toekomst* eerlang een maandorgaan werd.

In 1917 vinden wij deze Bond aangekondigd als "Young People's Alliance of the Ref. and Chr. Ref. Churches of Chicago."

De Geref. Jongelieden Bond van Muskegon dateert van 1905. Ook voor Holland en omstreken en voor Classis Zeeland organiseerde men dergelijke associaties.

Een evenement in 't leven dezer Vereenigingen was de uitgave van een "*Jaarboekje van de Jongelieden Vereenigingen der Chr. Geref. Kerk in Amerika*," voor 1912. Uitgever L. Kregel, te Grand Rapids. Jammer dat hij tot hiertoe bij den "eersten jaargang" bleef. De statistiek er in noteert 35 Jongelings Vereenigingen onder 't Chr. Geref. kerkdak, in negen Staten der Unie, met ongeveer 1,000 leden.

14) *The Banner*, 22 Februari, 1917.

§3. *Meisjes Vereenigingen.*

Van deze soort organisaties vinden wij geen gewag gemaakt in de kerkelijke Acta. Ook worden zij slechts nu en dan genoemd in 't kerkelijk blad. Toch dateeren zij ook reeds uit de zeventiger jaren en hare invloed kwam menig belang des Koninkrijks ten goede, zij het op bescheiden wijze.

In de Grand Rapids gemeente bestond er reeds eene in 1874, waarvan G. Hoeksema in het volgend jaar als president genoemd wordt. ¹⁵⁾

Tegen het einde van 1875 organiseerde Ds. J. Noordewier eene dergelijke Vereeniging te Holland, Mich., "tot liefdadigheid (en) ter bevordering van kennis."

In het Jaarboekje voor 1888 wordt gewag gemaakt van Meisjes Vereenigingen niet alleen in vier Grand Rapids gemeenten, doch ook te Cincinnati en Kalamazoo, waaraan een jaar later Muskegon werd toegevoegd en de Tweede Grand Haven gemeente.

Het reeds eerder genoemde *Jaarboekje* voor Jongelieden Vereenigingen voor 1912 spreekt van 33 Jongedochters organisaties, in vier Staten der Unie, met een ledental van bijna 1,000.

§4. *Jongelieden Vereenigingen.*

Van jonger datum, doch mettertijd veel talrijker dan de bovengenoemde Vereenigingen, zijn de organisaties van jeugdigen van beiderlei kunne.

In 1912 bestonden er reeds 93 in niet minder dan 12 Staten onzer republiek.

Velen daarvan worden aangeduid met den Engelschen titel, "Young People's Societies," een bewijs dat hare arbeid verricht werd met de taal des lands als voertuig.

De eerste van deze organisaties die zich met een Engelschen naam aanduidde, wordt genoemd in 't Jaarboekje voor 1890: "Young Folks' Christian Association" der Tweede gemeente te Grand Haven, met J. Bolt als leider, 25 leden tellend.

Slechts heel enkelen hebben zich korter of langer vereenigd met de sinds 1881 opgekomen *Christian Endeavor Society*, gewoonlijk de Vereeniging van Christelijke Strevers genoemd.

15) *De Wachter*, 7: 4 en 24.

Ds. P. Schut organiseerde eene dergelijke Vereeniging in zijne gemeente, Zutphen, Mich., in 't najaar van 1891. Eene opwekking onder 't jonge volk aan zijne zorg tevertrouwd had hem er toe geleid. Men hield er bidstonden, getuigenis vergaderingen, enz., en hij rapporteerde dat deze arbeid gezegend werd in vele opzichten.

Toch maakte deze Strevens-beweging weinig opgang in de Chr. Geref. Kerk. Meer dan een leider meende dat eene dergelijke Vereeniging beter paste voor Methodisten die zich door het gevoel lieten drijven dan voor Calvinisten bij welken het verstand meer op den voorgrond stond in 't godsdienstig leven. Ook, meende men, paste het der jeugd nog niet om zoo zelfstandig op te treden op religieus gebied.¹⁶⁾

In harmonie met het pasgenoemde werd in *The Banner* (12 en 19 Juli, 1917), de wensch uitgesproken dat de 227 Jongelieden Vereenigingen die destijds in de Chr. Geref. kerken bestonden, zich meer dan vroeger op *systematische studie* mochten toelleggen. Daartoe werd voorgesteld dat pogingen zouden worden aangewend om "text books" samen te stellen die een zes-jarigen cursus bevatten: het eerste jaar over de gewijde geschiedenis, het tweede: kerkhistorie; het derde: Zendings- geschiedenis; het vierde: de Belijdenisschriften; het vijfde: zieltkunde; het zesde: sociologie, vooral voor de jongelingen, of paedagogie, vooral voor de jongedochters.

The Leader der Geref. Kerk hechtte hare adhaesie aan dit plan. Tot hiertoe echter werd het niet uitgevoerd.

Het Kerkblad der Geref. Kerk in Zuid Afrika (15 September, 1917), op de *Banner* artikelen reflecteerend, meende de reden waarom "de Jongeliede Vereniging in ons Gereformeerde Kerke nog nie regtig ingeburger is nie, was in hoofdzaak 'dat die kerkelijke Jongeliede Verenigings nog nie 'n *staanplek* in die Geref. Kerk gekrij het niet.'"

Dr. R. L. Haan, in het reeds in § 1 genoemd referaat: *Kerk en Zondagsschool*, meende die "staanplek" was dezelfde als die der S. S., n.l. die eener "vrije vereeniging, wortelende in het persoonlijk initiatief der geloovigen, onder toezicht des kerkeraad's."

Dr. Y. P. De Jong, in *The Reformed Young Men's Society*

16) De Wachter, 1 Juni, 1892; Ds. J. W. Brink in 't Jaarboekje bovengenoemd.

in *America*, (1915), omschreef die "staanplek" breeder, waar hij het *doel* der Jongelings Vereeniging definieerde 't opvoeden van de jeugdigen der Kerk voor hun toekomstige levenstaak. Daar de taak des mans in den strijd des levens anders is dan die der vrouw, is onderscheiden vorming eisch. Onze jonge mannen, zoo beweerde hij, behooren zich bewust te worden dat God hun een speciale taak gaf in ons land—die van het vasthouden en gebruiken van de erve der Vaderen, de Calvinistische levensbeschouwing.

Een warm enthousiasme daarvoor, een dienen van God in elke levenssfeer, volgens de Belijdenis der Vaderen—is voorrecht zoowel als roeping. Moge ons volk dat verstaan in geslachten, en betrachten tot de Koning komt. . . .

§5. *Knapen Vereenigingen.*

Volgens het herhaaldelijk genoemd Vereenigings *Jaarboekje*, bestonden er in 1912 slechts een vijftal dergelijke organisaties: twee te Grand Rapids, en één in Kalamazoo, in Sheboygan en in Chicago, met 89 leden.

Die te Roseland was blijkbaar de eerste, met H. Jacobsma als leider. (*Jaarboekje* Chr. Geref. Kerk, voor 1888.)

De hoofdonderwijzers der Chr. Scholen werden meer dan eens belast met dezen arbeid, zooals blijkt uit het feit dat Mr. J. Veltkamp de East St. Knapen Vereeniging als leider diende, en Mr. B. J. Bennink die te Muskegon. (*Jaarboekje*, 1888.)

§6. *Vrouwen Vereenigingen.*

Alreeds in 1872 bestond er eene Vrouwen Vereeniging in de Grand Rapids gemeente, en reeds in 't volgend jaar traden hare leden als verzorgende Marthas op, ter gelegenheid van het derde "Jaarfeest" der Chr. Ver., de kosten bestreden door de Jongelieden. Zij telde destijds 25 leden.

De *Jaarboekjes* maakten geen gewag van het bestaan van deze soort organisaties tot de uitgave voor 1886, die spreekt van twee *Dorkas* vereenigingen, "tot Hulp van Mingkleeden," de eene in de East St. en de andere in de Kellogsville gemeente.

In 1887 wordt ook de Grand Rapids Vrouwen Vereeniging met dezen eigenaardigen titel aangeduid, benevens die van Cold-

brook, terwijl de Kalamazoo organisatie zich aandiende met den veelzeggenden naam "Maria."

Voor al in Grand Rapids floreerden dergelijke Vereenigen, daar er in 1891 in die stad een zestal bestonden, met die van Muskegon II. als 't eenig gezelschap.

Doch in 't volgend jaar traden ook Cincinnati aan 't front, en Paterson I. en Paramus, in 't Oosten, met Firth en Parkersburg als Westervleugel, terwijl Muskegon op niet minder dan drie organisaties kon bogen.

Sedert dien is het aantal dergelijke nuttige organisaties gewassen in opmerkelijke mate, en met name in het eerste stadium der Zendings historie der Chr. Geref. Kerk is veel gewaardeerden steun op finantieel gebied van haar ontvangen, zoowel als van de Jongedochters Vereenigen.

Den arbeid der vrouw op het gebied van Zending en Christelijke liefdadigheid—niemand zal hem licht overschatten.

§7. *Mannen Vereenigen.*

Dezen naam treffen wij het eerst aan in *De Wachter* van 6 September, 1872, blijkbaar als synoniem voor de meer gemelde Christelijke Vereeniging te Grand Rapids, die een aantal gehuwde leden telde, hoewel zij meest uit jongelingen bestond, zoodat wij haar onder die rubriek noemden.

Met uitzondering der reeds gemelde "Mannen Zendings Vereeniging" van Grand Haven II., maakt eerst 't *Jaarboekje* voor 1891 gewag van een "Mannen Vereeniging," en wel in de East St. kerk te Grand Rapids, met T. Van Tuinen als leider. Drie jaren lang stond zij als een eenzame musch op 't kerkelijk dak, tot er in 1894 eene tweede dergelijke organisatie gerapporteerd werd, te Oakdale Park, met Ds. G. De Haan als leider.

Het volgende *Jaarboekje* echter toonde eene opleving van belangstelling, evenals die inzake de Vrouwen Vereenigen een paar jaar vroeger. De Dennis Ave. gemeente leverde de derde Mannen Vereeniging in Grand Rapids, terwijl ook Orange City, Lafayette, Paterson II., en Englewood in 't gelid waren getreden.

§8. *Zangvereenigen.*

Van "Mannen Koren" spreekt eerst het *Jaarboekje* voor

1899, dat er vier rapporteert: twee in Grand Rapids, en één elk in Rochester en Englewood.

Doch reeds lang vóór dien bestonden dergelijke organisaties. Alreeds in Mei, 1874, meldde Ds. G. E. Boer 't oprichten eener Zangvereeniging in zijne (Grand Rapids) gemeente, eerst pas georganiseerd doch reeds "vele leden" tellend.

Blijkbaar sloeg de zaak er in bij 't jonge volk. In Grand Haven bestond er reeds eene Zangschool in 1875, en in East St. was eene dergelijke Vereeniging in 1876. Die te Kalamazoo dateert van 1878, en sedert is haar getal legio, schoon niet stabiel.

Deze Vereenigingen werden vooral in 't leven geroepen voor 't oefenen in 't zingen der Psalmen, en uit hoofde daarvan valt het uniek feit te memoreeren dat aan deze organisaties ten deel viel wat aan geene andere Vereeniging mocht gebeuren: de Synode (van 1912) besloot: "dat het oprichten van Zangvereenigingen aangemoedigd worde." (*Acta*, bl. 44.)

§9. *Zendings-vereenigingen.*

Het *Jaarboekje* voor 1885 maakt het eerst gewag van eene "Vrouwen Zendings Vereeniging," en wel in de Tweede Gemeente te Grand Haven, eene kerk wier navolgenswaardig medeleven met de Missie ons reeds vroeger bleek in Hoofdstuk VII., § 6. Zij telde destijds 42 leden.

Zeker was zij ontstaan op het initiatief van Ds. Duiker, gelijk zij jarenlang trouw verzorgd werd door Mrs. Katie Kuiken, haar secretaresse.

In deze zelfde gemeente bestond ook in 1886 een *Mannen Zendings Vereeniging*, eene soort organisatie die destijds ook te Graafschap bestond, met H. Tien als president.

Een geruimen tijd bleef het bij dit drietal missionaire corporaties, totdat er in 1891 twee bij kwamen, en wel in de Eerste en Tweede Muskegon kerken.

Drie jaren later rapporteerde de oudste gemeente van Muskegon ook eene *Vereeniging voor Israël*, eene vijf cents vereeniging, met P. Heeres als leider—tot hiertoe de eenige onder ons.

Het *Jaarboekje* voor 1896 toont eene moedgevende opwekking op 't terrein der Missie, daar het zes Zendings Vereenigingen meldt, van Paterson I. en II., met P. Bregman als leider; Rochester, met J. Balt; Zeeland, met Ds. J. Groen; Orange City, met F.

Overkamp; en LeMars, met Ds. H. Van Wesep, als voorzitters, benevens eene dergelijke organisatie in de Eerste gemeente te Grand Rapids, wier "Christelijke Vereeniging" boven genoemd, reeds in 1870 veelszins eene *Zendings* Vereeniging was.

Aan de LaGrave St. gemeente komt de eere toe het eerst eene *Zendings School* te rapporteeren, (*Jaarboekje* voor 1896), blijkbaar de eerste "Mission Sabbathschool."

De reeds in § 2 genoemde *Christian Reformed Mission Alliance* dateert van 1913.

§10. *De Christelijke School Beweging.*

De historie der Christelijke School onder ons volk wortelt in de reeds in Hoofdstuk II., § 2 genoemde begeerte onzer voorgelachten, een der hoofdmotieven van den Grooten Trek, om het kroost op te voeden naar den eisch van Gods Woord, en volgens de verplichtingen van het Genade Verbond bij den Doop op de schouders genomen. Overeenkomstig daarmede was er reeds van het begin der Pella nederzetting een Christelijke School aldaar, onderwezen door James Muntingh, een waardig man, op bl. 106 door ons genoemd (Noot 8.). Diens eigen loggenhuis diende als schoolgebouw.

De Classis Holland verklaarde zich reeds in April, 1854, voor Christelijk Onderwijs, met Dr. Van Raalte als de kampioen er van.

In Grand Rapids werd reeds in den winter van 1855-'56 een plan beraamd, door den kerkeraad der Tweede Geref. gemeente, om een Hollandsche school te verkrijgen, en reeds vóór den terugkeer van 1857 diende Adriaan Pleune aldaar als schoolmeester, in een gebouwtje achter het kerkgebouw aan Bostwick Str., tegen het prinselijk salaris van \$100 per jaar, ten deele samengebracht door de 20 à 30 scholieren, die een "shilling" leergeld per week betaalden.

Toen Ds. H. G. Klijn uit de Geref. Kerk trad (bl. 95), ging ook Pleune met hem mede en hernam zijn taak als pedagoog in het achterste gedeelte der "Afgescheidene" kerk, aan de noordwest hoek van Ionia Ave. en Island St., te Grand Rapids.

In de historie der Christelijke School beweging onder ons, zijn *vier stadia* op te merken.

De eerste loopt van 1857 tot ongeveer 1885, toen het *Hollandsch* op den voorgrond stond.

De tweede, van 1885 tot omtrent 1890, toen het woord *Christelijke* meer nadruk ontving.

Mr. en Mrs. Adrian Fleune

Daarna begon men meer nadruk te leggen op het *Engelsch* als voertuig van onderwijs, van ongeveer 1890 tot 1895, toen er allerwege, vooral onder den invloed van de school beweging in Ned. Geref. kringen, een overgang begon van *gemeentelijke* school tot *vrije* school.

Ons overzicht loopt tot aan het vierde stadium, daar natuurlijk onze taak ophoudt met het doorsnijden van den officieelen band tusschen de Kerk als instituut en de School der christen ouders als zoodanig.

(A) DE HOLLANDSCHE CHRISTELIJKE SCHOOL.

In *Grand Rapids* werd vanaf 1857 geregeld Hollandsch onderwijs gegeven, eerst in 't pasgenoemd kerkje, en sinds Januari, 1875, in een nieuw gebouw aan Williams Str., waarvan bl. 152 eene afbeelding geeft.

Als opvolger van Pleune fungeerden de broeders Abr. Schram, Johannes Gezon (bl. 82), en Spanjer.

In 1875 waren W. Wormser en J. Scheffer onderwijzers.¹⁷⁾

Meer dan één predikant diende er korter of langer als pedagoog, o.a. Ds. R. Drukker en J. B. Hoekstra.

Inmiddels was ook te *Graafschap* de hand aan den ploeg geslagen. De kerkerads notulen van 20 April, 1857—dus een paar weken na den uitgang uit de Geref. Kerk (bl. 97 van deze Geschiedenis), melden: “Daar wordt gesproken aangaande het onderwijs in onze moedertaal, om uit te zien naar een geschikt persoon.”

Of Graafschaps resolutie direct werd uitgevoerd is ons niet duidelijk. De Classis notulen van Februari, 1861, constateeren: “het onderwijs in de Holl. taal ging geregeld.”

Doch misschien slaat dit alleen op de Grand Rapids school, want in de notulen van den kerkeraad van Graafschap lezen wij niets over eene eigene school tot Januari, 1866, toen men verklaarde dat het gevaarlijk was indien de school niet van de Kerk uitging.

Maart daarop echter lezen wij dat *Mr. G. Van Ooyen* werd benoemd voor de Hollandsche School, en het volgend jaar werd hij wederom geëngageerd, voor \$35 per maand.

Blijkbaar gaf zijn arbeid goede voldoening, want toen Van Ooyen, December, 1867, naar Allegan was gegaan “om Engelsch te leeren,” werd hij het volgend jaar wederom benoemd, en in 1871 besloot Graafschap “te zien hem weer te huren.”

Later vertrok hij naar Chicago, waar hij in December, 1876, overleed, in den ouderdom van 49 jaren. De School Comm. aldaar verklaarde destijds: “Diep wordt door ons ZEd.’s gemis gevoeld, daar wij aanvankelijk de vruchten van ZEd.’s arbeid onder ons mogten plukken.” Hij diende de *Chicago* Christelijke School destijds als hoofdonderwijzer, naar het schijnt les gevend in ’t Engelsch zoowel als in de moedertaal.¹⁸⁾

De heer *P. Monningh* trachtte in 1871 Van Ooyen’s opvolger te Graafschap te worden, doch men wees hem af “omdat hij de uitspraak van het Engelsch niet genoeg kon.”

17) Voor Pleune, zie *The Banner*, May 11, 1911. *De Wachter*, 21 Jan., 1875.

18) *De Wachter*, 4 Februari, 1877.

Er werd dus destijds ook reeds in 't Engelsch onderwezen, wat duidelijk blijkt uit eene vraag aan de Classis, reeds van 1864 dateerend, om Hollandsche schoolboekjes in het Engelsch te laten vertalen en in onze Scholen te gebruiken.

Ds. W. H. Van Leeuwen werd als correspondent der Kerk belast om naar het Oosten te schrijven, ten einde te onderzoeken of ze daar bij de True Dutch Reformed Church rechtzinnige boeken gebruikten, en eenige exemplaren over te zenden. "Anderszins zal men trachten hier Hollandsche boeken in de Engelsche taal over te zetten en te laten drukken." (Art. 7.)

Al loopt het de geschiedenis wat vooruit, toch kunnen wij nu reeds noteren dat er noch van het een noch van het ander iets kwam—tot hiertoe, zelfs niet hoewel er indertijd zelfs eene maatschappij werd opgericht tot de publicatie er van.

Inmiddels breidde de beweging toch uit.

Ds. D. J. Van der Werp pleitte reeds in 1870 voor "de Bijbel in de Scholen," gesteund door C. Vorst, de *Wachter* uitgever (bl. 158), ook al viel de *Holland City News* hen reeds spoedig aan met de beschuldiging: "De True Dutch Reformed Church wil 't zelfde als de Roomsche priesterschaar."

In September, 1871, constateerde *De Wachter* met genoegen te hebben vernomen dat te *Grand Haven*, in de "Union School," onderwijs in de Hollandsche taal zou worden gegeven. "Te *Holland* gaat dit geregeld elk jaar voort, tot groot genoegen van de bevolking, en wij meenen dat elke Hollandsche gemeente in dit land het regt heeft om daarvoor aanzoek te doen bij de 'schoolboard'; waardoor het welligt aan de Hollandsche 'tax' betalers evenzeer zou worden toegestaan, en er een departement voor zoude ingerigt worden, evenals voor het onderwijs in de Duitsche en Fransche taal in sommige Union Scholen."

Toch was deze combinatie niet het ideaal. Vorst pleitte reeds in Juni, 1870, voor *Gereformeerd* school onderwijs, vrij van staatsbemoeiing, zooals in Nederland, en Ds. Van der Werp verklaarde in Mei, 1873, onomwonden: "Wij willen Christelijk Gereformeerde scholen. Zullen wij voldoening en vrij geweten hebben, dan moeten wij scholen hebben die van de Kerk uitgaan en onder haar toezigt staan."

Dit beginsel vond meer en meer ingang in heel de Kerk.

In 1870 verklaarde de Alg. Verg. reeds doordrongen te wezen, dat de school de kweekplaats van en voor de Kerk is, en dat het dus de roeping van elke gemeente moet zijn te zorgen dat zij eene vrije school krijgje, doch indien dit niet kan, zooveel mogelijk te zorgen voor Hollandsch en Gereformeerd onderwijs. Dit beveelt de Vergadering ten sterksten iederen kerkeraad en gemeente aan." (Art. 36.)

Het volgend jaar besloot men zelfs "dat de Kerk de opleiding van schoolmeesters uit eigen boezem behartigen" zou, en men besloot naar een goed opleider om te zien. (Art. 21, 1871.)

Van die voorgestelde *kweekschool* kwam echter niets. Doch betreffende het Lager Onderwijs besloot men in 1873 de zaak van Chr. Geref. scholen in de gemeenten "in werking te brengen," en daarover het volgend jaar te rapporteeren.

Toen het verlangd rapport in 1874 werd geleverd, bleek het echter dat er alleen te Grand Rapids eene zoodanige school bestond. Dat was wel teleurstellend, na zooveel agitatie.

Doch toen de Algemeene Vergadering van 1875 onderzoek instelde naar den stand der zaken, kwam er merkbaren vooruitgang aan den dag. Te *Grand Rapids*, zoo werd er gerapporteerd, had men een gemeenteschool in een ruim en doelmatig gebouw, met een hoofd- en een hulp-onderwijzer—iets waarvan wij reeds bij den aanvang van deze paragraaf melding maakten.

In *Muskegon* werd, in verbinding met de Dutch Reformed Church, onder één hoofdonderwijzer, geregeld lager onderricht gegeven.

Te *Grand Haven* bestond een Holl. school, onder kerkeraadstoezicht, met een bekwaam hoofdonderwijzer.

Te *Kalamazoo* werd in het lager onderwijs behoorlijk voorzien. T. M. Vanden Bosch onderwees er, met een vijftigtal kinderen, beginnend in 1875. (Bl. 190.)

Te *Graafschap* was wel een lokaal, doch geen onderwijzer.

South Holland had eene gemeenteschool.

Te *Paterson* was nog geene bepaalde Holl. school, "meestal vanwege het financieele; echter hoopt men daaraan zooveel mogelijk gevolg te geven."

Te *Niekerk* bestond vroeger eene geschikte gelegenheid in het onderwijs, "maar thans niet meer."

Te *Cleveland* was men "te mindermagtig om eene Holl. school te kunnen oprichten."

Zulks was ook het geval met *Cincinnati* en *Lafayette*.

Te *Steamboat Rock* (Wellsburgh), was nog geene gelegenheid, maar men hoopte "toch bij tijdsvervolg in werking" te komen.

In *Chicago* bestond "nog geene gelegenheid." [Dat er reeds in 't volgend jaar eene Chr. School was, leert ons wat wij van Meester Van Ooyen mededeelden.]

Te *Collendoorn* bestond die gelegenheid evenmin, [hoewel uit Graafschaps notulen blijkt dat de Collendoornschen reeds in 1869 besloten vier maand Holl. school te houden].

Te *Ridott* wenschte men aan 't oprichten eener school "zoo veel mogelijk gevolg te geven."

In de stad *Holland* waren wel "pogingen aangewend om eene Holl. school op te richten," doch tot hiertoe zonder gewenscht einde.

In *Noordeloos* bestond nog geene gelegenheid, evenmin als te *Zeeland*, en te *Lansing* was er "geen vooruitzigt tot het geven van onderwijs in de Holl. taal."

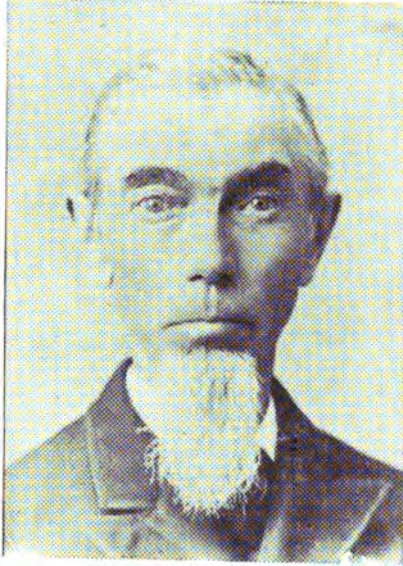
Ds. G. E. Boer besloot dit belangwekkend onderzoek met een bemoedigend woord om toch een aanvang te maken met het Hollandsch onderwijs, zij het slechts met "kleine beginselen," "zoo ten aanzien van een schoollocaal als van onderwijzers, opdat onder den zegen des Heeren dat tot grootere voortgangen moge leiden." (Art. 4.)

Ter bevordering van Hollandsche Gereformeerde Scholen besloot de Algemeene Vergadering van 1876 dat men busjes in de kerkgebouwen zou plaatsen, of bij wijze van centen-vereenigingen werken, en gedurig over de noodzakelijkheid "van Christelijke Gemeentelijke scholen en Hollandsch onderwijs in *De Wachter* te schrijven. Vele afgevaardigden beloofden met hunne talenten op dit punt de redactie en het publiek te dienen," (Art. 47). Doch het volgend jaar notuleerde men het ontmoedigend feit dat er "weinig gedaan" was aan het in Art. 47 genoemde.

De historie der *Hollandsche* Christelijke scholen gedurende het eerste tijdvak der Chr. Geref. Kerk is veelszins eene *lijdens-geschiedenis*.

Wel dient het eeresalut gebracht aan mannen als Pleune en Van Ooyen, reeds door ons genoemd, wegens zelfverloochenende toewijding.

Ook den door ons reeds genoemden *P. Monningh* verdient dit, vroeger hoofdonderwijzer te Middelstum en andere plaatsen,

Mr. P. Monningh

in Nederland, in 1870 te Kalamazoo als Hollandsch onderwijzer optredend, en later als zoodanig dienend te Muskegon en Grand Haven. In 1878 verwisselde hij Grand Haven met Chicago, om daarna tot Kalamazoo terug te keeren, waar hij tot 1908 aan den arbeid bleef, om twee jaren later de rust in te gaan.¹⁹⁾

In *De Wachter* van 27 Augustus, 1884, schreef Ds. R. T. Kuiper een waardeerdend woord over een ander onderwijzer-pionier, Monningh's opvolger te Grand Haven, *Mr. Engbert Luijinga*, die in 1879 het oude Chr. Geref. kerkgebouw aldaar huurde en met 25 scholieren, tegen 12 cent elk per week, met zelfverloochening 't onderwijs begon.

In het najaar van 1883 wist hij genoeg geld te verzamelen

19) *The Banner*, 13 Februari, 1908; 17 November, 1910.

tot het bouwen van een eigen lokaal, waarin hij eerlang 70 dagscholieren onderwijs gaf, terwijl hij 18 kinderen in de avondschool diende met Hollandsch Christelijk onderwijs. Hij overleed helaas reeds in 't volgend jaar, slechts 32 jaren oud.

Met hoevele bezwaren van *finantieelen aard*, zoowel als met gebrek aan waardeering deze voortrekker-onderwijzers te worstelen hadden, blijkt o.a. uit Ds. Coelingh's mededeeling in 't kerkelijk blad van 28 November, 1873. Sprekend over zijne standplaats Pella, Iowa, "met duizende Hollanders," zegt hij: "Zij heeft eene Holl. school en een onderwijzer die goed onderwijs geeft. De man heeft de dagschool moeten opgeven, omdat vele ouders geen 10 cent per week er voor over hebben om hunne kinderen goed onderwijs in het Hollandsch te doen geven; de weinige kinderen, 10. 12 of 14 in getal, leverden hem geen middel van bestaan."

(B) DE HOLLANDSCHE CHRISTELIJKE SCHOOL.

Tot in de tachtiger jaren stond het begrip *Hollandsch* in 't Chr. Onderwijs op den voorgrond. J. B. Hoekstra, in een artikel over "De *Beteekenis* van het Holl. Chr. Onderwijs in de V. S.," (*W'achter*, November, 1882), wees op de *Noodzakelijkheid* er van omdat de *huiselijke opvoeding* het vroeg, de *gemeentelijke* toestanden het eischten, de heerschende *tijdgeest* het vorderde, en het welzijn des *kinds* het gebod.

Het niet-onderwijzen van de taal der Vaderen zou uitloopen op aansluiting aan Engelsche kerken, met welker beginselen men niet instemde, en een verbasterd Christendom in de hand werken, zoowel als de toekomst van eigen Kerk uit het oog verliezen.

Ds. R. T. Kuiper pleitte er zelfs voor in zijn meergenoemd *Tijdwoord* dat in de district scholen niet alleen het Amerikaansch zou worden onderwezen, doch ook het Hollandsch, "om met vrucht de catechisatiën en predikatiën te kunnen bijwonen; om alle in de volkstaal geschrevene boeken over godsdienstige onderwerpen zonder haperen te kunnen gebruiken, en om met familie in Europa te kunnen correspondeeren. (Bl. 46 v.v.)

Ook de Synoden van dezen tijd spraken steeds van 't *Hollandsch* onderwijs.

Langzamerhand echter werd de klemtoon verlegd van 't *Nederlandsch* op het *Christelijke*.

Dat kwam ten deele doordat tusschen de jaren 1880 en 1890, ook door den drang der tijden in Nederland, verschillende onderwijzers herwaarts kwamen die opleiding voor hunne professie hadden ontvangen en daardoor breeder blik op 't onderwijs dan hunne voorgangers aan wie men vaak geen hooger eisch gesteld had dan dat zij 't Hollandsch tamelijk machtig waren.

Zoo kwam, in 1885, en dat wel op uitnoodiging van vroegere Burumer mede-Christelijke Gereformeerden, de onderwijzer J. Veltkamp naar Grand Rapids waar hij tot het begin van 1903 met zegen diende in de Chr. School der Eastern Ave. (East St.) gemeente, eerst aan Logan Str., en daarna aan Sigsbee Str. Dat deze waardige man ook op ander terrein dan dat der Chr. School bezig was, leerde ons deze Geschiedenis reeds op meer dan eene bladzijde. De heer B. J. Bennink noemt hem (*The Banner*, February 2, 1911) onder hen die den dageraad van een beter dag deden aanbreken, alsmede de broeders H. Jacobsma, J. Van Tuinen, L. Groeneveld, H. Venema, L. Hofstra, A. S. De Jong, T. Joosten, en anderen.

Ook de broeders George en Gerhardus Bos dienen hier genoemd als mannen van verdienste op 't gebied der Christelijke School.

Broeder Bennink zelf nam een leidend aandeel aan dezen ommekeer. Vanaf 1883 het onderwijs onder ons volk dienend op verschillende plaatsen, is het moeilijk om de waarde van zijn optreden met woord en daad te overschatten en wij kunnen onze pen niet terug houden van het brengen van ons eeresaluut aan dien ijverigen strijder, trouw gesteund door zijne gade. Gelukkig dat hij het mocht beleven dat er bekwame predikanten optraden om de zaak hem dierbaar mede te bepleiten. In 1890 begon Ds. P. Van Vlaanderen eene vruchtbare agitatie voor het Christelijk onderwijs in 't Oosten, mettertijd leidend tot de oprichting van verschillende Chr. scholen. Met name komt lof toe in dezen aan Ds. K. Kuiper, wiens aanmerkelijk aandeel aan den strijd om tot een College te komen, reeds in Hoofdstuk VIII., § 8 geschetst werd. Hij heeft meer dan gewone aanspraak op den dank der nageslachten voor betoonden ijver en gezegende toewijding aangaande de Chr. school beweging onder ons, sinds zijne overkomst naar de Vereenigde Staten in 1891.

Mr. J. Veltkamp

Mr. B. J. Bennink

Mr. A. S. De Jong

Mr. George Bos

Ook in Amerika gekweekte leeraars begonnen zich metter tijd meer voor de zaak te spannen.

Zoo kwam in 1903 eene rede in 't licht van Ds. J. Groen over: *Onze Lagere School*, de gedachte ontwikkelend: "de School is een hulpmiddel der ouders ter opvoeding van de kinderen voor het huiselijk, maatschappelijk en staatkundig leven, om daar hun plaats tot zegen voor den naaste en tot eer van God te kunnen innemen."

Ds. P. Van Vlaanderen

Ds. K. Kuiper

In eene in 1905 gepubliceerde brochure wees Ds. L. Berkhof op *Het Christelijk Onderwijs en Onze Kerkelijke Toekomst*.

Verschillende andere brochures zoowel als talloze *Wachter* artikelen, trachtten het publiek in te lichten omtrent het Chr. Onderwijs.

Met name dient hier in dit verband genoemd de persarbeid van den heer F. Kniphuizen (bl. 238), vroeger te Grand Haven, later te Muskegon, wiens *Lichtstralen Schijnend op Onze Schoolkwestie*, in 1896 uitgegeven werden, naar aanleiding van een

redevoeving ten gunste der publieke school doór G. J. Diekema gehouden. In eene bespreking daarvan in *De Heraut*, stelde Dr. Kuyper zich aan de zijde des auteurs der *Lichtstralen*. Hij wees er op dat het onhistorisch was de schoolstrijd tegen de moderne secteschool in Nederland zonder meer op de Amerikaansche staatsschool over te brengen. "De Amerikaansche staatsschool is goed bedoeld, bedoeld als positief-christelijk en anti-Roomsch.

"Maar hoezeer we dit ook waardeeren, toch is het voor ons geen oogenblik twijfelachtig, dat ook in Amerika de staatsschool steeds minder bruikbaar wordt voor de kinderen des Doops. Vier elementen staan ook in Amerika steeds scherper onderscheiden, tegen elkaar over: (1) het Calvinistische; (2) het ethische; (3) het Roomsche; en (4) het ongeloovige element. Handhaaft men nu het stelsel van een school, die voor allen bruikbaar zal zijn, dan moet dit uitloopen op eene school, waar niet het Calvinistische, niet het Ethische, en niet het Roomsche, inaar het *moderne* element de grens bepaalt, van wat toegelaten of buiten gelaten moet worden.

In het algemeen scharen we ons daarom aan de zijde van hen, die het steeds meer plicht voor de Christenen in Amerika achten, om scholen, naar den eisch van hun belijdenis, voor hunne kinderen te ontsluiten.

"Edoch, met tweëerlei waarschuwing.

"De eerste is, dat men de staatsschool, als achtbaar historisch instituut, niet brandmerke, als stond ze met onze staatsschool gelijk.

"En de andere is, dat men onder de Nederlandsche kolonisten geene imitatie van onze Nederlandsche scholen oprichte, maar in vrije, *goed Amerikaansche scholen* heil zoeke. Zal het Nederlandsche element zegenend op Amerika's volksstaat inwerken, dan moet eens voor goed afgezien van elke poging, om er in aparten kring als *Nederlanders* te blijven leven.

"Wie dat poegt, isoleert zichzelf en snijdt zijn invloed af. Ook de Nederlandsche kolonist moet Amerikaan worden, Amerika als zijn vaderland, en als het vaderland voor zijne kinderen aannemen, en daarom zulke vrije scholen stichten en zoeken, waar zijn kind gevormd kan worden tot een degelijk echt Amerikaansch Calvinist." 20)

20) *De Wachter*, 4 November, 1896.

Dit wijze woord van den leider der Nederlandsche anti-revolutionairen viel allerwege in goede aarde en steeds meer openbaarde zich een streven om in de door Dr. Kuyper aangewezen richting koers te zetten, ook al bleef men in sommige kringen niet steeds vasthouden aan dit ideaal. Doch er was tenminste vooruitgang, en meer en meer werden de Hollandsche scholen omgezet in *Christelijke Scholen*, die meer het Engelsch als de taal des lands, dan de sprake der Vaderen op den voorgrond plaatsten in 't ondericht.

(C) ENGELSCHE CHRISTELIJKE SCHOLEN.

Zooals we reeds zagen, werd er blijkbaar reeds in 1876 te Chicago onderricht in de Engelsche taal gegeven in de gemeenteschool, en reeds omtrent een tiental jaren vroeger te Graafschap.

Te Grand Rapids werd in Mei, 1891, een Engelsch departement geopend in de Williams Str. school, met J. Van Tuinen als onderwijzer, terwijl ook kort daarop East Street's "Engelsche School" werd geopend.

Sedert dien is allerwege een steeds breeder en dieper stroom van de veramerikaniseering onzer Chr. Scholen op te merken, zoodat op enkele uitzonderingen na, het Hollandsch slechts als vak wordt onderwezen.

In leergang en leermethoden, in geheel het onderwijs, is eene duidelijke aanpassing aan het leven onzer natie merkbaar. De vraag of men soms in plaats van het imiteeren van Nederland, waartegen Dr. Kuyper waarschuwde, het Amerikaansche schoolwezen niet te slaafs navolgt, rijst misschien wel eens op in hoofd en hart.

(D) VRIJE SCHOLEN.

Tot in de laatste tien jaren der vorige eeuw waren de Christelijke Scholen onder ons *gemeentescholen*.

Op eene onderwijzers-vergadering te Grand Rapids noemde men deze positie een der oorzaken waarom 't Christelijk Onderwijs in ons land niet meer voortgang maakte. Aan P. R. Holtman, destijds onderwijzer te Chicago, komt de eere toe het eerst te hebben beweerd: "Het zijn *vrije* scholen wat we hebben, hoewel uitgaande van Gereformeerde beginselen." ²¹⁾

21) *De Wachter*, 24 Januari, 1894.

Men viel hem in het eerst over deze bewering aan, zoodat een collega meende hem te moeten verdedigen alsof hij "oproerkraaier" ware geweest. De treurige *noodzakelijkheid*, zoo beweerde hij, was aan onderwijzers en school commissies opgelegd, "om te roepen: Geef de School aan eene vereeniging; maak haar los van de Kerk, want hare schaduw is zoo groot dat de minste zonnestraal ons niet kan bereiken." 22)

Dat was wel sterk uitgedrukt. Doch de gedachte daarin belichaamd won veld, vooral onder de begeestering van Dr. Kuiper's pleidooi voor eene "Vrije School," soeverein in eigen kring.

Allerwege schier greep tegen het einde van de negentiende eeuw de overdracht der gemeentelijke schoolgebouwen aan vereenigingen plaats.

En door het bezielend en soms zelfverloochenend optreden van enkele leidende gemeenteleden en ambtsdragers, zoowel als door het steeds verbeterend gehalte der onderwijskrachten—vooral aan vakopleiding aan Calvin College te danken, won de Christelijke School allerwege in omvang, beteekenis en kracht.

Steeds meer werd de waarheid gevoeld, van wat Ds. K. Kuiper in *De Wachter* van 29 Januari, 1896 schreef: "Voor eigen kinderen moet de Gereformeerde zorgen, dat het onderwijs gegeven worde in overeenstemming met de Geref. beginselen. Hij is dat verplicht aan de Kerk, hij is er toe geroepen volgens zijne doopsbelofte, de Gereformeerde Verbonds-beschouwing vordert dit, het belang van volk en land moet hem hiertoe dringen."

Toch ontbrak het niet aan de *tegenspraak* van velen, en daaronder van leiders met een scherp blik, zoowel als een ruim hart.

Zoo schreef Ds. E. Bos in *De Wachter* van 9 Januari, 1894: "Men dweepe toch niet met een school met een Bijbel en een christelijk onderwijzer. Christus heeft wel Zijne Kerk gesticht en bediening en bedienaars in die Kerk gegeven, maar Hij heeft geen scholen geopend en schoolmeesters aangesteld."

De heer Arie Van Bree beweerde dat het niet de eerste plicht was om particuliere scholen op te richten. Alle middelen moesten eerst worden beproefd om het staatsonderwijs christelijk te doen zijn. Dit was ook blijktbaar het gevoelen van den schrijver in 't kerkelijk blad van 5 Februari, 1896: "Laat ons ten

22) *Idem*, 1 Augustus, 1894.

minste eerst een poging wagen om de publieke school te redden en te herstellen, vóór en aleer er een Afgescheiden school verrijze.”

Ds. C. Bode noemde het tegenover B. J. Bennink “ontzettend” te beweren: “de Publieke School kan en mag niet christelijk zijn.”

Meer dan één achtte het “geld vermorsen” en “onzin” om te Zeeland en andere plaatsen in Ottawa en Allegan counties de publieke school op te heffen en er eene christelijke voor in de plaats te stellen.²³⁾

Voor al het oudere geslacht onzes volks, het nakroost der Vaders van 1847 en 1857, stond en staat het minst sympathiek tegenover de Christelijke School beweging, gelijk, zooals reeds in Hoofdstuk I., § 5 medegedeeld, de geheele De Cock-Joffers partij weinig hart voor deze zaak had.

In *The Banner* van 23 Augustus, 1917, schreven we dit vooral toe aan *historische toestanden*. De Vaders en grondleggers onzer nederzettingen kenden geene specifiek christelijke scholen in Holland, Bentheim en Oostfriesland. Hoewel zij verre van “gereformeerd” waren, lag er nog een dun vernis van “christendom” op de scholen hunner jeugd, bestaande in gebed en gezang, en men stelde zich daarmee tevreden.

Bij hunne aankomst in Amerika hadden ook de publieke scholen in ons land nog het voorkomen van “christelijk.” En velen onder ons hebben de teekenen der tijden niet genoeg bestudeerd om te beseffen dat sinds het midden der negentiende eeuw den geest des tijds op 't onderwijs gebied omsloeg in moderne richting, terwijl onze natie sterk gewijzigd werd door het immigreren van honderd duizenden van Joden en millioenen van Roomschen, vooral in onze groote steden. Daardoor is het, zooals Dr. Kuyper terecht opmerkte: “dat ook in Amerika de staats-school steeds minder bruikbaar wordt voor de kinderen des Doops.”

God geve dat ons volk dit steeds meer en meer beseffe, en de handen ineen sla voor een steeds beter waarlijk *Christelijke* School, lager en middelbaar zoowel als hooger.

Officieel plaatste zich de Kerkengroep, wier historie wij in dit

23) *De Wachter*, 6 Maart, 1889; 7 Augustus en 11 September, 1895; 12 Februari, 1896.

boek beschreven, aan de zijde van dit soort onderwijs in het artikel der herziene Kerkenorde: "De kerkeraden zullen alomme toezien dat er goede christelijke scholen zijn, waar de ouders hunne kinderen doen onderwijzen naar eisch des Verbonds." (Art. 21.)

Sinds lange jaren reeds was dit het standpunt "der Kerk die ons tot Moeder was," en het ideaal en motief onzer Pioniers, ook al was er een *worstelstrijd* noodig, evenals in de historie der Kerk zelve, eer men voortuitgang constateeren kon, verbreeding en bevestiging.

SOLI DEO GLORIA!

Overleden Voorgangers die 't Woord Gods Verkondigden in de Chr. Geref. Kerk

Voorzoover hunne afbeeldingen niet reeds
op andere bladzijden werden gegeven.

(Zie Register van Persoons Namen.)

Ds. P. Bakker

Ds. S. Baron

Prof. G. Berkhof

Ds. J. E. De Groot

Ds. M. Broekstra

Ds. E. Broene

Ds. G. D. De Haan

Ds. A. Dekker

Ds. J. De Rooy

Ds. R. Drukker

Ds. W. Greve

Ds. H. Huizingh

Ds. J. A. Kett

Ds. K. Kreulen

Ds. J. M. Remein

Ds. S. Sevensma

Ds. Theo. Smits

Ds. J. Stadt

Ds. O. Stuit

Ds. Tempel

Ds. K. Van Goor

Ds. A. Van der Velde Van den Bok

Ds. A. Van Houten

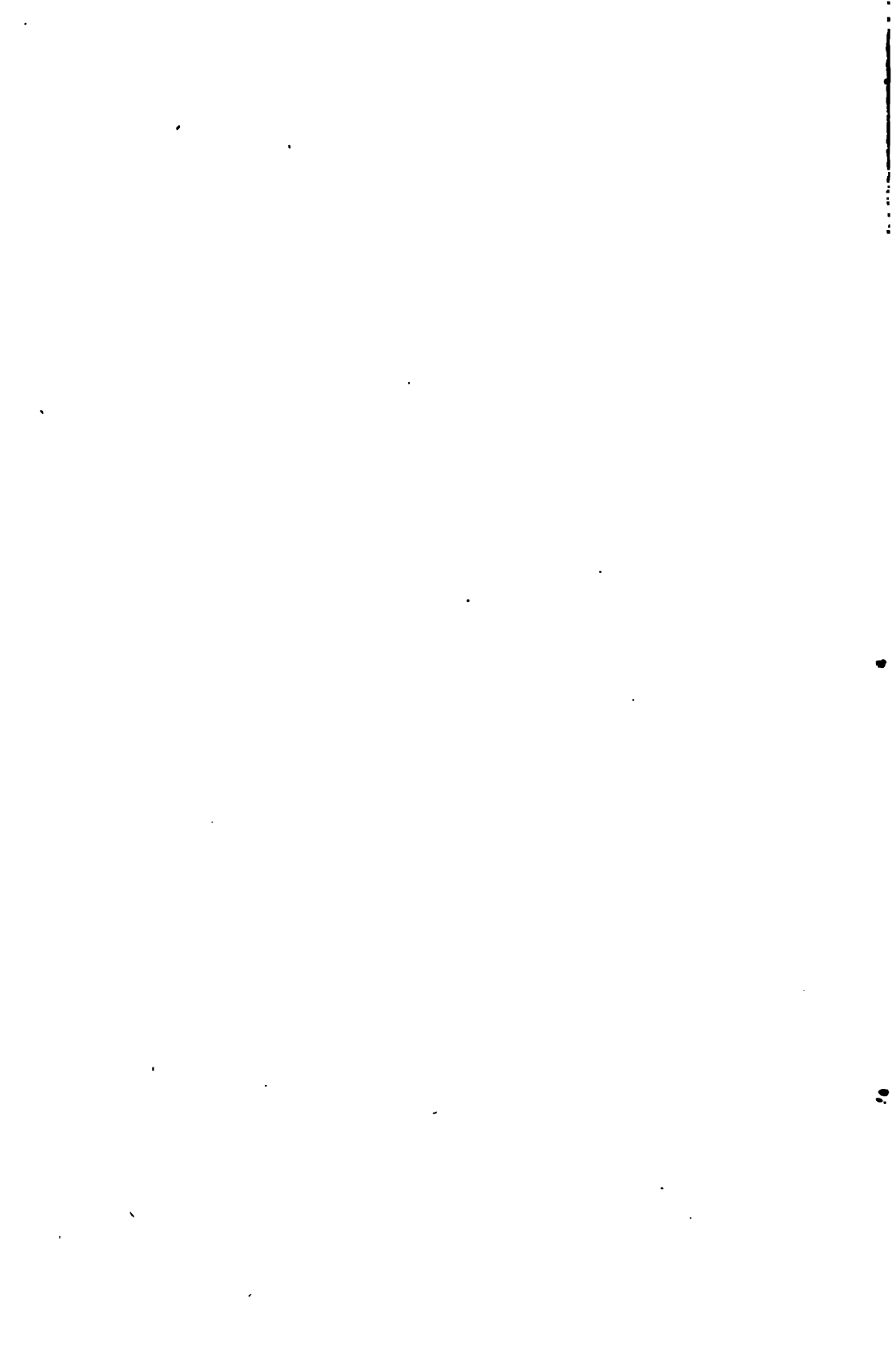
Ds. W. Veenstra

Ds. H. Van Hoogen

Voorganger J. Molhoek

Register van Persoonsnamen.

(Een sterretje achter een cijfer duidt de bladzijden aan waarop de afbeelding van den betrokken persoon te vinden is. De overige cijfers duiden de bladzijden aan waarop de naam genoemd is.)

- Adams, I., 288.
 Amesius, 22.
 Ammerman, 269.
 Baay, J., 56.
 Balt, J., 410.
 Bakker, P., 427.*
 Baron, S., 173, 427.*
 Bavinck, H., 27, 343.
 Bavinck, J., 151.
 Bechtold, A. H., 130, 157.
 Beekman, H., 351.
 Beets, H., 296, 308, 310, 339, 373.*
 Benjamin, J. L., 339.
 Bennink, B. J., 408, 419, 420.*
 Berdan, J., 92, 259, 260.*
 Berkhof, G., 294, 427.*
 Berkhof, L., 294, 295, 376.
 Bertholf, G., 257.
 Beuker, H., 188, 268, 294 v. v., 322.*
 Bilderdijk, W., 20, 33.
 Bode, C., 194, 269,* v.v., 370.
 Bode, H., 194, 269,* v.v.
 Bode, H. C., 281, 282.*
 Bode, W., 268, 270, 346, 370 v.v.
 Boer, G. E., 134, 151, 153, 207* v.v.
 Bolks, S., 55.
 Bolt, Ds. J., 346, 354.*
 Bolt, J. (Grand Rapids), 404.
 Bolt, J. (Grand Haven), 406.
 Borduin, M., 346.
 Bos, E., 185, 202,* v.v.
 Bos, G., 419, 420,*
 Bosch, H., 396, 397,* 403.
 Bosma, M. J., 261, 308, 310, 378.*
 Botbyl, M., 281, 282,* 346.
 Bouma, M., 347, 352.
 Bouwman, H., 41, 324, 388.
 Brakel, W., 22, 23,* v.v., 248.
 Breen, E., 105, 196, 197 v.v., 275.
 Bregman, H., 361.
 Bregman, P., 410.
 Brillman, J., 126.
 Brink, A. J., 281, 282* v.v.
 Brink, J. R., 282, 283* v.v.
 Brink, J. W., 275, 296* v.v.
 Brink, L. P., 288, 290, 310, 354.*
 Brink, W., 249, 397,* 401.
 Broekstra, S., 428.*
 Broene, A. E., 294, 365.*
 Broene, E., 194, 428.*
 Broene, G., 159, 173, 198, 315.
 Broene, J., 365.*
 Brouwer, J. H., 126.
 Brouwer, L. M., 19, 28.
 Brummeler, J. A., 198.
 Brummelkamp, A., 30, 31,* v.v.
 Budding, 35.
 Bunyan, 26.
 Coelingh, W., 139, 142, 160* v.v.
 Comrie, 26, 248.
 Contant, I., 337.
 Da Costa, 20, 33, 45.
 De Baun, J. Y., 151 v.v., 265* v.v.
 De Beste, C., 130, 199.
 De Bruyn, J. A., 218, 246.
 De Cock, H., 28, 29* v.v.
 De Graaf, B., 81, 95, 137, 198.
 De Groot, James E., 288.

- De Groot, Jn. E., 427.*
 De Groot, W., 277, 349.*
 De Haan, G., 409, 428.*
 De Haan, T. F., 46, 83.
 De Jong, A. S., 419, 420.*
 De Jonge, E. V., 299.
 De Jonge, G., 61.
 De Jonge, J., 81, 137.
 De Jong, G. D., 219, 220* v.v.
 De Jong, N., 350.
 De Jong, Y. P., 375, 407.
 Dekker, A., 428.*
 Dekker, H., 347.
 Dekker, S., 292, 303.
 DelaBadie, 24.
 De Lange, T., 335.
 De Leeuw, C., 293.
 Del Vecchio, A., 361.
 De Rooy, J. I., 125, 429.*
 De Vries, J., 277.
 Dirkse, P., 215.
 Dolfin, J., 281.
 Donker, Curtius, 20.
 Donner, J. H., 140, 188, 324, 378.
 Doren, H., 404.
 Dosker, H. E., 33, 73 v.v.
 Drost, F. J., 273, 346.
 Drukker, D. D., 41, 42.
 Drukker, D. R., 204.
 Drukker, R., 263, 287, 413, 429.*
 Duiker, R., 150, 178* v.v.
 Duin, R. W., 19, 28, 33.
 Ekster, P., 232, 233,* 296, 404.
 Fles, J. I., 203, 223, 224* v.v.
 Flier, 44.
 Fortuin, F., 311, 337.
 Frelinghuysen, T. J., 257.
 Frieling, W. H., 173, 210, 221* v.v.
 Froeligh, S., 257 v.v.
 Fryling, H., 204, 287, 290, 350, 353.*
 Garvelink, J. W., 202,* 210, 287.
 Gelderloos, N., 346.
 Gelock, J., 81, 82* v.v., 137.
 Gezon, J., 82,* 83, 95, 413.
 Gispen, W. H., 139, 321.
 Goetschius, J. H., 257.
 Greve, W., 173, 429.*
 Groeneveld, J. C., 178, 182, 296.
 Groenewegen, J., 26, 237.
 Groen, J., 287, 296, 340, 382 v.v.
 Groen Van Prinsterer, 21.
 Groen, W., 143.
 Guikema, A., 346.
 Gulker, J., 280,* 296, 346.
 Haan, E. R., 272, 273* v.v.
 Haan, G. G., 277, 282* v.v.
 Haan, Gijsbert, 81, 82,* 128.
 Haan, R. L., 375, 400, 407.
 Haarsma, H. J., 346.
 Ham, G. E. J., 95, 125.
 Hartgerink, A., 52.
 Hartog, C., 374.
 Heeres, P., 410.
 Heldring, O. G., 53.
 Hellenthal, W., 155.
 Hemkes, G. K., 75, 159 v.v., 207.*
 Heusinkveld, 352, 355.
 Heynen, H. J., 346.
 Heyns, H., 354.
 Heyns, W., 229,* 251, 294.
 Hiemenga, J. J., 348, 379.
 Hoefker, G. L., 307, 310, 373.*
 Hoekenga, P. J., 362,* 378.
 Hoeksema, G., 173, 188, 190,* 406.
 Hoekstra, J. B., 310, 413, 418.
 Hoekstra, P. A., 376.
 Hofstede de Groot, 20.
 Hoksbergen, 42, 44, 83.
 Hollebeek, D., 376.
 Holtman, P. R., 423.
 Holwerda, J., 282.
 Hoogendorp, H. H., 383.
 Huizenga, L. S., 352, 352,* 357.*
 Huizingh, H., 429.*
 Hulst, F., 48, 150, 160.*
 Hulst, L. J., 75, 178* passim.
 Jacobs, A. J., 383.
 Jansen, J., 298.
 Janssen, R., 294, 364.
 Joffers, H., 45, 46, 83, 135, 228.
 Jongbloed, T., 346.
 Jonker, P., 305.
 Kaze, C., 403.
 Keegstra, H., 376.

- Keizer, A., 30, 306, 373.*
Keizer, J., 224, 229* v.v.
Keppel, T., 179,* 203 v.v.
Kett, J. A., 430.*
Klok, J., 28.
Klijn, H. G., 60, 78, 95, 96,* 127, 136.
Knappert, L., 21.
Kniphuizen, F., 200, 238,* 303, 316, 421.
Kniphuizen, K., 339.
Koelman, J., 24, 131, 134, 257.
Kok, F. A., 42, 45.
Kok, W. A., 45.
Koopman, R. H., 130.
Koppejan, J., 365.
Koppenaar, A., 335.
Kostelijk, J., 206.
Kosten, P., 297.
Koster, S., 336.
Krabshuis, A., 84, 91, 95, 99, 129, 169.
Kremer, J., 124, 130.
Kreulen, J. R., 135.
Kreulen, K., 337, 430.*
Kromminga, D. H., 346, 372.
Kropveld, E., 206.
Kruidenier, J., 203, 286.
Kuiken, Mrs. K., 410.
Kuiper, B. K., 298, 310, 344, 392.
Kuiper, K., 295, 309, 317, 329, 399, 421.*
Kuiper, R. B., 388, 392.
Kuiper, R. T., 134, 173, 193* v.v., 418.
Kuyper, A., 327 v.v.
Lampe, F. A., 24, 25,* 229.
Landwehr, J. H., 324.
Langereis, H. H. D., 273,* 337.
Ledeboer, 35, 81.
Le Roy, 20.
Lindeboom, L., 323.
Lodenstein, 22, 27, 131.
Lubbers, H., 281.
Luininga, E., 417.
Lukas, S., 145, 216.
Luyken, J., 26.
Manni, J., 275, 296, 305.
Marcusse, M. J., 195, 196.*
Marling, H., 235.
Meeter, H. H., 375.
Meinders, E. L., 127* v.v.
Mierop, W., 353.*
Moerman, H., 81, 95.
Mokma, G. W., 203, 339, 340.*
Molenaar, D., 20.
Molhoek, J., 433.*
Monningh, P., 413, 417.*
Moorehead, W. G., 313.
Muntingh, J., 106, 411.
Muyskens, D. H., 308, 346, 353.*
Myzeras, L., 26.
Noordewier, J., 146, 173, 221* v.v., 340.*
Noordhoff, N., 289.
Noordtzij, M., 274.
Nijse, A., 123, 129.
Pieters, K. J., 134, 135.
Pieters, R., 179.
Plesscher, D. H., 346.
Pleune, A., 81, 95, 155, 411, 412.*
Poppen, K., 346.
Post, J., 244.
Postma, D., 319.
Postma, S. S., 237, 238.*
Potgeter, H., 306, 307.*
Posthumus, 20.
Rabbers, J., 83, 128.
Raidt, G. J., 126.
Remein, J. M., 309, 430.*
Reddingius, G. B., 20, 28.
Riddering, A., 210.
Rietdyk, L., 156, 173, 193* v.v.
Rinck, W., 294.
Ritzema, J., 108.
Robbert, J., 309, 328.
Robbert, Mrs. J., 333.
Rolloos, A., 383.
Rooks, A. J., 294, 298.
Rottier, J. A., 346.
Rus, A. J., 362,* 363.
Rijper, S., 383.
Scheffer, J., 404, 413.
Schepers, J., 147, 148* v.v.
Schepers, J. R., 122, 126, 127* v.v.
Schoemakers. H. H., 27.

- Scholte, H. P., 30, 35, 39, 47, 52,*
 93, 136, 141.
 Schoolland, K., 294, 375.
 Schortinghuis, 26, 162.
 Schouwenberg, 42.
 Schultz, J. H., 307.*
 Schut, P., 232, 233* v.v.
 Sevensma S., 430.*
 Silvius, N., 303, 396.
 Sipe, 354, 355.
 Sluiter, W., 26, 230.
 Smidt, W., R., 211, 223, 224* v.v.
 Smits, Theo., 431.*
 Smitt, W. W., 43, 44, 81.
 Smitter, J., 275, 276,* 399.
 Sonneveld, A. C., 383.
 Spillenaar, 199.
 Stadt, J., 161, 166, 234, 431.*
 Stam, P., 364.
 Steffens, N. M., 112, 116, 181, 211.
 Strabbing, H. K., 83, 98.
 Struis, A., 383.
 Stuart, F., 281, 282.*
 Stuart, W., 281.
 Stuit, O., 431.*
 Sundag, J. B., 27, 37.
 Tanis, J., 399.*
 Teelinck, W., 22.
 Tempel, H., 251, 431.*
 Ten Eyck, W., 115.
 Ten Hoor, F. M., 294, 308.
 Tien, H., 410.
 Timmermann, J., 307, 372.
 Trap, L., 399.
 Tuuk, E. J., 185, 395.
 Ulberg, Y., 87, 124.
 Van Anrooy, J. F., 82,* 83, 91, 98,
 129.
 Van Baalen, E. N., 396.
 Van Bree, A., 424.
 Van Cleef, P. D., 187.
 Van Dellen, E. L., 294.
 Van Dellen, I., 333, 340, 348,
 375 v.v.
 Van de Luyster, 87, 91.
 Van den Berge, E., 296, 309.
 Van den Heuvel, 275, 348.
 Van den Bosch, J. G., 294, 298, 308,
 344.
 Van den Bosch, K., 81, 92, 96* pas-
 sim, 398.
 Van den Bosch, T. M., 190,* 204
 passim, 415.
 Van der Beek, I., 263, 310.
 Van der Beek, M., 351.
 Van der Linde, 20.
 Van der Laan, W., 333.
 Van der Meulen, C., 36, 55, 60, 61,
 65, 95.
 Van der Meulen, J., 141, 239, 315.
 Van der Mey, J., 119, 304, 367* v.v.,
 384.
 Van der Ploeg, D., 279, 280,* 346.
 Van der Ploeg, H. M., 308.
 Van der Valk, M. H. A., 338.
 Van der Velde Van den Bok, A.,
 432.*
 Van der Vries, E., 163, 173.
 Van der Wagen, 287, 290, 351.
 Van der Werp, D. J., 39, 43,* 44,
 147, 149,* 158* passim.
 Van der Werp, H., 218, 219* passim.
 Van der Werp, J., 375, 379.
 Van der Werp, J. H., 83, 123, 128.
 Van Dijke, P., 81, 83.
 Van Enk, 42.
 Van Goor, K., 340, 432.*
 Van Hoogen, H., 284, 308, 340,
 433.*
 Van Houten, A., 432.*
 Van Leeuwen, K., 236.
 Van Leeuwen, W., 141.
 Van Leeuwen, W. H., 130, 132, 144,
 147, 148,* 223 v.v.
 Van Lonkhuyzen, J., 344, 375, 382,
 385.
 Van Ooyen, G., 413.
 Van Raalte, A. C., 33, 52* v.v., 411.
 Van Tubbergen, G., 129.
 Van Tuinen, J., 408, 423.
 Van Velzen, 31, 32,* 46, 81, 83, 135,
 140, 151.
 Van Vessem, M., 196,* 304 v.v.
 Van Vlaanderen, P., 419, 421.*
 Van Vliet, P., 281, 282,* 346.
 Van Wesep, H., 411.

- Van Westenbrugge, W., 348, 349.*
Van Wijk, W. P., 361, 378.
Veenhuizen, A. B., 106.
Veenstra, W., 432.*
Veltkamp, J., 223, 237, 396, 408, 420.*
Verburg, C., 155.
Verlee, I., 339, 340.*
Verschuir, 26.
Voetius, G., 22, 25,* 131.
Volbeda, S., 364, 365.*
Voorhis, J. C., 269, 307, 398.
Vorst, C., 130, 142, 145, 158* v.v.
Vorster, L. P., 383.
Vos, G., 206, 208,* 294, 313.
Vos, J. H., 241 v.v., 322.*
Vriesman, C., 346.
Wagenaar, J. M., 228.
Walkotten, H., 374.
Warfield, B. B., 162.
Wielandt, F., 213.
Westervelt, J., 265,* 307, 308, 360.
Wierenga, P., 200.
Willem I., 19.
Winter, E., 84, 85, 316.
Wormser, J. A., 42.
Wust, H. C., 44, 122, 126.
Wyckoff, J., 264.
Wyckoff, I. N., 68 v.v.
Wijkhuizen, H., 199.
Wyngaarden, J., 382.
Ypma, M. A., 55, 62, 65, 73.
Zonne, P., 56.
Zwemer, A., 178, 184.
Zwemer, J. F., 378.

OCT 30 1916

